RELI GIONIS

STRATAGEMATVM SATANÆ

Libri Octo

Quos

IACOBUS ACONTIUS Jtalus

Vir summi iudicij nec minoris pietatis, annis abhinc pene primum edidit & Sereniss.ae Reginæ ELIZABETHÆ inscripsit

Editio iterata & emendata

Seruate unitatem Spiritus in uinculo pacis

VERITAS CHARITAS

Ignorantia Error hæresis Odium Calumnia schisma

OXONII

Sumptib. Gulielmi Webb Bibliopolæ Anno M DC XXXI

DIVÆ

ELISABETHÆ ANGLIÆ, FRANCIÆ, HIBERNIÆ REGINÆ: NON TAM REGII FASTIGII AMPLITVDINE, QVAM PRÆSTANTISSIMIS MORIBVS INSIGNI LITERARVM, MVLTARVMQVE LINGVARVM SCIENTIA, ET ALIIS ELEGANTISSIMIS ANIMI CORPORISQVE DOTIBVS AD MIRACVLVM VSQVE ORNATISSIMÆ, IACOBVS ACONTIVS, IN SIGNVM MEMORIAMQVE GRATI ANIMI, OB PARTVM EIVS LIBERALITATE, QVVM IN ANGLIAM PROPTER EVANGELICÆ VERITATIS PROFESSIONEM EXTORRIS APPVLISSET, HVMANISSIMEQVE EXCEPTVS ESSET, LITERARIVM OCIVM, HOSCE OCTO SATANÆ STRATAGEMATVM LIBROS DICAT, CONSECRATQVE.

* * * *
* * *

IACOBI ACONTII IN SATANÆ STRATAGEMATA,

PRÆFATIO.

SI quis forte miratur quenquam tanta extitisse audacia, vel sane temeritate (si ita malit dicere) vt Satanæ inuestigandis colligendisq; stratagematibus, eaque literis mandãdis, Oceanum se posse sperauerit exhaurire: eum ego considerare parumper secum velim, an quanto huius veteratoris plures sunt artes, magisque variæ, & abstrusæ, non tanto etiam cauendum ab illo nobis sit magis? Fateatur opinor, at verò qui caueas obsecro, artibus illis non

 cog-

cognitis? An non timendum erat, ne vbi nihil esse putares periculi, ibi esset plurimum? Quà optime cavere te ab eo opinareris, eâ potissimum occultum aliquod incideres in laqueum? quod ipsum vtinam non nimium multis, nimisque sæpe contingeret: neque sane ineptus tantum quibusdam, sed & præstantissimis quibusque in Dei ecclesia viris Quod si cauendum nobis erat: neque id fieri absque hac cogitatione poterat: tentandum profecto fuit, vtrum ea capi ratione posset vltro, rogandus fuit Deus (cui nihil sit non facillimum in eo nobis ne deesset, quod cum persæpe à nobis factum sit, speramus minime frustra factum fuisse: quin potius fore vt optimi quique Deo nobiscum maxi-
mas

mas agant gratias: quod & iniecerit nobis cogitationem hanc, et propitius cœptis noſtris fauerit. Illud me diu multumque torſit: nam quantum in ijs ſit poſitum, qui authoritate eminent in eccleſiis, nemo non intelligit: vt ſi ij ſtent, omnia bene ſe habere oporteat: ſi cadant, eorum ruina propemodum omnes comprehendat, quo fit vt eos fere vnos petat ſatanas, ad eos polluendos, perdendos corrũpendos ſũma omnia faciat. Quod ſi non ſemper ludit operã: quinimmo aliquos de ijs onnnunquã deportat triumphos, quibus id aſſequatur ſtratagematibus demonſtrari, quin eadem opera devictorum indicentur lapſus non poteſt, quod ipſum quam plenum ſit invidiæ, cogitare omnes poſſunt, nam homini

quidem cum ſemper iniucunda eſt omnis reprehenſio: tum vero acerba contingit, ſi ſit inſolens, præterque expectationem. Quid autem fieri poſſit inſolentius, atque expectatum minus, quam ſi eos reprehendas quos mirentur, maximeque venerantur optimi quique: & quorum eſſe videatur non accipere, ſed dare leges: non diſcere a quoquam, ſed docere omnes? Immo vero (inquies) ſi quos eis oſtenderis lapſus qua ſunt humanitate ac prudentia) gratias addent etiam, & magnas: tantum abeſt, vt inde offenſionem ſint vllam accepturi, ita equidem ſpero facturos, ſed tamen non tam ſæpe in mentem venit, quid ſit negocij, homines tanta authoritate, tantoque nomine habere infenſos. Sed multo

certe

certè plus addunt ſollicitudinis hominum nimis importuna quædam ſtudia: qui quos ſemel mirari cœperunt, eos iam non hominum, ſed Deorum quorundam loco habent: quos ſi verbo attingas, maledicere Deo ipſi videare. Quid igitur fecerem? An inuidiæ vitandæ cauſa non indicarem qui parari illis ſolerent laquei, non in eorum ſolum, ſed totius Dei eccleſiæ perniciem? Quid fuiſſet hoc, niſi ipſo cum Satana colludere: atque eorum propemodum in perniciem conſpirare? Quod igitur reliquum erat, feci, vt lenitate vterer quanta poſſem maxima, nominibus, peperci: res ipſas tantum, in quibus latere laqueos intelligerim, perſequutus ſum. Quòd ſi quis, quæ ſe quoquo modo

do attingunt, si ea reprehendantur, id ad suam interpretetur pertinere injuriam: in eo quàm justè, quamve honestè sit facturus, ipse viderit. Certè eadem ratione justas pronunciaverit ebriosorum, adulterorum, homicidarum, aliorumq; facinorosorum hominum, omnium adversus eos querelas, qui officij sui causa malos hominum mores flagitiaq; insectantur: quo quid fuerit absurdius? Sed quid si digna (inquies) non erant quæ insectaris? Equidem si quid sit ejusmodi, compertum cum id habuero, vehementer me pœniteat. Neq; sanè is ego sum, qui errare me non posse putem. Voluntas certè cujusquam vel apertè, vel tectè lacessendi nulla fuit,

testis

testis mihi estis, quem clam esse nihil potest. Vt condonare id mihi facilè debeat cuicunq; vel tantillum sit Christianæ clementiæ, æquum tamen fuerit: quem attigerint ea quæ tractamus, eum se judicem non facere, sed judicium ijs permittere, ad quos privatim nihil pertineant. Satius autem est multò, nos inter nos alios aliorum notare lapsus, atque emendationem amanter quærere, quàm expectare dum hostes nostri arrepta inde occasione in nos, professionemque nostram virulenti lingua debacchentur. Ridebunt tamen certè Pontificij, si quorum hæc in manus venerint, dum nostra detegimus vulnera. Sed præstat eos ridere vulnera, ex quibus convalescere adhuc possumus, quàm

vt

vt sinamus ea nullo adhibito remedio exulcerari, ac reddi prorsus immedicabilia: itaq; fiat vt tandem etiam nostrum rideant interitum, tantum hoc illis dictum volo, cum sua ipsi mala satis deploraverint: quin nostris ridendis animum exhilarent, me non deprecari. Evolvant veteres historias, ac videant quo tempore tam preclarè cum Dei ecclesia actum fuerit: quin multa essent quæ optimus quisq; ingemisceret: quod si ita est, quid mirātur, ne nos quidem omni ex parte sanos esse? Sed rideant qui volunt.: nos demus operam, vt sublata omni (si fieri potest) justæ reprehensionis materia non tam eorum compescamus cachinnos, quàm optimis eos exemplis nobiscum invitemus ad Christum

Christum. Ac quo minus tamen vereare vllam te hîc acerbitatem styli offensurum: scito nihil æquè nos quærere hoc toto nostro opere: quàm vt ad summam lenitatem mansuetudinemque adducamus eos quibus tum verbo tum scripto in ecclesia quicquam tractandum fuerit. Quàm fuisset autem indecorum, atq; adeò iniquum, quod ius in alios statuissem, eodem me non vti? Vt meritò mihi obijci possit illud, Medice, cura teipsum. Sed ad rem quod attinet, quibus stratagematibus perpetuò satanas Christi Regno insidiatur, vt euertat deleatq; illud, neq; restaurari possit, vtq; suum quoddam constituat, tueaturq;: ea tibi Lector, hic exhibemus si non omnia (qui enim potuissemus?) non

non dubito equidem quin saltem summa quæque, & quo (mirari ne an lætari dicam) magis possis: ordine ac methodo comprehensa tali, vt eorum artem quandam habiturus sis. Addidimus ad ea declinanda cautiones: ac nisi me animus fallit ejusmodi: vt (nisi quis eas contempserit) quicquid moliatur satanas, optima deinceps esse possit spe, fore, vt operam ludat. Alicubi fortè cum ex ipsa contrarij ratione satis videretur per se cautio conspicua, pepercimus non necessario labore. Omnino autem quædam nullis illustrata exemplis nonnihil habere obscuritatis videantur: quæ quidem exempla propterea prætermisimus, quod quæ ad manum erant, ea vsurpari sine aliquorum non posse offensione

ne viderentur, quod (ne inutilis apud eos noster esset labor) vitandum erat, alicubi fingere exempla promptum non fuit, alicubi etsi fuisset, verebamur ne novis occasionem præberent litibus. Quod vtinam satis adhuc vitare potuerimus. Sed si sæpius, si attentè legeris: nihil erit quod non tandem vel sine vllis exemplis assequare. Non deerunt qui hæc paulò fusius copiosiusq; tractari voluissent: neq; sanè immeritò. Quibus tantum illud responsum volumus, præstitisse nos quod pro tempore potuimus: saltem certè si premere opus diutius voluissemus, paulò limatius exisset. Verùm cum magnopere Christianæ reipublicæ interesse arbitraremur, hæc Stratagemata quamprimùm in lucem exire, maluimus

maluimus existimationis nostræ rationem habere nullam, quàm editionem vel minimùm differre. Si nos Dominus ocio donaverit aliquo, dabimus operam vt prodeant aliquando minus & jejuna, & incompta: interim hunc quasi abortum Lector optime, boni consule, ac meliora vt nobis Dominus suppeditet, piè nobiscum orato.

SATANÆ STRATAGEMATVM

Liber Primus.

D Satanæ cognoſcendas artes commodiſſimus ſit aditus: ſi, quis omnium conſiliorum ejus finis ſit, inſpexerimus, atq; is quidem in promptu eſt: ſiquidem ex eo quod dicatur *homicida fuiſſe iam inde ab initio*, quem alium hunc eſſe finem credamus, quàm hominis interitum, & eum quidem ſempiternum? Cum ſit igitur veterator maximus, quicquid ad perniciem facit hominis, id eum moliri in dubiis habendum non eſt: quicquid etiam conducere ei poſſit ad ſalutem, ab eo vt avertatur, illum conaturum perinde certum ſit. Eſt autem in eo poſita hominis ſalus, ſi Deo paruerit, interitus, ſi contra fecerit. *Si vita potiri vis* (ait Dominus) *mandatis obtemperato*. Accipimus autem hic divini mandati, ſive divinæ legis nomine, quicquid non modo facere, aut vitare, ſed etiã perſuaſum habere jubeamur. Ex quo eſt cõſequens, illud ſibi propoſitum habere ſatanam, ne nos divinæ pareamus legi. Ac vio-

lare quidem legem possit, & cui cognita sit lex, & cui non sit cognita, tametsi enim gravis multò delinquitis, qui cum Dei cognitam habeat voluntatem, ei non obtemperat, quàm qui per ignorantiam id facit, nõ tamen prorsus insontem quenquam fecerit ignoratio, vix enim est vt ignorantiæ non aliqua in homine insit culpa. Sed duo quidẽ hæc: divinæ legis ignoratio, & in eandẽ cõtumaciа adeò sunt inter se juncta, vt alterũ alterius quodãmodo sit causa. Nã qd Dei ignores voluntatem, fit vt contrà ac velit, facias, ratus etiam persæpe te gratissimã ei rem facturũ, ex quo ejus incurras iram: qua fiat inter alia, vt recti judicii lumine priveris omni: vtq; densioribus indies obruaris tenebris. Si legem teneas, nec obtẽperes; fiet justissimo Dei judicio, vt ab ejus cognitione excidas: magnosq; aliquos in errores delabare. Ac cum is quidem satanæ consiliorum finis sit quem diximus, si quidẽ cum homine est satanæ negotium, eum vt perdat: quo illa assequamur cõsilia facilius hominis diligenter consideranda est natura. Etsi ho no initio ita conditus est, vt naturam obtinuerit bonam, rectã, omnibusq; numeris absolutam, tamen Dei violato interdicto excidit ab ea natura in aliã priori omnino contrariam, corruptissimam vide

licet

licet,ac nulli non vitio obnoxiã. Atq; hinc quidẽ est, primùm, quòd se ipse præter modum amet: sed amore quodã cæco, atq; intemperanti: quo adductus à suo vero bono abhorret: quod autem ei malum est, sectatur, vt fidem adhibuerunt primi parẽtes serpenti, quum dixit: *Quamprimum pomũ hoc gustaveritis, eritis quasi dii, boni ac mali præditi scientia*, ita hæsit in humano genere ea persuasio, vt sibi quisq; quasi deus quidam videatur. Id quod oblata occasione aliqua extemplo præse fert. Etenim quã primùm ad dignitatẽ aliquam ampliorem-ve fortunam est evectus, arbitratur quemlibet sibi omnia debere, vt ejus etiam incõmodo suis inserviat commodis: vt se veneretur, vt colat, & se jure optimo quolibet vti posse, ejusq; rebus omnib. pro animi sui libidine, si quid adipiscatur eruditionis, illico sibi videtur scire omnia, & solus scire, vt vniversus terrarum orbis ejus gubernari debeat sapientia. Atq; vt talis de eo sit opinio, nihil nõ faciet, neq; sanè intelligere poterit, se in eo minus rectè facere: aut si intelligat, non multum curaverit. Explendis corporis voluptatibus mirè est deditus, circaq; res eas summa vtitur intemperantia. Amat vitam hanc, atque ad eam suas omnes cõfert cogitationes, de altera ne cogitat

 quidem

quidẽ. Hanc vitam æternùm duraturã somniat, atq; vt cadant quotidie ante oculos multa hominum millia, nunquam seriò asse- qui possis te eadem conditione natum, vt moriendum tibi sit aliquando, quoniamq; quicquid vsquam cupias, id opib. videtur comparari posse, opesq; desideriis explendis consumuntur, tum autem quæ infinito consumas tempore, eorum infinito quodã opus esse numero videatur, fit vt cumulandarum opum insatiabilis quædam sit cupido: vt Alexandro Magno tum propter hoc ipsum, tum propter inauditam quandam animi impotentiam peranguftum videretur vniversi terrarum orbis imperiũ. Circa Dei ejusq; voluntatis cognitionem, nec nó circa cognitionem sui veri boni ac mali, quod totum in Dei aut gratia aut offensione est positum: omnino cæcus est, sed sibi quidẽ oculatissimus videtur. Veritati hoc in genere assentiri, erroresq; abjicere tam repugnat ejus naturæ, quàm gravi cuiq; rei, vt alta petat: non quia verum vt verum odio habeat, aut falso vti falso delectetur, sed potius propterea quod iis in rebus corrupto vtatur judicio, vt falsa pro veris, vera pro falsis accipiat. Atq; vt ipse affectus est, neq; tamen se esse intelligit, ita esse Deum opinatur: ac tanquam ita affectum colere vult

auto,

auro, argento, magni precii lapillis, gẽmisq; magnis sumptuosisq; ædificiis, ac rebus etiam nonnunquam ejusmodi, vt si homo hominem honore ijs afficere voluerit, rideri alter, contumeliaq; affici sibi videatur. Visibilem eum habere vult, proptereaq; eũ sibi fingit pro animi sui libidine. Persuadere sibi serio non potest, humana Deum aut scire, aut curare, aut moderari, præmia daturum, aut sumpturum pœnas: quo fit vt à perpetrandis iis, quæ ad ejus pertinere offensionem dicuntur: neq; pietate erga Deum, neque pœnæ metu abducatur. Adhæc in se quisq; cernendum, oculos non habet vt videat in altero, oculis est lynceis, quæ ad alterum pertinent, facilè malam in partẽ interpretatur, maximeq; suspitiosus est: sed si semel incipiat homo homini deferre (in iis præsertim quæ divinas res attingunt) omnes in eo transgreditur rectæ rationis metas, vultq; ex eo Deum sibi quendam facere: alioqui sibi soli bene esse vult, solus vult gloria excellere: itaq; si quid alteri accesserit vel commodi vel laudis, invidet, impedit, si potest, ne fiat accessio, alterius laudes extenuat, lapsus extollit, calũniatur: si quis ei re vlla paululum resistat, ad iram, & odia valde est proclivis, neque facilè deponere offensiones potest: quinimmò exacuit sese

magis ac magis ad ſanguinem, ad perniciē, ad immane quodq; vindictæ genus. Ita eſt homo ſua natura ſupra modum arrogans, elato animo, intemperans, avarus, inſatiabilis, alieni cupidus, ſupplantator, mendax, contentioſus, invidus, vindictæ cupidus, homicida, cæcus, præceps, præfractus, impius, atq; ad omne facinus natus. Vt in ſummam contraham, hominis natura (corrupta videlicet ea qua vtimur) ab impurorum natura dæmonum parum eſt abſimilis. Verum tamen eſt, quæ diximus, quæq; addere adhuc potuiſſemus, non ex æquo cerni in omnibus, appareat enim alia in aliis magis, quòd deſit aut facultas, aut opportunitas, fit quædam vitia ne emergant. Multum habent momenti corporis conſtitutio, educatio, conſuetudo, ſtudia, nec non alia id genus multa: quæ tum procliviorem reddūt ad vitia, tum abducunt ab ijs hominem, ſed nemo eſt tamen in quo non vitiorum omnium ſint ſemina. Tametſi quædam reliqua ſunt adhuc prioris naturæ in homine veſtigia, vt obſcura quędam juſti atq; injuſti, honeſti & inhoneſti cognitio: & quòd benefactis præmia, malefactis ſupplicia debeātur, videtur ad ſciendi cognoſcēdiq; cupiditatem natus. Ineſt in eo vis quædam à rebus ſenſu perceptis ad eorum cognitionē perveniendi

veniendi quæ sensu percipi non possunt: adeò vt industria ejusmodi attollat sese ad nescio quam etiam divinæ naturæ cognitionem. Aliquam habet alterius vitæ suspitionem, quæ vita æternum duratura sit: bonis quidem beata, malis autē ærumnis cruciatibusq; plena: argumento sunt poetarū fabulæ, quorum cum ad vulgi opiniones accommodata sit oratio, exemplis eò pertinentibus refertæ sunt. Cum infirma hac alterius vitæ opinione conjunctum est etiam aliquod salutis desiderium, quo sanè desiderio adductus rationes quærit conciliandæ sibi divinæ voluntatis, Deiq; colendi. Sed istæ quidem boni sensus reliquiæ, tanta ac tam multiplici depravatæ naturæ vi opprimuntur, vt in plerisq; omnino evanescant, in nonnullis etiam magnopere naturæ vitio reluctātur, vt in Socrate, Seneca, atq; aliis aliquot videre est: sed nunquā tamen ea tanta est vis, vt, nisi divina ope adjuta, ad salutem momenti habere quicquam possit. Quinimmò tandem videtur densiores hominem perducere in tenebras. Illud autem malè habet satanam, quòd cum Deus pro summa sua bonitate humanum genus magno prosequatur amore, subinde seruos sibi deligat ex ipso hominum genere, quos suæ legis agnitione donet, mittatq; ad populos

instituendos. Sed cum hominis ea sit quam posuimus natura, quem satanæ consiliis omnibus propositum esse finem diximus, quæ via sit ad eum finem perveniendi, sequitur vt indagandum esse videatur.

Omnino duo sunt status: quorũ in altero necesse est semper populum esse: aut enim in veritatis luce versatur, aut errorum ignorantiæq; circumfusus est tenebris. Neque vero tantum vnquam esse lucis intelligimus, vt non aliquæ restent errorum nebulæ: quod ideo monendum fuit, ne si cum de lucis tempore ageremus, aliqua fieret erroris mentio, alieno fieri loco videretur. Quum fruitur autem populus veritatis luce: tenebras conatur satanas offundere: quod si tenebræ fuerint, eæ perpetuo vt maneant, enititur. Atq; in ignorantiæ quidem tenebris versari possit quis, vel si religionẽ nullã colat: vel si falsam, corruptamq;. Rursus etiam sine religione esse potest: & qui ne auditione quidem quicquam audierit vnquam quod religionem attingat, neque cogitaverit de ea, & qui persuasus sit religionem nullam esse: quod in numero sunt ea hominũ monstra: qui aut negant Deũ omnino esse, aut negant eum humanas res curare. Aliquem autem esse vnquam populũ tam ferum, in quo ne vlla quidẽ cogitatio

sit

ſit de Deo: vix credibile videtur, ſed nunquam non eſſe aliquem perditorum hominum numerum qui perſuaſum habeant inanem eſſe de Deo, ineptamq; cogitationem: certius eſt, quã vt probatione opus ſit, hiſce quaſi mancipijs vtitur ſatanas ad immaniſſima quæq; facinora perpetrandum.

Sed vbi ſemel in populo aliquo vera piaquè religionis doctrina extiterit, vt rurſus ab ea in errores delabatur, mutatio fiat ſẽtentiarum neceſſe eſt. Mutationem porrò fieri aut animadvertit populus, aut nõ animadvertit. Si quidẽ animadvertit: vt ab ea deficiat doctrina quã probabat, ad aliã quã piã falſã, atq; impiã: cauſa exiſtat oportet aliqua, propter quã illa fiat mutatio. Ac cauſæ quidẽ quãobrem mutatio fit verarũ de religione opinionũ in falſas, ſunt falſa argumenta, motus animorum, vt cupiditas, ira odiũ, bona de ijs qui perperã ſentiunt, opinio: & de ijs qui vera docent, mala, ac mendacia ſigna, ſeu prodigia. Falſa quidẽ argumenta intelligimus, ex quibus falſum quoquomodo efficitur, quod pluribus accidit modis, nam aut falſa omnia ſumuntur: vt quum ita colligunt: Miſſam (quam vocãt) retinendam eſſe: propterea quod Romana Eccleſia iam inde ab Apoſtolorum temporibus eam in vſu habuerit: & omnia quæ in

Romanæ

Romanæ Ecclesiæ vsu diu fuerunt, retinenda sint. Aut ex parte verum, & ex parte falsum sumitur: quod fit, quum ita colligunt: propterea quod Apostolorum instituta servanda sint (quod verum est) & peccatorum in sacerdotis aurem enumeratio Apostolorum fuerit institutũ (quod est falsum) peccata sic enumerandi consuetudinẽ servandam esse. Aliàs vera illa quidẽ sunt quę sumuntur: sed quæ ad rem nihil faciunt, vt si ita dixeris: Retinendã esse ciborum differentiam ad Rom. Ecclesiæ præscriptum: quia minus nutriant pisces, olera, & alia id genus, quàm carnes, atq; oua. Aliàs eiusmodi sunt argumenta, vt tametsi effici aliquid videatur: nihil efficiatur tamẽ, qualia videlicet sophistarum sunt argumenta. Exemplũ sit illud: Non licet Christiano homini sororem in vxorem ducere, at quælibet Christiana fœmina soror est, non licet igitur Christiano Christianam ducere. Animorum verò motus qui mutationi opinionum à veris in falsas causam præbere possint, sunt diuersi: quorum alij ad eos referuntur qui vera profitentur, alij ad eos qui profitentur falsa: alij deniq; respiciunt doctrinam, tum veram, tum falsam. In verã doctrinam suscipi potest odiũ, propterea videlicet quòd accuset hominem: vetetq; ea quorum tene-

tur

tur cupiditate: & ea imperet quę invitus faciat. Quã enim doctrinam odio habueris, ab ea facilè desilieris. Erga falsam doctrinã autem esse potest amor: propterea quod ad voluptates liberiores sinat habenas. De veri quidem professoribus malam gignit opinionem: si videantur ipsimet parùm credere quæ docent, quod fit, si verbis repugnet vita: & si magis ad commoda, suasq; rationes respicere videantur, quàm vero religionis teneri studio. Multum etiam adimit ijs fidei: si videatur eorum causam Deus parũ probare calamitatibus afflictionibusq; eos premens, quod tamẽ apud eos tantum accidit qui res suo metiuntur judicio: nõ normis divinitùs traditis. Falsæ doctrinæ professoribus bonã conciliant opinionem cõtraria. Falsa porrò signa sunt, alias quæ falsò narrantur, aliàs quæ cum aut ab hominibus, aut à satana sint conficta, & composita; divinitus edita creduntur.

Quæ autem opiniones mutant, aut cuique sua sponte in mentem veniunt: aut necesse est paucos aliquot seductores esse qui ea cæteris proponant, quod ferè fit, alioqui enim vix accedere vlla unquam posset mutatio. Ac seductores quidem aut publicè adversus receptam doctrinam docẽt, aut clã, & aut repugnante aliquo, aut nemine. Sed

vt

vt palam poſſet quis nemine repugnãte re-
ceptæ doctrinæ contradicere, oporteret in
populo nullam prorſus ingeniorum diver-
ſitatem eſſe, quod fieri nõ poteſt, atq; ſi po-
tentiores etiã fuerint qui adverſantur, quã
qui fauent, impedimento erunt ſeductori,
nec dubium quidẽ eſt: quin, quo tempore
eſt in populo verus DEI cultus, ſi quis falſa
ſerere dogmata conetur, plures adverſaturi
ſint, quã fauturi: niſi fortè peſſimè affectus
vniverſus eſſet populus: ſeductorq; maxi-
ma ad id vteretur arte, vtpote ſi prius mag-
nã aliquã ſapientiæ eſſet, ſanctitatiſq; opini-
onem adeptus, aut ſi eorum abuteretur au-
thoritate, qui tales haberentur, quod olim
faciebant ij qui ad eccleſias epiſtolas afferre-
bant quaſi ab apoſtolis miſſas, aut alia ob-
trudebant ſcripta falſis titulis inſcripta: ac
tali impoſtura ſimplices ſeducebant. Tale
fuit Nicodemi evangelium, & Petri itinera-
rium, & alia, neq; ſolũ integra ſcripta, quaſi
partus non ſuis ſupponebantur parentibus,
ſed depravari etiam veros partus multorũ
fuit querela. Sic ſunt inter Auguſtini & alio
rum clariſſimorum virorum opera ſuppoſi-
titia non pauca, & loca multa depravata.
Tanta fuit autem quorundam impudentia:
vt vel viventibus authoribus, eorum ſcrip-
tis insererent quæ perſuadere cupiebant,
id

id quod Origenes ſibi accidiſſe queritur. Alioquin videntur errores initio vix aliter ſpargi poſſe: quam inter paucos, & clàm. Quin & hic intelligere licet: vt poſſit ſeductor quiſpiā paucos aliquod à recepta doctrina clam avertere: valde tamen multos, quin id tandē palam fiat, non poſſe, vt quæ mutatio animadvertitur, vix fieri poſſe videatur abſq; controverſiis. Ac qui adverſantur, aut ratione repugnant, aut authoritate: ratione quidē, ſi quis verbo aut ſcriptis receptā tueatur doctrinam, & impugnet novam: ſiue argumentationibus ad id vtatur, ſiue teſtimonijs: authoritate autem, ſi ij qui præſunt eccleſiis, aut ipſæ etiā eccleſiæ cōmunibus ſuffragijs novam illam doctrinam ſeu impiam, & Dei verbo repugnantem dānent: & ſi magiſtratus pœna conſtituta eam doceri aut defendi vetet.

Quemadmodum autem ſi ritè reſiſtatur ſeductoribus, omnia eluduntur ſatanę cōſilia: ita veriſimile eſt admodum, ſatanā huc omnes ſuos dolos, omnem ſuæ verſutiæ ac vafriciei vim conferre: vt quicquid fiat ſibi reſiſtendi cauſa, non ſolum ſua non impediat conſilia: ſed adiuvet etiam, promoveatq; vehementer. Quare operæprecium fuerit, quibuſnam id aſſequatur ſtratagematib. intelligere. Primum igitur ad rationem quod

attinet, quæ seductoribus obijci solet. quod disputando fit, siue id coram, siue inter absentes fiat: illud certum est, ita demum eam vim habere falso dogmati resistendi: si commodè palàm faciat & infirmitatem fundamentorum eorũ quibus id innititur, & firmitatem eorum quibus nititur recepta doctrina, præterea si ijs quibus cum res est, pacato animo, incorruptoq; iudicio diligenter eam expenderint, nisi ergo & ratio sit ejusmodi: & oratio ad hanc tum animorum tranquillitatem, tum judiciorum (vt ita dicam) sanitatẽ adversarios perducendi vim habuerit: sed potius contraria omnia efficiendi non resistet satanæ sed favebit mirum in modum. At verò expendere quæ ratio sit ad adversarij ingeniũ, iudiciumq; accómodata: quæue non sit, haud sanè possit quispiam, nisi ipse pacato sit animo, memineritq; id se expendere, ac diligenter quidem, oportere. Cumq; pacato ad id animo esse oporteat: quænã turbare animum soleant, latere nõ debet. Ac ferè quidem fiet, vt commoveare: si privatim tua quid intersit doctrinæ mutationẽ nullã fieri, id quod in omnes eos cadit qui docendi funguntur munere, nõ enim doctrinę fieri potest mutatio, quin de eorum dignitate existimatio neq;, quasi minus vera docuerint, atq; etiã de

de commodis decedat plurimùm, facit etiã ipse doctrinæ amor: vt haud facilè æquo animo ferre contradicentem possis, atq; vt similitudo omnis morum, studiorum, opinionumq; ad amorum conciliandum valet plurimum: ita ad odium dissimilitudo omnis momentum habet, quod si ad hæc, probra ab adversario, criminationesq; accesserint: multo etiam maiore vi moveantur animi oportet.

Neq; sanè quicquam aptè infirmaveris: nisi antè, quid sit, intellexeris, at verò qui non attentè, qui non patienter audit, qui non iudiciũ suspendit ad finem vsq;: quid dicatur satis assequi non potest, sed cum ad primum quodq; verbum divinare sibi videatur, qd sibi alter velit: eiusq; verba suo præveniat iudicio: fiet, vt, cũ aliud ille voluerit, aliud hic intellexerit: non adversarij argumenta confutet: sed quæ sua temeritate, falsaq; interpretatione ipse sibi finxerit. Atq; hęc quidem tum accidunt: quum odio habetur adversarius, & quum irati ei sumus: sed maximè si eum contemnamus. Contẽptus porrò primaria, ac propemodum vna causa est: si ipse tibi nimium placeas, si nimium arroges siue scientiæ, siue iudicij. Si quod est autem vitium, ad quod homo natus videatur: arrogantia est, quæ vires atq; incre-

incrementa colligit varijs ex rebus. Quo in genere primum illud est: si de homine aliquo magna multorum accedere videatur opinio: si pauci aliter sentire se præseferant ijq; habeãtur ipsi paruo in precio. Cum hoc coniunctum illud est: si quis sibi videatur suæ sapientiæ iudicijq; magnũ iam certũq; specimẽ dedisse, quod accidit ijs qui ex disputationibus victores plerumq; aut semper evadere visi sunt, quiq; ad populum cũ sæpe verba faciant: qui contra dicant rarò habent, aut nunquã, nisi enim magna prudentia caveant, vix fieri potest quin sibi soli sapere videãtur: cæteros autem præ se cõtemnant, ac pro nihilo ducant. Ac notum quidem illud est: Obsequium amicos, veritas odium parit. Quare quorum ea sit fortuna: vt prodesse posse videantur, & obesse: commodare atq; incõmodare: honore afficere, atq; ignominia: ijs non facilè quis cõtradixerit, sed assententur potius quamplurimi. Neq; verò putes, vt assentatores inveniαs, Romanum te esse pontificem oportere. Nam cum iam sacris literis non ita multi admodum dent operam, præter eos qui ad Ecclesiastica munera animum adiecerũt, magis de ventre magna ex parte, quàm meliore vlla de re solliciti: quorum aut suffragijs aut commendatione ea munera impetrantur

trantur (præcipuæ videlicet authoritatis cuiusq; Ecclesiæ pastorum) tametsi alioqui minimè opulenti sint: ijs tamen haud aliter assentari plerosq; videas: atq; si apud Romanum illud Idolum opulentissimis inhiarent sacerdotijs, quid fiat autem, si cùm authoritate ad munera promovendi, magnæ vllæ opes coniunctæ sint? Sed ne illud quidem nihil est: quod (quemadmodum nunc quidem multis locis vsus fert) cuiusque vita ac fama concionatorum (quos vocant) censuræ sit exposita, vt si eorum incurras offensionem, ac propterea censuram, infamia planè obruare, quo quidem fit, vt nemo non malit eos amicos habere, quam inimicos, vtq; qui ijs se opponere velit, nisi gravissima adductus causa, haud facilè invenias. Cum quibus quidem rebus si eruditio coniuncta sit aliqua, quæ vel sola, vt Paulus testatur, non sua quidem culpa (quippe quæ magnum Dei donum sit) sed humanæ naturæ vitio, *inflare* hominem solet; permagna omnino fiet ad arrogantiam, insolentiamq; accessio. Quare si cui ex horum numero seductori resistendum sit: nisi caute expenderit quid facere alioqui possit authoritas, eruditio, opum affluentia, si qua sit, ac nominis celebritas, mirandum admodum fuerit, nisi in- 1 Cor. 1.

 solen-

solenter, arroganterq; fecerit, vt adversario obijciat quicquid in buccam, ac nihilominus sibi vehementer placeat: vt ipse solus loqui velit, ac sæpe nondum parta victoria triumphare, quo fiat, vt bona causa malum nacta defensorẽ iam incipiat videri minus bona. Quin & illud fere vsu venit: vt quisquis certo persuasum aliquid habet: rationemq; quamobrem ita sentiat, tenet: haud possit quodammodo non mirari quenquã, quod ipse videt, non videre, itaq; nisi vix vno verbo indicata ratione alter cedat: vt si per animi perversitatem, pertinaciamq; id fieri certum esset: ita excandescit: nihilq; tam prope est, quàm vt veniatur ad convitia. Cumq; perturbatus animus neq; intelligere, neq; judicare rectè possit, si ei qui errore ducitur, præterquam quod etiam parum aptè alioqui confutetur error, insuper maledictis perturbetur animus (quod ferè fit ab ijs qui superiore de loco pugnare se intelligunt) ille quidẽ multo minus agnoscere errorem possit. Tale est etiam hominis ingenium ad nimiã videlicet animi elationem superbiamq; nati, vt omnibus in rebus, si possit, antecellere alijs videri velit. Quo fit vt invitus ad nodũ cedat cuiquã, aut suos fateatur lapsus, atq; vt quisq; maximè invitus facit aliquid: ita se id facere debere difficillimè intelligit. Argumento qui-

Non disputãt homines hodie, sed rixãtur, digladiãtur, feruide, maledice.

dem sint,qui in foro quavis de re litigant. quanti enim sit negotij,eis qui iniustè quid petunt,aut negant,quod iniustè faciāt,persuadere?Ac quo magis etiā incaluerint cōtentione animi, eo durius, graviusq; videatur cedere.Quare si, præterquam quod ei qui in errore versetur,errorem parum apte parumq; perspicuè demonstraveris: quod; alioqui etiam verbis asperis eius turbaueris animum,illud accesserit, vt erroris magnitudinem, fœditatemq; intempestiuè exaggeres, vt si mirari videare quemquā tam nullo judicio, tam stupidū,bardumq; fuisse,qui tā turpiter hallucinari potuerit, aut quid dixeris eiusmodi,quid illud fuerit aliud,quàm homini quicquid reliquū iudicij fuerit eripere,prorsusq; ad insaniam adigere?Vt nihil minus possit iam,quam errorem vllum vel suspicari,nedū palàm agnoscere, ac fateri.

Hæc igitur in disceptationibus si admittantur:vt ei qui errore ductus ipse,seducebat alios, haud perspicuè demonstretur error, qui seductori opposuerit se se,quid ille dicat non intelligat: propterea q; non illa conuellat,sed quæ ipse sibi falsa suspitione finxerat, receptamque doctrinam tueatur non ijs rationibus quibus oportuerat, sed ineptis quibusdā,quales videlicet col-

ligere temeritas dementatusq; ira animus potuit: quas quidem diluere promptũ sit: & qui errat non victum se putet, sed multis, gravibusq; insolenter affectũ iniurijs: eiusmodi quidem disceptationes, etsi vt satanæ repugnent instituti videntur, adeo tamen nullum eius frangunt consilium: vt ad eius instituta promovendum omnino aptius fieri possit nihil. Errores enim nó oppugnant, sed invictos reddunt, nó extorquent, sed latè spargunt, non tollunt, sed propagant, ac mirum quidem in modum. Invictos quidē reddunt, propterea quod ei qui erat, cum ex ijs quæ contra afferuntur, facilè ac prõptum habeat effugium: magna causa est, quamobrem firmiora quæ sibi obijciantur non esse sibi persuadeat, cumq; viderit non argumenta sua confutari: sed nescio quæ alia, quæ ipse ne cogitauerit quidem vnquã, quid ni credat id ideo factũ fuisse: propterea quod cũ ad sua quod responderent, nó haberent: videriq; tamen vellent respondere: cavillati sua verba fuerint? Quibus rebus planè cogitur pro certo statuere: non se in errore versari: sed eos qui sibi adversantur. Quòd si etiam accesserint acerba, insolentia, iniurijsq; plena verba: ac si placet, etiam minæ, & alia eiusmodi, quid superest hic, nisi vt sibi firmissimè persuadeat: aduersarios

suos

ſuos, cum ratione tueri eorum cauſam ne-queant, in ſola vi, atq; inſolentia præſidiũ ſibi omne collocaſſe? Cumq; ex iniurijs cõcipiãtur odia: quid eſt quod errores maiore firmare poſſit pertinacia? atq; cum quiſq; tam errorum, quàm odiorum hæredes, ſuos relinquat poſteros: fit vt euelli ex hominũ animis nunquã poſſint. Ita ſcinduntur populi in ſectas, quæ ſe invicem odio proſequuntur pluſquam Vatiniano, nulli parcentes iniurię generi, in quo quidem eo magis ſibi indulgent homines: quod haud videãtur ſibi in eo ſuis parêre animorum permotionibus, ſed rem Deo vehementer gratam facere, cum interim propterea & maiorem incurrant indies iram Dei: & denſioribus obruantur tenebris. Errores latè ſpargunt diſceptationes illæ: propterea quòd qui fiunt in ijs ſtrepitus, quæ inde exoriuntur rixæ: eæ multis materiã præbent ſermonibus, atq; vt magna eſt vbiq; animorum, judiciorumq; diverſitas, res variè admodum & narrantur, & accipiuntur. Itaque fit: vt ſi multi errorẽ improbent: nõnullis etiã arrideat, aliqui etiã, quã ipſũ improbant errorẽ, tã improbabunt ſimul ea quæ fuerint ad eũ impugnandũ adhibita, veluti inſolẽtiã, maledicta, & alia eiuſmodi: incipientq; propterea eis minus placere ij qui errori oppoſuerunt

runt ſeſe, ex quo fiet vt alium quempiam er-
rorem admittant poſtea facilius. Cui qui-
dem arridet error, rebus narrandis vix poſ-
ſit non ei favere parti, quam probat: vt ad-
dat, detrahat, mutet ſuo arbitratu multa,
atq; ita quaſi contagio quædam ſerpit ma-
lum, lateq; diffunditur. Propagantur deni-
que inde errores multis modis. Primum e-
nim qui errori opponit ſeſe, vix cavere poſ-
ſit: quin & ipſe aliquem in errorem inci-
dat: vel quod (quemadmodum proverbio
dicitur) Charybdim vt vitet, in Scyllam
deferatur, medium tenere neſciens, quod
facerit, ſi quis, vt eis adverſaretur, qui ſcri-
pto Dei verbo, eiuſq; lectioni tribuere om-
nia videntur, neque Dei ſpiritu explana-
tore, ac duce ad illud rectè intelligendum
opus eſſe animadvertunt, ad ſolos divinos
afflatus tranſferre hominum animos cona-
retur, ita enim requirendus erat ſpiritus,
vt ſcripto verbo ſua ſalua eſſet dignitas,
non quaſi humano invento cuipiam, ſed vt
rei divinitus traditę. Vel quod aliquid per-
mittat ſeductori non permittendum, quod
fortè fecerunt nonnulli ex antiquis patri-
bus, qui ita reſtiterunt philoſophis, vt phi-
loſophicis rationibus Chriſtianorũ dogma-
tum contaminarint puritatem. Fieri etiam
poteſt: vt cum videaris tibi ſententiã quæ
pro

pro vera tenenda ſit verbis poſſe ſignificantioribus, apertioribuſq; exprimere quàm fuerit divinis literis expreſſa ac melius cavillandi anſam tollere(nunquam enim non vult humanum ingenium Deo cautius ſapientiuſq; eſſe) eiuſmodi vtare aut verbis, aut loquendi formis: vt inde aliquando alia minus vera piaq; colligi poſſit ſententia. Præterea cùm quæcunque indicat controverſia, vtrinque afferre multa ſoleant in ſuam quique partem: ſi quidem contentio exacuerat non nihil, inflammaueritq; animos: facile videas ab vtraq; parte non pauca& aſſeri,& negari,quæ compoſitis animis nunquam vel aſſeruiſſent,vel negaſſent,accidit enim illud.

Furor arma miniſtrat.

Quodcunque telum ſors obiecerit: arripitur,quale ſit,furor animadvertere nō patitur, quodq; ſemel temerè exciderit,præſertim inter contentionem: ſuperbia ratum fixumq;eſſe vult,atque inde novæ oriuntur controverſiæ: eodemque modo errores noui ſine fine. Apparet etiam contētionibus confundi pariter & ipſas res,& ingenia , amittitur veritas, & multi eò adigūtur, vt poſtea nihil conſtitui poſſe certi ſibi perſuadeant, atq; ita religionis omne ſtudiū adijciant. Quin ne illud quidem abeſſe

 vi-

videtur posse: vt dum de vno quopiã religionis puncto perpetuò rixantur: alia multa quasi contempta in oblivionem veniãt, & fortè præcipua: vtq; talis quædam oriatur consuetudo, qua pius ab impio iam ea vna re discernatur (qualescunque alioqui sit vita) quod quæ hæretica habetur in vno aut altero puncto doctrina, ab ea valde abhorrere videatur. O si in conspectu esset: quot quãtasq; clades attulerit Christi regno satanas, quasq; vastitates fecerit hoc vno contentionum telo: planè ferreus esset qui tenere posset lacrymas, neque equidem fanaticos nunc queror spiritus illos satanæ emissarios, qui nunquam cessant curiosas, inanes, atq; impias lites serere: quid enim ab illis expectares aliud? Sed eos multo magis: qui cum verum Dei cultum ament, non satis consideratè in religionis versantur cõtroversijs, neque animadvertunt se plerunque studio quodam honoris Dei, puræq; doctrinæ conservandæ, sed vehemẽter præcipiti, multa facere, quibus, cum bellissimè se arbitrentur Christi causæ prospicere, tamen ita satanæ rem agũt, vt quid optet adhuc, vix relinquant. Immò vero nec vulgares quidem pastores, quosdam dico rerum imperitos, sed præcipuos quosque, ipsas, inquam, ecclesiæ columnas, neq; sanè hu-
ius

ius tantùm ætatis: ſed omnium, prophetas (qui appellantur) apoſtoſoſq; excipio. Liceat enim mihi aliquando eccleſiæ vicem dolere: ac meas communibus calamitatib. dare lacrymas. Qui hujus culpæ partem habet nullam ſciat ſe hîc nihil attingi, nominatim neminem accuſamus: quin etiam ad quoſcunq; hæc pertineat culpa, quicquid dicimus, facimus non eos inceſſendi, aut notãdi cauſa: ſed corruptelæ tollendæ qua in eccleſia pernicioſior peſtis eſſe poſſit nulla. Non hîc hominibus bellum indiximus: quos & ſervatos, & ornatiſſimos eſſe cupimus, ſed ſatanæ. Ipſas tantùm res (vt præfati ſumus) perſequimur, quæ ferri ſine certiſſima Chriſtianæ reip. pernicie non poſſunt. Quòd ſi qui fieri id nõ poſſe arbitrãtur, quin ipſi quaſi digito monſtrẽtur: ab iis ego intelligere perlibenter velim, vtrum æquius fuerit, eorum ne dignitatis, ac famæ rationẽ me habere, an ſalutis publicæ? Certè quidem ſi ii ſunt qui videri volunt: Dei ejuſq; honoris amantes: non tantùm officium hoc noſtrum bonam in partem accipient; ſed magnas etiam Deo agent gratias: quòd per aliquem tandẽ (quiſquis ille ſit) patefecerit, haud eſſe ab ſe ea conſilia, quæ ipſi eccleſiæ ſaluti arbitrarentur imprimis neceſſaria. Sin autem ij ſunt (quod minimè

ſuſpicor)

ſuſpicor) qui ſuam ipſorum dignitatem rebus omnibus antiquiorum ducant: mei quidem officii non fuit: cum bonum reip: ſtatum, ac ſalutem, tum Dei honorem eorũ famæ poſtponere. Neq; ſanè eorum mihi pluris gratia fuit, quàm Dei facienda. Hem hominum vecordia: occupaverat penè vniverſum terrarum orbem evangelium: tantũ fuit contentionum, tantum litium, tantum rixarum de religionis apicibus, ac plerunq; de rebus non maximi ponderis: vt paulatim penè interciderit: certè vix aliquo in angulo reliquiæ ſupererant exiguæ tantum quædam. Noſtra etiam ætate Dei bonitate quadam incredibili lucis aliquid obortum nobis erat: nos autem quid facimus? Num fortè majorum noſtrorum perterriti exemplo ſedulò inquirimus quî acciderit: vt Chriſtianus populus in ſectas primùm diſcerptus fuerit: mox autem cum pia ſanctaq; doctrina morum etiam diſciplinam omnem amiſerit: vt ejus pars maxima ne ipſũ quidem Evangelii nomen retinuerit: ô inauditam ſocordiam infinitis dignam lacrymis, immò verò vt ſi exemplum extaret nullum quo quid cavendum eſſet moneremur: ita eiſdem veſtigiis pergimus denuò clauſis oculis omnia evertere. Neq; quicquam prætermittimus, quo majorem quàm

In controverſiis tractandis ſumma lenitas ac manſuetudo neceſſaria.

quæ

quæ vnquam fuerit, vastitatem faciamus. Quot exortæ sunt olim sectę, creveruntq; in immensum: quatum si initio in controversiis lenitas, ac mansuetudo adhibita fuisset aliqua: si patientia, si modestia, si pacis studium: ne nomina quidem ad nos pervenissent vnquam? Sed nos vt pedem ponere extra semitam videtur quispiam: nihil aliud factu opus esse arbitramur: quàm vt protinus classicum canamus: convitiis, probris, clamoribusq; omnia repleamus: quicquid in buccam venit: cum nihil persæpe sit ineptius: videtur quod objiciatur, aptissimũ ac sic bellissimè nos officio nostro satisfacere, & magnam nobis propterea deberi laudem arbitramur: prudentissimi videlicet homines: qui ad incendium extinguendum oleum afferamus. Quin hic, vbi consideratissimis opus est consiliis: valeant iræ: valeat arrogantia: valeant clamores: atque vna hîc dominetur ratio: non quam satanas gubernet, sed Dei spiritus.

Principio autem cavendum est etiam atque etiam, ne vlla non necessaria moveatur controversia. Offendit quid fortè aurem qnasi insolens? Tuus sanè, vt occurras te protinus hortetur sensus dexteritatis vllius minimè idoneus ille quidem magister vt eo authore, ac satana instigante ad minimam

mam quamlibet occaſionem præceps ſumma imis æquaturus ſis. At magna inquam res eſt,magni plena periculi,conſilio hîc nõ temeritate eſt opus. Quid enim ſi quod audiſti,novitatem quidem præſe ferat aliquam:cum tamen inſit nulla:ſed tantùm id accidat:quòd præter ejus qui dixit ſententiam,interpretatus verba fueris? Quæ igitur ſit inſania: vbi de rebus conveniat: de verbis lites excitare, ac quaſi nubes pugnis cædere? Atqui ſi acceſſeris,ſi amicè humaneq; quid ſibi homo velit interrogaveris: verbis explicatis controverſiæ ſublata occaſio fuerit omnis. Quòd ſi inſolens omninò ſit aliquid, ne tum quidem protinus cõſultum eſt illum rixarum verſutiſſimum ſeminatorem claſſicum canentem audire: ſed quando dictum eſt, nunquam populum aliquem in tanta verſari luce: vt non ſint aliquæ errorum nebulæ: expendendum prius diligenter eſt: conſentiat necne cum ea doctrina quæ eſt divinis literis comprehenſa. ne quando fiat vt cum te putes errori cuipiam reſiſtere, veritati reſiſtas. Sed hoc quidem fieri oportere, vt veritati nunquam reſiſtatur: quantumcunq; tandem habeat falſi ſpeciem:nemo eſt qui non perlibenter fateatur, ſed vt ipſe id caveas, quum tempus eſt: id verò tam difficilè eſt factu

factu, quàm quod difficillimum. Quamcunq; enim doctrinam quisq; semel imbiberit, eam non veram esse non potest sibi persuadere: ac proinde quicquid ab ea discrepat falsum esse: eiq; , ne fidem inveniat, resistendum. Quòd si ita comparati omnes sint: vt quicquid novitatem sapiat, rejiciant: quisquis fuerit in Ecclesia error, extirpari nulla ratione poterit; quin potius ex vno illo pedetentim pullulabunt quamplurimi. Quid faciendum igitur? Certè illud extra omne est dubium, quòd si ii qui in erroribus versantur, ita essent comparati, vt vellent patienter, ac pacatis, compositisque animis ab se dissentientes audire, rationũq; diligenter momenta expendere: perinde ac si fieri aliquo pacto posset (quicquid tandẽ videatur) vt errarent: fore vt pleriq; revocarẽtur ab erroribus: sed ideo in iis eos obstinatè perseverare: quòd venire in erroris suspitionem vllam nequeant, vt quicunq; aliter doceri ac ipsi sentiũt voluerit: extemplo opprimendum indicta causa arbitrentur. Quis igitur non intelligat optimum illis consilium futurum, vt quicquid audirẽt à suis persuasionibus alienum, non statim rejiciendum putarent: sed subsisterent nõnihil: atq; ita cũ animo suo cogitaret vnusquisq;: Mihi quidẽ vera videntur, quæ ha-

ctenus

ctenus cum vulgo credidi: sed quid si mihi idem accidat quod valde multis solet: vt quod mihi maximè certum esse videatur, in eo potissimum errem? Quidni enim audiam hominem prius? Quidni expendam quod dicit? Pauli præceptum est: *Prophetias ne spernite: omnia probate : quod bonum est tenete.* Ac discere equidem perlibenter velim ex te, quisquis es, qui certissimè omnem abs te abesse errorem opinaris, opinaris dico? Immò & qui plenè id vides, ac palpas: qua nam putes adduci ratione eos posse qui errant: errare se vt suspicentur: vtq; ob id reddantur paulò ad audiendum attentiores? Ea opinor: quòd certum sit nimium multis id accidere, neq; ijs tantùm ex indocta plebe, sed viris etiam eruditissimis (quod infinitæ propemodum agitatæ inter eos controversiæ testantur) vt cum certissimè sese rectè sentire arbitrentur: maximis tamen involuti sint erroribus: itaque prudenter facere, qui cum se homines esse meminerint: vt tam decipi ipsi, quàm vlli alii potuerint (etsi errare haud intelligunt) quasi tamen errare possint: attentos se auditores prębent iis qui se meliora docere posse profitentur; atq; id ita faciunt vt non tamen nisi diligenti facti examine admittant quicquā, implorato etiam divino ad id auxilio

1. Thes. 5.

xilio

xilio: prorsus (inquies) ista: agè verò: apud quosnam valere hoc exemplum rationemque vis? Apud eosne, qui rectè sentiunt? Non id vis (opinor) sed apud eos solos qui errant. At hoc ipsum cognoscere vellem scilicet: qui probaturus sis eam rationem iis magis qui errant, quàm iis qui non errant? Anne hoc ipso quòd errent? At ne intelligunt quidem fieri posse vt errent: idq; adhuc agitur ea ratione, aliquam in suspitionem erroris vt adducantur. Quòd si tam abesse se ab errore certò putant ii qui errant, quàm qui rectè sentiunt: immò verò plerunq; multo certius: *cum stulto* (vt inquit sapiens) *sua pulcherrimè arrideant rationes*: sapiens autem quærat consilium: quæ alia sit via agnoscendo errori, si modo in ecclesia sit vllus, equidem non video: quàm si generaliter illud statuatur: Propterea quòd tam proprium sit hominis errare: neminem ex omnibus qui modo homo sit, tam confidentem esse opportere: vt errare se non posse persuasum habeat: vtq; quicquid tandem in controversiam venerit, arbitretur se frustra ea de re cujusquam verba auditurum. Sed hærendum (inquis) in religionis doctrina non est: immò exploratum habendum quid teneas, ita est, proptereaq; perdifficilis est ad expediendum nodus.

nodus. Veritati resistere, erroremq; non agnoscere, atq; abjicere, si sit qui indicare possit, vehementer malum est. Qui errat autem in erroris agnitionem venire ante, quàm vel posse se putet errore duci aliquo, ex quo fiat vt ad audiendum se comparet, non potest: sed neque hærere in religionis doctrina licet, quonam nos igitur tandem filo exitum ex tam perplexis invenerimus ambagibus? Sed abjicienda tamen spes non est, inveniendus est omnino exitus. Ac illud quidem jam omnino certum est, veritati resistendum esse nunquam, sed ne illud quidem est dubium, qui errat, dum errat, intelligere eum non posse, quòd erret: palam est etiam maximum esse ad veri agnitionē impedimentum: si quis vehementer sit persuasus nullo se errore duci, rectamq; ad erroris agnitionem viam esse, primumque ingressum: si qua erroris incidat suspitio. Quid ergo? Hæsitationem ne in fidei negotiis perpetuam probemus? Ne hoc quidem; immò verò dandam puto operam: vt scientiam assequamur quàm fieri possit, certissimam. Quid tandem autem? Cum quis circa rem aliquam, & benè persuasus esse possit, id quod res est credens: & malè, aliter credens atq; est: cumq; is qui benè est persuasus, possit & perfecto quodam modo esse

esse persuasus, quod accidit ei qui certam perspicuamq; adeptus sit scientiam: & imperfecto, quod accidit iis qui vera illi quidem amplectuntur: sed opinione ducuntur tantum: certam autem rationem reddere, quamobrem ita sentiant, non possunt: illud constat, in quo certa sit scientia, vt veras, constantes infallibilesq; causas suæ sententiæ, quas reddat, habeat, eum ea de re adduci jam in dubium non posse, aut seduci. Ex quo sequitur: quicquid illi des consilii, vt in suspitionem venire conetur erroris, id obesse ei nulla ratione posse: iis quidem in rebus quarum habeat scientiam: multo autem minus ei obesse possit, qui pravis imbutus sit opinionibus. Etenim qui ita errat, vt se etiam errare suspicetur: jam non omni ex parte errat: sed partim errori, partim veritati adhæret, atque quo magis se veretur errare: eo est veri agnitioni propior. Superest ergo videre, quid de iis dicendum sit, qui, cum veras amplectantur opiniones, rerum tamen scientiam adepti nondum sunt. In quibus sane erroris suspicio aliud non est, quàm quidam ad errorem accessus, id quod videri non potest per se non malum: sed & si tibi scientiam falso arroges: cum opinionem tantùm habeas: error sit. Atq; vt error

non poteſt eſſe non in malis, malum eſt etiam in pernicioſi alicujus erroris verſari periculo. At verò qui opinionibus ducitur tantùm, neq; explorata habet quæ tenet: fieri poteſt in errorem vt ſeducatur. Itaque in periculo verſatur, id vt accidat; optimum eſt autem ab omni eximi periculo. Quocirca quemadmodum, etſi dolor omnis in malis ducitur, ſi tamẽ ſuſcipiatur gravis morbi depellendi cauſa, boni, & quidem inſignis, rationem habere videatur: ita, cum opinio infirma quædam invalidaq; ſit ſcientia, & animi ſi non morbus quidam, at certè conſtitutio morbo obnoxia: qui ſuſpicionem injecerit erroris commemoratione tam multorum, qui cum nihil minus ſibi perſuadeant, in maximis tamen verſentur tenebris, eum in finem: vt certæ conſtãtiſq; ſcientiæ adipiſcendæ viam monſtret: is non pernicioſum dare conſilium, ſed ſalutare, ac vehemẽter neceſſarium videri debet. Quominus ergo vera docere parato negotium faceſſas vnquam: aut neceſſe eſt omnium quę venire in controverſiam vnquam poſſit in eccleſia ſcientiam conſequare quàm pleniſſimam certiſſimamq; : id quod quanti ſit operis, quis non videat? Aut certè, ſi quando quid audieris auribus tuis paulò inſolentius: ante quàm damnes, ſub-
ſiſtendum

ſiſtendum pauliſper eſt, cogitandumque, quam habeas ejus rei ſcientiam. Ac ne fallaris, vehementem perſuaſionem certa pro ſcientia accipiens: quid ſcientiæ, quid opinionis nomine accipiendum ſit, videndum eſt: quod ipſum tamen facere nos decet, non quaſi philoſophos, ſed vt Chriſti diſcipulos. Nihil certius eſt quam nos (ad religionis doctrinam quod attinet) habere nihil certi poſſe: niſi ex divinæ vocis teſtimonio. Teſtantur id complura divinarum literarum loca: ſed hæc pauca inſtar erunt plurimorum. David quidem Iſraelitici populi rex, idemque magni nominis propheta, cum inſtituiſſet Domino templum conſtituere: Dei tamen in eo divinare voluntatem non potuit: neque verò melius eam Nathan magnus & ipſe propheta, attigit illo, ſuum vt inſtitutum impleret, hortando: quippe per quem Deus Davidi vetuerit ne ſibi ædificaret templum vllum, quod quidem minimè contemnendum eſt exemplum. De Ioſue autem, qui Moyſi ſucceſſit, teſtantur literæ, *ſpiritu illum donatum ſapientiæ*: eique promiſiſſe Deum *ad futurum ſe ei perpetuo.* Sed imperatum tamen ei eſt: videret vt impleret legem quam accepiſſet à Moyſe, neque *ab ea declinaret vel ad dextrã, vel ad le*

Divino verbo ſoli, Spiritui, preci b. inſiſtendum.

2. Reg. 7.

Deut. 31.

vam,& ratio additur quamobrem: *Vt intelligas* (ait Dominus) *quid factu opus sit.* Ex quo intelligere licet, ita demum constare nobis aliquid: si verbum extet Dei; sed quam disertis verbis id habetur alibi; *Non sunt*, inquit Dominus, *cogitationes meæ velut vestræ: neque rationes meæ ve-*
Isa. *stris similes: sed quanto altius est cœlum terra: tanto supereminent cogitationes rationesque meæ vestras.* Neque verò satis est quomodocunque divinis inniti oraculis, sed necesse est ea cognita habere divino spiritu interprete; quippe cum videamus tot dissidentes de religione sententias vel inter viros doctissimos, atq; in divinarum literarum lectione exercitatissimos: testa-
1.Cor. 2. tur enim Paulus vnum Dei spiritum divinas assequi res, neq; *hominus sensum ea percipere quæ sunt spiritus*, neq; *posse percipere*, quòd videlicet inepta illi videantur: *Verum spiritu præditum omnia dijudicare.* Quo-
Iac.2. circa qui *indiget sapientia eum* hortatur Iacobus *vt à Deo eum petat.* Quibus ex rebus efficitur eum demùm divinarum rerum scientiam habere, qui & solo Dei verbo nititur: & veram ejus assequutus est intelligentiam, non alio quàm ipsius Dei spiritu interprete. Atque hoc quidem totum dabunt etiam haud inviti, ad quos nostra

omnis

omnis eſt oratio. Sed magna hîc ſubeſt difficultas. Nam pleriq; quod tenent, perſuaſum habent, id ſe poſſe divini verbi comprobare teſtimonio: atq; etiam ſuæ intelligentiæ Dei ſe ſpiritum ducem habuiſſe, ac doctorem: qui tamen toto (quod aiunt) cœlo aberrant. Videntur ſibi ſpiritum à Deo petiiſſe, in eoq; præſidium ſibi omne collocaſſe: qui tamen non animadvertunt ſe id quavis alia potius in re ſitum habere, quàm in eo. Atqui ante quam ſtatuere poſſis certò te ſpiritum ejuſmodi adeptum, illiuſq; ductu quid didiciſſe: quicquid tale eſt: vt potuerit tibi quid perſuadere, aut conceptam jam perſuaſionem confirmare, quod genus eſt de te, aut alio quopiam homine opinio, de illius ſcientia, judicio, ſpiritu, ſanctitate: deinde eorum qui tecum ſentiunt multitudo, aut eorum qui te laudant, mirantur, ex te pendent: tum autem temporis diuturnitas, qua invaluit ea quæ impugnatur ſententia: deniq; quicquid Deus non eſt, neque ejus verbum: ab eo abducere oculos, animum, cogitationemque omnem oportet, non ſecus ac ſi nihil extaret ejuſmodi: tandem autem abjecta quacunque alia ſpe fiduciaque in vnum Deum oculos, mentemque defigere: ab vno illo pendere: atq; ita compara-

tum ab eo ſpiritum petere. Id ſi feceris, ſi frequenter, ſi ſeriò, ſi fidenter, tum demum jure optimo nullo te pernicioſo errore teneri ſtatuere certò poteris: aut, ſi tenearis, fore vt is tibi pateſiat. Sed hæc quidem ſunt ejuſmodi: vt multò promptius ſit ea verbis, quàm re exprimere; adeò arrogantiæ temeritatiq; obnoxium eſt humanum ingenium, adeò errori: adeò etiam ad quãlibet naſcitur potius fiduciam quam Dei. Deniq; tam vafer, diligens, variiſq; inſtructus artibus ſatanas ad fallendum: vt vel vbi ſumma omnia feceris, magni tamen ſit negotii, non alicubi hallucinari. Quod tamen eum in finem à me dictum intelligi minimè velim: vt putem divinis in rebus certitudini locum eſſe nullum; à qua ego ſententia tam longè abſum: quam qui longiſſimè. Sed illud nullo pacto velim, vt qui ad certitudinem nondum pervenit ullam: forteq; falſis adhuc immerſus eſt opinionibus: ſcientiam ſibi arrogaret, ſed eam vt adipiſceretur daret operam: & eam quidem operam quam oportet. Qui ſemel ad perſpicuam certamq; pervenit ſcientiam: hortare illum quantum volueris: faciat etiam ipſe quantum poteſt, vt errare ſe ſuſpicetur: venire tamen in erroris ſuſpicionem nunquam poterit. Exhortationes igitur ejuſ-

modi

modi iis movere suspicionem solis possunt, qui aut errant: aut nondum firmam constantemq; adepti sunt scientiam: adipisci tamen eam adhuc possunt: quibus cum recta monstretur ad eam perveniendi via: moneanturq; à quibus eos cavere impedimentis, decipulisque oporteat: equidem quamobrem quod iis datur consilium videri possit non vehementer vtile ac salutare, non intelligo. Quare quo minus justam reprehensionem quis incurrat vllam veritati opponens sese, sive publicè sive privatim, & sive verbo, sive scriptis, vehementer suaserim, vt quicquid de religione sentit: examinaret singillatim quibus rationibus adductus persuasum id haberet, quàm diligenter, quâve certo spiritu divinas excussserit literas, quam circumspectè prudenterq; ab omni prorsus re quæ neq; Deus sit, neque Dei verbum, oculos dejecerit, tum autem qua fiducia preces ad Deum fuderit, deniq; quàm certam habeat rem quamlibet. Sed vt feceris hæc omnia quanto maximo potueris studio, cum neque ingrata Deo esse vnquam possit modestia, neque dispicere preces ejus qui non cesst petere majore indies sese donari fidei certitudine, tamen si quid novi, proptereaque falsi atque impij tuas verberare aures

 videatur

videatur, adhuc optimum factu arbitrer: vt antequam te objicias, subsistas nonnihil cogitesq; cum animo tuo etiam atq; etiam quàm exploratum habeas, falsum impiumque illud verbum esse: ac denuò precibus à Deo contendas ardentissimis, vt si in recta sis sententia, in ea te magis ac magis confirmet, sin humanitus tibi quid contingat, oculos tibi ita aperiat, tantumq; impertiatur luminis, vt agnoscere errorem possis, atque abjicere. Nam *si nos mali cum simus* (vt ait Dominus) *ita sumus affecti: vt bonis rebus donemus filios nostros, neque si panem petierint, lapides damus: neque serpentem, si petierint piscem*: quid de cœlesti patre censeamus? Eum ne, cum nunquam cessemus ab eo veri petere certitudinem, desiderio videlicet accensi ejus satisfaciendi voluntati, veritiq; ne qua fiat vt per errorem hostes fiamus veritatis, cumne (inquam) censeamus pro veri certitudine errores, pro luce tenebras nobis immissurum? Quàm esset hoc ab infinita ejus bonitate, atque adeò à certissimis ejus promissis alienum? Accedit & illud, quòd cum (vt dictum est) certi habere possimus nihil nisi à Deo docti, neque precibus præscribere Deo tempus, intra quod nos doceat, possimus, vt oculos à rebus omnibus

quæ

quæ Deus non ſunt abduxeris, vt omnem in Deo collocaveris fiduciam, adhuc tamen fieri poſſit vt nondum ſis a Deo edoctus, ſed per eum ipſum quem pro ſeductore habeas docturus te ſit, nam ſi te quidem iam docuerit, tantum etiam addiderit lucis certitudiniſque, vt hæſitationi nullus ſit relictus locus, tantum cauendum eſt, ne tibi fucum faciat ſatanas, meminiſſe oportet quantus ille veterator ſit: quàm belle *ſub angeli lucis* (vt Apoſtoli verbis vtar) perſona imponere noverit: exploratumq; habendum eſt, neminem ſibi ab eo plus ſatis cavere poſſe. Valeat autem vox illa: vetus eſt error iam diu, ac ſæpe confutatus, quid ſit adhuc malè defenſa cauſa eſt? Quid ſi hactenus & opugnatoris, & propugnatoris partes vnus egit ſatanas? Sed age, ſit ita ſanè, ſaltem certè vt tuo exemplo ad eam quæ omnino neceſſaria eſt facilitatem eos provoces, qui errant: quo minus ſint ad eos qui ſe doceri velint obſtinati: vtere ea comitate: vt prius audias intelligaſq;, quam damnes. Saltem vt querelæ anſam omnem adimas, quaſi indicta cauſa rem reijcias. Quid? an fortè re ſæpius excuſſa minus fiet veritas conſpicua: ac non magis ac magis indies certa, atq; illuſtris? Procliuius quidem nihil eſt, quàm litem ſerere: at cœpta cum fuerit, haud tam

facilè est finem invenire. Itaq; appositissimè Salomon, *eum qui litem movet* ei comparat, qui *aquis viam aperit* (intellige autem quasi magnum aliquod amplumq; in stagnum collectis) nam initio quidem contemnenda res videtur, at viam sibi illa magis ac magis amplam, ac profundam facit, viresq; maiores comparat: dum aggeribus latè abruptis, quicquid obuiam fit, perdit: fossas cavat: agros glaria colluvieq; obtegit: arbores evellit: ædificia solo æquat: atq; horrendum prorsus aspectum præbet, ita ex parvis contemptissimisq; controversiarum initijs videmus tandem mundum dissidijs, calumnijs, maledictis, clamoribus repleri. Vt qui non putat à movenda lite, nisi plane coactum cavendum sibi, tanquam maximo à malo: aut nihil prorsus videre, aut ecclesiæ salutem ne quidem pili facere videri possit. Quare etsi tandem compertũ omnino sit, falsum esse id quod spargitur adhuc tamen antè quam litem movendam vllam putes, quanti ea res sit, videndum est. Nam *de inanibus quidem quæstionibus*, præceptum extat Pauli, non vt refutemus quicquid assertum fuerit falsi: sed *eas vt vitemus*: quare id vnum faciendum putem, vt avocentur animi à curiosis eiusmodi, nulliusq; precij quæstionibus.

Tit. 3.

non

non propterea quod falſa dicãtur, ſed multo magis ne bonas horas malè perdant, præter quàm quòd ſæpe fiat, vt dum leviſſima de re agitur: in hanc aut illam partem ab ingenijs contentionis calore perturbatis ea temere afferantur: quæ cum maioris ſiut momenti, doctrinæ puritatem non parum labefactent, Accedit quod non minus facile ad probra, maledicta, rixaſq; veniri poſſit de aſini vmbra ſi ſit lis: quam ſi maxima quapiam de re fuerit, à quibus malis magnopere Chriſtianorum pectus dedet abhorrere. Sed hoc opus, hic labor eſt: quæ invtiles ſint quæſtiones ab ijs in quibus damnoſus error ſit, videre. Nam quicquid in mentem venerit: ſtatim ſatanas dat operam vt rem maxime grauem eſſe perſuadeat: vt, niſi exploratum ſit, quid teneas, conſtare ſalutis ſpem non poſſe arbitrere. Equidem ita ſentio: qui non vana curioſitate, aut ambitione aductus, quo videlicet argutus evadat divinis de rebus diſputator, ſed vera erga Deum pietate, neque frigidiſſimo ſuæ ſalutis deſiderio in divinarum verſetur lectione literarum: ei minimè difficile fore cognitu, quæ futiles inaneſq; ſint quæſtiones: quæuè haud indignæ, quæ explicentur, ſed tamen propterea quod multi hoc in genere non ſine magno eccleſiæ

ſiæ incommodo à ſcopo longè aberrant: haud ab re fuerit aliquam inveſtigare rationem, eamq; certam: cuius ductu diſcernere inter has & illas quiſque poſſit abſque errore.

A curioſis quæſtionibus abſtine, ſecta re vtiles quales, quæq; vtræq;.

Igitur certum illud eſt: ſi quid vnum ſit ad quod tanquam ad finem ac ſcopum omnis quæ de Chriſtiana religione eſt doctrina, pertineat, quæ res (cognita cum fuerit) nullum ad eum finem vſum adferre poſſit, ea de re inanem quæſtionem omnem futuram. Quare ſit, nec ne finis quiſpiam eiuſmodi, & ſi eſt, quis nam ille ſit, quæq; nos ad eum ducant, videndum eſt. At Ioan. quidem non modò finem eſſe talem, ſed etiam quis ſit, teſtatur his verbis: *Multa quidem & alia edidit Ieſus ſigna, quæ non ſunt hoc libro comprehenſa, ſed hæc quidem literis ſunt prodita, vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum Dei filium, vtq; credentes vitam per eum conſequamini.* Quibus verbis ſatis perſpicue palam nobis fit, chriſtianæ doctrinæ finem ac ſcopum eſſe, æternam vitam, ergo quicquid ad æternæ vitæ adeptionem vlli eſſe vſui poterit id vtile cognitu dicendum erit: quicquid autem ad id conferre nihil poſſit, contemnendum. Quid? (inquies) ergone honoris Dei gloriæque nulla hoc loco fiet men

mentio? Respondeo: Quæcunq; ad honorem pertinent Dei, eadem cognita nobis ſine dubio ad ſalutem conferunt omnia: ipſaq; in ſalute noſtra Dei honor cernitur maximè. Ergo ſi, vt æterna vita potiamur, quicquam eſt quod nos facere oporteat: cum, niſi id ita fieri oportere didicerimus, facturi id non ſimus, neceſſe fuerit id noſſe. Quoniamq; legem dedit Deus, quam qui numeris omnibus non implet, ei ſempiterni exitij pœnam conſtituit: quam legem, cum implere homo nequeat, ſitque aliud quid, quod ſi faciat, ſalutem obtinere tamen poſſit: intelligat oportet & ſe ſatisfacere legi haud poſſe: & quid illud ſit, quod, ſi fecerit, ſaluti ei ſit futurum. Cumq; illud ſit: ſi perſuaſum habuerit, Dei filium hominem factum ſuorum delictorum pœnas patri perſolviſſe, ac ſe eius ſanguine à peccati labe omni mundum eſſe redditum: ſed requiri tamen à nobis vitæ ſanctitatem atq; innocentiam, non vt ea freti ſalutem nobis promittamus: ſed vt mores noſtri ſint qui Dei filios ac ſeruos tanto precio redemptos deceant, cum hæc (inquam) ita ſe habeant: & promiſſiones de Chriſto habere cognitas oportet: nec quibus in rebus vitæ ſanctitas innocentiaq; ſit poſita, ignorare licet. Quoniamq; multa ſunt, quæ & quaſi manu ducere nos poſſunt ad collo-

candam in Christo salutis nostræ spem, implendamq; (quoad eius fieri potest) Dei legem, & sine impedimento, siue moræ esse, quæ illa sint quæ aut conferant, aut obsint, vehementer vtile est cognoscere. Persuadet autem nobis, vt spem in Deo nostram collocemus, eiusq; in nobis accendit amorem, quo adducti eius parere mandatis satagamus, cognita eius natura: non quemadmodum eam nosse volunt philosophi, subtiliter de ea vt argutentur: sed vt intelligamus quam sit supra omnem cogitationem sapiens, bonus, clemens, misericors, quam ad vnguem suis satis faciat promissis. De eiusmodi eius natura testantur eius opera: mundi quidem etiam, eorumq; quæ in mundo continentur omnium creatio, sed præcipuè exempla quantæ curæ ei fuerint qui pio sanctoq; timore eum coluerunt, vt ijs necessarijs eorum temporibus opem ferret: vt eos a mundi satanæq; insidijs tutaretur, tum autem quot quantorumquè reos, postquam pœnituisset, erexerit, servaveritq; alioqui autem quam acrem peccati hostem semper se ostenderit, aliaq; eiusmodi, addita igitur eius naturæ notioni promissorum sæpissimè repetitorum recordatio, fidem vehementer confirmat, roboratq;, at nos vitæ emedationem vt serio institua-

ſtituamus, magna vi impellit. Eodem etiam pertinent vaticiniorum ſiue prophetiarum explanationes eorum præſertim quæ ad præſentia referuntur tempora: quæ cum divinæ providentiæ maximè illuſtre ſint teſtimonium, ad animorum confirmationem mire valent. Quæcunq; igitur res eiuſmodi attingunt, ea cognitu vehementer ſunt vtilia, dignaq; imprimis quæ omnium terantur ſermonibus domi, foris, privatim publiceq;. Quoniamq; eorum quæ paulo antè dicta ſunt, præſtare nihil poſſumus, niſi Dei adiuti ope & ſpiritu, hancq; opem & ſpiritum vult Deus ab ſe peti, & huiuſmodi eſt Dei voluntas cognoſcenda, tenendæq; promiſſiones, ſi petierimus ea nobis datum iri, atque omnino quæ ſit Dei invocandi, & gratias ei acceptorum beneficiorum agendi ratio, non ignorandum. Contra, magno nobis impedimento eſt ad ea omnia: ſi de Dei natura, eiuſq; voluntate, deq; eventu omni aliter iudicemus, quam ex ea doctrina quæ eſt divinis literis prodita, impedimento eſt naturæ noſtræ corruptio: quæ à Dei iuſsis inſtitutiſq; mentem, animumq; ſtudia ad contraria magna vi abducit, rapitq;. Quare cum nobis neceſſe ſit perpetuo bello ingenito reluctari vitio, quo naturam divinæ ſubij-

cia-

ciamus voluntati: magnopere etiam necesse est cognitum habere, & hoc originis vitium, & quicquid ad id emolliendum domandumq; sacris docemur voluminibus. Quoniamq; haud satis est, si quisq; se ipse curæ habeat: sed rationem habere oportet vnumquemq;, & pro spiritus mensura qua donatus est, & vitæ genere ad quod est vocatus, ecclesiæ omnis: neque eorum tantum qui sunt adhuc in vivis: sed & posterorum, quicquid est eiusmodi: vt minus facilem reddere possit, expeditamq; vllius vtilis ad vitam doctrinæ adipiscendæ viam: aut occasionem præbere possit eam vel desetendi, vel minoris quam par est, faciendi: quid tandem illud sit, ne ignoretur plurimum refert. Quandoquidem etiam monent nos literæ: maximum versutissimumque nobis esse adversarium, qui & hinc nomen acceperit, qui sine cessatione vlla insidias nobis machinetur, quib. præcipites agat, & à Deo avertat: quis dubitet maximo nobis vsui futurum, eius probe cognitas habere artes? Et qua sint prudentia declinandæ, intelligere? Deniq; vtilis doctrina esse non potest, nisi vsum habeat aliquē, quod si sola in speculatione sit posita, nullam in actionem emergens, inanis futilisq; habenda est. Immo vero ne omnis quidem

dem doctrina quæ ad salutis adeptionem pertinere aliquo pacto possit, in vtilibus habenda est: vt vel expediat eam curiose admodum tractare: vel, si oriatur dissensio, magnopere, vt quid tenendum sit exploratum habeamus, laborandum sit, sed illud accedat oportet: vt alia non sint præterea, quæ eundem nos ad finem satis possint commodè perducere. Quod ex eo cognosci potest: quod cum persuasum habere nos oporteret, Iesum esse Christum: eum qui fuerat per Prophetas prænunciatus: eoq; spectarent signa ab eo edita, vt agnosci inde quinam esset, posset, haud fuerunt tamen mandata literis omnia: sed tot solũmodo, ac talia: vt inde quis esset, promptum esset cognoscere. Quod si contenderet quispiam, Dominum signum aliquod edidisse, cuius ijs libris quos de eius vita, ac rebus gestis habemus, mentio facta sit nulla, haud esset operæprecium certam rei veritatem perscrutari, aut ea de re litem movere, propterea quod, vt constaret rem ita gestam fuisse, eius rei nullus alius esset fructus, quam vt testaretur Iesum à DEO fuisse atq; eum quem se ipse faceret, quod tã plenè testãtur alia miracula quamplurima extra controuersiam omnem posita, vt certitudo maior ne optari quidem possit, cõ-

tra etiam, quanquam nulla esset eius miraculi fides, nihilo minor esset aliorum signorum quæ sanctissimi scriptores literis prodiderunt, authoritas. Quo fieret, vt siue crederetur miraculum illud, siue minus: nihil nobis neq; accederet, neq; decederet. Quandoquidem etiam si religionis doctrina absurdi aliquid habere videatur, aut pugnantia ponere: id, quo minus eam amplectantur qui ab illa alieni adhuc sunt, est impedimento, quicquid ad tollenda absurda illa, conciliandaq; loca quæ pugnare videntur, pertinet: & id sine fructu esse non potest. Nisi fortasse conciliationes ejusmodi magnis controversiarum dissidiorumq; turbationibus redimendæ sint. Rationibus ergo eiusmodi videntur vtiles quæstiones ab inanibus nullo dignosci posse negotio, tum scilicet, quum nondum sunt iudicia studijs, contentionumq; calore perturbata, quumq; nondum cœptum est de ijs tanquam gravibus de rebus agi: at quum quodam quasi fascino tenentur homines, iam ingenita superbia, odia, indignationes, erroris consuetudo, ac satanas judicium non sinunt suum satis implere officium. Quis enim nostrum non summopere miretur hodie, tanta animorum contentione litigasse veteres, quando celebran-

da eſſet Paſchatis (vt vocant) dies? Nonnulliſq; alijs de rebus admodum levibus atqui tum tantum non de ſumma rerum agi videbatur, nos qui in illis iudicio vtimur libero, perſpicue videmus, quam indigna res fuerit ſcindi Dei eccleſiam quaſi in ſectas, propter tam leves cauſas. Meum igitur tale eſt conſilium: vt quam primum intelligis falſi aliquid doceri, antequam ad contradicendum te compares, diligenter expendas, num forte id nullius aut parvi ſit momenti, atq; eiuſmodi ſi fuerit: aut litem ea de re moueas nullam, aut vt pro opportunitate quam tibi permiſerit locus, tempus, perſonaq; tum tua, tum eius qui cum res ſit: tantum ab eiuſmodi ſpeculationibus hominem ad graviora dehorteris, idq; facias quanta maxima fieri poſſit dexteritate: ita, vt nulla inde ſequatur animorũ permotio. Sed vera ratio ab inanib. quęſtionibus homines adducẽdi eſt: ſi illi quorum munus eſt aut populum inſtituere, aut in ſcholis res divinas tractare, quiq; ad ſcribendum ſe conferunt: omiſſis curioſis quęſtionibus, inaniq; ingeniorum oſtentatione abiecta, ijs ſolis inſiſtant ipſi, ea vrgeãt quę pertinent ad firmandam fidem, ad vitia extirpandum, inijciendum Dei timorem, alẽdam pietatem, cõſolandos afflictos, melio-

remq; in ſpem erigendos, & eos qui fra-
trum nomine cenſeri volunt, in fratern-
charitate dulci cum animorum inter-
conſenſione retinendos, atq; id genus ali-
Neque verò hæc ſunt eiuſmodi, vt cit-
vileſcere, quaſi minus quotidiana debeant
Primum enim etſi ipſa quidē ſumma capi-
ta minimè multa ſunt ac patent quā latiſſi-
mè, deinde varietate tractationis facilè tol-
li faſtidium poteſt omne, præſertim ſi ſedu-
lò animadverterint Evangelici præcones
quibus rebus, quo tempore populus indi-
geat maximè, vt ſi rebus ſecundis efferatur
luxuriæq; habenas laxet, ipſi prophetici
comminationibus perterrefaciant animos
in ordinemq; redigant. Si afflictio premat
conſolationibus ſuccurrant. Si ocio torpe-
at, ad honeſtas hortentur occupationes. S
rei faciendæ nimis videatur intentus, mo-
neatur brevitatis huius vitæ, & à nimia ill
deducatur cura, atque ita quæ cuique tem-
pori maximè convenire videbuntur af-
ferant. Quanquam quid nimis quotidi-
ana appellemus ea, quæ vix vnquam mi-
nima parte imprimi animis noſtris poſſunt
Vt neceſſe ſit tempus deeſſe argumento
ſemper, tempori autem argumentum (at-
que intra prædictos quidem limites) deeſſe
poſſit nunquam. Illud autem videtur mo-
uendis

vendis inanibus quæstionibus occasionem sæpe præbere posse, si sacris populo scriptis exponendis quasi legem quandam sibi indicat aliquis super quoque verbo absque discrimine multum immorandi. Quod nunc plerique videntur facere. Cum enim vtilia multa quæ dicant nō semper suppetant, necesse est curiositati laxare vela. Sunt forte qui cum & rerum abundent copia, & pro ingenij dexteritate vndecunque quidlibet dicendi arripere occasionem possint, sine reprehensione nullum non locum fusissime tractaverint, sed (vt est in proverbio) Non omnibus datum est adire Corinthum. Quorum non tam ampla est suppellex, ij multo prudentius fecerint, si conentur quod præstare possint. Vbi multa suppetunt quæ operæprecium sit audire, dicant multa, si locus pauca suggerat: ne pudeat parvo pedi paruum induere calceum: & maiores facere progressus. Quid referat autem, si, cum in vnum Evangelicæ historiæ caput viginti habueris conciónes, proximum non plus vna enarraveris totum? Non omnia omnibus locis docere voluit Spiritus sanctus, sed aliud alio, quare nec omnis tua eruditio vno est loco effundenda, etiam si non ineptè possis, quam absurdum est autem, vt malis ad

futilia commenta descendere:aut ea inculcare quibus iam plenæ omnium sint aures: quam non videri satis multa ad cuiusq;verbi explicationem afferre? Peccant in eo aliqui inepta quadam copiæ ostentandæ libidine, alij exemplo: magis attendentes quid alij faciant,quam quid factu opus sit. Multo etiam maior est occasio curiosa inquirendi ijs qui sacros libros in scholis exponunt. Cum enim multa iam extent in eos commentaria quæ possint ipsi etiam studiosi perlegere, nolintq; doctores inanem aut parum necessariam suam videri operam: vt alienas tantum recitent expositiones, meditationes, argumenta, ipsaq; verba,sed aliquid semper habere quod studiosi in commentarijs non invenerint: præter quàm quod res cogunt suas mutare sedes,quæ vno loco sunt disputata,in alium comportantes: quo suum commendent acumen, aut excogitant obiectiones, quas solvant: aut nova fingunt verba, novasque loquendi formas; aut novas ponunt quæstiones. Præstaret perfectò nullos esse, doctores, quam vllos tales, quid enim, fecerint aliud, quam vt Theologicum studium in sophisticam rursus convertant vanitatem, quid igitur faciant? Inquies, quid? profectò quidvis malim: quam vt sic ocio abu-

abuterentur. Quid autem velim aliud, quam vt quæ ſemel beue, commodè, atq; oportuno loco dicta ſunt, ea ne depravarent, ne perverterent, ne inanibus quæſtionibus, tenebras offenderent? Illis & fruerentur ipſi, & paterentur frui alios? Ab alijs bene dicta referre, quam ſuum oſtentare acumen mallenr? Si quid autem prætermiſſum fuiſſet, ſicubi viderent ipſi quod priores non vidiſſent: in eo ſuam commendarent diligentiam? Quod peius eſt antem, non ſatis eſt multis quod viva voce ſic doceant, ſed volunt etiam editis magnis voluminibus extare ſua commenta: vt amplior ſit indies argutandi ſeges. Quot extant enim iam in Pauli ad Romanos epiſtolam commentarij? Quotidie prodit in lucem novus aliquis, quiſquis enim eam in ſchola, aliqua cum commendatione exponit, vult commentarium edere. Quamquã ſi quæ ipſe commodius explicat, quam alij, aut quæ addit de ſuo colligas: per pauca ſint. Alia erunt eadem quæ priores aut eundem in locum ſcripſerunt, aut alibi tractarunt. Cumq; de induſtria abſtinere velint poſteriores priorum verbis: illiq; plerunq; præoccupaverint commodiſſimas quaſque loquendi formas, quæ plus redolerent ſpiritus, pluſq; afficerent, hiice neceſſe

 fuerit

fuerit vti minus commodis,& quæ inanem tantum redoleant ingenij ostentationem, nullumq; in animis aculeum relinquant. Qui iudicio falluntur, videnturq; sibi non invtilem navare operam, cum eos commonefeceris, est quod etiã ignoscas, sed quos ad scribendum ostentatio impellit & ambitio, eos ego inter præcipuas ecclesiæ pestes numerare non dubitaverim, quippe qui non alij quàm satanæ suam scelestissime locent operam. Sed iam ad reliqua pergamus.

SATANÆ STRATAGEMATUM *Liber Secundus.*

DE invtilibus quæstionibus qua ratione ab vtilibus discerni possent,& vt vitare eas oporteret, superiore Libro dictum est, nunc si res quæ in controversiam vocatur, cuiue contradicitur, haud levis constiterit momenti esse, quid facere pium hominem deceat: sequitur vt dicendum esse videatur. Atq; hic quidem, si satanæ aures patefeceris, dubium non est, quin daturus sit operam, vt inde ad sua cõsilia magnum fructũ capiat. Ita, vt error ille

In magni momenti cõtroversiis actus Satanæ.

le non quidem extorqueatur,ſed latè ſpargatur, atque vt quamplurimorum præterea ſit quaſi ſemen: vt inde lites, diſcordiæ, contentiones,ſectæ,vaſtitates, incendia oriantur maxima: itaq; quantum facere enitique poterit,dabit operam, nulli moderato,circumſpecto graviq; conſilio vt ſit locus,ſed vt omnia temerè , inconſideratè fiant, nulloq; ordine. Quid porrò faciet hîc Chriſtianns prudenſque animus? An ſibi ſcilicet ei obſequendum putabit? An eum ſibi deliget ad ſequendum conſiliorum ſuorum ducem,autoremq;? Ac non potius ſumma animi contentione videbit, vt omnia fiant quam prudentiſſimè? Adeò vt ne vnum quidem verbum (ſi fieri poſſit) niſi ſumma ratione limatum exeat? An non expendet etiam atq; etiam, quid facto opus ſit? Hîc hîc prudentia opus eſt, principiis obſtat,dum tenuis eſt flamma: quòd ſi ei quid temporis permiſeris , atque adeò ligna etiam contuleris : quis demum extinguere incendium poterit? In tempore, inquam,prævidenda hæc ſunt. Si quidem impii quid audieris , quam putas fore in corde tuo ſatanæ orationem? Tentabit fortè,num & apud te in gratiam errorem poſſit ponere: ſed ſi hac fores clauſas offenderit,aliaq; aggrediatur via , hem ſcelus (inquiet)

quiet) hem hominem dignum quem terra vivum abſorbeat, cui potuerit tam nefandum verbum excidere: dignum quem de cœlo deſcendens ignis corripiat, abſumatque: hominum omnium qui vnquam nati ſunt nequiſſimum impuriſſimumq;. Hæccine quenquam deſignare, aut cogitare? Qualibus meditationibus ſi locus ſit, quid feceris, dixeriſue, quin ſexcentorum malorum origo ſit, & cauſa? Heus tu, illud tibi perſuadeto, haud eſſe talium cogitationum authorem Dei ſpiritum, ſed ſatanam. Cogitationes ejuſmodi haud idoneæ ſunt quæ tollant malum: ſed quæ adaugeant magis ac magis, & deploratum reddant, malo vt medeare: aliud facto eſt opus. Ac primùm quidem qui ſcis, an fortè hîc (quicquid videatur) vnus ſit ex Dei electorum numero, quem ipſe Deus cadere quidem ſiverit ſuo quodam occulto, ſed ſapientiſſimo amantiſſimoq; conſilio, vt eum rurſus multo majore erigat cum gloria? Quem ſi id eſſe intelligeres, ergo ne in eum qui eſſet ad poſſidendam electorum gloriam, regnique hæreditatem cœlorum deſtinatus, in fratrem tuum, in Chriſti membrum, in Dei non modò ſervum, ſed etiam filium, cogitare quicquam poſſes inhumanius? At enim (inquies) hac quidem ratione & Magiſtratum

giſtratum furibus, latronibus, ſicariis, aliiſq; facinoroſis hominibus oportebit parcere, quippe cum & illi omnes ex electorum eſſe poſſint numero, ad ſanitatem olim redituri. Reſpondeo. Pius ſapienſque Magiſtratus quum iſtos ſupplicio afficit, haud vllis indulget in eos odiis, ſed officium ad quod vocatus à Deo eſt exequitur: cujus voluntati cognitæ, quicquid ei ſua dictet ratio, parendum nihilominus eſſe intelligit: quemadmodum & Abrahamus, Deo jubente, Iſaac cum filiũ ſuum chariſſimum pariter, atq; innocentiſſimum paratus erat immolare. Interim in eos qui morte ſunt multandi, humanitatis officium nullum prætermittit. Sed addes. Ergone poterunt ejus qui Deum amet aures ipſum in Deum execrandas audire voces, ac quaſi nihil ſe attingerent, non commoveri? Ego vero pium hominem commoveri, ac vehementer commoveri volo, ſed permotionem eam velim eſſe zelum non præcipitem, temeritatiſq; plenum, ſed ratione moderatum optima, cujus non ſatanas eſſet author, ſed Spiritus ſanctus, ſi tibi frater ſit, quem amore perſequare minimè vulgari, aut, ſi mavis, filius: ne ejus quidem periculoſum caſum videre poſſis, quin (præſertim ſi vulnus ex eo grave acceperit) magnopere commoveare,

commoveare, sed quali nam tandem motu? An quo in eum asperis incitere verbis: vt eum maledictis obruas, ac probris? Immò verò accurres: et gesq; eum dexteritate maxima, Iubebis bono esse animo. Nihilq; prætermittes, quod ei levare, aut certè lenire dolorem possit, nulli parces labori: vigil assidebis noctes integras. Quòd si dolor ex vulnere morosulum reddiderit: nihil propterea decedet de tua summa erga eum charitate. Persimilem ergo velim animi tui permotionem esse: vt dolorem accipias tu quidem ex fratris casu: doleas offensum Deum: doleas eorum qui ab eo prava docti sunt, vicem, propter quæ eorum in periculo versetur silus. Sed doloris istius fructus sit, vt coneris, quantum potes malum aut tollere, aut minuere, ac tanquam in re in qua errari sine maximo nequeat periculo, vt videas etiam atq; etiam ne facias, aut dicas quid cujus causa accessionē accipere malum possit, immò verò cujus ante certam fructus spem non videris: vellem etiam redderet te idem dolor sollicitum adeò, vt observares diligenter, quod factum tuum, aut verbum, cujus boni fuerit, cujusve mali causa: atq; ita te comparares, vt si quando animadverteres quod bonum in finem fecisses, malè cecidisse: pa-
ratus

ratus esses vel cum existimationis tuæ jactura errorem corrigere.

Tria porrò videntur spectanda : quæ sit ejus ratio habenda, qui errores seminat, quę eorum qui assenserunt erroribus : postremo, quæ eorum quibus periculum est, ne errorum obsit contagio. Ad erroris authorem quod attinet, principiò, quem tibi finem consiliorum tuorum omnium proponas, ac scopum, etiam atque etiam videndum est. Plerique expendentes, quàm perniciosa res sit in religione error, proptereaque quantopere noceat Dei ecclesiæ is qui errores spargit, nihil satis atrox in eum designari posse putant. Itaque ad primum quodque verbum in convicia probraque erumpunt: atque omnia implent clamoribus in quo mireris quantum sibi placeant, quamve egregiè se tueri Christi causam arbitrentur. Neque sanè apud eos multum interest : sive per ignorantiam falsum aliquis doceat : sive vt suæ serviat libidini. Quinimmò perinde ac si compertum haberent, nihil vnquam ejusmodi nisi maliciose fieri, neminem nisi tanquam maliciosum seductorem tractant. Hinc illæ verborum formulæ: Non puduit impurissimũ suem hoc & illud effutire, nihil sibi reliqui facit callidissimus versipellis, quo simplices

Eroris author tractandus leniter & amicè.

plices suo conficiat veneno: atque aliæ id genus multæ, quarum copia mirum quantopere redundent quidam. Quòd si quis vera piaq; se docere arbitretur, ac bene sanćteq; facere: proptereaq; quibuscunque rationibus potest, suos persuadere conetur errores, plurimum etiam laudis sibi deberi putet. Quocirca in eum si irrueris, ac malitiose, impudenter sceleratequ; facere contenderis, maximam sibi fieri putabit injuriam. Itaque commovebitur incendeturque ira: atq; omnino certum illi fuerit errorem tueri: injurias non tantùm propulsare, sed cumulatè etiam rependere. Tum autem accedent contraria hominum studia, omniaq; contentionibus, rixis clamoribusque turbabuntur, vt boni sequuturum sit nihil: mali autem plurimum: quare vt tibi esse scopus debeat, ne justam meritamq; effugiat animadversionem is qui errores seminat: multo tamen aliter tractandus is esset, qui falsus falleret: atque is qui malitiose id faceret, neq; verò malitiæ sumenda pœna esset, nisi de malitia constaret prius: atque in dubio quidem bene constituti esset animi, judicio: benigniorem in partem inclinare, vt errorem subesse, quàm malitiam interpretari mallet. Quin etiam cum ferè magna odia incurrere hominum soleant ii,

cala-

calamitatesq; magnas sibi accersere, qui nova invehere conantur dogmata, miro ingenio sit oportet is qui hominum in se odiis insectationibusq; excitandis voluptatem capere possit vllam: vt quenquam id facere credere nemo debeat, nisi vehementer magnis coactis conjecturis, Atq; error si sit, non malicia: equidem ita sentio, si quicquam est in quo clementiæ vllus esse locus debeat, hoc in genere debere. Est quispiam Dei timore præditus, quæ vera salutariaq; arbitratur, ea dat operam vniverso hominum generi, si fieri possit, vt probentur, hîc, si homines spectes animum, an quicquid in eum designaveris durius, non inhumaniter crudeliterq; factum videatur? Is à Deo meliore vel ingenio, vel judicio donatus non est, neque sane majore spiritu: illi igitur si succenseas, non tam illi, quàm Deo ipsi qui non meliore eum judicio munierit, succensere tu quidem videâre. Quòd si fructum spectas, nihil conducit (vt dictum est) minus, quàm iræ, indignationes, criminationumque ac conviciorum plenæ insectationes. Sed si dolus malus insit, equidem lubens fatebor, nullam animadversionem, nullamq; pœnæ severitatem excogitari posse tantam, vt non sit tanta sceleris immanitate multis partibus minor,

vt

vt quempiam nihil Dei reverentia, nihil populorum salus moveat, sed dum suæ satisfaciat libidini, omnia susq; deq; habeat. At vero vt magna quis dignus animadversione sit: haud expedit tamen statim in eum pro meritis animadvertere. *Quidvis mihi licet* (ait Apostolus) *sed non quidvis expedit.* Quare videndum est etiam atque etiam, quid expediat maximè, quam haberi personarum rationem oporteat, quid locus postulet, quid tempus: quæ videre ira, aut alia quapiam permotione turbatus animus non potest. Ira quippe caliginem oculis offundit, hebetat judicium, turbat depravatque denique deterrima est ad res omnes, omniq; tempore consiliaria. Dignus sane sit quispiam qui lapidibus obruatur, qui frustatim laceretur totus, judicio id fieri poterit Magistratus sine ira, sine insultu, sine convicio. Hisce enim affectionibus, omnisq; recti judicii veris hostibus quid est opus? Fietque multo majore & gravitate & fructu: ac videatur non ab hominis libidine, sed à ratione ipsa potius profectum. Quare etiam severitatis illius exemplum multò majore vi hominum imprimetur animis. Curare autem hæc oportet, vt qui seducebat populum, ne seducat amplius, patiaturq; veritati locum esse: qui

seducti fuerant, vt ad sanitatem redeant: qui sani adhuc sunt, vt sint adversus erroris cōtagium præmuniti. Addendum, ne sit etiam, vt iusta animadversione quasi fræno quodam male feriatorum ingeniorum cohibeatur licentia, quominus quicquid in buccam venit, effutiant, postea videbimus: fieri etiam potest, vt quosdam velit Deus objurgari acerrimè, vt in novissimo die & minus excusationis habeant, & majorem subeant judicii severitatem: verum vt nemini ex omnibus qui talium sint in numero compertum esse potest, ita nemo est cui sit ejusmodi habenda ratio, si quos voluerit Deus ita objurgari, excitabit etiam qui id faciant, tantùm cavendum est, ne nos à satana seduci, nobisque ejus instigationes pro Spiritus sancti obtrudi afflatibus sinamus.

Sed vt qua ratione malitiosum seductorem à seducendo populo abducere possis, intelligas, considerandum illud est, qui tātum scelus admittere in animum induxerit, eum oportere egregiè impium esse, atq; omnis timoris Dei expertem, de eo, igitur sive præsente, sive absente si ea dixeris quibus sit dignus, si eum suis depinxeris coloribus, atque is mox abstinuerit, quid illud erit? Annon videbitur palam fateri, quæ cri

mina ei adſcripſeris, eorum ſe omnium re-
um eſſe? Tu igitur ab homine in quo D-
timor nullus ſit, tantam tibi promittere a-
nimi moderationem poſſis? tantam remi-
ſionem? An non veriſimilius eſt multò, fo-
re vt crimen omne depellere ab ſe cone-
tur, multoq; plura in te conferat? Non po-
tius die noctuq; ſuum fatigabit ingenium
mendaciis calumniiſq; excogitandis, qui-
bus tuum infamet nomen? Quid eſt autem
à vero tam alienum, vt non id aſtuta ora-
tio probabile videri faciat? Cumq; hinc in-
de creſcant paulatim iræ atq; odia, cum
audiantur vtrinq; vehementes quotidi-
criminationes, ſcindatur populus ſtudia in
contraria, quid aſſequi inde poſſis, cuiu-
ſani judicii hominem non vehementer pœ-
niteat? Si qua igitur ſpes eſt (quæ tenui
eſt) hominis ejuſmodi ab incœpto avocan-
di, haud eſt in eo ſita, ſi ejus prodas accu-
ſeſq; malitiam, ſed in eo potius, ſi fraudem
malitiæq; omiſſa mentione omni verita-
tem primum ita tueare, itaq; perſpectam
reddas, vt palpari penè poſſit: deinde vt id
facias dexteritate manſuetudineq; ſumma
nam cùm perdifficile impetratu eſt ab ho-
mine ſceleſto, ac nefario, vt victus videri
velit, atq; errore lapſus, tum verò ineptè
ſperaveris fore, vt videri velit etiã per ſum-

mum

mum ſcelus ſciens ac prudens fucum populo feciſſe. Sed & iis qui ſeducti ſunt ab errore deducendis, quid conducant probra in erroris authorem jacta, equidem non video. Ferè enim fit, vt qui cujuſquam dogmatibus aſſentitur, ſimul eum charitate quadam complectatur, veneretur, laude atque honore dignum judicet, vt ſi dehoneſtare eum conviciis inſtitueris, inſignem te illi facere injuriam dicturus ſit, alienoque propterea abs te animo futurus. Quis autē neſciat benevolentiam aut odium, aliaſque animi permotiones plurimum poſſe inclinando hanc, aut illam in partem judicio? Certè id fuerit aliud nihil, quàm ei vtrāq; obturare aurem, quo minus te vel audire poſſit. Neq; verò intelligo, cui admodum majori id vſui futurum ſit præmuniendis ijs qui adhuc ſint incorrupti. Convitiis enim criminationibuſq; referta oratio vix eſt vt non ab ira, vehementive animi motu aliquo, proficiſcatur, motus autem ejuſmodi vbi fuerint, mirum, ſi ſatis circumſpectè omnia dicantur, ac non multa peccentur potius, aut perperam ſeductoris verba referendo, aut ejus argumentis, non ſatis aptè reſpondendo, quibus ex rebus (vt oſtendimus) magna ſequuntur incommoda. Neque ſanè deſunt multi quos maledicentia

omnis, sive justum prætextum habeat, sive injustum, offendat, atq; in quo vllum anim-advertunt maledicendi studium, de eo male opinentur, animumq; ab eo alienent. Quod quid aliud est, quàm procliviores reddi ad iis assentiendum, quos tu probris deformare omni studio contenderis? Præsertim si quam illi modestiam patientiamq callidè & versutè simulare noverint. Equidem non negaverim apud nonnullos etiã tantum valere criminationes, vt quos illæ tangant, eorum tandem ne nomen quidem audire sine horrore possint, tantum abest, vt ab iis jam seduci se passuri sint: sed id ferè tum demum accidit, quum criminatores in magna sunt integritatis, sanctitatis innocentiæq; opinione, vt nulla causa, nullaque ratione ad faciendam cuiq; injuriam adduci potuisse videantur, quam populi constãtem de te opinionem multò facilius tibi falso arrogaveris, quàm obtinueris. Sæpe enim ne ipsi quidem satis intelligimus, quo ducamur spiritu, atq; innocentissimus vt sis quis impetret vt non multa sanctissimè designata malam in partem vulgo accipiãtur? Atq; illi ipsi qui accusatis propter criminationes fidem omnem abrogarunt, idem, vt par est, fecissent, vbi iis audiẽtibus sine vllo maledicto fuissent eorum dogmata relata,

&

& argumentis testimoniisq; firmissimis certissimisq; humanè candideq; convulsa.

Hactenus ergo palàm factum est (vt videtur) ex maledictis permulta, maximaque sæpe incommoda creari, vtilitatem autem eorum esse aut nullam, aut perexiguam, quæ tamen & ipsa aliunde percipi multo possit certior. Superest solùm, vt de ea dicamus ratione, quòd hoc quasi animadversionis genere cohibeantur novorum dogmatum authores, atq; illud quidem primùm intelligendum est, nos hoc loco de Magistratus officio non agere: privati hominis hic officium persequimur, atque ejus etiam, cui sit populi ad pietatem commissa institutio. De magistratu dicemus postea. Quare cum animadvertendi in quenquam potestas cujusquam non sit, præterquam civilis Magistratus, cavendum est aliis, ne manum in messem mittant alienam. Egregius citatur Ciceronis locus ex quarto de Republica in hæc verba: Nostræ contrà duodecim Tabulæ cum perpaucas res capite sanxissent, in his hanc quoque sanciendam putaverunt, si quis actitavisset, sive carmen condidisset, quod infamiam faceret, flagitiumve alteri. Præclarè, judiciis enim, ac magistratuum disceptationibus legitimis propositam vitam,

non poetarum ingeniis habere debemus: nec probrum audire, nisi ea lege, vt respondere liceat, & judicio defendere. Qua sanctione quid vel cogitari posset æquius? Quæ vetet probrum audire quenquam nisi ea lege, vt respondere liceat, & judicio defendere? An verò contemnenda quædã res est fama, vt cujusquam libidini exposita esse debeat? Si is qui rerum potitur, ita se comparet: vt quos libuerit infamia (vel si justa alioqui id causa faciat) indicta causa notet, quis eum regem, ac non verius tyrãnum dicat agere? Ergo quod ne summus quidem magistratus facere, nisi per apertã potest tyrannidem, id licuerit vel privato cuiquam, vel ei cujus sit ad omnem honestatem, atq; moderationem non tam verbis quàm suo etiam exemplo populum instituere? Est quidem ecclesiastici pastoris reprehendere, objurgare, increpare, veruntamen facere id debet non tanquam hostis, sed tanquam pater, quatenus videlicet ad emendationem procurandam, vel opus sit, vel prodesse possit. Atqui animadvertendi in quenquam potestatem meminerit non sui esse muneris, sed magistratus, atq; vt id ad se contendat pertinere, quo tamen eventu prædictum in finem ea sit vsurus, videamus. Equidem non negaverim, multos eorum

In obiurgationibus absit acerbitas omnis.

eorum perculsos exemplis, quos vident indies hac ratione in summam adduci cum invidiam, tum ignominiam, minus audaces fieri iis proferendis quæ sæpe curiosa suggerunt studia: verum nisi eorum qui tali vtuntur animadversionis genere omni vacet vita non modò vitio, verum etiam suspicionis, ac nisi eorum omni in re conspicua sit sanctitas atq; innocentia, vt divinũ quid referant potius, quàm humanum, minimè multum hac quidem ratione profecturos putem. Perinde enim accidet, atq; si quis aggeribus aquas cohibeat: nam illæ quidem parêre paulisper videntur, cursumq; sistere, sed tamen vndiq; exitum perquirent, aut certè altius sublatè exundabunt, tandemq; aggeribus corrosis ruptisq; magno impetu erumpent, ac vastitatem facient multis partibus majorem, quàm si impedita libertas initio non fuisset: nam cujus ejusmodi fræno cohibetur libertas, paret ille quidem aliquandiu, sed ægre fert, virusq; paulatim colligit, quo cum plenus est, effundat oportet, tantoque exitiosius, quanto continuit diutius: siquidem odiũ in eos quos sibi tanquam tyrannos imminere arbitratur, facit; vt quicquid illi sentiunt, ipse facilè aversatur, abominetur q;. Itaque omnibus quibus potest insidiis dat o-

peram: primùm vt modò hos, modò illos avertat, ſuarumq; faciat partium: atq; ita paulatim creſcit malum, colligitq; vires: vt tandem non vereatur ſecta ſe prodere, ac rempub. turbare: cujus rei cùm alia multa, tum recens admodum Monaſterienſis ſeditionis exemplum ampliſſimum eſſe documentum poteſt. Mirum eſt autem, quibus artibus ſatanas hoc hominum genus inſtruat, quibuſq; ſucceſſibus eorum promoveat inſtituta: quod ſi cōſideratius perpenderent ii qui in probris multum eſſe arbitrantur poſitum præſidii ad conſervandā doctrinæ puritatem, iis fortaſſis multo delectarentur minus. Deniq;, ne longum faciam, vt non negaverim acerbitati in objurgationibus locum eſſe nonnunquam oportere, ita etiam contendo, perrarò ea concurrere omnia, quæ, vt percipi ex ea vllus fructus poſſit, requiruntur. Atq; vt miſſam faciam fructus rationem, valde magnū mirabileq; eſt exemplum illud quod Iudas in Can. commemorat: *Michaelem Archangelum, cum eſſet de Moyſis corpore contentio, non auſum fuiſſe maledictum ipſum in ſatanam conycere, ſed optaſſe tantum eū vt obiurgaret Deus.* O nos temerarios, quāto majore audemus perſæpe non in ſatanam (quæ tamen permagna eſſet arrogantia, vt nobis

nobis plus ſumere vellemus nos, quam ſibi ſumendnm Archangelus putaverit) ſed in homines Deo forte haud minus charos quam ipſi ſimus. Hoc vnum exemplum ſi perpendamus, tum autem cogitemus quãta licentia nos mutuo maledictis proſcindamus, næ egregiè cæcum eſſe oportuerit eum qui non videat hanc omnem maledicendi conſuetudinem non ab alio profectã ſpiritu, quam ſatanæ. Sed quoniam dictum eſt, quicquid fiat ad vllius erroris qui ſpargatur famam, quem ad finem referentur omnia, videndum eſſe, interq; alia, dandam, operã vt qui errore duceretur, ab eo avocaretur, neq; ad id quicquam prodeſſe vel maledicta, vel vllos inſultus, quin potius obeſſe maximè, quod ergo optimum factum ſit, ſequitur vt indagemus.

Duo ſunt autem quæ ad id requiruntur, hinc demonſtrationes eiuſmodi, quæ apud hominem eo animo, ijs imbuto perſuaſionibus quibus eſt is qui errat, vim habeant erroris patefaciẽdi, illinc autẽ, vt is iudicio integro ac ſano demonſtrationes eas expẽdat. Quòd ſi aut demonſtrationes parum erunt ad hominis intelligentiam accómodatæ, aut ille eas non expenderit, aut id fecerit judicio contaminato corruptoq; propoſiti

Seductor quo pacto ſanandus.

positi nostri finem non assequemur. Tum porro iudicium sanum incorruptumq; sit, quum id Deus suo spiritu sanauerit, reddideritq; veri capax: praetereaq; quũ nullis est suspicionibus, nullisq; animi permotionib. vexatum. Quare nihil hic tantopere est vitandum, quam ne quid excidat, aut facias, quod eius vulnere possit animum, atq; abs te alienare, quod genus est verbum omne, quod significationem vllam habeat alienatae ab eo tuae voluntatis, quod eũ pungat aut accuset, siue fraudulenti consilij, siue ignorantiae, siue impudentiae, deniq; quod ei quamlibet inurat notam. Quinimo omni est humanitate officioq; ad mansuetudinem, moderationem, benevolentiamque provocandus, cuius humanitatis nullus esse melior magister poterit vna charitate, sed ea sincera, minimeq; ad ostentationem composita, quam nisi intelligis tibi inesse, haud aggredi quicquam te oportet ante, quam eam sis adeptus. Quod si nihil vides in homine quod tibi eum conciliet, considera quot quantaq; in Deo sint eiusq; filio vnigenito cuius hic est opus. Nisi eum Deus in viuis esse voluisset: aut natus esset nũquam, aut statim obijsset, aut certè tandiu non vixisset, nunc autem vides: vt eum

Deus

Deus alat, vt illucessere illi solem velit æque ac tibi: vtq; mille modis eum suæ infinitæ participem faciat beneficentiæ bonitatisq;. Tu ne ergo eius servus contrarios tibi in eum animos gerendos putes? Qui scis enim (vt iam dictum est) num forte sit vna ex Domini oviculis, quæ tametsi in præsentia procul aberret à grege male sana, tamen sit tandem à pastore optimo & invenienda, & curanda, & ad gregem deducenda? Quòd si ita sit: an non intelligis, ipsum esse Dominum, qui sub eius persona tibi infirmus, pessimeq; habens occurrit: tuæ vt periculum faciat charitatis, quam in novissimo die postea commemoret? cumq; tuum non sit judicare, sit, nec ne sit: satis tibi esse debet, fieri posse vt sit, vt quocunq; eum prosecutus officio fueris, illud Dominus tanquam in se collatum tibi acceptum ferat. Non igitur eius spectes personam, sed ipsius Christi quem refert: memineris q;, quàm mirifico is amore in te fuerit: quippe qui gravatus non sit ipse iustus, atq; innocens pro te iniusto maximorumq; delictorum reo mortem obire, præsertim tam sævam atq; cruentam. O si de homine quopiam suspitio esset vlla, fore vt aliquando in regem, optimumq; regem evaderet, vt præsens fortuna humilis ob-

scura-

ſcutaq; videretur, quam tamen non contemneremus eum? Aut quanta potius veneratione proſequeremur? At vero quid eſt regium decus, faſtigiumq; ſi cum ea conferatur dignitate, ſplendoreq; qui Dei electos manet? Et hominem igitur quem neſcimus an forte ad illam ſit natus gloriam: noſtra indignum cenſeamus humanitate atque benevolentia? Fuerit etiam haud parvo adiumento ad conciliandum tibi hominem eiuſmodi, ſi in te ipſe deſcendens ad diligens, rigoroſumq; examen tuas omnes revocaveris actiones, vitamq; & cogitationes, eaſque ad divinorum præceptorum normam exegeris. Quod ſi te quoque coram Deo maximis quamplurimiſq; fœdatum culpis offenderis, ac nihilominus ſpem bonam alas, fore, vt non ſeverè tecum agat, neque in te pro meritis animadvertat, quinimmò tanquam clementiſſimum patrem ac Deum ſeſe gerat erga te, quid eſt quod non eandem clementiam contingere illi poſſe ſperes? Ac quemadmodum propter eam ſpem, nequaquam is tibi eſſe videris qui contemni debeas, quid cauſæ eſt, quamobrem non & de alio in ipſum cenſeas? Cum meditationibus porro huiuſmodi frequentes ardenteſq; ad Deum preces coniungendæ ſunt, vt is cor tuum emolliat

molliat, & in eo sua manu veram vivamq; serat charitatem, quam vbi impetraveris, ea magistra tam aptos appositosq; cum fratre agendi modos disces, vt mirum sit, ni breui eum ad sanitatem revocaueris. Cumq; divinas res assequi nemo possit, nisi divino adiutus spiritu, ante quàm disputationem aggrediaris vllam, precibus à Deo contendes, adiunctis etiam ad id pijs aliquod viris alijs, vt erranti adesse velit suo spiritu, eiq; cor aperire simul atq; oculos ad veritatem agnoscendam, quin etiam eum, vt idem petat, hortaberis.

Demonstrationes sane tunc vim habent illæ quidem verũ patefaciendi, quum earũ est author Deus, quemadmodum scriptum est, *Talia ego vos lingua sapientiaq; instruã, vt nemo resistere vobis possit.* Itemq; *Tanquam de cœlo descendit pluvia & nix: neque eo revertitur, quin potius madefacit terram, mollemq; reddit, & vt germinet facit, fructusq; ferat, ac panem ad victum suppeditet, ita erit verbum meum quod ex ore meo profertur, haud redibit ad me inane, sed perficiet quod ego voluero, prospereque cedet ijs ad quos illud misero.* Quod cum ita sit, hic item necessariæ sunt preces ad Dominum, vt non solum reseret erranti cor: sed etiã vt ea tibi dictet verba, quæ sint ad

Argumentis ad rem & hominem idoneis.
Luc. 21.
Esa. 55.

ad veri demonſtrationem quam aptiſſima. Quod niſi abſurdum eſt, aliquem etiam locum ijs artibus relinquere, quæ tametſi humanæ appellantur, nihilominus ſi ijs haud aliter vſus fueris, atq; is qui & ſerit quidem, & irrigat, incrementi autem ſpem omnem ſolo in Deo collocat, quin dei dona ſint, negare nemo poteſt, addam etiam, demonſtrationes eas vim habere perſuadendi: quæ è rebus notiſſimis, velut locis divinarum literatum maximè perſpicuis, quæq; pluribus intelligi modis nequeant ducto initio, ordine certo, perpetuoq; filo, nullo prætermiſſo medio, aut tranſpoſito propoſitam ad rem perveniunt, aut certè ab ea exordiuntur ſententia, quę ſubvertenda ſit, atq; alia quapiam extra omnem poſita controverſiam, gradatimque conſecutiones colligunt, dum ad magnum aliquod abſurdum deduxerint, quod cum defendi nulla ratione queat, falſi aliquid poſitum fuiſſe non poſſit, qui cum res eſt, non fateri, præſertim ſi id fiat verbis, loquendiq; formis minimè obſcuris, aut ambiguis, aut perplexis, verum perſpicuis, claris atq; vſitatis. Quod tamen (vt quod res eſt dicam) præſtare perpauci poſſunt, propterea quod mire pauci ſint qui non multo plus velint tum dicere tum ſcribere,

quàm

quàm meditari. Non satis est autem, si quam attuleris rationem, ea tibi ad rem accommodata esse videatur, sed ad eius ipsius qui persuadendus est tum ingenium, tum iudicium accommodata sit oportet, exempli gratia. Cum tu Originis forte anthoritatem tanti facias, vt ei omnino fidem adhibendam censeas, si quidem locum eius quempiam attuleris, quo loco tuæ palam suffragetur sententiæ, tibi quidem testimonium illud bellissimè ad rem facere videatur, sed si is qui cum res est, parum fidei Origeni, aut nihil adhibendum putet, eo testimonio nihil egeris, neq; sanè plus profeceris, si cum Turca, aut alio quopiam religionis nostræ hoste divinarum literarum egeris testimonijs. Idem fuerit, si, cum argumentis certandum sit, ea sumpseris, quæ etsi tibi quidem sint certissima, adversarius tamen persuasa nondum habeat. Sumenda sunt enim, non quæ tibi tantum, sed quæ & illi sint certa. Idem etiam fuerit, si argumentationis partem aliquam tibi quidem cognitam, sed adversario non item subticueris. Vt si dixeris, non esse sacerdoti recensenda delicta: quod Deus id minimè mandauerit: neq; quicquam addas; qui enim nondum novit: atq; etiam, cum nondum in promptu est, ea tantum nos

servare

ſervare oportere, quæ Deus ipſe mandave-
rit, ea ratione nihil movebitur. Similis, ſe
multo obſcurior Ciceronis locus eſt in La-
lio: cuius hæc ſunt verba: *Negabat Scipio
vllam vocem inimiciorem amicitiæ potuiſ-
reperiri, quam eius qui dixiſſet, ita ama-
oportere, vt aliquando eſſet oſurus. Nec ver-
ſe adduci poſſe vt hoc (quemadmodum puta-
retur) à Biante dictum eſſe crederet, qui Sa-
piens habitus eſſet vnus è ſeptem, ſed impu-
cuiuſdam, aut ambitioſi, aut omnia ad ſua-
potentiam revocantis eſſe ſententiam. Qui-
nam enim modo quiſquam amicus eius e-
poterit, cuius ſe putabit inimicum eſſe poſſe.
Quin etiam neceſſe erit cupere, & optare, v-
quam ſæpiſſime peccet amicus: quo plures de-
ſibi tanquam anſas ad reprehendendum.
Rurſum autem recte factis, commodiſq; ami-
corum neceſſe erit angi, dolere, invidere:* ha-
ctenus Lælius. Mirari enim quis poſſit quo-
modo & Biantis dicto hæc ſequantur ab-
ſurda: forte non miraturus, ſi integra eſſe
argumentatio. Atque vt intelligas qua ra-
tione moueri quis poſſit, quaue minus, op-
time cognitum habeas oportet, quid ill-
dicat, quid ſentiat, tum etiam (præter rem
quæ ſit in controverſia) quibus nam ali-
imbutus ſit opinionibus, quæ maximè per-
ſuaſa habeat, quoue ſit iudicio. Nihil eſt au-

ter-

tem tam solenne in controversiis, quam vt alter alterius cavilletur verba, eliciatq; absurdi aliquid. Ex quo fit plerunque, vt impugnetur non id quod dicitur, sed id quod falsa interpretatione tibi confinxeris, quod quid est aliud, quam adversario (vt diximus) stomachum mouere, eiusq; confidentiam confirmare, ac pertinaciam, tibi autem ad sexcentas ineptias effutiendum fenestram aperire, quæ ad rem faciant prorsus nihil? In quo imperitos quis imitetur medicos, qui morbo parum diligenter explorato, minime apposita descernunt medicamenta, ægrotosque, cum curare deberent, necant. Et sibi tamen multi vehemter placent, si perperam acceptis verbis magni alicuius absurdi insimulare adversarium possint. Verum hæc quidem consuetudo inanibus est sophistis relinquenda, hic rebus videlicet tam gravibus tractandis, ne sit tibi illud propositum, vt quacunque ratione videare errorem expugnasse, verum id conare, vt re ipsa expugnes, nec adversario quicquam relinquas quod hiscere quidem possit, quod sane nunquam continget, nisi diligenter videas, vt alterius verba recte assequare. Quod si quid vehementer absurdè dici videatur, eò cavendum est magis: ne non satis assequutus

ſus ſis, potiuſque petenda explanatio ſit quam exagitandum abſurdum nondum ſatis certo, vtrum adverſarij ea fuerit ſententia. Ac ſi quidem coram habeatur diſputatio, in eo plerunq; peccatur maximè: quod ex primo quoque verbo quid ſibi alter velit, divinare ſe probe perſuaſum quiſq; habeat, vt reſpondere omnino, antequam ille dixerit, velit: ex quo fit, vt clamores excitentur, iræ accendantur, neq; quicquam proficiatur prorſus. Mittenda eſt ergo divinandi hæc temeritas: expectandumq; reſpondendi tempus. Alij allato argumento quopiam triumphare ante partam volunt victoriam, neq; expectare poſſunt, dum alter reſpondeat. Cum enim effugium ipſi videant nullum, neminem videre poſſe certo putant. Apage ſis cum iſta levitate, non enim videmus omnes omnia, nam vt plus videas tu quam ego in rebus alijs omnibus, quid mirum, ſi ego fortè plus in hac vna quam tu? Quid feceris autem tua iſta importunitate, quam vt inſignem arrogantiam, inſolentiam moroſitatemque ineptè prodas tuam? Si profanis in rebus experientia magiſtra proverbij locum obtinuit illud.

Et quandoq; bonus dormitat Homerus.

& illud.

Sæpe

Sæpe etiam est stultus valde opportuna loquutus.

Quid in divinis fiet, de quibus testetur veritas, *ita placuisse cœlesti patri, vt arcana sua sapientibus celaret; infantibus autem lactantibusque palam faceret?* Videre est autem, si adversarius animaduertat te suam mentem assequutum, nimirum quid sentiat, quibus persuasus rationibus id sentiat: videatq; nihilominus contradicere paratum, vix fieri posse, vt non de eius confidentia decedat plurimum. Antè persuasus erat, si modo satis intelligerentur eius commenta, neminem non assensurum, iam autem cum videat qui ea intelligat, neque tamen assentiatur, miretur necesse est. Quod quid aliud est, quam aliquam adduci iam in dubitationem, ne non satis firma sint quæ tenet? Simulq; hinc desiderio accenditur intelligendi, quid nam contra, quod obijcias, habeas: quod desiderium idoneum ad intelligendum reddidit, quò quum ventum est, parum abest, quin iam confecta res sit. Me quidem igitur authore, in errore depellendo ille præcipuus sit labor: vt quid dicatur, optimè intelligas ex eius qui verba protulit mente: non quomodo interpretari arguto cavillo verba possis, quinimmò si verbis facienda vis sit

aliqua, vt authoris serviant menti fieri multo malim, quam vt alio trahantur. Inter alia, male interpretandis alterius verbis aliud peccatur sæpissimè, quod cum animis nostris ita ratiocinamur: si esset id quod iste ait, hoc & illud inde sequeretur, atque ita quæ consecutiones sunt nostro collectæ iudicio, eas nostris tribuimus adversarijs, quasi illi ita enunciarent, tempusq; omne teremus ijs refutandis quæ fortè ne cogitarunt quidem vnquam, quo tum eos irritamus, tum nos etiam risui exponimus: quod planius vt fiat, tali vtemur exemplo. Propterea quod Pontificij dicant, oportere delicta post sacram admissa ablutionem expiari aut bonis nostris operibus, aut post obitum purgatorio quodam igne, si nos ita colligamus. Si necesse est delicta vlla expiari nostris siue operibus siue cruciatibus non igitur ea deleuit Christus, non igitur impleuit id ad quod missus fuerat, vt *diaboli opera aboleret*, ac propterea referamus, Pontificos negare Christum id impleße ad quod missus fuerat, eatenus quidem vera nostra fuerit oratio, quatenus quodammodo id illi negant, quia videlicet ex ijs quæ ponunt hoc sequatur, sed planè vera non fuerit, quatenus expresse id neq; ponunt, neque forte sentiunt, itaq; si multi-

tis verbis increpare eos pergamus, propter consecutiones eiusmodi, quasi eorum essent positiones, nos insanire dicent. Quid igitur facto opus est? Vt referamus quod dicunt, nihil addentes, nihil detrahentes, nihil immutantes. Quod si absurda ex eorum sequantur verbis, ea colligenda sunt eum in finem solum: vt falsum esse quod ponunt, palam fiat, hic candor dignus est qui ametur, quæcunq; tandem tractetur res: sed Christi discipulos divinis de rebus disserentes tam decet, quam quod maximè.

Ab omni autem Christiano congressu prorsus abesse vincendi studium oportet; vnus enim sit scopus, vt vincat veritas, per te autē, an per quemvis alium palā fiat, nihil interesse putes: satis bono loco tuū nomē fore statue, si cōstet Deo sua gloria, ad quā plurimum pertineat vindicata ab imposturis veritas. Quare si quidem ita accidat, vt ipsa ex disputatione innotescat tibi quod latebat ante: cave pudeat agnoscere, quis ille sit cui cedere oporteat, nihil cures. Maxime honorificum esse intelligito, à Deo doceri, per quēcunq; tandem id fiat, illos sanè pudeat, qui discunt nunquam, si eius quo Deus tanquam instrumento vsus fuerit, ad te docendum pudet, scio te non hominem

Sed id semper age, vt vincat (non tua opinatio sed) veritas

 con-

contemnere, ſed Deum, cuius ſeveram vindictam, niſi reverenti animo oblatam amplexus gratiam fueris, haud effugies. Cæterum quominus in eo difficultatis, quum res poſſet, experiâre, per quam optimè conſultum fuerit ea ſedulo vitare, quæ difficultatem augere hanc poſſint, quod genus eſt, ſi magna confidentia quid aſſerueris: vt ſi teſtatus ſæpe fueris, magni te aut piaculi, aut ſceleris, aut etiam dementiæ loco habiturum, ſi quis auſus fuerit contradicere, ſi dixeris vehementer ſtupidum eſſe qui id non videat, & ſimilia. Grave enim admodum fuerit poſtea, tam longe videri à ſcopo aberraſſe, quare præſtat multo circumſpectè ſemper loqui, non vt hæſitare ſemper videare (laudandum enim id non eſſet) ſed vt quæ vera videntur, ea ſimpliciter aſſeras, quæ non videntur, neges eodem modo tum autem hanc aut illam in partem argumenta teſtimoniaq; afferas, tantum formulis illis, quæ impietas ſit? Temeritas? Quæ impudentia? Aut quæ ſtupiditas, hoc vel illud dicere? Et ſimilibus, abſtineas. Mathematici firmiſſimis certiſſimiſque vtuntur illi quidem demonſtrationibus, verum apud illos tale verbum invenias nullum, nihil enim ad demonſtrationes aut perſpicuitatis addunt, aut certitudinis,

dinis, si liberum nobis esse potest, veriorem, quandocunque patefiat, sententiam amplecti, quid nobis quasi legem indixerimus tali verborum temeritate falsæ perpetuo magna pertinacia adhærendi? Huc pertinere videtur Solamonis consilium illud: *Caue liti implicere, ne si forte succubueris, pudore suffundare, neque quid facias satis certum sit.* Ac cum scire in quibusnam erremus, vt de ijs cauta nostra sit oratio, haud possimus, quæ cautio necessaria in ijs fuerit, eam quum opus erit, vix adhibuerimus vnquam nisi consuetudinem nobis adsciverimus, quacunque de re sit sermo, verborum formulas eiusmodi tanquam periculosissimos quosdam scopulos vitandi. Auget etiam mirum in modum prædictam difficultatem, si adversarium magno habueris cōtemptui, quocirca multo vt honestius, ita etiam prudentius feceris, si qualiscunque tandem contingere adversarius videatur, intra humanitatis te cōtinueris limites. Et si ab omni prorsus contemptus significatione abstinueris. Ac quoniam quicpuid tandem facias, vix assequare, vt non vehemēter repugnante genio victus videri velis, oportet ad causas eiusmodi optimè munitū esse animū, efficaci videlicet ratione quapiā animo frequēti meditatione Prov. 25.

ditatione impressa neq; sane efficacior vlla occurrit illa: vt meminerimus vitam hanc omnem vno durare momento, fabulæ persimilem, in qua introducantur principes viri, reges, servi, matronæ, ancillæ. Finita enim fabula, hystriones personis illis depositis aut pares sunt, aut nonnunquam qui in fabula rex fuerat, humilioris erit fortunę, quam qui fuerat servus. Quod si hystrionum aliquis graviter eas partes agere, quibus minus ei honestus contingat locus, malitq; eius incurrere indignationem qui eum extra fabulam & sublevare inopem amicus, & inimicus affligere tota vita possit, non omnes clament, prorsus insanum eum esse, quod pluris faciat vanissimũ vnius horæ fumũ, quàm tot vitæ commoda? An vero non hęc eadẽ est amẽtia, aut etiã multis partibus maior? Sis victor an victus, quã diuturni tẽporis fuerit siue gloriola, siue dedecus? Sed si veritati sciens restiteris, proptereaq; tibi Deum infensum reddideris, quid de te fiet infelix? Forte tua peruicacia factum fuerit, vt oppressa maneret veritas: idq; in numerosissimi etiam populi perniciem, vt totidem futuri sint velut acerrimi accusatores tui: quot eius rei causa perierint, quis non hæc cogitans contremiscat totus? Valeat igitur, valeat hæc omnis pervicacia

cacia: certumq; cuiq; sit dignitatis suæ hoc in genere rationem habere nullam: sed in eo esse totum, vt in omni controversia vincat Christus: Neq; curet mundi vel excrementum fieri, dum in omni re Dei nomini sua constet gloria. Pungit videlicet te, si ei permittenda sit victoria, quem fortè paulo antè præ te nihil esse existimaveras. Itane vero? Atqui nonne aliud tibi certamen est cum satana multo maximum? Ille scilicet te tanquam arcem quandam sibi omnibus machinis, omniq; conatu oppugnandum delegit: abs te autem tui suscepta defensio est. Nunc ergo si cognitæ veritati per impotentem animi elationem reluctatus fueris, non arcem prodes satanæ? Non tu te hosti & tali hosti dederis quam turpissimè? Atq; in ipsius etiam imperatoris tui (quem clam esse nihil potest) oculis? An verò nihil hic sit quod pungat? Expendendum est autem etiam atque etiam, qualis hic detur optio. Duplex certamen est; nec datur vtrobique potiri victoria. Si illic victorem esse veritate oppressa, certum est, hoc in certamine quod cum satana est, succumbas oportet. Sin hic succumbere nimis grave est, illic nonnihil cristam demittas necesse est: quod quo adhuc minus difficili facias animo: & illud considerandum

est

eſt, nequaquam tam turpe viſum iri aliis atq; tibi, ſi ſuccubueris: quis enim neſciat hominis nihil tam proprium eſſe, quàm hallucinari? Ac omnino quidem cum vlla ſit controverſia, illud expectetur, vt pars altera ſuccumbat. Haud igitur vehementer mirum ſit, ſi tu magis victus fueris, quàm adverſarius: atque vt ſit dedecus vinci: at maxima dignum laude eſt, atq; ad conciliandam maximam bonorum omnium benevolentiam valde aptum, ſi eo ſis candore, vt cognitæ veritati haud invitus cedere paratus ſis. Quare ſi de eruditionis tuæ opinione ac fama (ſi qua ſit) decedere aliquid oporteat: at illud cumulatè compenſetur bonitatis laude, quam multò pluris faciendam eſſe ex eo facilè cognoſci poſſit, quòd eruditum hominem, ſed iniquum (ſi quidem cognoſcatur) nemo non abominetur: virum autem bonum, quanquam nulla omnino eruditione, omnes amore, atque etiam laude dignum putent. Neque verò perſuadere tibi debes, ni ipſe ſponte cedas, victum te fuiſſe haud cognitum iri: immò verò quo reluctatus fueris magis, eo majorem adverſario dederis cauſam, pervicaciam iniquitatemq; tuam efferendi: eoq; etiam pluribus minimè commodis de te ſermonibus materiam dederis. Vt tandem

dem neque tuæ eruditionis tueri nomen queas: & nequissimæ pervicaciæ notam invidiamq; subiturus sis. Hæc si meditatus assiduè fueris: mirum ni de innata animi impotentia decedat plurimum. Vt quum res postulaverit, æquiori animo passurus sis veritatem vincere.

Ac cum vehementer etiam difficilè sit, in controversiis non & irritari, & irritare: danda opera est, vt persimilibus meditationibus, quasi medicamentis quibusdam, ita præparetur animus, ne quid committatur ejusmodi. Quapropter disputationem ingressuro perinde faciendum tibi sit, atque fortissimo cuipiam viro, & cautissimo in singulare certamen descensuro: is enim omnes feriendi cogitabit artes: & ad singulas rationem præmeditabitur defensionis. Ad hæc cogitabit, quas corporis partes minus armatas habeat: aut in quibus majoris sit vulnus periculi futurum, vt illis circumspectius caveat. Tum autem animum in certamen ita exacuet, vt constitutum deliberatumq; habeat, aut vincere, aut mortem fortiter oppetere. Sic cogitandum tibi cum animo tuo est, quicquid inter differendum accidere tibi possit ad animum tuum ira accendendum, offundendamq; oculis caliginem, ac deniq; omnia turbandum: vt quòd

Disputationem ingressurus superbiam pelle, indue modestiam.

quòd convicia in te collaturus ſit adverſarius: quod impiè te, aut impudenter, aut ſceleratè facere accuſaturus ſit: quòd appellaturus te ſit rerum omnium ignarum, ſtupidum, bardum: quod irriſurus te ſit homo nihili: quòd verba tua cavillaturus: quòd deniq; ſumma ſit vſurus inſolentia: ac nihilominus certum tibi eſſe oportet nulla re commoveri: quin potius, ſumma lenitate patientiaq; inſtitutæ diſputationis filum ad finem vſq; proſequi. Si nobilitas, ſi opes, ſi eruditio, ſi authoritas, aut nominis claritas, aut quidvis aliud eſt quod attollere tibi animos poſſit: cogita ea parte nudum te eſſe, injuriæq; obnoxium: ac te, niſi caveas, ibi vulnus accepturum. Caveris autem: ſi intellexeris hæc aliud eſſe nihil: quam ſatanæ, quibus te oppugnet, arma, quæ ita demum nocendi vim amiſerint omnem: ſi quâm ſint inania, exploratum tandem habueris. Ilud autem fixum eſſe in animo oportet, rem haud eſſe cum homine eo qui cum diſceptes, ſed ipſo cum ſatana: neque rei ſummam eſſe punctum illud quod in controverſiam venerit: ſed multò plura, majoraq;. Eò ſpectare ſatanam, vt ex vna lite infinitas faciat, vt iras accendat, eccleſiam in ſectas diſtrahat, ſeditiones excitet, tyrannides erigat: denique eum nihil

niſi

niſi maxima incendia vaſtitateſq; moliri. Quare non vnum ſummiſſurum litigatorem, aut alterum: ſed quamplurimos alium alio ſemper moroſiorem, pervicaciorem ſeditioſioremque. Atque illud eſſe ejus propoſiti caput, non vt quæſtioni de qua agatur tenebras obducat (cum præ aliis quæ molietur minimum illud ſit) ſed multò magis tuam vt vincat patientiam: qua expugnata, reliqua minore negotio aſſequuturus videatur. Age autem quodnam igitur hîc boni fuerit militis officium? Animo frangi? Fatigari? Hoſti cedere? Minimè verò: ſed quo oppugnationem ille vrget improbius, eo præſentiore animo reſiſtendum tibi eſt. Id quod faciendum eſſe eo eſt alacrius, quòd nobis certiſſimam victoriæ ſpem Iacobus Apoſtolus faciat: teſtatus, *Si reſiſterimus Diabolo, fore vt recedat à nobis.* O ſi illud tantùm ſatis ſit in Iac.4.
animis noſtris fixum: quæcunque moveatur controverſia, rem eſſe non cum homine qui eam movet: nec diſceptari de vno religionis puncto, ſed per eam occaſionem ſpectare ſatanam ad diſſidia, ſectas, rixas, ſeditiones, incendia, ac totius Chriſtianæ reipublicæ everſionem. Quanti id eſſet ad noſtros emolliendos animos: magiſq; ac magis ad man-

ſuetudinem, quietumq; ac circumſpectum differendi morem componendos? Sed inter alia quæ vehementer moroſum faciunt diſputatorem, primum locum obtinet arrogantia: ſi tibi ſapere omnia videâre, ac præ te neminem non contemnas. Hoſce autem ſpiritus addunt ſæpe opes, magiſtratus, ampla ſacerdotia, nominis celebritas, atq; alia id genus. Qua perſuaſione dementatus animus ſi fuerit, neminem pati poſſis integram pronunciare ſententiam: ore vix dum aperto, & quid dicturus alter eſſet, & quid etiam poſſet dicere, ſatis te aſſequutum putaveris. Atq; vno verbo: vno verbo autem? Immò verò vno aut riſu, neſcio quo, aut toruo aſpectu, aut geſtu quovis quid objectum ſit, abundè tibi diluiſſe videâre: quicquid autem affirmaveris, negaveriſve, ſi quis mutire quid contrà audeat, læſæ majeſtatis reus, ſacrileguſq; habeatur. Alius interim tantum abeſt vt ab errore avocetur: vt ad errorem accedat etiam ſumma indignatio, firmumq; propoſitum ſua, cum apud te non potuerit, apud quoſcunque, ſi minus palam, at certè clam & tuandi, & latè ſpargendi: à quo quidem morbo perdifficile eſt cavere. Vt quiſque enim authoritate antecedit, ſuperioreque è loco dicit: ita ſe ſapientiorem videri putat

tat oportere: vultq; plerunq; pro ratione suam valere authoritatem. Sed tamen occurrendum est huic malo, à quo infinita propèmodum maximeq; perniciosa oriri mala possint. Imprimis autem cogitandum sæpe est, quàm ineptum sit, vel si opibus affluas, ex opibus: vel si in magistratu, aut sacerdotio sis ex hoc aut illo: vel si nobilis, ex nobilitate scientiam, scientiamve tibi vllam arrogare. Quid est enim cum istis rebus commune sapientiæ? Si more hominum judicare velis: nisi fuit ingenium, nisi doctores, nisi discendi longus assiduusque labor: nihil illa quidem sunt: nominis etiam clariras, quid est aliud, quàm vulgi testimonium? Qualis verò authoris? Vix nimirum aliquando non maximè delirantis: quòd si eum audias qui vnus nec fallere, nec falli potest, ne illa quidem, ingenium, doctores, studia quicquam sint: sed in vno Dei spiritu omnia posita intelligas. Vt si hic vnus adfuerit affluenter: etiamsi nihil extiterit præterea, non sapientissimus esse non possis: si defuerit hic vnus: vel in maxima rerum aliarum omnium affluentia non possis esse non ineptissimus. Quid te inflent igitur vanissima hæc nomina? certè cum plus satis per se natura nullis externis adjuta rebus assentetur cuique: vtq; sibi plurimum

sapere

ſapere videatur faciat: cavendum eſt ne ſtulta ejuſmodi rerum fiducia acceſſio naturæ morbo fiat. Ac cùm alia humanæ naturæ vitia ſingulatim contemplanti mirè altas habere radices videatur vnum quodque, ac difficillimè poſſe non dicam evelli, ſed aliqua etiam tantum amputari parte: tum verò de arrogantia, ſic equidem judicio, ſi cum aliis conferatur, videri illa nihil propemodum hærere: etenim ſi ira accendaris: ſi odium ſuſcipias, ſi furto alienam rem ſurripias, ſi occidas: hæc te patrare non potes non intelligere: vt ſi ſæpius id facias ad iram, ad odia, ad furta, ad ſanguinem fundendum, tuum proclivem eſſe animum te non lateat: atq; aliquam tibi ipſe poſſis vim facere, ac paulatim ad ſaniores eniti mores: ſed ſi plus æquo ſapere tibi perſuaſeris: id te facere æquè intelligere non poſſis. Si qua enim in re aberres: interea dum erras, vt errare te intelligas: fieri nulla ratione poteſt, non magis quam vt ſimul vivas, ac non vivas; ſiquidem errare, erroremq; agnoſcere aliud eſſet nihil, quàm errare, & non errare. Fieri autem ſanè poteſt, vt poſtquam aliquandiu verſatus in errore fueris, reſipiſcas, agnoſcaſq; errorem, ſed quotuſquiſq; tamen agnoſcatur error: Deus novit. Atq; in iis ipſis etiam perpaucis

quos

quos agnoſcimus, nunquam non eſt nimio ſui cuique amori vnde excuſet: vt culpam quamvis aliam potius in rem rejiciat, quàm in ſuum judicium: itaque fit, vt ſe ſibi plus æquo arrogare nequeat animadvertere: cumque lateat morbus, ne medicina quidem quæritur, neque alia ſanè ratione quicquam hîc proficere nos poſſe video, niſi illa quam adhuc ſuprà attigimus: quam cum fixam firmamq; in noſtris eſſe animis oporteat, eam quòd repetamus, pigere non debebit; ea verò erat hujuſmodi: Cum diſſenſionibus in vita plena videamus omnia & divinis in rebus, & profanis, in publicis ac privatis, domi ac militiæ, denique omnibus: & tamen vna ſit omnibus in rebus veritas, plurimi errent neceſſe eſt. Cumque diſſideant inter ſe plerunque & alii qui ſapientia præſtare cæteris creduntur: ſapientes etiam multi (qui habentur) errent oportet. Cumque alius hac in re erret, alius in illa: ſintque propterea illa in quibus vnuſquiſque errat, quamplurima: & cum nemo tanta excellat ſapientia, quin ei quotidie humanitùs aliquid accidat, nihil minus ſibi perſuadens. Ita tecum ratiocinator: Homines alii errant omnes, ac ſæpe: neque hominis eſt vehementer ſapientis, ne-

que limati judicij, sæpe errare: ergo nemo ex omnibus tantum adeptus est sapientiæ, quin ad cumulum desit plurimum, & tamen nemo non plurimum sibi tribuit: idq; cum faciat, sua opinione fallitur vehementer. De te igitur quid judicii feceris? Non ita cogitabis? Homo & ipse sum: ergo quod hominis tam est proprium, in me quoque (etsi animadvertere non possum) idem insit necesse est: vt ita tuam infringere coneris arrogantiam? Sed est in homine genius nescio quis adulator maximus, ac mirè ille quidem artificiosus, qui inter meditationes ejusmodi nescio quid obmurmuret in corde: sed ita vt ejus potius moveat, afficiatq; hoc est dementer, quàm vel animadvertatur oratio. Sed si assequi sensum possis, talis fuerit: ita est scilicet: nemo non fallitur nimium sibi tribuens: verùm abs te procul est hæc arrogantia.; tui multò alia est ratio, qui singulari quodam ducaris instinctu, qui aberrare te in judicando non sinat: tantaq; est hujus vis fascini, vt vel si diuturnum acerrimumq; ipse tecum certamen habueris: vix tamen paululum deponere de inani illa persuasione queas. Sed illud tamen exploratum habeas oportet: quo suspicari tua de arrogantia potes minus, eo esse majorem, dum enim tu tibi places

ces: ineptis te enumerat ſapientiſſimus rex Solomon: *Inepto* (inquit) *ſuæ pulchrè arrident rationes: ſapiens autem quærit conſilium.* Vt humanæ ſapientiæ culmen eſſe videatur, ſuam ſuſpectam habere ſapientiam: atq; intelligere ſe alieno opus habere conſilio. Quod quidem verbum aſſiduè objiciendum eſt nequiſſimo illi genio, quò minus à modeſtia tuum avertat animum.

Ac quo magis intelligas, omnino in diſceptationibus modeſtia opus eſſe, quiddam addam, quod prima fronte videri non parum adſurdum poſſit: ſed tamen tam verum, quam quod veriſſimum: quiſquis fueris non poſſe te vllo cum homine vlla de re controverſiam habere: quin, quanto tu plus ſapere tibi videris, quàm ille: viciſſim ille tanto ſe plus ſapere exiſtimet, quàm te. In promptu eſt ratio; nam eam rem ſi reſpicias, quæ eſt in controverſia, ſi is te melius judicare arbitraretur, quàm ſe: tibi aſſentiretur: controverſiaq; nulla eſſet. Cum igitur diſſentiat, ſe melius judicare putet, neceſſe eſt, in aliis fortè videatur ille quidē te ſibi præferre: ſed revera id non faciet, nam ſi recenſeat vterq; ſuas opiniones omnes, de quibus quidem illi tecum convenerit: tam ſuum probabit judicium, quàm tuum: in quibus autem diſſentiet abs te, ſuum v-

tique tuo anteponet. Itaq; sapientior sibi videatur. Apparet id maximè in faciendo de authoribus judicio. Tantùm enim tribuere cuique possis laudis, quantum tuo satisfacit judicio. Ac tantum detrahas necesse est, quantum in eo sit, quod tibi non arrideat; vt cuiq; recti atq; obliqui regula suum sit judicium. Quod cum ita sit, cum quocunq; sit controversia, etiamsi ille omnium sit ignorantissimus, tu eum te esse persuasum habeas, oracula qui loqui possis: quàm non æquo tu animo ferre posses, te illi esse contemptui: tam iniquo laturus est ille, si contemptui sit tibi: ac tanto fortè etiam iniquiore, quanto fuerit minus educatus liberaliter. Vis igitur vno verbo dicam, quo pacto tractari eum oporteat, omnis vt absit amarulentia? Finge, omnia contrario se modo habere: illum esse qui tu tibi esse videre: te qui tibi videtur ille, ac qui mores tua digni essent persona, atq; illius, si ita se res haberent, eos dato operam, quantum poteris, vt exprimas. Id nisi feceris, crimen declinare insolentiæ vix, ac ne vix quidem possis. Hæc si quis assiduè meditatus fuerit, si in iis animum diligenti studio exercuerit: næ ille, nisi fallor, disceptator evaserit, qui pullulantibus erroribus ratione resistat, commodissimus. De qua

cum

cum ſatis multa dicta ſint, de authoritate deinceps eſt dicendum.

SATANÆ STRATA-GEMATVM

LIBER TERTIVS.

VM authoritatem qua errori-bus falſiſq; dogmatibus reſiſti-tur, aliam eccleſiæ dixerimus eſſe, aliam civilis magiſtratus: de eccleſia dicamus prius. Ergo ſi quis ea doceat quæ à ſanctarum literarum doctrina abhorreant, quominus ea invaleant, duo deſignare poteſt eccleſia: vt dogma ceu erroneum impiumq; damnet: & vt hominem ab reliquo eccleſiæ corpore, quaſi aridum ramum amputet: in quibus trifariam peccari poteſt. Primùm quidem, ſi iniquè damnetur ſive dogma, ſive homo: deinde, ſi id fiat aliter, quàm par ſit: tum autem, ſi id fiat à quibus non debet fieri. Injuſtè quidem primùm damnatur aliquid, ſi falſum non ſit: quod quo minus fiat, quibus rationibus caveri debeat, ex iis quæ primo Libro dicta ſunt, cognoſci poteſt, Deinde etiam injuſtè damnatur: ſi gravius ſit judiciũ, quàm

Authoritate, & primò Eccleſiæ.

Cavendũ autẽ ne temere damnetur ſive dogma, ſive homo.

quàm res de qua agitur, ferat. Non enim vnius sunt generis omnia veræ doctrinæ capita. Sunt quædam ita necessaria cognitu, vt fixa esse & indubitata omnibus oporteat. Sunt alia quæ inter Ecclesias controversa, fidei tamen consensionem non dirimant. Quod si error quispiam, cum hujus sit generis, perinde damnetur, ac si de errantium salute spem adimeret: haud rectum fuerit judicium. Quo loco illud est videndum: quicquam ne referat hoc in genere minus rectum ferri judicium. Pleriq; nisi errorem quemlibet gravissimum esse volueris, dicent te erroribus patrocinari, errantium causam agere; quorum equidem laudo pium sinceræ doctrinæ conservandæ studium: sed mihi tamen, sit necne id erroribus patrocinari, operæprecium videtur certius cognoscere. Certè quidem quaque de re quisque aut alteram in partem judicio inclinat, aut ambigit. Qui ambigit autem si persuasus sit in errore certum salutis positum discrimen esse, cum non sit, animo consternabitur. Quæ consternatio, tantum abest vt judicio quicquam conferat ad rectè judicandum: vt etiam obsit maximè. Labefactat enim judicium, caliginemq; offundit omnis animi perturbatio: certè quidem cum diffidentia de Dei in se misericor-

Distinguenda sedulo Capita fidei necessaria & certa à controversis.

cordia est conjuncta: quo ad salutem quid conducit minus? Immò verò quid obest magis? Quæ verò inde fenestra aperta sit satanæ ad expugnandam miseri hominis spem omnem, injiciendasque ei cogitationes multas valde perniciosas? Fateor equidem, fieri etiam posse, vt sic consternatus animus ad Deum erigat sese, opemque ad certam veri agnitionem adipiscendam imploret, impetretque. Sed vt nonnullis sic contingat: quis negaverit aliquibus etiam illud posse, quod ante diximus, contingere? Qui veri agnitionem impetraverint autem, cum res (vt posuimus) cognitu necessaria non esset, non liberantur maximo à periculo: sed qui diffidentiæ de Dei in se misericordia fenestram aperiunt: eorum maximo in periculo versatur salus. Quo fit, vt, ad eos quod attinet, qui ambigunt aliqua de re, plus obesse videatur posse, si persuasi sint eam cognitu necessariam esse, quæ non esset, quam si rem non pluris fecerint, quàm quanti sit. Qui verò persuasus est, ac deteriorem in partem: is nisi conetur quantum posset aliis quibusvis idem persuadere quod ipse sibi intelligere videtur: Deum se propitium non habiturum arbitretur, itaq; palam ille quidem conabitur, si liceat: sin minus, clam sal-

tem non poterit id non moliri, nihil tale tentaturus, saltem certè tanto conatu: si rem haud tanti æstimaret. Atque in quibus quidem radices jam egit error: quid æquè impedit, quominus ab errore revocari possint, quàm si arbitrentur non posse se à sententia deduci absque salutis jactura? Ideo enim qui se meliora docere velit, audire non audent. Cumque id recusent: quis alius sit in viam reditus? Qui rectè sentiunt, equidem fateor, quo plus positum esse in quaque re opinantur, eò minus facilè ijs præbituros aures, qui, quod sentiunt, vocare in controversiam velint. Verùm si minor eorum opinione res fuerit, in eo vehementer nocuus eorum erit error: quòd errantes ea in re à reliquo Christi corpore, hoc est Ecclesia, se parabunt, contemnent, execrabuntur: illi autem sectā seorsum facere cogentur: quo exitiosius fieri nihil potest. Videmus enim quàm truculentas inimicitias exerceant sectæ inter se. Ac facit quidem odium, vt quicquid ab vna secta dicitur, facilè sit inimicæ suspectum: vtque ei illa contradicat. Et quicquid per temeritatem semel exciderit, non patitur id improba animi elatio, contentionisque studium retractari: sed tueri pertinaciter vult. Atque vbi invaluit mos

mos, quo ob dissensionem quamlibet alius alium damnet, quotidie videas ex sectis sectas nasci: quæ sectarum multitudo quam plurimis desperatione consequendæ certæ veritatis omnem religionis cogitationem eripit: adeo vt si quis consideratius animadvertat, quam impediant Evangelij cursum sectarum multitudo, & quæ inter eas sunt dissentiones, atque odia: intelligere facile possit temerarijs eiusmodi iudicijs, vnde oriuntur sectæ, ad satanæ consilia accommodatius fieri nihil posse. Satius igitur est multo, quanti quæque res fuerit, tanti eam facere, neque eam vel adaugere, vel extenuare. Quæ sententia eo amanda est magis, quod cum vnicus puræ doctrinæ cõservator sit Christus ipse, is ad id nulla falsa persuasione opus habeat, quid enim fuerit in mendacio præsidij? Quod cum ita sit, sequitur vt ratio inquirenda sit aliqua, quæ librando rerum pondere à recto aberrare nos non sinat.

Primum autem illud firmum fixumque maneat oportet: Si â divinis oraculis quæ sacris sunt literis consignata, discesseris, nihil esse cui tuto fidem accommodes: nihil esse quod non aut fraudi, aut errori sit obnoxium: divina testimonia sola certa: sola digna esse cui acquiescat conscie̅tia. Certè

tè etiam si de religionis puncto aliquo sit controversia, vt alij dicant adeo ad salutem necessarium esse, vt nisi quis illud intelligat amplectaturque, seruari nullo modo possit: alij, tametsi de re alioqui conveniat negent tamen eam tanti esse ponderis, quin potius arbitrentur male de ea sentientes salutem posse adipisci, & in Ecclesiæ membris habendos nihilominus esse. Si talis (inquam) sit controversia, cum non vtrique rectè sentire dicendi sint, altervtros errare necesse fuerit. Quare compertum exploratumquè habere, vtri rectius sentiant, aliquid erit scire: quemadmodum in eo hærere, ac dubitare erit aliquid ignorare: consequens est ergo, vt ne hoc quidem sciri possit: nisi de eo divina extent testimonia. Est autem hic omnino animadvertendum, longe aliam esse rem dogma aliquod, aliam vero eiusdem dogmatis pondus, ac judicium. Vt aliud est dicere: Circumcidendum non esse Christianum hominem: aliud est dicere. Si circumcidemini, Christus vobis nihil proderit. Nam qui illud audisset. Circumcidendum Christianum non esse; adhuc existimare potuisset, etsi non debeat Christianus circumcidi, si tamen putaverit quispiã se circumcidi oportere, non id multum admodum referre. sed

Dogmata vite & cum judicio ponderanda.

Et trutina hic vtere solo Dei verbo.

audito

audito eo verbo. Si circumcidemini, Christus vobis nihil proderit: iam rem intelligat multo maioris esse momenti. Cumq; alia res sit dogma, alia dogmatis iudicium, & æstimatio: si quidem in quæstionem venerit, vtrum sit cognitu necessariū dogma aliquod, vt quod iurare in iudicio liceat: nihil ad rem fecerit, si quis testimonia multa adferat, quibus testimonijs non recusandum in iudicio iuramentum evicerit, dicat enim aliquis, id se quidem dare, nec de eo se quęrere, sed de rei pondere, sit necne tanti res momenti: vt si quis persuasus sit, quæcunq; sit causa, jurare nunquam licere, atq; in tali perseueret errore, de eius salute habenda spes non sit. Itaq; testimonijs hic opus fuerit, non quæ doceant, iuramentum esse in iudicio (id quod in dubium non vocatur) sed quæ doceant, qui persuasus fuerit, non licere sibi jurare, eum damnatum iri quale de non retinenda circumcisione extat.

Intelligetur autem divino aliquid doceri testimonio, ac probari: si ipsum testimonium verum esse non possit: nisi id etiam verum sit, quod probandum erat, id quod accidet, siue testimonium id ipsum exprimat quod probandum erat, siue ea enunciet, quibus positis, illud necessario sequatur,

tur, exempli causa, probandum est, fide iustum censeri hominem, non legis operibus: citanturq; Pauli verba illa, *Censemus ergo fidei iustificari hominem, absq; legis operibus.* Hoc testimonium id ipsum exprimit quod docendum erat. Sed propositum sit docere, sola fide iustificari hominem, itaq; ratiocinetur quispiam. Nisi vna sola esset iustitiæ ratio, & ea per fidem ineptè intulisset, Apostolus, ex eo quod scriptum esset, *iustum per fidem vivere*; & opera fides non essent, ob legis opera iustum non vivere, hoc est in legis operibus iustitiam non esse. Atqui Apostolo inepta ratiocinatio absq; scelere tribui non potest. Est igitur in sola fidei iustitia, igitur sola fide iustificatur homo jam quod allatum esset testimonium non dicetur quidem id exprimere quod docendum erat: sed tamen ea enunciare, quibus positis necessario id sequatur. Quod si possit quidem verum esse quod pro testimonio affertur: & tamen non esse id quod probandum erat, non dicetur tali testimonio id probatum: quare si, vt doceat aliquis, Romanum Pontificem authoritatem habere novas leges, quibus hominum obstringat conscientias, condendi, locum illum citet. *Quicquid ligaveris super terram erit ligatum & in cœlis*, ideo negabitur ille locus probare quod est in con-

troversia, quia potuerit Petro ligandi potestas tribui, & tamen non tribui Romano Pontifici potestas novas leges condendi.

Exprimi autem potest aliquid & generalibus verbis, & nominatim, Etenim cum generale legis verbum & eam legem complectatur quæ est de moribus, & eam quæ est de ceremonijs, & divinas leges, & humanas, quod qui in moralis legis obseruatione iustitiam habuerit positam, nihil ei profuturus sit Christus, Apostoli testimonio negantis *quicquam rei esse cum Christo ijs qui in lege positam habent iusticiam*: generalibus verbis dicetur expressum esse. Quòd autem fide justificetur homo, illis ejusdem Apostoli verbis: *Censemus ergo fide iustificari hominem absq; operibus legis*; nominatim expressum intelligemus.

Aliud porro ex alio, quod quidem ad rē faciat duobus modis cōsequi posse video. Vnusq; ille est, si posita re quapiam vti cognitu necessaria, ea intelligi crediq; non possit: nisi alia quæpiam intellecta, creditaue ante fuerit: nam & hæc vtique in necessarijs habenda erit, ita cum inter necessaria sit, vt credamus Christum à mortuis fuisse excitatum: neque possimus id credere, nisi credamus etiam mortuum eum fuisse: profecto etiam mortuum eum fuisse necesse erit credere. Alter modus est: si expressum fuerit, cognitu necessarium esse

id quod magis dubium esse debuerit, vtrum esset necessarium, aut certe non minus dubium, & id enim erit necessarium quod aut minus fuerit dubium, aut non magis.

Sed quærat aliquis: an si constet quid oportuisse aut fieri, aut esse: protinus ex eo constet idem nobis cognitu esse necessarium. Similitudine quod velim, planum faciam. Qui calido laborant morbo, eum frigidis medici curant medicamentis: neque sane quicquam referat eum qui est in morbo, ignorare cuius facultatis ea sint medicamenta: si modo ijs vtatur. Siquidem igitur & nos quodam eramus in morbo, damnationi videlicet propter peccatum obnoxij: multa enumerari possint, quæ vt servaremur, tum esse, tum fieri oportuerit. Veluti peccata nostra aboleri, & per hominem peccati omnis expertem, & virtute immensa, propterea q; Dei filium, itemq; Deum & similia. Sed faciamus inter alia, omnino oportuisse eum accusatum, & iudicio damnatum mortem perpeti. Quærat (inquam) aliquis: vtrum quam necesse fuit Dominum iudicio damnatum mori: tam etiam necesse sit compertum habere, quod non quoquo modo trucidatus, sed accusatus, & iudicio damnatus obierit an vero

vero tam liceat nobis hoc ignorare, quam non necesse est calido morbo laboranti nosse cuius sint facultatis, aut vbi, quomodouè parata fuerint ea quæ illi porriguntur medicamenta. Certe artem vt constet hæc etiam credi tu esse necessaria, aut oportet testimonium habere ex divinis literis quod pronunciet, quicquid fieri oportuit, id etiam (vt quis servetur) necessario credendum esse: aut dicendum est ex eo, quod pronuncietur aliquid fieri oportuisse: consequi, vt id cognitum habere oporteat. Atqui testimonium quod pronunciet, quicquid fieri oportuit, id etiam factum credi oportere, nullum, quod sciam, extat, vtrum autem ex eo quod pronuncietur aliquid fieri oportuisse, etiam necessario id credendum esse consequatur: sic cognoscere liceat, finge ita scriptum esse: Oportuit omnino ad abolenda hominum peccata Christum iudicio damnatum mortem perpeti. Si aliter quam iudicio damnatus mortem obijsset, homini eius mors proficua esse non posset. Vult autem aliquis hoc testimonio probare quod nisi quis crediderit Christum iudicio damnatum obijsse, saluus esse non possit. Quæritur igitur: sit nec ne id huiusmodi testimonio probatum. Atque hinc quidem non probatum esse apparet:

parit: quia possit & id verum esse quod pro testimonio est allatum: & non esse id quod probandum erat etenim quæ sententia contradicit ei quæ probanda erat, non ei contradicit quæ pro testimonio est allata. Non cum aliud sit oportuisse Christum iudicio damnatum mori, aliud credere quod ita fieri oportuerit, qui dicit eum qui ignorauerit Christũ iudicio damnatũ obijsse adhuc servari posse non ei contradicit, qui dicit oportuisse Christũ iudicio damnatum mortem perpeti nihilq; impedit quominus vtraque enunciatio vera esse possit. Quod cum ita sit, non potest igitur eo testimonio probatum intelligi, quod qui non crediderit Christum iudicio damnatum obijsse, salvus esse non possit. Ex quo efficitur vt ad probandum quod aliquid sit creditu necessarium, nihil faciat qui probaverit illud esse, aut fieri oportuisse.

Deq; iis quæ ex principiis consequitur.

Quærat etiam aliquis: an si quid constet Dei verbo cognitu esse necessarium: quicquid ex ea re necessaria consequutione colligi potest, id similiter cognitu necessarium videri debeat: qua quidem in re animadvertendum est, cum (vt diximus) aliud quiddam sit dogma aliquod, aliud autem ipsius dogmatis iudicium: sic aliud esse, consequi aliquod dogma: aliud conse-

qui

qui orationem dogmati, iudiciũ ac pondus exprimentem, non poteſt autem in dubium vocari hoc poſterius conſequutionum genus. Nam cum ſcriptum ſit, *Nihil vobis Christus proderit qui in lege poſitam habetis iuſtitiam*, ſitque circumciſionis institutum lex: ſi quis diceret, qui in circumciſione iuſtitiam collocauerit, fieri poteſt vt ei nihilominus Chriſtus proſit, is Pauli verbis contradiceret. ſed de ijs quæſtio eſt, quæ conſequuntur ipſum dogma cognitu neceſſarium. Cum igitur antecedens ponere, & conſequens tollere, ſit pugnantia dicere: qui negat id quod rem cognitu neceſſariam omnino conſequitur, non videatur re vera eam credere, quare neque ſalvus eſſe poſſe. Sed reſpondeo: cum ego idem antecedens cognitu neceſſarium, etiam ſed id nego quod tu putas neceſſario inde ſequi, quare non itidem dicar quod tollere videor, non tamen re vera tollere? Cum, inquam, ſimul conſiſtere hæc non poſſint, antecedentis poſitio, & conſequentis negatio, quare magis videatur negatio conſequenti etiam antecedens negare, quam dato antecedenti etiam conſequens dare: tam enim certe verum eſt, poſito antecedenti conſequens poni: quam quod ſublato conſequenti tollatur, antecedens. Palam eſt autem, qui in-

intelligit hoc ex illo ſequi, contingere non poſſe, vt ſimul illud ponat, & hoc neget. Quod ſi quis cum antecedens putet verum eſſe, conſequens non admittat: id accidet propterea, quod non videat hoc illud conſequi, videre enim quod hoc illud ſequatur & illud perſuaſum habere, hoc non habere aliud eſſet nihil, quam idipſum & videre & non videre quod vt fiat, contingere non poteſt. Poſſe autem contingere, vt quod aliud quiddam neceſſario conſequitur, quiſpiam id conſequi non intelligat: tam certum eſt, vt nihil magis, quam multa enim ſicut tum in Mathematicis, tum in alijs, quæ cum firmiſſimè demonſtrentur, multi tamen qui eorum non tenent demonſtrationes, & ignorant, & non credunt. Vt, exempli gratia, ſolare corpus toto terrarum orbe multis partibus maius eſſe. At ſi quis contraria ijs quæ demonſtrantur, potuerit: veluti ſolare corpus terra maius non eſſe, ea poſuerit quæ pugnent cum pronunciatis adeo perſpicuis ac certis, vt vera ea eſſe nemo poſſit non intelligere: cum ijs videlicet ex quibus illa demonſtrantur. Sed ideo pronunciatis illis perſpicuis ac certis fidem adhibent: ijs quæ inde neceſſaria conſecutione colliguntur, non adhibeant: quia hæc cum illis inſolubili

bili nexu cohærere non intelligunt, nisi e-nim id accederet: cum principiorum ex quibus demonstrationes omnes fient veritatem nemo non cognitam habeat: quæcunque demonstrari possunt, ea necesse esset absque discrimine omnes scire: atque ita omnes essent Geometræ, omnes Arithmetici, omnes Musici & Astrologi. Ac cum contingere possit, vt aliquis quod consequitur aliud quiddam, id consequi non videat? ac proinde illud persuasum habeat, hoc non habeat, profecto ex eo quod aliquis necessarium neget consequens, non efficietur omnino vt antecedens cognitu necessarium non credere videatur: præsertim si adeò firmiter antecedens persuasum habuerit: vt facilius posset etiam consequens admittere, quam antecedens negare. Quod si potius negaturus esset etiam antecedens, quam vt consequens admitteret, tunc sanè aliud videretur dicendum. Saltem certe non esset id antecedens firmiter credere: patet igitur quæ testimonia docuerint, aliquid cognitu necessarium esse: ea non docere etiam quod quæcunque eam rem consequuntur, perinde cognitu sint necessaria. Hic locus acumen habet: & vt intelligatur, attentum poscit lectorem: sed est ad tollenda temeraria judicia, prop-

propter quæ Ecclesia in sectas discerpitur cognitu valde necessarius. Sed istis quidem sic expositis, sequitur vt indagemus, quænam in divinis literis nobis proponantur ita cognitu credituq; necessaria: vt cui ea cognita perspectaq; non fuerint, is in Dei servis, Ecclesiæq; membris habendus non sit: quisquis vero amplexus ea fuerit omnia, is salutis particeps esse credatur posse etiamsi in rebus alijs omnibus procul à scopo aberret. Qua de re multo maluissem equidem aliorum audire sententiam, quam meam precipiti: ac forte parum religiosa multorum censuræ subijcere, sed multo tamen plus apud me potuit Christianæ ecclesiarum tranquillitatis pacisq; spes, quam privata vlla ratio. Non quasi decreta cuiquam à quibus dissentire non liceat, præscribimus sed quod nobis aperire dignatus est Dominus, id ita in medium afferendum putauimus, vt certiora afferentibus credere lubentissimo animo parati simus. Non id sane agimus, vt quacunque ratione nostram obtrudamus, valereque velimus sententiam: sed potius vt ipsa in lucem proferatur veritas. Quemadmodum enim non raro accidit, vt, a quo Musico nullis precibus impetrasses vt fidibus caneret, id vt faciat adducatur, si indo-
ctu

ctus quispiam optimum aliquod attigerit instrumentum, atque incondite eius obstreperit auribus: ita nos speravimus fore, vt nisi aliquid dixisse videremur in re maximi extra omnem controversiam momenti, aliquem saltem excitaremus maiore donatum spiritu atque sapientia, qui quod nos parum feliciter aggressi essemus, fœlicius ipse præstaret. Interim a pijs bonisque omnibus petimus etiam atque etiam, vt qualecunque sit de sententia nostra iudicium: nostrum tamen pacis, consensusq; nec qualiscunque, sed Christiani, studium boni consulant ac nobiscum ab eo qui cura omnis boni, tum veræ pacis solus author est, summis precibus contendant: vt vt ea aliquando ad sui nominis gloriam suas donare Ecclesias dignetur. Expendamus igitur diligenter, excutiamusq; ea sacrarum literarum loca, quibus fidei aut incredulitatis ergo vel promittitur, vel negatur salus.

Ait Dominus: *Illud certissime persuasum habetote, qui sermonem meum audit, & ei credit qui me misit, eum æterna vita fruiturum, nec in iudiciū venturum esse: sed mortem cum vita commutasse.* Item: *Hæc est eius qui me misit voluntas: vt quisquis filium viderit, eique crediderit, vitam consequa-* Io. 5. Io. 6.

Mar. vlt. *sequatur sempiternam, & rursus: Ite per totum orbem, nunciantes Evangelium omnibus: qui crediderit, & baptizatus fuerit, servabitur, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Quæ loca & similia vt intelligenda sint, dubitari potest, Nam quærat quispiam: quid nam sit Dei filio, eiusue Apostolis credere: etenim & is certe credit qui veracem eum qui loquitur persuasus est esse, etiamsi, quid dicat, non intelligat. Quomodo nemo est ex Christianis omnibus quin divinis literis eatenus fidem adhibeat, vt quicquid omnino ijs continetur, verum esse non dubitet, cui verus sensus omnium perspectus sit: forte neque est vllus, neq; fuit vnquam: is multo magis credere dicitur, qui cum loquentem veracem esse persuasum habeat, etiam quid dicat intelligit. Quin autem quod quisque intelligit Dei filium siue per se, siue per apostolos suos docuisse id certissime verum haberi oporteat: adeo vt id in dubium vocari absq; pernicie nó possit, arbitror extra omnem esse controversiã. Non enim simul stare possent hæc: vt quis Iesum Dei filium esse crederet, atque interim eum veracem esse, & præstãtissima quaque ornatum virtute, non esset persuasus. An vero etiam necesse sit, vt servemur, quæ Dominus tam per se, quam per

Apo-

Apostolos suos docuit, eorum omnium re-ctam habere cognitionem intelligentiamq; ita vt ea omnia non solum confusa, hoc est generali fide, sed etiam distincta amplectamur, quæstio est.

Omnino autem necesse est, quæcunque divinitus sint, tradita, aut ea omnia ita esse cognitu necessaria, vt eorum nihil prorsus absque pernicie vel ignorare, vel perperam interpretari liceat, aut aliquod eorum est discrimen, vt quædam sint omnino cognitu necessaria, quædam, & si vtilia quidem sint cognitu, neq; parvipendere ea liceat: vsque adeo tamen necessaria non sint: quin immo etiamsi circa illa aliquis contingat error, servari adhuc qui errat possit. Ac testatur quidem Dominus, *nihil se docere, nisi quæ à patre accepisset, & quæ à patre accepisset, ea se suis discipulis tradidisse, & eos illa amplexos fuisse, & se à patre missum esse credidisse, itaque orat pro eorum salute, atque omnium etiam eorum qui per ipsorum sermonem credituri essent,* & Apostolis dictum est: *Ite per totum orbem, nunciantes Evangelium omnibus, & docentes servare quæcunque præcepi vobis, qui crediderit & baptizatus fuerit, servabitur, qui vero non crediderit, condemnabitur.* Quibus ex verbis innuitur, nisi

Ioan.17.

Mar.16.
Matth.28.

quis omnia assequutus fuerit, eisque fidem adhibuerit, eum salutem adepturum non esse, ita Paulus cum carceris custodi
Act. 16. interroganti quid faciendum ei esset: *Domino Iesu, vt fidem haberet praecepisset atque ita salvum fore ipsum & eius familiam*: postea eum in Domini doctrina instituisse traditur, vt verborum eorum, *Fidem habe Domino Iesu, & saluus eris*, hic sit sensus: Amplectere Christianam fidem, atque doctrinam, & saluus eris. sed maximè id ex eo confirmari videtur, quod scribit idem Apostolus: *Si quis nos diversum doceat ab eo quod nos docuimus, esto detestabilis*. Diversum enim docet quisquis alicubi verba perperam interpretatur. Contra autem, quemadmodum Paulus, vt doceret in le-
Rom. 4. gis operibus iustitiam non esse inter alia tali vtitur argumento, *quod si haereditas ad eos pertineret qui legem servassent, cum nemo servare eam posset, nemo servari potuisset: quare cum promissio inanis non esset, alia dari oportere iustitiam, quàm quae in lege esset posita*. Ita eodem prorsus modo hic ratiocinari liceat: cum nemo ex omnibus omnia recte intelligat quae diuinitus sunt tradita: necesse autem sit, vt quis servetur, eum omnia rectè intelligere, neque vlla in ré erra-

re:

re: nemo igitur servabitur. Atqui certum est, *maximam atq; adeo innumerabilem multitudinem servatum iri*: necesse est igitur homines servari posse, etiam si quid minus rectè intelligant, atque aliquo teneantur errore. Et Paulus testatur, *nos in hac vita non plenè omnia, sed aliquatenus scire, & aliquatenus vaticinari.* Sed quid apertius vel optari posset? Dominus antequam mortem obijsset, testatus est, *discipulos suos amplexos esse quæ ipse à patre accepta tradidisset, & pro illis precatur*: & tamen nondum assequuti fuerant, neque quòd Christi regnum spirituale esset, non mundanum: neque quòd Christi beneficium ad exteras gentes pertineret. Quas tamen res & docuerat eos jam, & maximi erant momenti. Apparet igitur, quòd Dominus dicebat, discipulos quæ eis tradidisset, accepisse, de iis quæ ad salutem essent necessaria, intellexisse: non quod prorsus quæ docuisset assequuti essent omnia. Cumq; hæc quæ diximus, nondum fuissent assequuti, illis quidem ad salutem necessaria non fuisse. Ex quo efficitur, non omnia quæ Christus docuit, ita cognitu esse necessaria: ut si quis aliquid ignoret, servari non possit. Et valde dignum est notatu: quòd cum nondum intellexissent discipuli

Apoc. 7.

1. Cor. 13.

ſcipuli Chriſti, regnum ſpirituale eſſe, & exteras etiam gentes vel potiſſimum ſervatum iri: tamen eis ſui corporis & ſanguinis ſymbola diſtribuerit.

Cum igitur certo certius ſit, non eodem loco eſſe omnia quæ divinitùs ſunt tradita: ſed quædam omnino cognita compertaque eſſe oportere: quædam poſſe abſq; certa pernicie ignorari: certè aut neceſſe eſt aliquam eſſe generalem ſive notam, ſive differentiam qua hæc ab illis ſecernantur: aut ea tantùm Chriſtianæ doctrinæ capita exploratum erit cognitu eſſe neceſſaria, de quibus ſpeciatim, ac ſigillatim certa verbi Dei teſtimonia extiterint, quòd ſint neceſſaria. Generalem autem vllam notam, vel differentiam equidem cum diligenter indagaverim, nullam vnquam invenire potui. Nam ſi dicat aliquis, præcipua quæque doctrinæ capita inter neceſſaria connumeranda eſſe: cum veriſſimè dixerit, nihil tamen dixerit. Quæram enim protinus, quænam ſint præcipua illa? Et ſi de puncto aliquo ſit controverſia, debeat necne inter præcipua numerari: quæram quanam ratione aut nota cognoſcere poſſim, aut habendum eſſe in præcipuis, aut non habendum. Apparet igitur, nos adhuc in eodem verſari luto. Idem eſt enim, ſive quæram, quænam

ſint

ſint religionis capita cognitu neceſſaria: ſive quæram, quæ ſint præcipua religionis capita: & vtrunque æquè obſcurum eſt, vt non poſſit vnum ex altero conſpicuum fieri. Proinde quarumnam rerum intelligentia & fides nominatim requiratur, indagandum eſt.

Ait Dominus: *In hoc autem ſita eſt vita æterna, ſi te ſolum cognoſcant verum Deum, & eum quem miſiſti Ieſum Chriſtum.* Et Propheta: *Quiſquis Domini nomen invocaverit, ſervabitur.* Et Apoſtolus: *Hæc eſt quam de fide publicè habemus oratio: quod ſi & ore Dominum Ieſum confeſſus fueris: & à Deo ex mortuis excitatum animo credideris, ſervabere.* Sed inſignis eſſe ille Ioh. locus: *Et alia quidẽ multa miranda* (inquit) *fecit Ieſus in conſpectu ſuorũm diſcipulorum, quæ hoc libro comprehenſa non ſunt. Hæc autem ſunt literis conſignata, vt credatis Ieſum eſſe Chriſtum Dei filium: vtq; credentes vitam per eius nomen conſequamini.* Quo loco notare licet: primùm, quæcunq; de Ieſu ſcripta ſunt, eò pertinere, vt fidem faciant, Ieſum eſſe Chriſtũm Dei filium. Deinde ſi quis per eum ſalutem ſe crediderit conſequuturum, eum ſua ſpe non fruſtratum iri. Quare cum Petrus confeſſus eſſet *Ieſum eſſe Chriſtum viventis Dei filium*

Ioan. 17.

Ioel. 2. & Rom. 10

Io. 20.

Mat. 16.

lium, beatus dicitur: quippe cujus cognitio cujusmodi non ab vllo fuisset homine, sed à Deo. Sic Martha postquam ei dixisset Dominus, *se resurrectionem, vitamq; esse: ac*
Io 11: *si quis ei crediderit, etiamsi mortuus fuerit, tamen esse victurum: omnesque qui viverent ipsique crederent, nunquam esse*
Luc. 23. *morituros* Respondet. *Ego credo te Christum esse Dei filium, qui in orbem venturus eras.* Et Latroni qui Dominum rogasset, vt, quum in ipsius regnum venisset, sui meminisset, ita respondet: *Hoc tibi recipio, te ho-*
Act. 8. *die fore mecum in paradiso.* Et Eunuchus posteaquam confessus esset, *Dei filium esse Iesum Christum, baptizatur.* Quum etiam *paralyticum quatuor in lecto portantes offerre eum curandum conarentur: & cum per multitudinem eis non liceret, per tegulas illum in medium cum lecto ante Iesum demisissent: Iesus cognita eorum fide, tanta homini dixit: Nate, ignoscuntur tibi peccata tua.* Quo loco conjicere licet, quænam illius paralytici esset fides. Credebat enim (vt par est) hominem eum qui Iesus diceretur, à Deo esse, & apud eum gratiosum: itaque sperabat per eum sanitatem se posse adipisci. Illa vero eum cognita etiam habuisse omnia quæ diu pro articulis fidei necessariis habuit Ecclesia, quàm sit verisimile,

verisimile, cuique judicandum relinquo: sunt & alia loca multa quæ eodem prorsus tendunt. Nam & impudicæ mulieri quæ lachrymis Domini pedes lavit, dicitur: *Tua te fiducia servavit*. Idem dicitur alteri illi sanguinis profluvio laboranti, quæ sperasset, *si modo togæ limbum tetigisset, se sanatum iri*. Idem vni illi è decem leprosis curatis, qui redidisset Deo gratias actum. Et Ioannes inquit: *Hinc cognoscetis Dei spiritum: quisquis spiritus Iesum Christum venisse, & hominem factum esse confitetur: is à Deo est, & rursus: Quisquis Iesum Dei esse filium confessus fuerit: & in eo Deus, & is in Deo manet*. Negat etiam Paulus, *quenquam posse Dominum Iesum dicere, nisi per Spiritum sanctum*. Ac cum Abrahamus *credentium pater* dicatur, ejusque potissimum exemplo doceamur, *in fide positam esse iustitiam*: operæprecium quidem est videre, quidnam illud sit, *quod cum credidisset, id tributum ei sit iustitiæ*. Promittebatur ei proles in numerosissimum populum propaganda: promittebatur fore, vt omnibus orbis nationibus propter ejus semen bene feliciterque eveniret: denique etiam promittebatur ei Cananæa terra, & prosperitas maxima. Ceterùm de religionis apicibus istis quos ignorare opinantur

Luc 7. Luc.8. Luc. 17. 1.Ioh. 4. 1.Cor.12. Rom. 4. Gal.3. Gen.12. & 15.

tur, fas non esse, mirum est silentium. Quin ipsum etiam salutis mysterium per ejus semen tectè admodum, obscureque promittitur. Neque sanè plura invenio ego quæ exprimunt sacræ literæ, vt quis servetur, necessariò credenda esse. Videamus nunc incredulitatis ergo, quibusnam negetur salus.

Generaliter quidem Apostolis dictum est: *Ite per totum orbem, nunciantes Evangelium omnibus, qui crediderit, & baptizatus fuerit, servabitur: qui vero non crediderit, condemnabitur.* Quæ verba ex iis quæ paulo antè dicta sunt, apparet non ita esse intelligenda, ac si dictum esset: Qui non rectè intellexerit quicquid docueritis, sed in puncto aliquo malè interpretatus vestra verba fuerit, condemnabitur: sed Evangelii nomine intelligendum esse felix redemtionis nuncium per Christi nomen. Vt sit sensus: Qui crediderit, se per Christi nomen servatum iri, servabitur: qui hoc non crediderit, condemnabitur. Eodem modo intelligenda sunt illa Pauli verba, *Si quis*
Gal. 1. *vos diversum doceat ab eo quod accepistis, esto detestabilis:* videlicet, perinde ac si dixisset: Si quis nos alia ratione salutem adepturos docuerit, quam fide per Christi nomen, esto detestabilis. Quinquam etiam quicquid aliquis doceat aliter, quàm ab

Apostolis est traditum, tametsi ad præcipua religionis capita non pertineat, eatenus haberi possit execrabilis: quatenus omnis falsa doctrina aliunde non sit, quàm à mendacii patre diabolo. Sed non protinus necesse est, eum hominem prorsus extra salutis viam esse: nam & Petrum objurgans Dominus, qui se à subeunda morte dehortatus esset, *Satanam* appellat. Speciatim autem ait Dominus: *Nisi filij hominis & carnem comederitis, & sanguinem biberitis, non vivetis.* Quod idem valet, ac si dictum esset: Nisi credideritis me Dei filium esse, & à Deo patre missum, & vos per nomen meum salutem adepturos: non vivetis. Et rursus: *Nisi me eum esse credideritis: in peccatis vestris moriemini.* Et Ioannes: *Quis est mendax* (inquit) *nisi qui Iesum negat & filium?* &: *Hinc cognoscetis Dei spiritum: Quisquis spiritus Iesum Christum in carne venisse confitetur, is à Deo est: quisquis autem spiritus Iesum Christum in carne venisse non confitetur, is à Deo non est.* Addit Paulus: *Si circuncidemini, Christus vobis nihil proderit.* Et paulò post: *Nihil rei vobis cum Christo est, qui in lege positam habetis iustitiam beneficio excidistis.* Et Petrus: *Non est aliud nomen sub cœlo apud homines, per quod servandi simus.* Quibus testi-

Ioan. 6.

2. Io. 2.

1. Io. 4.

Gal. 5.

Act. 4.

testimoniis docemur, quæ loca testantur, qui crediderit filium Dei esse Iesum Christum, servatum iri, non ita intelligenda: quasi quomodo credit aliquis, Iulium Cæsarem primum fuisse qui Republica in servitutem redacta, Romæ solus rerum sit potitus: aut quamlibet rem aliam quæ ad se nihil pertineat: si quis eodem modo crediderit, Iesum Christum Dei filium esse, is salutem sit adepturus. Sed eum rectè Iesum Dei filium credere: qui id credit, tanquam rem quæ ad se pertineat: hoc est, qui credit eum quem Iesum nominant, Dei filium, & suum Iesum, & suum Christum esse, hoc est, suum servatorem, & suum regem, in quo solo omnem suę salutis spem habeat positam. Nisi hæc admittatur expositio, neque Pauli neque Petri verba consistent.

Hæc nos per pauca illa quidem invenimus quæ exprimant divinæ literæ cuique, vt servetur, necessaria esse creditu: nempe, *vt agnoscat vnum solum verum Deum, & eum quem ille misit Iesum Christum eius filium, hominem factum, & eum à Deo ex mortuis fuisse excitatum credat: ac per eius nomen salutem se adepturum, non in legis operibus positam habeat iustitiam*: quinimmò persuasum habeat, nullum aliud nomen sub cœlo esse per quod servandi simus. Exploremus

ploremus nunc, quidnam sit aliud quod ex iis quæ jam posita sunt, consequatur, etiam necessarium esse creditur. Ac cùm doceant divinæ literæ, omnem hominem severo Dei judicio esse obnoxium: quippe qui propter primorum parentum lapsum in peccatis conceptus, ac natura præditus qua nunquam non Deum offendat, æterni sit reus supplicii: cum doceant etiam, fore tandem hujus mundi finē, & vt reviviscant novissimo die omnes: *iusti quidem ad sempiternam beatitudinem, iniusti verò atque impij ad sempiternos cruciatus*: intelligere nemo potest, quid sit servari, ac proinde neque quod oportet credere, nisi & suum statum, & divinam legem, & Dei propositum de judicandis vivis ac mortuis aliquatenus cognitum habeat. Testatur enim Apostolus, *Ex lege oriri agnitionem peccati: & se peccatum non fuisse cogniturum, nisi per legem.* Non sequitur autem ex iis quæ posita sunt, tantam aut divinæ legis aut humanæ conditionis cognitionem esse necessariam: vt si quis in alicujus præcepti interpretatione, aut in æstimandis humanis viribus paululum aberraverit, salvus esse non possit. Sed tantum sequitur esse necessariam, vt quis intelligat æternæ damnationi se obnoxium. Rom. 3.

à qua deinde confidat se per Christum liberatum, ejusq; beneficio sempiternæ destinatum beatitudini. Cum etiam palàm testetur Paulus, nihil esse rei cum Christo iis qui in lege positam habuerint justitiam, in Dei inquam lege: quid de iis dicatur qui in hominum legibus in hominum mandatis & inventis justitiam positam habuerint: multò certè magis Christi beneficio excidisse dicendi erunt. Cum similiter doceant divinæ literæ, per solum Christi nomen sperandam esse salutem: sequetur, vt qui per nomen aut beatæ virginis, aut Petri, aut Pauli, aut cujusvis sancti viri, speraverit se salutem adepturum, ei cum Christo nihil rei sit. Cum item in necessariis creditu positum sit, quòd Christus à mortuis excitatus fuerit: neq; intelligi possit revixisse qui prius mortuus non fuerit: vtiq; & mortuum eum esse necessariò credendum erit. Quoniam deniq; præceptum est Domini, vt *vt omnes doceantur Evangelium & baptizentur in nomine Patris, & filij, & Spiritus Sancti*, cujus opus est hæc fides: quatenus ille corda nostra aperit, &
Mat. vlt. hanc Dei in nos beneficentiam nobis patefacit: & hoc mandatum cognoscendum est, & quòd sit Spiritus sanctus per quem credamus, & per quem Deus in nobis habitet: qui

qui denique assiduis precibus petendus nobis à Deo sit. Quid præterea demonstrare possim vllo divinarum literarũ testimonio, ad salutem cognitu omnino necessarium, equidem fateor me non invenire. Si quis plura docere possit, nihil mihi fuerit optatius, quàm quæ non illa sint, intelligere: & quænam ea sint testimonia, quorum authoritate pro necessariis agnoscere illa oporteat, audire. Vt autẽ nunc singillatim quænam putemus in necessariis habenda non esse, enumeremus, neque necesse est, neque expedit: & infinitus labor fuerit. *Est enim rectum & sui & obliqui regula.* Tantũ quo melius intelligatur, quicquid in controversiam venerit, qua ratione evinci possit aut esse, aut non esse ad salutem cognitu necessariũ, duo excutiemus dogmata: vt quomodo hæc excutientur, alia excutiantur omnia

In cæteris concordiam fraternam cole.

Sabellius (vt Vigilius martyr Tridentinus episcopus refert) ita agnoscebat patrem filium & spiritum sanctũ vt non alium patrem, alium filium vellet intelligi. Sed qui pater esset, eundem aiebat Mariæ virginis vterum implevisse, & in eo ipso homine quem assumpsisset, filium nuncupari, cùm non alius atque alius, sed idem pater intelligeretur. Atque hac ratione vnum Deum coli. Quærat igitur aliquis: sit

necne hæc res ejuſmodi, vt neceſſe ſit ei qui ſervari velit, in ea non errare: hoc eſt, potuerit, necne Sabellius tali cum errore ſalvus eſſe: an omnino pro hæretico, ita vt habitus ſemper eſt, haberi debeat. Sanè illud creditu eſſe neceſſarium, demonſtratum jam eſt, quòd Ieſus Chriſtus ſit Dei filius. Atqui credere, Dei filium eſſe, non eſt vel verba hæc pronunciare, vel etiam cogitatione filii Dei appellationem Chriſto tribuere: ſed potius id quod verba ſignificant, ſincera fide ei tribuere. Verbum autem filii non ſignificat tale aliquid: non inquam ea eſt hujus verbi notio, vt quis intelligi poſſit ſui ipſius filius. Quemadmodum neque pater intelligi poteſt ſui ipſius pater: ſed filius dicitur qui patrem habet, non ſe, ſed alium: & pater qui habet filium, non ſe, ſed ſimiliter alium. Cum igitur patrem cum filio confunderet Sabellius, negaretque alium atque alium eſſe: ſatis evincitur, Chriſtum ab eo Dei filium creditum non fuiſſe; id quod omnino creditum oportuit. Quo exemplo docemur, quæ divinitùs proponuntur, tanquam creditu neceſſaria, in iis diligenter quid verba ſignificent, videndum eſſe: ne inani quadam verborum vmbra retenta, quas res verba ſignificant, negemus

mus, ſed ipſas res ſincerè amplectamur. Hoc dogmate ſic excuſſo, aliud quoddam vt quidem nunc ſunt tempora, cognitione fortè haud paulò dignius, aggrediamur.

Magna jamdudum fuit, & verè tragica controverſia, de interpretatione verborum eorum, *Accipe, hoc eſt corpus meum.* Quare videamus, an res hæc tanti ſit ponderis, vt propter eam alii alios rejicere, exagitare, omni contumeliæ genere afficere, & hoſtium loco habere debeant. Non neceſſe eſt autem, me hoc loco, vtrarum ſim partium, aperire: tantùm eatenus quidem, vtrarumq; eſſe me profiteor: quòd vtroſque ad veram Dei Eccleſiam pertinere nihil prorſus dubitem. Agam autem ſeorſum cum vtraque parte: atque vt vtroſque alioqui rectè dicere concedam, ac Domini verba rectè interpretari: tamen docebo, neutros debere alteram partem damnare, aut vllius hæreſeos ream facere. Agè igitur, vt hinc dicendi faciamus initium, qui in Domini verbis nullum admittitis tropum: ſed vt verba ſonant, ita intelligenda eſſe arbitramini: eos qui tropum ineſſe volunt, non ſolum Domini verba perperam interpretari dicitis, ſed etiam eodem habere loco videmini, quo qui peſſimè de

religione ſentiant. Nullum ſatis atrox videtur verbum ſuppetere,quo illos pro merito execremini. Quid ſi cum tam magno atque infando errore ſalutem nihilominus conſequi poſſint, atque ad Dei pertineant Eccleſiam? Qui poſſint (dicetis) quibus aut mendax,aut ineptus ſit ipſe Dei filius abſurda, & cum rationis judicio maximè pugnantia, pronuncians? Hem miſeros, quò nos impellunt ex contentionibus natæ ſimultates? Ergone quia in controverſiam vocetur verborum interpretatio, neceſſe protinus ſit mendacem facere Chriſtum? Quis vnquam eorum quos hac in re habetis adverſarios,negavit illis,aut vllis aliis Chriſti verbis fidem eſſe adhibendam? Immò cui vnquam in mentem venit,quicquam ſuſpicari ejuſmodi? Scilicet,ne mendax ille eſſet, vererentur,propter cujus nomen ſæviſſimos quoſque contemnere poſſent tyrannorum cruciatus. Faceſſat moroſa iſta,atque omnino iniqua interpretatio: de verborum ſententia lis eſt,non de veritate: qua nihil ex rebus omnibus certius eſſe,perlibenter fatentur. At (dictis) adeò clara, perſpicua apertaque ſunt verba, vt non cerni, quæ ſit ſententia, non poſſit. Vobis qui intelligitis, aperta perſpicuaque ſunt: ei qui alium eorum ſenſum eſſe putat

tat, non perinde ſunt aperta: aut ſi ſunt, alio ſenſu ſunt aperta. Itaque omnino illud concedatur oportet: de interpretatione ſola verborum litem eſſe, non de veritate. Itaque qui dicis, qui negant Chriſti corporis præſentiam in Dominica cœna, hæreticos eſſe, & ſalutis expertes: quibus id ex ſacris literis doces teſtimoniis? Ipſe Dominus omnibus qui ejus nomen invocaverint, qui Dei filium eſſe crediderint, qui in illo vno non in legis operibus, aut alia re vlla ſalutis ſuæ ſpem omnem poſitam habuerint, vitam pollicetur. Hanc fidem atque ſpem conſtantiſſimè profitentur ij quos tu hæreticos facis: quibus verbi Dei teſtimoniis adductus, ſalutem eis tuo adimis judicio? Profer vnum verbum ex divinis literis, quo pronunciatum ſit, tales æternæ vitæ participes non fore. Ex tuo certè capite pronunciare id non licet: an fortè fieri non poſſe putas, vt quis Domini nomen invocet, & in illo ſpem ſuam omnem poſitam habeat: etiamſi non intelligat, proptereaque non credat ejus corpus re ipſa præſens in cœna diſtribui? Quid ni? Quòd ſi contendis fieri non poſſe, vt quis illa credat, niſi hoc crediderit, perlibenter audierim quopacto id quod dicis evincas. Sin poteſt abſque hac

Dominici corporis præſentiæ confeſſione ea fides conſiſtere, cui ſalutem Dominus promittit: ac nihilominus qui eam colunt, non deſinis pro alienis à vera Dei Eccleſia habere: vide etiam atque etiam ne quod crimen in alios falſo jacere ſis ſolitus, quod mendacem faciant Chriſtum, eodem ipſe verè te contamines.

Venio nunc ad eos qui tropum in verbis eſſe volunt, qui ex eo quòd dicatur præſens in pane Chriſti corpus eſſe, atque eodem tempore locis quamplurimis, multa permagna colligunt abſurda: ſed illud præcipuè, quòd cum tali poſitione humanitatis Chriſti ſit conjuncta negatio. Quare cum hic locus de Dei filio homine facto, & à mortuis excitato, ad ea pertineat Chriſtianæ diſciplinæ capita quæ ignorare non liceat: negabunt eos qui ejuſmodi aſſerunt præſentiam, niſi reſipuerint, ſervari poſſe. Quæ ipſi colligunt abſurda ex illius præſentiæ poſitione, vt ea inde non arbitrentur conſequi (ſive errent, ſive minus) tamen experientia teſtis eſt, fieri nulla ratione poſſe. Demus igitur omnino, conſequi inde abſurda illa omnia. Quid tum an propterea qui ſtatuunt præſentiam illam, abſque Chriſto erunt? Neceſſe eſt, (inquies) pugnat enim cum vera Chriſti

Christi humanitate ea conditio quæ illius tribuitur corpori: vt possit eodem tempore pluribus locis esse: vt qui dicit, Christi corpus eodem tempore pluribus locis esse, perinde faciat, ac si diceret, Christi corpus non esse corpus, & si Christus vero corpore præditus non est: non est igitur verè homo, & si non est vere homo, aut non factus est vnquam homo, aut non revixit, quorum vtrunq; creditu necessarium esse, ostendimus, cumque pugnantia credere nemo possit: verum sit autem, istos non credere quod Christus vere homo & factus sit, & revixerit: verum igitur esse non poterit, eos id credere, ac cum non credant id quod est ad salutem cognitu necessarium: consequens est, vt servari non possint. Acriter vrgent isti quidem: sed experiamur tamen, possimus ne ostendere vel cum tam absurdis erroribus salutis spem esse reliquam. Igitur quod dicunt, fieri non posse vt credat aliquis quæ pugnant inter se, id ita demum (vt docuimus) verum est: si intelligat ea pugnare. Fateor enim, nō posse quenquā simul credere, & quod vero humano corpore sit præditus Christus, & quod non sit. At quæ re vera pugnant inter se, videri tamē possunt multis non pugnare. Et si videntur non pugnare: nihil impedit

pedit quominus ea ſimul credant, quare etiam ſi verum eſſet hæc pugnare inter ſe: neque poſſe ſimul conſiſtere, vt aliquod ſit verum corpus, & tamen eodem momento pluribus ſit locis: poſſunt tamen videri non pugnare, vt dubium non eſſet, quin videantur: proinde fieri poteſt, vt credant homines Dominum vero humano corpore præditum eſſe: & tamen illud corpus eodem momento pluribus eſſe locis: Cum credant igitur, & firmiſſime credant, Chriſtum verum hominem, ac Dei filium, & à Deo à mortuis excitatum eſſe, & alia omnia quæ ſacræ literæ, tanquam neceſſaria creditu, proponunt: quid eſt quod eos in ſuo etiam errore ſervari poſſe neges? Apparet igitur, tam eos qui Dominici corporis præſentiam in pane ſtatuunt, quam eos qui eam negant: quanquam in errore verſari altervtros, neceſſe eſt: vtroſq; tamen (Si alioqui Domini præceptis ſyncere pateant) in via ſalutis eſſe. Quo fit, vt debeant ſibi mutuo charitatem, ac venerationem, tanquam fratribus Dei ſeruis, & Chriſti membris. Si convicijs, contumelijs ac maledictis ſeſe mutuo exagitaverint: ſi odia inter ſe perrexerint exercere: non evadent ſeverum Dei iudicium. Itaque hortor vtroſque obteſtorq; per Chriſtum Ieſum

ſum: vt ſimultatibus depoſitis, temerarijſque iudicijs, charitatis officijs certent inter ſe: & controverſias amice humaniterq; tractent. Abſint maledicta, ſcommata, contemptus, ita fiet certiſſime, vt qui errant, ad veritatis tandem agnitionem pertrahantur: Si ſemel hæc animorum coniunctio coaluerit, non negabit nos Dominus quencunque fauorem ac ſucceſſum: neque committet vt patiatur, qui vera cum charitate fratres ſuos ab errore conati fuerint avocare, eorum abſque fructu comſumi operam.

Iam quomodo hæc duo dogmata diſcuſſimus, Sabellij videlicet errorem, ac controverſiam de corporis Chriſti præſentiam in pane eo qui fidentibus diſtribuitur, quiuis facile, quæcunque alia in controverſiam venerint, dijudicare poterit. De quocunque enim errore ſit quæſtio, inſpiciendum eſt, vtrum qui ſic errat, poſſit nihilominus ea credere omnia cum quibus ſalutis conjuncta eſt promiſſio. Vt ſi poſſit, intelligat errorem in re ad ſalutem cognitu neceſſaria non eſſe. Si non poſſit, intelligatur eſſe. Cæterum quemcunque damnari aliquis velit ob errorem quempiam, quàm exploratum habeat cum tali errore contingere ſalutem non poſſe, videndum illi eſt

etiam

etiam atque etiam, quid enim? Cum dicat Dominus. *Venite ad me omnes qui laboratis, & onere pressi estis, & ego vos sublevabo*: tanta erit aliquis temeritate, vt accedentem retrahere audeat, atque ei suo ex capite dicere: Heus tu? Frustra accedis qui hoc & illud non credas, quis tu es qui id tibi sumas? Quis tu es, qui alieno seruo sis impedimento? Qua fiducia id tibi sumis, vt divinam voluntatem tibi non valde perspicuè expressam, divines? Tu scilicet divinæ bonitati, misericordiæ beneficentiæq; tuo ingenio vllos præfixeris terminos? Ille ipse cuius est vitam largiri, omnes ad se vocat ac tuis nescio quibus acceptionibus quã pollicetur gratiam non limitat: tune limitabis? Quid facis autem, quum hoc facis? Certe quantum in te quidem est, homini vitã eripis: neq; sanè hanc quæ verius mors est, quàm vita, sed sempiternã, & cœlorum regnum & sempiternis addicis cruciatibus, neque vni hanc facis iniuriã, sed fortè multis millibus. Christum totidem mutilas membris discerpis Dei ecclesiam in sectas: deniq; infinitis malis viam sternis. Ac si tanta severitate minatur Dominus ei qui minimo cuivis offendiculo fuerit: quid ijs futurum putes, qui temerarijs suis iudicijs ad sectas faciendas homines adegerint nul-

la necessaria causa? Veh illis. Quod si non satisfacit necessaria religionis capita à non necessariis dignoscendi ratio a nobis tradita: profer ipse, si potes, meliorem, sed certam, firmam atque constantem. Si miraris inter ea quæ recensuimus cognitu necessaria non numerari quosdam, summo quamuis loco habitos religionis apices, evolue diligenter totum vetus & novum Testamentum: & perquire, quibus testimoniis docere possis, apices illos vsque adeo cognitu necessarios esse, vt servari, nisi qui assequutus eos fuerit, non possit. Expende quam potuerint ex veteris Testamenti libris Israelitico populo esse cogniti: quos tamen eadem qua nos fide servatos oportuerit. Quinetiam expende, quæ cognita habere potuerit vel latro ille, quum ei dictum est: *Hodie mecum eris in paradiso:* vel Eunuchus, quum est à Philippo baptizatus: vel impudica mulier, cui, cum lachrymis Domini pedes lavisset, dictum est: *Tua te fiducia servavit*, vel altera illa sanguinis profluvio confecta, vel Paralyticus, vel tot alijs, quibus ad solam nominis Domini confessionem condonata sunt peccata. Observandum est etiam, quid sit quod, cum ea quæ necessaria esse docuimus, tam sæpe repetant divinæ literæ, tam sæpe

exigant

exigant vtinecessaria non similiter exigant quæ quidem tanti faciant. Si humano ingenio conscripti essent libri illi quos pro sacris (ita vt sunt) agnoscimus, bonum alicubi dormitasse Homerum doceremus. Sed Dei spiritu authore sunt scripti, qui neque memoria lapsus esse potest, neque dormitasse. Non igitur casu id factum est, sed certo Dei consilio: qui si eodem illa loco esse voluisset, saltem certe alicubi aperte semel testatam suam voluntatem reliquisset. Cumq; id non fecerit, quis est homo, vt Dei voluntatem divinare possit? hasce res non nostro aut iudicio, aut ingenio metiri oportet: sed divina sapientia cœlitus nobis patefacta, quicquid ratio dictet: hæc sola est audienda.

Cavendũ antẽ ne temere damnetur sive dogma sive homo.

Cæterum si quis in re erret, quam certam exploratamq; esse oporteat, neq; ad sanitatem revocari ratione vlla possit: eum justè damnati, & ab reliquo piorum cœtu rejici, nemini dubium esse debet. Neq; solum si & seducere alios pergat admonitus ne faciat: sed etiam si silentium custodire velit, neq; enim quicquam commune cum Dei ecclesia est illi cuius fidei promissa æterna vita non sit. Sin punctum de quo malè quis sentit, ex eorum numero non est quæ omnino sint cognitu ad salutem neces-

cessaria: iam distinctione arbitror opus esse. Nam si is qui male sentit, neque ab errore abduci potest, etiam seducere alios conatur, quanquam sæpe vt desistat admonitus: quin reijci à cœtu possit, debeatq; non video. Nam fratres offendit vehementer non enim si res ex præcipuis non est, ideo error non perniciosus non est. Quemadmodum enim ex scientia vna scientia ducitur alia: ita oriuntur ex erroribus errores: quid autem (cum vllo pacto ad Dei gloriam pertineat) non magni esse potest momenti? Quod si alios non seducat: dum, quæ necessaria ad salutem sunt, tenet, quanquam infirmus, in fratrum tamen adhuc sit numero, itaq; si abscindant ab ecclesia, vivum adhuc membrum à Christi corpore (quantum in ijs est) abscindant quod nefas sit, neque sane mandatum extat Dei, fieri vt id debeat. Atq; hactenus de iusto iniustoq; iudicio dictum sit: nunc vt rite recteq; eo veniatur, quid sequi, & à quibus cavere oporteat, videndum,

Ad dogmata quidem quod attinet, si valde pernitiosus exoriatur error, nihil causæ est, quamobrem cunctemur, quin primo quoque tempore occurratur: doceaturq; populus (vt ab eo caveat) quale sit dogma. Sed homo eijciendus non est antè, quam

quam ex Evangelij Præscripto eius lucrifaciendi causa frustra tentata omnia fuerint, atque ad reiectionem si veniendum omnino sit, videndum est vt nihil fiat, ex quo ad Ecclesiam aliquod redire incommodum possit. Atqui obscurum illud non est quo peius in Ecclesiam animatus quis fuerit, eo illi plus expectandum inde negotij: videlicet vt eo improbius, eoq; animi contentione insidias ei machinetur: vt clam seducat quoscunq; possit: vt calumnijs invidiam conflet, aliaque moliatur eiusmodi. Quo autem acerbius acceptus quis fuerit, eo peius fuerit animatus. Quare, me quidem authore, ita damnabitur hæreticus: vt exposita simpliciter causa convicium probrumq; omne absit: fietq; cum significatione magis doloris, quam iræ vllius, aut odij; vt iudicium quidem gravitatem habere, non acerbitatem vllam videatur. Sed supra, cum de privati hominis officio ageremus, ea dicta sunt quæ non minus ad hunc possint locum accommodari: ostendimusq; nunquam non plus accipi posse incommodi ex verborum acerbitate, quam commodi. Deniq; cavendum est, ne ij iudicium siue doctrinæ, siue hominis sibi arrogent, quorum non sit. Certum est enim, id non privati esse cuiusquam: sed neque

duorum

duorum aut trium: quinimmò ecclesiæ. *Prophetæ duo aut tres loquantur* (inquit Paulus) *cæteri dijudicent*. Atque hoc quidem pacto ecclesia pullulantibus erroribus authoritate sua occurrit, nunc de Magistratu est dicendum. Locus est controversus & perplexus, si quis alius, & in quo plurimum sit momenti. Qui ab receptis dogmatibus abhorrent, siue melius ipsi sentiunt, siue deterius: ijs vehementer grave est, non posse impunè in medium afferre quod sentiunt Contra, quorum jam doctrinam & Magistratus & populus comprobavit, qui quo authoritatem sunt adepti, cum sine magna molestia, nonnulloque etiam sæpe existimationis suæ discrimine audire quotidie controversias nequeant: ijs ad eos qui receptæ acquiescere nolunt doctrinæ reprimendos, non potest gladij vsus non maximè videri necessarius & fere vt quidque cuique ex vsu est: ita etiam facillimè rectè id fieri sibi persuadet. Quare cum proprij commodi habita ratio judicare satis rectè non permittat, ab huiusmodi rationibus abducenda est (quoad ejus fieri potest) cogitatio, aut si id factu sit difficile, proximum est, vt saltē cogitatione suū quisq; contrariam in partem cōmutet statum: ac sic rationē ineat, quid maximè

1 Cor. 14.

Secundo, Magistratus.

cum expedire, tum divinæ legi consentaneum esse videatur. Itaque si tibi commoda futura sit siue libertas, siue licentia: finge te eius esse loco qui receptam probet, conseruatamq; cupiat doctrinam: ac quotidie esse qui tibi negotium faciant homines nulla eruditione, nullo indicio, nullo spiritu, sine pudore, quotidie obstrepere, maximeque molestos esse, de summis religionis capitibus sarctores, piscatores, lanios, coquos, mulierculas, pueros confidentissime argutari, contendere, nihil intactum relinqui, omnia in dubium vocari, simplicibus fucum fieri, offendiculis omnia repleri. Certe hoc in statu si saltem (vt dixi) cogitatione fueris, atque hæc fieri intelligas: vix profecto videri tibi possit non maximè necessarium, tantā frænari licentiam. Quod si tum ea inspexeris divinarum literarum loca quæ armare magistratum in religionis corruptores creduntur: forte multo fueris, quam ante in eam partem proclivior, vt ea putes ad rem facere. Qui arbitratur eam quæ vulgo recepta est doctrinam veram & sinceram esse: consultumq; putat, ad eam conservandum morte multare hæreticos: cogitat fieri posse nihilominus, vt pauiatim dormitantibus pastoribus corrumpatur doctrina, degeneret-

Controversiæ religionis an gladio dirimendæ, aut accersendus carnifex ad errantes.

que

que à priſtina pietate eccleſia. Quamprimum enim contingit ei pax tranquillitaſq; aliqua, ſolvitur paulatim diſciplina, refrigeſcit pietas, atq; obrepit Dei, eiuſq; legis mira quædam oblivio. Quam ingratitudinem cum inultam ſinere non poſſit Deus, ſuum ſubducit ſpiritum, ac liberiores ſeductoribus habenas ſinit, cuius artibus ac vafricie fit, vt, tametſi doctrina eadem manere videatur, mutetur tamen paulatim, corrumpaturq; vbi autem invaluit vſus controverſias de religione gladio dirimendi, qualiſcunq; doctrina ſit poſtea in populo: quiſquis ei doctrinæ adverſari auſus fuerit, ſiue iure, ſiue iniuria, omnino hæreticus habeatur: & quæcunq; aut ex divinis literis teſtimonia, aut argumenta attulerit, ad ea omnia vnus reſpondebit carnifex. Atque ita fiet: vt quæ olim iuſta ſeveritas fuerat, ſatana demum longè lateque dominante, in portentoſam immanemq; evadat ſævitiam: finge igitur, te in ea incidiſſe tempora quibus ijs qui rectè ſentiunt, reprehendere vulgò receptos errores impune non liceat: ſed ſi quid mutire auſi fuerint, gladius, cruces, ignes præſto ſint: cauſæ dicendæ locus ſit nullus: ſuccurrat autem eiuſmodi tyrannidi à ſumptis de veris hæreticis ſupplicijs originē duxiſ-

se: profectò malis nullum vnquam in hæreticum animadversum fuisse, quam talem introductam tyrannidem. Cogitandum est etiam, quàm non respondeant persæpè votis eventus hæreticis occidendis. Nam si quis intelligat se haud tuto suam in medium afferre sententiam posse, eam non quandocunque, non vbicunque, non cuicunque, aperiat: sed explorabit ante animos, cuniculos fodiet paulatim, insinuabitque sese, ac si videat parum idoneo se fodere loco, alio sua convertet consilia. Sin animadverterit patere sibi aures, progredietur paulatim vltra, dum totum amici occupet animum, idque faciet modo cum hoc, modo cum illo quosque faciet erroris consortes, eosdem fere faciet studij ac alios atque alios clam corrumpendos, ac sectam propagandam, vt antequam intelligat magistratus vnum seductum fuisse: magna nonnunquam seducta sit pars populi: ac penè immedicabile acceptum sit vulnus. Cumque hæc clam fiant, ne ij quidem qui præsunt ecclesiæ sua adhibent ad errores convellendos remedia, verbi videlicet vim: nam vt nonnullos audiant rumores: quid tamen fiat, plane intelligere non possunt, quibus seductores vtantur artibus quibus sua rationibus persuadeant, nemo est

est qui referat. Qui possent enim, neque audent, neque volunt: qui vellent, ignorant: ac plerunque suas tantum referunt suspiciones, aut figmenta, ac si maxime habeant pastores quod eam in rem afferant: cum ijs quibus mederi eos oportebat, quasi tyranni quidam vehementer sint exosi, eorum sine fructu omnis insumitur opera praesertim si & illa accesserint, quae plerunque solent, verborum acerbitas, & probra. Praeterea, cum pastores conservandae doctrinae, resistendique haereticis in gladio positam habeant spem, neque videant ad eam tuendam magna se opus habere eruditione, desidiae dant sese: atque ita paulatim ignoratio sequitur rerum omnium: vt postea nullas non superstitiones atque errores obtrudere satanas possit nullo negocio. Ac ne illud quidem parui faciendum est, quod cum insectationes, ignominias, afflictionesq; religionis causa perpeti piorum plerunq; sit: hac quasi nota certissima, praesertim si eas animo forti, hilari constantique ferant: & inculpta sit externa vita, simplicibus suam causam vehementer probant: contraq; à quibus talia perpetiuntur, ij vix magnae iniusticiae, tyranniceq; saevitiae effugere opinionem possunt. Quibus rebus fit, vt quotidie magis ac magis

exulcerentur, obfirmenturq; in errore animi, ac fiant prorsus immedicabiles: quorum quidem malorum exempla haud magnopere opus fuerit ex veteribus exquirere historijs. Nimis enim multa sunt ante oculos, quæ si quis diligenter consideret, næ ille quamobrem ad extirpandas hæreses gladij magnopere vsum desideret, vix habeat. Denique vt judicium purum sincerumque sit, ita te compares oportet: vt non magis hoc, quam illud velis: sed illud solum, vtramcunque tandem in partem cadat: quod magis & verbo Dei conveniat, & cum eius gloria coniunctum sit.

Ac illud quidem certum est, in seductores veteri lege mortis pœnam constitutam fuisse, quin etiamsi civitas quæpiã seducta à legitimo Dei cultu ad idola defecisset, eã civitatem iubebat lex deleri, vrbem incendi: neque postea reparari vnquam. Sed sunt qui tantum vsque ad Christũ viguisse eam legem putent, neque in Novo fœdere locũ ei esse, ex eo capta coniectura quod Israeliticus populus Christiani populi esset typus: haberetq; etiam promissiones rerum sub sensum cadentium, quarum hac in vita esset vsus, talia haberent sacrificia: talia denique omnia: quæ tamen invisibiles res, ad æter-

Deut. 13.

æternamq; vitam pertinentes significarent. Quod cum ita sit, colligunt, & pœnam illã corporalem æternæ damnationis typum fuisse: ac propterea legem hanc cum cæteris omnibus ad futuram rerum significationem latis Domini adventu cessasse. Quę quidem coniectura adeo mihi non inepta visa est, vt quamobrem reijci posset, non invenirem: nisi ei ratio in lege posita refragaretur. Est enim in lege: vt *omnis Israel audiens timeat, neque posthac quicquam admittat eiusmodi*. Quæ certe ratio perpetuo viget: vt quanquam lex ipsa expiraverit, tam sit tamen ius magistratui similem aliam condendi, quam ei ius est in homicidas, adulteros, aliosque facinorosos homines leges condere. Sed contrarium tamen suadere videntur Domini verba, quo loco zizaniorum proponit similitudinem. Servis enim interrogantibus, *deberentne ire collectum zizania*, respondisse traditur paterfamilias, *ne irent: ne forte colligentes zizania etiam triticum evellerent*. Quem locum cum alij aliter interpretentur: intelligere est, quantum referat, testimonia conquirere: non vt fixam iam in animo tuo constabilias sententiam, sed vt ijs considerate excutiendis veritas palam fiat Esset autem ad veritatis inventionem via, si

Parabola de zizaniis excutitur. Matth. 13.

si reperta expositione quæ tuæ suffragari sententiæ videretur, dissentientis sumeres personam: & quid contradici posset diligentur perscrutare, neque tibi quam primum plauderes. Ita fieret, vt qui dissentiunt inter se, non perpetuo dissentirent: sed crederent tandem errantes rectè sentientibus. Atqui de victoria plerunque magis sumus solliciti, quam de veritate; quoniamque propositi nodi solutio omnino in huius loci vera expositione posita videtur, cavendum est etiam atque etiam, ne nobis vllum studium oculos præstringat, neue parum diligentiæ, temporisue in eo expendendo insumamus. Sane quidem ea interpretatio qua dicunt quidam, Christum non quemlibet rigorem hic tollere, sed tolerada esse mala, admonere, quæ sine pernicie corrigi nequeant: haud videtur patrisfamilias verbis consentanea: non enim dicit, Age, ite sed videte etiam atque etiam, *ne vna cum zizanijs etiam triticum evellatis*, sed omnia vetat ire. Vultque tam zizania, quàm triticum crescere vsque ad messem. Ex quo aparet, magnam verbis vim fieri tali expositione, neque sane commodius exponere ij videntur qui de vniversa ecclesiæ perpurgatione hic agi volunt, quam jubeat Dominus in novissimi

vissimi diei tempus differri: sed non propterea vetari particulares ecclesiarum perpurgationes. Neque sanè prolixè excutiendum videtur, quàm verè dicatur pro patrisfamiliâs seruis angelos accipi: quin potius quid vetitum sit, intentis animis inspiciamus. Hinc enim facilè etiam quibus vetitum sit, palàm esse possit. Ac constat quidem, triticum esse pios, zizania impios: omne autem impiorum genusne, an quoddam solum postea videbimus? Et ager quidem est mundus. Est igitur zizania ex agro colligere, impios occidere, & ex numero hoc in mundo viventium tollere. At vetat id fieri Dominus, vultque eos crescere cum tritico: neque ab eo ante messis tempus separari. Sed (ais) vetat vniversam agri perpurgationem fieri, non particulares singularum ecclesiarum. Quid ergo, si ita diligentes hominès sint particularibus illis purgationibus faciendis, vt nulla ecclesia relinquatur non purgata? An non sic vniversa facta purgatio fuerit? Sed negas id posse fieri: at finge, posse: fatearis necesse est, nulla particulari Ecclesia relicta non purgata, vniversam purgationem fore factam. Quod si accideret aut messis tempus, contrà accideret atque Dominus mandasset, quam cum ante messis

ſis tempus fieri noluerit: tam profectò per homines fieri noluit, quàm per angelos. Quòd ſi magiſtratus quilibet aggrediatur non quidem vniverſam purgationem quia non poſſit facere, ſed eam quam poteſt: quid aliud hoc fuerit, quàm contra Domini voluntatem atque mandatum facere, quantum poteſt? Ac certè quantulacunq; purgatio fuerit, vniverſæ pars erit: vt qui fecerit quantam potuit, per eum non ſtetiſſe dicendum ſit, quominus vniverſam faceret. Ex quibus quidem efficitur, vt probari expoſitio hæc non poſſit. Alii tantùm, ne bello tollantur zizania, interdici volunt: ſed cum verba æquè & ad eam accommodari poſſint zizania evellendi rationem qua in ſingulos animadvertendo evellant: & ad eam qua bello evellant, qui de altera tantum ſenſiſſe vult patremfamilias, certâ, quamobrem ſic interpretetur, ratione non allata, is non interpretari, ſed divinare dicendus eſt. Niſi enim certa ratio aliud ſuadeat, vt ſonant verba, ita ſunt accipienda: vt ſi generalia ſint, & generalem eſſe intelligamus ſententiam: ſi lex non diſtinguit, nec nos diſtinguamus. Quonam igitur pacto ſimilitudinem hanc expoſuerimus? Non poſſent (inquis) verba illa, *Sinite vtraq; creſcere vſq; ad meſſem*, ſic, vt ſonant, intel-

intelligi, vt ſinendi ſint creſcere tam impii quàm pii: hactenus non repugno. Video enim quæ ſequantur abſurda: ſiquidem tolleretur omnis magiſtratus authoritas, omniſq; diſciplina. At certum eſt tamen, quoddam hîc poni impiorum genus, qui tametſi videri potuiſſent de medio tollendi: tamen iis quorum fuiſſet id facere, ne faciant, interdicitur. Intelligi autem hoc non poteſt dictum de adulteris, latronibus, aliiſue facinoroſis hominibus, cùm conſtet *Magiſtratus à Deo conſtitutos eſſe: ac eius* Rom. 13. *eſſe miniſtros, & vltores malefactorum, neq́ue* 1. Pet. 2. *fruſtra gladium geſtare:* quinimmò ne ſi triticum quidem, hoc eſt de electorum numero videatur eſſe is qui adulterium, homicidiũ, aliudve facinus patraverit (quippe quia inſignis ſecuta ſit pœnitentia) ideo ei parcere magiſtratus debebit, nec ſanè quiſquam tam amens fuerit, quin facinorum monſtra quædam gladio vitore intelligat omnino coerceri oportere. Quod ſi ad impios omnes accommodari quod in ſimilitudine dicitur, non poteſt: ad quos quidem pertinet, ii ab aliis omnibus aliqua certè differentia diſtinguantur oportet. Vnde autem melius ea ſumatur differentia, quàm ab ea re qua maximè differunt inter ſe pii, atq; impii? Ea verò quænam ſit? An non

non religionis doctrina? Cujus potissimum respectu hi quidem pii, illi dicuntur impii. Sed impiorum duplex genus est: nam alii à vera religione & re & nomine alieni sunt, vt idolorum cultores, vt Turcæ: sed maximè athei: alii nomine quidem ac professione Christiani sunt, sed re ipsa non sunt: quippe cum eorum magnis erroribus fœdata corruptaq; sit doctrina quos Hæreticos appellamus. Prius genus rursus duas in partes potest distribui. Quidam enim Christianam religionem professi nunquam sunt, quidam ab illa defecerunt. A religione igitur cum sit sumenda differentia, dicere oportet: aut de vtroq; hîc agi impiorum genere, aut de alterutro: de vtroq; vt intelligamus, non magnopere suadent similitudinis verba: agitur enim de semine quod inimicus inter triticum severit: vt de iis impiis agi appareat, qui inter pios, hoc est veros Christianos, versantur: quique Christianorũ se ornant nomine: quod genus sunt hæretici. Ac vehementer quidem id convenit zizanii naturæ: dicitur enim aliud esse nihil, quàm triticum, aut hordeũ nimia loci vligine corruptum, frequentibusq; pluviis dilutum: vt hæresis significari similiore vlla re non potuerit, perinde est ergo, ac si servi Dominum interrogassent, deberent

deberent necne occidere ac de medio tollere hæreticos. Hanc neq; absurdam, neque incommodam, sed potius necessariam esse hujus loci expositionem, intelliget, opinor, quisquis verba nulli studio, præterquam veritatis addicto, expenderit. Dicitur *inimicus inter bonum semen, suum seuisse*: inter semen (inquam) quod seuisset Dominus. At seminis quidem vocabulum accipitur modò pro ea re ex qua quid nascitur (idque propriè) modò (sed minus propriè) pro re quæ nascitur ex semine. Propriè autem semen quod seuit Dominus, fuit Evangelium, quod docuit: quemadmodum proximè præcedenti similitudine vsurpatur; impropriè autem sunt ii qui crediderunt Evangelio. Sic Diaboli semen propriè sunt falsa dogmata inter Christianos sparsa: impropriè autem, sunt ii qui falsa illa dogmata amplectuntur. Ita autem appellari tam pios Domini semen, quàm impios semen diaboli: vt habeatur respectus ad semen vnde eorum tum pietas, tum impietas originem duxerint, palam est ex eo, quòd post factam sementem dicantur creuisse bonæ pariter ac malæ herbæ: ac serui mirati fuisse, vnde essent zizania: cum non nisi bonum semen fuisset satum: neq; nisi malo ex semine malæ herbæ nasci potuisse

tuisse viderentur. Quibus ex rebus efficitur, vt zizaniorum nomine intelligi alii non possint, quàm hæretici. Vetus igitur lex (inquies) ejusq; ratio abrogata prorsus per hanc fuerit. Sed quid si nihilominus vigere vtraque simul queat, neque hæc illi quicquam deroget? Mirum (opinor) videatur. Sed quid si possit? Quid tandem causæ reliquum erit, quamobrem hæc admittenda non sit expositio? Age igitur, videamus possit necne cum illa hæc stare, etiamsi hæreticos vetet occidere. In quosnam autem lata est vetus lex? Certe in eos qui à Deo Israelis ad externorum deorum cultum vel abducere alios conati essent, vel seducti ipsi defecissent. Atqui eos qui tale quid faciant, non hæreticos appellamus, sed desertores, transfugas, & ferè Græco vocabulo, apostatas, Hæreticorum ibi mentio est nulla. At perinde abominatur Deus eum cultum (dices) qui à suis abhorreat mandatis: atque si externos deos colas: Sit ita sanè: sed quid tum? An propterea palam est, quæ lex in apostatas sit lata, eam ad hæreticos trahendam? Hæreticus Apostatæ appellatione aut ratione non continetur, neque sanè vllo alio legis verbo attingitur. Quòd si ad eum trahere legem velis, id fiet non quidem ex propria verborum

rum vi: ſed (vt Iureconſulti loquuntur) per extenſionem, latamq; interpretationē, Atqui cognoſcendum prius fuerat, omniſne lex ejuſmodi admitteret extenſiones: & ſi non omnis, quænam admitterent: & quamobrem: & vtrum in iſta ea ineſſent propter quæ facienda eſſet extenſio. Certè quod verba non exprimunt: ad id ſi legem accomodes, id fit tantùm conjectura quadam legiſlatoris mentis. At de quo legiſlatore hîc agitur? De eo nempe cujus mentem divinare tam ſit difficilè, quam quod difficillimum: vt conjectura omnis eiuſmodi carere magno dubio non poſſit. At verò cum generalis extet lex, quæ vetet occidere, non dubiæ legis authoritate, ſed maximè certæ ad fundendum ſanguinem veniendum eſſe videatur. Quam quidem difficultatem res haberet omnem: etiamſi inter apoſtatæ cauſam, & hæretici nihil nos videremus differentiæ. Suſpicari enim meritò poſſemus, etiam ſi nos non videremus: multum tamen fortè intereſſe. Neque ad faciendam legis extenſionem in cujuſquā vitam præcipites rueremus. Sed quid ſi non deſint minimè etiam leves quas cernamus, differentiæ? Nam apoſtata non tantùm à vero Dei cultu deficit: ſed etiam verbo Dei fidem omnem abrogat: apud

hæreticum

hæreticum ejus salva adhuc est authoritas. Vt quibus armis conficias hæreticum, eiq; resistas, præter lapides, aut ferrum habeas Dei videlicet verbum: quibus apostatam conficias, non habeas. Quapropter voluit fortè Deus hominem à cogitatione deserendi omnino sui cultus, fideiq; omnis suo verbo abrogandæ gravissima pœna constitutam absterrere: neq; tamen voluit eidem pœnæ subjacere hæreticum. Accedit quòd ab apostatis nihil redeat ad ecclesiam fructus: ab hæreticis verò multum. Sed ex eo præcipuè, quòd ab iis excitentur pii ad Scripturas multò studiosius diligentiusque perscrutandas, alioqui desidiæ daturi sese, atque ignorationem rerum omnium paulatim incursuri. Sed maximè illud interest, quòd videri magistratui à religione prorsus deficere, aut ad defectionem alios sollicitare qui id non faciat, non potest: ast, vt ei videatur, in doctrina errare qui non erret: aut gravissimè errare, qui non erret adeò graviter, facilè contingere posse, tot controversiæ etiam inter viros doctissimos, quibus nunquam non exercetur ecclesia, certissimo sunt argumento. Dico autem, si errare posse magistratum: non propterea quòd verbum Dei non sit apertum, ac certum, sed sua culpa: quia ad judicandum

neq;

neque eam eruditionem, neque eum ſpiritum adferat, qui eſt opus: vt non id ſtatim ad verbi Dei pertinere videri debeat ignominiam. Quotuſquiſq; enim eorum qui magiſtratum gerunt, etiamſi Evangelio dedit nomen, ſatis multam in divinarum literarum lectione ponit operam? quotuſquiſque ſingulari vlla eſt pietate prudentiaque: vt ab eo vel iniquum, vel præceps timendum hoc in genere non ſit judicium? Dices: Non quæritur, an magiſtratus omnis in eos quos pro hæreticis habeat, animadvertendi habeat jus: ſed de verè pio prudentiq; magiſtratu, deq; veris hæreticis agitur. Audio equidem: Verùm quis non cum gladium geſtet, pius haberi velit: ſitque pro hæretico habiturus quiſquis ſibi in religionis doctrina adverſetur? Itaque illud omnino ſequatur: vt quod jus pio magiſtratui in veros hæreticos permiſſum fuerit, id quilibet in eos, qui ab ſe diſſenſerint, (quicquid tandem ſentiant) vſurpaturus ſit. Cum igitur docuerimus, ne tum quidem legis extenſionem tutò fieri potuiſſe: ſi nihil intereſſe inter apoſtatæ cauſam, & hæretici animadvertere potuiſſemus: quid fiat, cum tam multum intereſſe appareat? Cõſequens eſt ergo, manere quidem ſuo in vigore veterem legem,

aut certè renovari similem posse: neque ta-
men permitti hæreticorũ supplicia: quia vi-
delicet alia sit apostatæ, alia hæretici caus
Sed quærat aliquis: anne tum quidem
animadvertendi in hæreticum jus sit: si im-
perato ei silentio, non cesset quoscunqu
possit, suo inficere veneno? Magni res e
momenti: periculosusq; in vtramvis par-
tem error. Nam si ea quidem Dei est volun-
tas, vt magistratus in seductores hæretico
animadvertant: id vult nimirum, quia Ec-
clesiæ suæ id fieri expediat, & ad suam per-
tineat gloriam: vt si negligens in eo fuer
magistratus, magnas Deo sit daturus pœ-
nas: at si non vult Deus in eos animadver-
ti, certum est etiam ei satis magnam con-
stare causam, quamobrem nolit, vt impun
magistratus contra ejus voluntatem factu-
rus non sit. Ergo diligens danda opera est
vt quæ sit Dei voluntas, non suo judicio
aut ingenio magistratus divinare velit: se
vt ex Dei verbo diligenter examinato
atq; excusso percipiat. Ac cum constet, jam
zizaniorum involucro hæreticos significa-
ri: nisi quid aliud esset additum, quàm
quòd vetarentur occidi hæretici: vera, &
ad communem loquendi vsum accommo-
data interpretandi ratio haud obscure
posceret: vt intelligeretur lex (sic enim
licea

liceat patrisfamiliâs interdictum appellare) hæreticos occidi vetare, quatenus essent hæretici: sive ob id quòd essent hæretici. Quemadmodum si lex vetet furem occidi, vetare intelligatur eum occidi ob commissum furtum. Quòd si quis præterquàm quòd esset hæreticus, contra magistratus interdictum docere vellet, non viderentur eum tueri legis verba: tanquam si quis cum furto homicidium conjungeret, non eum liberaret à supplicio lex quæ furem occidi vetaret. Sed addita est ratio & causa, quamobrem nolit paterfamiliâs evelli zizania: videlicet, ne cum zizaniis evelleretur & triticum, hoc est, ne cum hæreticis occiderentur & qui hæretici non essent, sed Dei filii, Oportet igitur ex hac ratione certam legis venari interpretationem, Erroris autem periculum in eo situm esse putant plerique: quòd qui hodie sit hæreticus, olim, si vixerit, possit resipiscere: eaque de causa interdici ne occidantur, cui quidem sententiæ prudenter admodum occurrere mihi videntur ii qui dicunt, si ejusmodi resipiscentiæ habenda ratio fuisset, tam fuisse habendam in veteri lege in seductores, & divini cultus desertores lata, quàm in hac nova lege. Cumque in illa non fuerit habita, ne in hac quidem

aut certè renovari similem posse: neque tamen permitti hæreticorũ supplicia: quia videlicet alia sit apostatæ, alia hæretici causa.

Sed quærat aliquis: anne tum quidem animadvertendi in hæreticum jus sit: si imperato ei silentio, non cesset quoscunque possit, suo inficere veneno? Magni res est momenti: periculosusq; in vtramvis partem error. Nam si ea quidem Dei est voluntas, vt magistratus in seductores hæreticos animadvertant: id vult nimirum, quia Ecclesiæ suæ id fieri expediat, & ad suam pertineat gloriam: vt si negligens in eo fuerit magistratus, magnas Deo sit daturus pœnas: at si non vult Deus in eos animadverti, certum est etiam ei satis magnam constare causam, quamobrem nolit, vt impunè magistratus contra ejus voluntatem facturus non sit. Ergo diligens danda opera est, vt quæ sit Dei voluntas, non suo judicio, aut ingenio magistratus divinare velit: sed vt ex Dei verbo diligenter examinato, atq; excusso percipiat. Ac cum constet, jam zizaniorum involucro hæreticos significari: nisi quid aliud esset additum, quàm quòd vetarentur occidi hæretici: vera, & ad communem loquendi vsum accommodata interpretandi ratio haud obscurè posceret: vt intelligeretur lex (sic enim

liceat

liceat patrisfamiliâs interdictum appellare) hæreticos occidi vetare, quatenus essent hæretici: sive ob id quòd essent hæretici. Quemadmodum si lex vetet furem occidi, vetare intelligatur eum occidi ob commissum furtum. Quòd si quis præterquàm quòd esset hæreticus, contra magistratus interdictum docere veller, non viderentur eum tueri legis verba: tanquam si quis cum furto homicidium conjungeret, non eum liberaret à supplicio lex quæ furem occidi vetaret. Sed addita est ratio & causa, quamobrem nolit paterfamiliâs evelli zizania: videlicet, ne cum zizaniis evelleretur & triticum, hoc est, ne cum hæreticis occiderentur & qui hæretici non essent, sed Dei filii, Oportet igitur ex hac ratione certam legis venari interpretationem, Erroris autem periculum in eo situm esse putant plerique: quòd qui hodie sit hæreticus, olim, si vixerit, possit resipiscere: eaque de causa interdici ne occidantur, cui quidem sententiæ prudenter admodum occurrere mihi videntur ii qui dicunt, si ejusmodi resipiscentiæ habenda ratio fuisset, tam fuisse habendam in veteri lege in seductores, & divini cultus desertores lata, quàm in hac nova lege. Cumque in illa non fuerit habita, ne in hac qui-

dem habitam fuisse, credendum esse. Accedit, quòd qui hodie sit hæreticus: si sit ex Dei electorum numero, occidi non possit, quin ei patefiat antè quicquid ad salutem cognitu necessarium fuerit: si non sit, resipiscentiæ spes cesset. Vt hæc quidem minimè idonea videatur causa: quamobrem hæretico parcendum sit. Ac nisi resipiscentiæ habita fuit ratio, non est aliud erroris periculum, quàm quòd magistratus aliquando pro hæretico habiturus sit eum qui non sit: sive quia non is malè sentiat, sed magistratus: sive quia error haud sit tanti, vt quis ideo pro hæretico sit habendus. Quòd si huc respexit paterfamiliâs, id est Dominus, profectò definitè declaravit, magistratus non esse idoneos dogmatum judices: interdixitq; illis talis jurisdictionis vsu omni. Sin aliquis adhuc contendat resipiscentiæ habitam fuisse rationem, is tamen non ob id evicerit istius alterius erroris habitam rationem non fuisse. Lex vetat occidi hæreticos, ne cum hæreticis occidantur qui non sint hæretici. Quacunque igitur ratione fieri possit, vt alius pro alio occidatur, ea ratio ad legem pertinere dicenda est, generaliter atq; indistinctè lex loquitur. Qui igitur id sibi sumet, vt distinguere velit, nisi ei certa, quamobrem id faciat,

faciat, constet ratio: potius divinare, quàm exponere videatur, Id quod carere temeritatis vitio non potest: cum generaliter (inquam) atque indistinctè lex loquatur, nisi certa obstet ratio: generaliter & indistinctè est intelligenda. Qui temerè suo arbitratu distinctionibus excogitandis sibi indulserit, is non interpretari, sed subtili quodam cavillandi genere eludere legis verba velle dicendus erit. Quibus ex rebus efficitur, vt sive resipiscentiæ habita ratio fuit, sive minus: ejus quidem erroris quo magistratus aliquando pro hæretico sit occisurus, qui non sit hæreticus, omnino habita esse videatur: atque ita, vt hæc quidem judiciorum genera ad magistratum non pertineant, neque ad vllos homines, sed ad solum Dei filium qui in *novissimo demum die per Angelos suos separaturus sit à tritico zizania, eaq; in ignem coniecturus.* Quod si magistratus idoneus judex non est ad discernendum inter eum qui sit hæreticus, vt occidere posset: & eum qui non sit, vt parceret: quî poterit idoneus esse ad discernendum inter causam quæ hæreticum faciat, hoc est hæreticum dogma, vt doceri constituta pœna illud vetet, & eam quę non sit idonea causa? Quid est enim hæreticum cognoscere, nisi causam quæ hæreticum

cum faciat, cognoſcere? Quid errare in cognoſcendo hæretico: niſi errare in cognoſcendis cauſis propter quas habendi ſint pro hæreticis? ſed introſpiciamus tamen paulo penitius. Certè enim apparet ex patrisfamilias verbis, quòd interdixerit ſervis, ne zizania colligerent: id eum non zizaniorum gratia feciſſe, verùm frumenti ejus quod per errorem pro zizanio accipi poſſet. Voluit enim (vt apertè loquamur) verbis hæreticis parci: vt verorum Dei ſervorum ſaluti conſuleret, negavit piis ac prudentibus magiſtratibus in veros hæreticos animadvertendi poteſtatem, ne eorum exemplo impii atque imprudentes in pios abuterentur Dei ſervos. Cum igitur lex iſta piorum Dei ſervorum gratia ſit lata, ne aliquando perverſo judicio quaſi hæretici mortis pœna multarentur: cavendum eſt, ne talis admittatur interpretatio: vt cum videatur ſibi magiſtratus legi parere, tamen legiſlator finem cujus gratia legem tulit, non adipiſcatur. Atqui ſi legem ita interpretetur magiſtratus, vt hæreticis quidem qui ſuas hæreſes ſibi habuerint, neque aliis eas perſuadere conati fuerint, parcendum putet; ſed mortis pœnam ſe poſſe arbitretur conſtituere, ſi docere alios voluerint: eritne ſic conſultum piorum

virorum

virorum incolumitati? Non vtiq; ejusmodi enim magistratuum edicta, quotiescunque veritas hæreseos nomen consequuta fuerit, Dei servos de medio tollent: nam cui patefacta à Deo veritas fuerit, ei acceptum talentum in terra defodere non licet: hoc est, non licet eam silentio dissimulare. Sed vult eam Deus coram hominibus agnosci: vult patefieri. Non potest igitur contingere, vt bonum ac fidelem aliquem Dei servum magistratus pro hæretico habeat: quin idem, quæcunque sit pœna constituta, quæ hæresis videtur magistratui, conaturus sit quibuslibet eam persuadere. Itaque fiet vt cum talium gratia fuerit lex lata, nullis profutura sit minus, quã illis. Sequitur ergo vt interpretatio illa legislatoris menti consentanea esse nullo modo possit: quinimmò ei repugnet maximè. Neq; verò nullum ob id volo pii magistratus in Christi regno esse officium, multa sunt alia quæ facere & possit, & debeat: vt, punire irreverentes in Deum voces: animadvertere in eos qui deserere vniversam Christianam religionem, quique authores esse cuiquam, vt eam desereret, ausi fuerint. Si qui instituti fuerint externi cultus, aut erecta simulachra, ea tollere, avertere à piorum cervicibus impiorum

vim, atque injurias: publicam tueri tranquillitatem: & si quid aliud est ejusmodi. Cæterùm vt se controversiarum judices constituant eorum, qui se Dei verbi subjiciunt authoritati, ejusq; vtuntur testimoniis: vtq; vi interposita hæc dogmata doceri jubeant, illa vetent, videant etiam atq; etiam quid sibi sumunt, & quantum sibi permittant. Sunt quibus quiescente gladio, protinus de religione omni actum fore videatur: magna verò fiat Domino injuria si eum dormire suspicemur: neq; sui populi vllam eum curam tangere, vel sine gladio Evangelium eum suum conservare non posse, quasi verbi nulla esset vis: verùm Christianis omnis in ferro posita spes esse videatur. Nam si postquam occupassent omnia satanæ præstigia, ipseq; satanas rerum esset potitus: tamen verbi Dei tanta vis fuit, vt potuerit satanam de fortissimo munitissimoq; suo regno deturbare: itane verò defendendo Christi regno ab hebetatis, confractisq; jam satanæ jaculis nulla vis fuerit, nullum robur? Bono simus animo: non dormit Dominus, sed vigilat. Si in illo nostra posita sit spes omnis, si verbo pugnaverimus: sed ejus afflati spiritu (qui assiduis impetrandus est precibus) diligenter prudenterq, vitatis satanæ dolis iis de

quibus

quibus adhuc diximus: næ, quod ab hæreticis timeamus, nihil fuerit congrediatur caute cum imposturis veritas ac tandem superior evadat, necesse fuerit. Proinde si quotidie sint qui novas moveant quæstiones, novas serant lites, pastoribus oblatrent, negotium faciant: veniat aliquando illud in mentem cogitare: Quid sibi vult hic satanas? Evangelicam scilicet oppugnatum venit veritatem: sed hoc ne autem solum? Quid si & hoc quidem agit, & aliud forte quiddam adhuc maius? Vt videlicet nouæ (ac tua quidem opera) fundamenta iaciat tyrannidis, quam aliquando in pios Dei seruos exerceat: ipsumq; prorsus deleat Evangelium, factus demum rerum Dominus? Age igitur, quid tu hic qui studium honoris Dei iactas? Qui te Evangelicam veritatem tanti facere prætefers? Qui totus ecclesiæ commodis mancipatus vider vis? Quid (inquam) tu hic facies? Ibis scilicet, ac tuas cum satana coniunges vires? Tuam ei locabis operam? Instrumenta, lapides, cæmenta suppeditabis? Communis tibi cum satanæ mancipijs erit sudor? Itane vero, vt vnius momenti declines molestias, adiutor iaciendis tanti mali fundamentis fueris? Quid si id etiã agit, vt à quibus armis sibi maxime timet: ea tibi è manibus

bus extorqueat, & ad ea provocet quæ nihil formidat: immo verò quæ plane contemnit? Certè autem ferrum atq; id genus terriculamenra ille ne pili quidem facit: nihil est autem quod timeat magis, cuiq; resistere minus possit, quam Dei verbum. At vero, si semel illud obtinuerinr pastores, vt quisquis mutire quid ausus fuerit, protinus sit accersendus carnifex, qui solo gladio omnes soluat nodos: quod deinceps magnum sit divinarum literarum studium? certè non magnopere sibi opus esse intelligant. Poterunt enim quicquid somniauerint misero popello obtrudere & suum nihilominus tueri dignitatis locum. Væ nobis, væ nostris posteris: si hoc quo vno & pugnare nobis licet, & vincere semper possumus, abiecerimus telum, actum sit. At enim (inquies) quorundam adeo importuna, adeoq; intolerabilis est cum impudentia, tum rixandi libido, vt necesse sit alijs quam solius verbi armis coerceri. Vis dicam quid istud sit? profecto non aliud, quam si dicat miles quispiam, & vero is miles quim militari virtute antecedere sibi omnes videatur, adeo gnaviter, adeo strenue suum pugnare hostem, vt abjicere sibi hastam necesse sit, eique obtemperare. O egregium militem: quid enim aliud faceret

Certe telum vnum vnicumq; confodiendis hæresibus, Dei verbum.

satanas

ſatanas: quam vt egregie perditos ſummitteret homines, qui Dei ſervos irritarent, & improbiſſime quidem irritarent? Ergone, quia illi ſtrenue ſatanæ rem agunt: nos quod maximè volebat ſatanas, fecerimus? Illud, inquam, maximè agit ſatanas, vt nobis hoc verbi telum extorqueat: noſque alio muniti armorum genere quod ipſe contemptui habeat, in certamen deſcendamus. Ergone quia ille maximo id conatu enititur, qua pertinaciſſime pugnat, quia maximè idoneos ſuo conſilio exequendo ſummittit milites, obtemperandum ei eſt: vt abiectis ijs armis quibus vincere ſolis poſſumus, ea arripiamus quibus ſuccumbere protenus nos oporteat, quæque in noſtrum protinus iugulum convertenda ſint? Quin protinus hoc verbi Dei telum mordicus teneamus: hoc vno pugnemus: hoc vno conemur & ſatanam ipſum, & omnes eius emiſſarios iugulare: demus autem operam, vt & feriendi hoc telo, & ictus repellendi commodiſſimas quaſque diſcamus rationes: qua quidem de re ſatis multis ſupra egiſſe videmur.

Sed cum alienum ſit à magiſtratus officio: vt ſe dogmatum iudicem faciat, vimq; adhibeat: tum vero alienum ſit maximè: ſi alieno arbitratu vim adhibuerit. Veluti ſi,

Non ſit magiſter. Miniſter alienæ libidinis, ſeu furoris.

ſi, cum certis hominibus religionis curam permiſerit: in quoſcunque illi ſuaſerint gladium ſtringere ſit paratus: aut eoſdem ipſos etiam ad id armaverit. Quàm autem probatutus ſit ſuum factum regum regi in die illa, impijs quidem ſummi terroris, at delectis ſummæ iucunditati plena, hinc perpenditur: ſi ipſe rex, cum eſſes peregre profecturus, regni, familiæ, rerumq; tuarum omnium curam commiſiſſes alicuius ſerui fidei: isque in quibus poſitum eſſet regium decus, dignitas fortunæq; omnes, ea alijs deligaſſet ſervis, qualibuſcunq; illis quidem, ſed præſertim ,eiuſmodi, vt quasi eſſent ſapientia fideq; exploratum non haberet: ipſe interim rerum leviſſimarum quarumque curam ſibi delegiſſet: cumq; veniſſent ſumma illa in diſcrimen, ipſe nihilominus in ſuo perſeveraſſet inſtituto, domum vbi rediſſes, atque hæc cognoviſſes, tibi ne probari illius ſervi factum poſſet? Etenim vt ſalva inveniſſes omnia, non eum propemodum eodem haberes loco: ac ſi adverſa omnia contigiſſent? Quid verò ſi indigna, maximeq; indecora aliqua accepta clades fuiſſet? Quo ſupplicio dignum eum ſervum iudicares? At vero Dei eccleſia non ne Dei eſt regnum, patrimonium, deliciæq; omnes? An non in eius do-

ctrinæ

ctrinæ puritate, atque ad eius præscriptum instituto cultu omnis eius decor, dignitasque est posita? Quid habet autem vniversa regni administratio, quod, si hisce cum rebus conferatur, non levissimum sit quiddam, nulliusq; precij? Age igitur, qui agnoscere possis rectè de religione sentire quenquam vt tuum ei tuto committas credasq; gladium, nisi ipse ante, quid sentiendum sit, diceris? Sin autem res tantas eorum commiseris, tum fidei, tum iudicio quos non (quod dicitur) intus & in cute noveris: immo vero si qualibuscunque commiseris: ipseq; alias res egeris: qualem administrationis tuæ rationem redditurus es? Præsertim si te dormitante, tantasque res nihil curante, & pia doctrina pro impia oppressa fuerit, & impia pro pia stabilita: propterea q; sequuta sit & multorum piorum cædes, & innumerabilis populi perditio? Quem populum tanti fecerit Dei filius, vt pro eo servando suam non dubitaverit vitam impendere? Quam in te futuram judicij severitatem putas. Equidem ita sentio: Quicquid Dei gloriam vllo modo attingat, siue coercenda sit hæreticorum in spargendis perniciosis erroribus licentia, siue quidvis aliud (quantum videlicet aut postulare, aut permittere muneris tui ratio vide-

videatur) id sine maximo pretermitti cri-
mine non posse: veruntamen culpam in fi-
nitis maiorem fore partibus, si aliena in e
vti malueris scientia, quam vt quid fi
ipsemet intelligas, summa omnia facere
quod si assequi non possis, multo minu
fore periculi, si nullam potius interposue-
ris neque per te, neque per alios authori-
tatem tuam. Quo autem illustriori mone
exemplo potuissent magistratus, ne cuius
quam fiderent iudicio, quam quod ipse
Dei filius per huiusmodi ignaviam iniquis-
simorum hostium suorum non tam iudicio,
quam libidini permissus fuerit? *Accipite*
(inquit Pilatus) *eum vos, atq; vt vestra le-
ge cautum est, ita eum iudicate* Caue au-
tem ita cogites: Nunc in clarissima Evan-
gelij versamur luce: nunc sanctissimi sunt
pastores: nunc in tuto sunt omnia. Quid?
An etiam satanam stertere arbitremur?
Non enim quicquam moliri? Vt novi ali-
cuius regni fundamenta iaciat? Vt novas
erigat tyrannides? Nova pariat monstra?
Notum est autem illud: parvus error in
principio, fit maximus in fine. Cumq; maxi-
mi hæc omnia sint momenti, quicquid oc-
currat, magistratum equidem hortaret: vt
ab eo ardentissimis precibus peteret consi-
lium, qui fallere possit nunquam: nihil au-
tem

tem constituetet neque in illam: nisi exploratum haberet se recte facere. Quod si tandem in ea consistat sententia, vt putet se edictis præscribere posse quæ dogmata docenda sint, quæue non sint: saltem cavendum est etiam atque etiam: ne hic quicquam lucretur satanas: dum autem nimis procul ab hæretici sententia magistratus suam ponit, inciditq; in Scyllam, cupiens vitare Charybdim: aut quid ei permittit quod non oportuit: aut verbis loquendive formis vtitur, quæ, cum nihil minus velit, tamen novum aliquod invehant dogma: aut quod ex divinis literis quasi necessaria consequutione colligerit, forte non satis recte, pro sententia, à qua dissentire non liceat, esse velit. Quo minus autem eiusmodi errorē incurrat vllum, exploret quam compertum quidq; habeat ijs rationibus quæ supra sunt à nobis expositæ. Ac præterea optima nobis illa cautio videtur, vt quicquid ponatur tanquam cum divinis literis consentiens, eisdem etiam verbis ac loquendi formis quibus Dei spiritus ijs in literis est vsus, exprimatur. Alioqui fieri vix possit, quin aliquid de suo humanum intrudat ingenium: quodsi accidat, propemodum immedicabilis sit error: cavendum est etiam, ne aliud narretur

tur hæreticus tenere, prohibeaturq; doce-re, quam quod tenet, docetq; ad ea vitanda incommoda quæ supra commemorata à nobis sint.

Illud profecto, quin omni prorsus care-at ratione, assequi nunquam potui: quod qui falsum quid, impiumq; docuisse videa-tur, vt palinodiam canat adigendum pu-tent, proposita (si faciat) impunitate. Quor-sum id quæso? Quæ vtilitas fuerit: si decli-nandi supplicij causa reluctante conscien-tia, suam hæreticus retractaverit sententi-am? Illud vnum prætexi potest: quod qui eodem tenentur errore, ac forte latent, e-ius exemplo idem facturi cum animis suis videantur: erroremq; abiecturi, quin eti-am alius alij vt idem faciant, authores fu-turi. Levissimè vero impressam eam per-suasionem esse oporteat, quæ tam facile e-velli possit. Quid? nulla ne subeat suspicio, vitandi supplicij causa non ex animo fa-ctam retractationem? Non hinc potius ad invidiam accesserit plurimum, si videatur magistratus non corpus tantum occidere, sed etiam in animi machinari perniciem? Itane autem inermes ad debellandos erro-res simus, vt ponendum nobis sit in men-dacio, in fictis præ metu retractationibus præsidium? Sed dicat aliquis: Minimè ve-ro

rò hoc agimus, vt qualemcunque extorquamus palinodian: ſed vt hæreticus errorem non tam ore quam etiam corde agnoſcat: Præclarè id quidem: ſi modo impetrare poſſis. Verum quid ſibi volunt hîc ſiue minæ, ſiue blandimenta? Nam hæc quidem ad voluntatem expugnandam valere aliquid poſſint. Sed cum intellectu res eſt: ille neque minis, neque blandimentis mutatur. Efficere hæc non poſſunt, vt quod verum ante videbatur, poſtea videatur falſum, ne ſi mutare quidem ſententiam vehementer cupiat. Quod ſi tuis fortè auribus novum mirumque ſit: haud multis tecum egero argumentis. Tu cenſes videlicet hominem, quum vult, nulla noua oblata ratione, quæ ei aliter rem ſe habere, atque perſuaſus fuerat, videri faciat, ſententiam mutare poſſe: ego nego. Experire igitur ipſe tecum, poſſis necne in hoc ipſo ad minimum tempus abs tua abduci ſententia: vt mecum credas non poſſe hominem, quum vult, ſententiam mutare: abſque dubio enim intelliges te id facere non poſſe. Verum cave imaginationem pro perſuaſione hîc accipias, nam quominus imaginatione fingas quicquid volueris, nihil impedit. Illud etiam quæſo expendet, ſi quid fortè vereare: veluti ne parum bene cadat

quid, ne contingat quod minime velles: protereaque id te vehementer sollicitum habeat, vt ne capere qnidem somnum possis: mutato tibi in eo opinionem, vt bene speres, ac sic sublata ægritudo fuerit. O facile promptumque ad levandam hominu ægritudinum partem maximam in vita, remedium: ô breuem etiam philosophiam: si quicquid timuerit homo eventurum mali, credere possit (si modo velit) non eventurum: quicquid eum male habeat, propterea quod videatur malum (cum persæpe ne insit quidem re vera mali quicquam) persuadere sibi possit, quum vult, non esse malum. Verum experientia horum quicquam fieri negat posse. Quod si non potest, hæreticus ne, si velit quidem errorem, nisi cogat ratio, abijcere: quid estis misero vt mentiatur, Deumq; in eo magis ac magis offendat; molesti? Negari profectò non potest, quin satanæ hoc fuerit inventum, quo suppliciorum metu Dei servos renunciare Christo cogeret. Vt mirer, non id vidisse quosdam alioqui minimè ineptos. Quam præstaret autem, si exploratum sit, alioqui morte plectendum esse quempiam religionis causa, siue recantaret, siue minus, lege agere: neque eum vel vno verbulo ad recantandum invitare, nisi vt lucri fieret.

Quod

Quod tamen ipſum non minis, aut blandimentis, aut vlla ſpe propoſita: ſed teſtimoniorum demonſtrationumq; efficacia faciendum eſſet.

Sed in eo maximè neceſſaria eſt magiſtratus authoritas, ne immodeſtiam, maledicendique libidinem in quoquam, quiſquis ille ſit, impunitam ſinat. Si probrum audire aliquis debeat, audiat vbi reſpondere liceat, & iudicio defendere. Cæterum tuta ſit à cuiuſuis tum lingua, tum ſtylo alterius vita, nomenque. Si controverſiæ de religione ſint, teſtimonijs argumentiſque certetur vtrinque ſed quicquid ad ſe mutuo laceſſendum pertinet, videant etiam atque etiam magiſtratus, vt ab eo conſtitutæ pœnæ metu abſtineant. Id ſi fecerint, & vehememter tranquillam reddiderint eccleſiam, & ampliſſimam apud cordatos omnes laudem conſequentur. Atque hactenus quidem de ea ſententiæ mutatione, quæ in religionis doctrina fieri animadvertitur, dictum ſit. Qua in mutatione, qui errores ſunt amplexi animaduertunt illi quidem ſe ſententiam mutaſſe: verum meliorem in partem eam ſe mutaſſe arbitrantur: tantum adverſarij deteriorem in partem fuiſſe factam intelligunt. Nunc quo pacto fiat, vt adulteretur doctrina, no-

bis non animadvertentibus: & qua ratione id ne fiat, cavendum ſit, dicemus.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER QVARTVS.

QVòd cum depravetur doctrina, mutatio tamen fieri videatur nulla, plures ſunt cauſæ: quarum alias ipſa in doctrina intelligas: alias in mutationis quæ fit modo. Nonnullę eos reſpiciunt qui docent nonnullæ eos qui docentur. In doctrina hæc mihi videntur eſſe: primum, quod ſit quaſi plurimorum diſſimiliumq; granorum accervus quidam vt mutatio per partes eaſque minutiſſimas fieri poſſit. Quemadmodum enim, ſi ex magno aceruo quopiam aliquot quotidie grana auferas, alijs eorum loco reſtitutis: manere acervus idem videatur, cum tamen paulatim mutetur, incipiatq; eſſe alius ita, cum religionis doctrina ex plurimis conſtet diſſimilimis ſententiis, quanquam conſentaneis, eodemq; tendentibus: modo hac, modo illa depravata, commutataq; ipſum doctrinæ

(vt

(vt ita dicam) corpus, eandem illud quidem retinere videatur ſpeciem: ſed tamen omnino idem non manſerit, partim enim factum fuerit aliud. Immo vero vna ſola ſententia tanti eſſe poſſit, vt ea depravata ac mutata, tametſi haud ita videatur, tamen cum eius ſententiæ depravatione doctrinæ omnis ſit coniuncta depravatio. Quia videlicet abſque illa ſententia, reliquæ doctrinæ omnis nullus ſit fructus, nullum precium. Atque eiuſmodi quidem illa eſt ſententia, quod *ſolo Chriſti ſanguine pro nobis fuſo, eiuſq; ſacrificio pro ſalute noſtra in cruce oblato, noſtra omnia expiata fuerint crimina.* Quã ſententiam ſi ita commutaueris, vt dicas: crimina noſtra elui noſtrorum bonorum operum meritis, aut vllis ſanctorum ſuffragijs, ex Chriſtiana doctrina prorſus Antichriſtianam feceris. Neque vero propterea quod ex multis diſſimilibuſq; ſententijs conſtet doctrina, occultæ mutationi obnoxia eſt, quatenus ſolum ita depravari, commutariq; ſententiæ ipſæ poſſint, ſed etiam quatenus poſſunt aliæ addi, aliæ ſubtrahi. Non dico autem, huiuſmodi depravationem ita fieri occultè poſſe, vt etiam ſacri corrumpantur libri. Id enim ſi fieret, latere dolus non poſſet: verum ita, vt tũ in ſermonibus tum in ſcriptioni-

tionibus falsæ vsurpentur sententiæ pro veris & pro sinceris depravatæ. Quo porro maior acervus fuerit, eo etiam minus promptum sit, si mutatio contingat, eam animadvertere. Quapropter plurimum ad eam occultationem facit doctrinæ amplificatio: atque amplificatur quidem, dum variè tractatur, dum multis ac varijs extenditur quæstionibus quæ pullulant aliæ ex alijs, propaganturque in infinitum. Cuius mali causa est nimia hominum curiositas, temeritas, arrogantia & ambitio, quibus morbis dementati quicquid somniamus literis mandare volumus. Immo vero si desit quod scribamus, aliena retexImus, ac de novo contexImus: malumusq; actum agere, quam videri nihil agere. Sed illud ad tegendam depravationem plurimum adiuvat: si, quæ pro sinceris sententijs falsæ reponuntur, cum re sint multo aliæ, in speciem tamen eædem videantur. Quod pluribus potest rationibus accedere. Ac prima quidem est, quum vera quæpiam sententia in divinis literis verbis fuerit comprehensa, quæ plures admittant interpretationes, minimè tamen veras omnes: aliaque conflata fuerit quæ verbis illis perperam acceptis sit consentanea: ita enim cum multo aliud dicatur: idem tamen dici videatur,

Causæ mutationis illius partim in doctrina ipsa, partim in mutationis modo quæ pauiatim sensimq; fit, sine sensu.

videatur, neque mutatio vlla fieri. Huc autem pertinent, si figuratus sit sermo: vt aliud dicatur, aliud dici videatur, accipiatur autem quod dici videtur: atque id quidem fieret, si, cum scriptum sit, *Si oculus tuus offendiculo tibi fuerit, erue eum, & abijcere*, ita dicatur, si homini peccandi occasio sit videndi sensus, eruat sibi oculos, fiatq; omnino cæcus, atque ita peccandi ab se occasionem amoueat. Videntur enim verba illa hanc exprimere sententiam, cum tamen multo sit diversa: illud enim volunt. Quicquid sit quod in Evangelij via tuos vel retardet, vel impediat progressus: amoue id abs te quamprimum. præstat enim eo carere, quam ab eiusmodi cursu avocatum regni cœlorum iacturam facere, atq; sempiternis addici cruciatibus. Eodem pertinet: si, cum eadem sit sententia quam verba exprimunt: perinde tamen exponantur, atque si aliud vellent. Quod fit de verbis illis: *Ito, ac te ostendito sacerdoti:* ex quibus illa sumpta est sententia, qua jubetur quilibet sacerdoti sua enarrare delicta. Altera est ratio, quum in vera sententia aliquid intelligitur (siue exprimatur, siue minus) ac falsa ita exprimitur, vt ei locus non relinquatur. Estque aut exceptio, aut conditio, aut circumstantia, aut ex-

explanatio quælibet: aut additur aliquid, aut ponitur ſiue conditio, ſiue expoſitio quæ non convenit. Conditionem aut exceptionem omnino habent Apoſtoli verba illa: *Ne erretis, neque ſcortatores, neque idolorum cultores, &c. Regnum Cœlorum adipiſcentur*, intelligenda eſt enim conditio, niſi reſipuerint. Quod ſi quis ita diceret, impudicitiæ crimen nunquam condonatur, verbis quidem illis conſentanea poneret, verum ſententia eſſet multo alia. Ita expoſitione opus habent Salomonis verba illa. *Eadem eſt hominum & brutorum conditio*, vt hæc moriuntur, ita & illi: perinde vtraque reſpirant, neque quicquam præſtat homo brutis. Eſtque expoſitio quam intelligi oportet quad quantum aſſequi humano iudicio licet, ita ſit, non autem omnino. Qua excluſa expoſitione, ſi quis Salomonis verba vſurpet, religionem omnem ipſis à fundamentis euerſurus ſit. Veræ ſentiæ illi addunt, qui pronunciant eos vitam æternam conſequuturos: qui credent condonata ſibi peccata propter Chriſtum, ſi modo peccata ſua ſingillatim ſacerdoti recenſuerint, abſolutionemque ab eo obtinuerint. Mutat aliquid ex vera ſententia, qui dicit ſanctam eſſe legem, propterea quod eius cognitio ſanctum homi-

hominem efficiat. Non enim ideo sancta est, sed propterea quòd hominem de suis viribus desperare faciat, & ad Christum vnicam salutis spem perducat, quodque insuper quæ placeant Deo, quæue displiceant, monstret: quo eum non nostris inventis institutisq;, sed ad ejus præscriptum colamus. Alia deniq; ratio est, quum ex vera quapiam sententia perperam falsa elicitur, deinde autem ejus sententiæ loco vnde fuit ducta, consecutione vtuntur. Ita cum Romanus pontifex illis ex verbis: *Quicquid in terra ligaveris, & in cœlo ligatum erit, & quicquid in terra solveris, solutum & in cœlo erit*: hanc coegerit sententiam, qua ponit se posse novas leges condere, novaque constituere doctrinæ capita (fidei articulos vocant) hominesq; tum ad illas servandas, tum ad hæc credenda adigere: consecutionem eam, tanquam sententiam divinitùs traditam vsurpat. Sed falsarum consequutionum quoddam est genus mirè occultum, quippe quæ partim ex sumptionibus ducantur, quæ neque exprimuntur, neque fortè cogitatione comprehenduntur: sed vt si ex maximè certis conspicuisque emanarent, ita citra vllam admittuntur controversiam. Quod accidit de ea quæ modò commemorata est consequutione

quutione. Vt enim efficiatur Petro leges condendi permissam fuisse potestatem, oportet ligandi verbo idem significari, quod leges condendi. Sic enim rectè colligas: ligare est leges condere: Petro ligandi permissa est potestas: igitur & leges condendi. Atque eodem etiam modo colligere liceat: solvere, est leges abrogare: Petro autem tributa est solvendi potestas, igitur & leges abrogandi. Cumq; dictum sit, Quicquid ligaveris: & quicquid solveris: consequens erit vt licuerit Petro quascunque leges tum condere tum abrogare, vel si Decalogum abrogare in animum induxisset. Deinde vt id juris ad Romanum pertinere pontificem efficiatur, illud sumendum erat: Quodcunque jus Petro tributum est, idem Romano pontifici tributum est: cum igitur Petro quascunque leges & condendi & abrogandi jus tributum sit, idem Romano pontifici est tributum. Atqui hæc conclusio collecta est, mentione nulla facta sumptionum illarum, quòd ligare ac solvere, sit leges tum condere tum abrogare, & quòd quicquid juris Petro tributum est, idem ad Romanum pontificem pertineat. Neq; sanè sit cujusvis, quid consequutionibus cogendis prætermittatur, silentioq; tanquam exploratum aliquid involvatur, cum tamen minimè

minimè verum ſit, animadvertere. Obſcuritate etiam verarum ſententiarum contingere, vt ſi qua fiat mutatio, ea deprehendi facilè non poſſit: intelligere quivis ſua ſponte poſſit. Contingitque Christianæ doctrinæ obſcuritas primùm ex eo, quòd quæ ſpiritus ſunt tractet: proptereaq; ſine ſpiritu intelligi non poſſint. Cujus ſi ſit inopia, etiam ſi magna fiat doctrinæ depravatio, haud tamen agnoſcatur. Accedit deinde alia obſcuritatis cauſa: quòd, cum aliis linguis fuerit tradita, aliis in quas magna ex parte parum commodè ſit tranſlata, addiſcere eam nobis opus ſit: ac tametſi ad eas linguas diſcendum ſe cótulerit quis, Hebraicam dico, & Græcam, cum tamen eæ amplius in vllius populi vſu non vivant ſed in ſolis jaceant literis, ac libris, nunquã eas tam plenè aſſequatur, quin eum propria multorum vocabulorum, locutionumque vis, multiplexq; vſus lateat: quæ tamen obſcuritas tanta non eſt, quin ſi aliquid adſit ſpiritus, ea ſaltem quæ ad ſalutem cognitu neceſſaria ſunt, intelligi facilè poſſint. Ac de cauſis quæ in doctrina intelliguntur cum dictum ſit, de modo quo fit mutatio, dicendum eſt.

Cauſæ mutationis illius partim in doctrina ipſa, partim in mutationis modo quæ paulatim, ſenſimq; fit ſine ſenſu.

Quo minus igitur conſpicua ſit, quæ fit mutatio, illam habet modus occultationis cauſam

causam, quòd mutatio paulatim fiat. Etenim si, quòd modò dicebamus, ex magno quopiam granorum aceruo aliquot quotidie grana auferrentur, aliaque totidem eorum in locum substituerentur, atque in acervo confunderentur, quis posset commutationem eam agnoscere? Quis etiam notaverit, quantum quotidie accedat ad proceritatem puero cuipiam? Aut quantum quotidie senescat homo? At idem omnino in doctrinæ mutatione accidit. Siquidem hic hodie, si non aliud, generale aliquod excogitabit nomen, cui res aliquot, quarum communis sit vel natura, vel ratio subjiciat, postea idem nomen ad res transferetur admodum dissimiles: itaq; fiet, vt priorum illarum obscuretur notio, ratioque: quod fecerunt, qui sacram ablutionem, ac Domini cœnam, Sacramenta cœcœperunt appellare. Quid enim hîc mali vel suspicari aliquis potuisset? Sed post aliquod tempus fuerunt, qui, cum quemlibet sacrum sanctumve ritum Sacramenti nomine putarent appellari, cœperunt vocabulum illud etiam ad manuum impositionẽ, ad matrimonium, pœnitentiam, confirmationem, & extremam vnctionem transferre quo factum est: vt cum ablutio ac cœna commune cum rebus admodum diversis

adeptæ

adeptæ nomen essent, earum obscurata sit ratio. Mansit enim cum generali nomine generalis etiam & communis cum iis rebus notio: quæ propria erat, quemque nunquam non versari ante oculos oportebat, ea in oblivionem venit. Inde etiam factum est, vt, quam constabat obliuionem, ac cœnam à Domino fuisse institutas, tam crederentur vulgo ab eodem instituta fuisse omnia quæ dicerentur sacramenta. Tandem cœptæ sunt ablui etiam campanæ: (quas vocant) quod quid aliud fuit, quam occasionem præbere imperitæ plebi cogitandi, tantundem esse in hominis ablutione, quantum in campanæ intelligerent: atque ita ablutionis peccatorum memoria, quam ablutionem Christi sanguine factam fuisse, ea quæ aqua fit, significat, tolleretur? Illud autem multum adfert ad tegendum dolum, si coloratus adsit prætextus: vt non innovare aliquid, sed accepta instituta infirmiore obseruatione custodire velle videantur. Quare cum primi Chisti-ani, aut potius qui primis successerunt, de pristino pietatis ardore non parum remisissent (quod ferè fit, cessante afflictionum exercitio) ideoque non iam adeo frequentes in panis fractione essent: fuit fortè qui consultum putaverit, si saltem sacerdos

saepius

ſæpius multis aſtantibus eum panem ac vinum ipſe ſumeret, atque ita mortis Domini memoriam celebraret: idem enim propemodum futurum, ac ſi aſtantes omnes participaſſent. In quo ſanè innovatio eſſe nulla videri poterat: quin potius aliud videbatur nihil, quàm ne maximè ſalutare Domini inſtitutum deſuetudine obſoleſceret, proſpicere. Quod cum in conſuetudinem abiiſſet, propterea quod id totum in ejus ſacrificii commemorationem fieret, quod pro nobis Dominus in cruce obtuliſſet, nec deeſſet jam ſacerdotis nomen: occaſionem id alicui præbuit rei ſignificatæ nomen ad ſignificantem transferendi: vt eam actionem non jam ſacrificii commemorationem, ſed ſacrificium appellaret. Poſtmodùm vt ſacrificii nomen res obtinuerit, ita pro ſacrificio haberi cœptam, quis miretur? Ita cum quotidie innovatum aliquid ſit, quia tamen minima erat quæ quoque tempore fiebat mutatio, neque vnquam ſpecioſiſſimus aliquis fucus deerat, animadverti non poterat; vt tandem ſimpliciſſimum Domini inſtitutum fractionis panis in auguſtiſſimum operoſiſſimumque illud Miſſæ opus mira quadam metamorphoſi converſum ſit. Idem de rebus aliis omnibus accidiſſe, quiſquis attentius inſpexerit

ſpexerit, facilè inveniat. In iis qui docent, ſi quid depravent, quominus id appareat, illud præcipuè facit, ſi in magna ſint pietatis, ſanctitatis eruditioniſque opinione, & ſi credantur erga receptam doctrinam optimè affecti. Eiuſmodi autem opinionem quilibet aſſequitur, aut dato ſui egregio aliquo ſpecimine, aut teſtimonio quopiam eorum qui ſint ipſi optima in opinione, aut quaſi hæreditario quodam jure. Bonũ ſui ſpecimen dat, qui acutè copioſeque divinis de rebus diſſerit, multiſq; citandis è ſacris literis teſtimoniis, neq; ineptè, multum in ſtudiis ejuſmodi verſatus videtur: ſed præcipuè, ſi iis oppugnandis dogmatibus à quibus abhorret populus, acrem ſæpe ſe præſtiterit: & ſi quos populus plurimi facit, eos ipſe etiam ſe vehementer ſuſpicere colereque præſeferat. Opinionem autem afferunt probatorum hominum teſtimonia: quòd credantur propter eorum gravitatem prudentiamq; non niſi de iis quæ explorata habuerint, teſtaturi fuiſſe: cum tamen perſæpe multis ſimulationibus, aſſentationibus, aliiſque artibus nimia expugnatur bonorum virorum facilitas, vt ad eos commendandos, quorum pietatem, eruditionemq; parum cognitam habent, adducantur. Sed tamen quomodocunq; excidant

Aliquando: in iis qui docent, ob magnam eruditionis & ſanctitatis famam.

cidant quibuſdam teſtimonia: non aliter tamen fidem adhibet ſimplex vulgus, quam ex tripode editis. Quaſi hæreditario quodam iure opinionem adipiſcuntur quidem ideo, quod eorum in locum ſuccedant quorum admodum probata cnm vita tum doctrina fuerit. Veriſimile eſt enim, bonorum in locum non niſi bonos ſuffectos fuiſſe, itaq; transfertur probitatis eruditioniſque opinio ab vno in alios: non ſecus atqne à patribus in filios hæreditates. Verum enimuero quemadmodum qui ab humili tenuiq; fortuna magnis laboribus ac moleſtijs, patiq; induſtria amplas ſibi fortunas pepererunt, filios relinquunt partorum quidem bonorum omnium, ſed non ſuæ induſtriæ ingenijq; hæredes: quippe qui inter opes nati exercendi ingenij neceſſitatem nullam ſint experti: ita qui divina providentia ad perpurgantum ab erroribus eccleſiam nonnunquam excitantur, cum neceſſe ſit eos magis arduiſq; difficultatibus exerceri; neceſſe eſt etiam eos præſtantiſſimis communiri virtutibus, indeq; illuſtres admodum fieri: qui poſtea ſecedunt rebus iam compoſitis, quo tempore ſatanas non vi amplius, ſed dolis, quos illi minimè animadverterunt, bellum gerat, nulla præclara habent prudentiæ pietatiſq; exercitia.

Sed

Sed tametſi virtute multò impares, tamen externa quadam ſpecie majorum ſuorum vt locum obtinent, ita dignitatem, opinionemque ſuſtinent: quoque longius à primis illis receſſeris, ferè eò etiam minus ſimiles illis ſucceſſores videas. Cumque eadem, aut etiam major maneat autoritas, minimum autem ſit pietatis, prudentiæ, eruditionis, cordatæque diligentiæ: quis non intelligat facillimè fieri poſſe, vt & depravent per inſcitiam indies multa: & tamen propter authoritatem nemo animadvertat? Quo autem ejuſmodi ſufficiantur pedetentim paſtores, vt ab iis majorem ſatanas doctrinæ corruptionem celerioremque ſperare poſſit, maximo illi adjumento eſt, ſi cum Eccleſiaſticis muneribus ea fuerint conjuncta, propter quæ admodum reddantur optanda: vt ſi paſtores plurimi fiant, iis omnes aſſurgant, loco cedant: ſi commode vivant in magna aliqua opum affluentia: ſi eorum eſſe videatur omnium cenſuram agere: eos autem attingere nefas exiſtimetur. Quis enim tali eſſe in ſtatu non maximè cupiat? Quare ſi hujuſmodi adſint illecebræ, locus aliquis, vbi vacaverit: cave putes fore vt eum optimus quiſque obtineat, multò facilius qui ambiendi artibus omnes vin-

 car.

cat. Vir bonus ac pius, vel ſi videatur ſibi alioqui honeſtè ambiturus totus ad Dei gloriam, non ad ſuam dignitatem aut commoda intentus: ideo tamen non ambiat, quòd in quibus vera inſit pietas, cum ii præter cæteros imbecillitatis ſuæ, quæ nunquam non magna eſt, ſibi ſint conſcii, de ſe modeſtè ſentiunt, ac propemodum neminem non ſibi præferunt. Quòd ſi tam bona adhuc ſint tempora, vt munera non ad petitores, ſed ad delectos deferantur: ne tum quidem meliorum melior ſemper fuerit conditio. Etenim homines ſimplices omnis doli, omniumq; malarum artium hoſtes cùm magis dandam ſibi operam putent, vt ſint boni, quàm vt videantur, in adipiſcenda ſanctitatis opinione ab artificioſis hominibus honorum avidis facillimè vincentur. Suas enim labeculas minus ſtudioſe tegent. magis laborabunt, vt deponant ſua vitia, quàm ne appareant, nullis artibus hominum aucupantur ſtudia. Qui ad honores animum adjecerit, ſua omnia vitia teget ſtudioſiſſimè: quæ maximè probari ab iis intellexerit qui ſe promovere poſſint, ad ea quam ſtudioſiſſimè componet ſeſe; nihilque ſimulando, diſſimulando atque aſſentando ſibi reliqui faciet, dum ſe illis probet ad amuſſim: atque hoc tecto, multoque

toq; majoris tum artificii, tan operis ambiendi genere non minus vincunt nonnunquam improbi, quàm si aperto illo vti liceret.

Superest vt de iis dicamus causis, quæ cum animadvertere, quòd mutatio in doctrina fiat, non sinant, in iis qui docentur sunt positæ. Sunt autem potissimum duæ: incuria, & ignorantia. Incuria magna ex parte ex eo obrepit, quòd populus suis nimium fidat pastoribus: persuasumq; habeat, eos nullum esse in errorem lapsuros, ac propterea nulla magna animadversione opus esse: quinimmo quod ipsi dederint accipere oportere, neq; curiosius examinare. Accedunt ad id occupationes aliæ quibus homines dant sese. Latissimè enim patet illud, *Vbi thesaurus, ibi cor*: & illud, *Nemo potest duobus Dominis servire.* Qui fiat autem, vt postquam semel fuerit in populo magna divinarum rerum cognitio, ea quasi evanescat: præter eam causam quæ modò dicta est, alias etiam nonnullas alibi enarrabimus. Illam vnam nunc quidem addemus: quòd populus ipse in continua quadam mutatione sit aliis indies decedentibus, aliis subnascentibus atq; succrescentibus. Quo fit etiam, vt cum minima sit quæ cujusque sit ætate mutatio, aut ob-

Aliq. eorum qui docentur incuria sive inscitia.

Mat. 6.

ſervare eum non poſſit: aut ſi inſpiciat, tã-
ti eam non faciat, vt propterea vllam putet movendam litem: ſed quominus populus mutationem vllam fieri animadvertat, maximo & illud eſt impedimento: ſi perſuaſum habeant homines de iis quæ religionem attingunt, judicare ſe non poſſe: quaſi non idem ſignificent in divinis literis, Eſt & Non, aliaque verba quod in communi loquendi conſuetudine, aut ſine magna tum linguarum, tum rerum aliarum peritia intelligi nihil poſſit: quaſiq; ſpiritus abſque hiſce adjumentis nulla ſit vis. Quo fit, vt cum ne ea quidem intelligere ſe putent, quæ tamen intelligunt quodammodo, quæ videlicet verbis expreſſa ſunt maximè perſpicuis: tandem eò ſtupiditatis veniant, vt re vera non intelligant; adeò, vt quanquam ante oculos ſententiam habeant divinitùs traditam adeò perſpicuam, vt clarius fieri poſſit nihil: tamen, ſi ii quorum omnia tribuunt authoritati, planè contrarium aliquid dixerint, fidem illis adhibituri ſint, ac ſe, quod apertiſſimè vident, non videri opinaturi. Atque hiſce quidem rationibus accidit, vt cum doctrinæ fiat deteriorem in partem mutatio, non animadvertatur. Quum porrò corrumpendæ doctrinæ factum initium fuerit, continuò
nuò

nuò necesse est ex erroribus errores nasci, atque in infinitum propagari: tantamque paulatim sibi accersunt homines caliginem Deo justissimis eos de causis obcæcante, tamq; fœdos delabuntur in errores: vt si cujus misertus Deus ei oculos aperiat, vt quibus versatus sit in tenebris videat, vix possit sibi ipse credere, ac se tam cæcis involutum aliquando fuisse erroribus persuadere. Quòd si ineptis tantum quibusdam de plebe homunculis accideret: multò esset miraculum mirandum minus. Sed peræquè accidit hominibus maxima eruditione, maximoq; rerum vsu præditis, si Scholasticorum (quos vocant) Doctorum quorundam perlegeris scripta, tantum alicubi invenias acuminis, vt mirère. Quid? Findere eos sæpe videas tenuissimum filum multas in partes, ac pulicis anatomen conficere: mox autem adeò turpiter labi, tamque absurda ponere: vt stupere satis nequeas. Proinde obtemperandum est poetæ consilio illi:

Principijs obsta: sero medicina paratur.

Est autem duplici opus cautione: videlicet ne fiat in doctrina, quum pura est, mutatio, & si qua facta fuerit, vt animadvertatur. Quæ fit autē mutatio ejusmodi, quorū est populum docere, ii omnem propemodum

 dum

dum culpam ſuſtinent: nam ſi ejus ipſi ſunt authores, at certè ipſis fit dormitantibus. Oportet igitur paſtores doctoreſque lynceis eſſe oculis: cauſaſque eas, quibus fit quo minus notentur mutationes, in promptu numeratoq; habere: ac ſedulò videre, ne quo impingant. Optima vero cautio puræ doctrinæ conſervandæ fuerit, ſi curioſas omnes, inaneſq; vitaverint controverſias: ſi doctrinæ omnis ſcopum, prætereaq; ſeriem rerum omnium quæ eòdem tendunt (qua de re dictum à nobis eſt ſuprà) nunquam non ante oculos habuerint: ſi modò res ipſas, verùm etiam verba ac loquendi formas quibus Spiritus ſanctus eſt vſus, amaverint, alias vehementer ſuſpectas habueriut. Non quòd velim eos nihil præter Ebraiſmos ſonare: neq; enim plana perſpicuaq; eorum eſſe poſſet oratio: ſed eas loquutiones vitari velim omnes, quæ præter neceſſitatem Græca aut Ebraica exprimendi à nimium argutis diſputatoribus excogitari ſolent, eaſq; ſententias quas homines ſuo ingenio ex divinis colligunt teſtimoniis. Quod quantum referat, hujuſmodi exemplo conjectare liceat. Pontificii nihil intereſſe putant, ſive dicant, eccleſiam errare non poſſe, ſive afferant Domini verba illa, *Vbicunq; erunt duo*

Cautiones ad puritatẽ doctrinæ cõſervandum.

Ipſis ſcripturæ verbis phraſibuſq; anxie inhærendum.

duo aut tres congregati in nomine meo, in medio illorum ſum. Atqui quantum interſit, ex eo palam eſſe poteſt: quòd ſi quis intelligat eccleſiam eſſe Papam, Cardinales, & à Papa vnctos Epiſcopos: audita priore illa ſententia. Quicquid illi decreverint, ratũ firmumq; eſſe oportere, opinetur. Quòd ſi ipſa Domini verba potius animo intueatur: veniatq, in mentem, id genus homines nihil præter ſua commoda, opes, potentiam curare: tantum abeſt, vt idem ſit intellecturus, vt fortè cum eorum actiones, factaque probare nequeat, in ſpem venturus ſit ex iis verbis, ſe cum aliquot bonis viris Deum ex animo amantibus, ſi convenerint, vnaq; divinam opem imploraverint, de eo quod credendum faciendumque ſit, ſalutis adipiſcendæ cauſa, melius conſtituere poſſe, quàm ſi perſtiterint talibus confidere paſtoribus. Atque id quidem vt verba vſurpent potius quæ divinis literis ſunt comprehenſa, quam vlla alia: tum præcipuè faciendum eſt, quum enunciatur quid vt certum exploratumque: aut quaſi fidei vitæve regula: aut ex quo conficiendum aliquid ſit aliud. Nam in expoſitionibus vt majore fortè aliquo opus fuerit licentia, ita minus eſt etiam periculi. Vbi enim ſimul veluti in conſpectu ſunt & Dei

verbum,& expoſitio: ibi latere non poteſt, expoſitionem hominis eſſe verbum,vt eam rejicere niſi idonea videatur,liceat. Quaq; ratione rectè caverit quis,ne fiat mutatio: eadem explorare poſſit, facta necne ſit vlla. Conferre autem debet quiſq; ætatis ſuæ doctrinam non cum alia quàm quæ extra omnem controverſiam abſque vlla fuerit macula: hoc eſt, cum Apoſtolorum doctrina. Quare & ſi ætate noſtra quaſi revixit Evangelium: non tamen ita cogitet quis, explorandum ſibi eſſe, deceſſerit, necne quid de ea puritate quam Evangelium aſſequutum hoc tempore fuerat: quinimmo videndum potius eſt etiam atque etiam, reliquane ſit labes vlla: aut, ſitne parte aliqua ad priſtinam ſuam puritatem priſtinumq; candorem non ſatis plenè reſtitutum: certoq; ſibi perſuadeas, vix te vnquam ſatis ſuperſtitioſe (vt ita dicam)verbum omne quod in divinis non ſit literis rejecturum. Nuſquam enim non vult homo Spiritu ſancto eſſe cautior ſapientiorq;, vix poteſt non de ſuo aliquid immiſcere. Itaque nunquam ſatis poteſt , quicquid ab homine eſt, ſuſpectum eſſe. Ac quoniam quo plures quæque res cuſtodes habet,eò ſervatur melius : monendus crebrò eſt populus, non ad ſolos eccleſiæ paſtores pertine-

pertinere tum divinorum librorum lectionem, tum religionis curam. Sed quisquis se salvum cupit, eum etiam exploratorem esse debere, num quæ inferatur, aut illata labes sit: non secus ac si persuasus esset alios dormitare omnes ac quicquid abducere ab eiusmodi studijs plebem solet, danda est opera vt id omnino amoveatur. Qua de re paulo inferius commodior fuerit dicendi locus.

Quandoquidem autem haud magni sit fructus, si privatus quispiam homo animadverterit erroris aliquid invectum, nisi id aperiat, palamq; faciat: rationem certè esse oportet aliquam, qua commode id fiat. Atque aptior quidem ea fieri possit nulla, quam Corinthijs proponit Apostolus. *Prophetæ* (inquit) *duo aut tres loquantur, & cæteri dijudicent*, quod si alij patefactũ quid fuerit assidẽti: prior taceat. Potestis enim singillatim prophetare omnes, vt omnes discant, & omnes exhortentur. Si vnus quispiã perpetuo verba faciat in ecclesia, neq; ei quispiam contradicat vnquam: vehemẽter mirum fuerit, ni vnus ille inflatur, ni in eam de se persuasionem delabitur, vt ipse sibi vnus esse omnia videatur, solus mentẽ habere, solus sapere: cæteros esse quasi bru- 1 Cor. 14.

ta

ta animalia quæ à se pendere oporteat, vt discant tantū. Quod si quis docere etiam se posse quid speraverit, piaculum videri debeat. Sed quid ad hæc Apostolus? *An à vobis sermo Dei profectus est? An in vos solos incidit? Si quis videtur propheta esse aut spiritualis: agnoscat quæ scribo vobis, quia Domini sint præcepta. Cæterum si quis ignorat, ignoret. Proinde fratres ad id enitamini, vt prophetetis, & loqui linguis ne vetueritis, omnia decenter & ordine fiant.* Hanc consuetudinem huiusque Dominici præcepti vsum non restitui in ecclesijs, magnopere dolendum est. Sed dicat aliquis. Tanta est hoc seculo temeritas, tanta audacia, tanta impudentia, vt, si liberum sit cuiq; in ecclesia verba facere, nullus contentionum rixarumq; futurus sit finis. Quid ita? An aliud quid forte nunc est homo, atque olim fuit? Etiam, inquis. Degeneravit enim indies humanum genus adeo, vt iam ad summum ventum esse videatur. Itane vero? At vt ita sit: qui populi es institutor, an non & ipse ex eodem es luto? Non tu eodem es natus seculo? Quinimmo cum eo imprimis pertineat hoc institutum, vt pastores intra modestiæ contineantur cancellos: vt intelligant non se divini sermonis authores esse, non se solos esse spiritum adeptos

Ibid.

deptos

deptos: quo magis degenerauit humanum genus, eo necessarium est magis, quod enim maior hodie est temeritas, arrogantia, superbia, id tam ad eos pertinet qui præsunt, quam ad reliquum populum. An tu propheta es? (Teramus enim hoc verbum) an est in te quid spiritus? Si non est, adeo non te solum decet in ecclesia verba facere: vt propemodum solus dignus sis qui taceas. Quod si es propheta, si est in te spiritus attende quid tibi dicat Apostolus: *Agnosce* inquit, *quæ scribo præcepta esse domini.* Age igitur, ab vna parte est Domini iudicium volentis prophetiam (& hoc enim verbo vtendum nobis est) communem esse omnium: atq; non in perniciem ecclesiæ, verum in salutem: ex altera tuum est verentis, ne id contentiones confusionemque gignat vtrius igitur iudicio standum magis fuerit? Si tuo putes: vide quid tibi sumas, ac quem locum tuæ relinquas modestiæ. Scilicet non intelligebat Dominus, quale animal esset homo: tua videlicet opus habebat sapientia, qui moneres periculi: aut non succurrebat fortè præter modum corruptum iri humanum genus, vt libertas eiusmodi futura vtilis non esset At respondet tibi Paulus, *non esse contentionis authorem Deum, sed pacis:* qui cum opti- *Ibid.*

mè

mè intelligat; quid ſerere contentiones poſſit, quid pacem parere, neque tamen contentiones amet; aut velit, ſed pacem: hanc prophetandi libertatem in eccleſia velit eſſe. Quid tu contra afferes? Quid tu ipſi obijces Deo? Illum ne accuſaueris imprudentiæ? lingua quidem nemo tam nefarius fuerit, qui auſit. Verum tuum ſi cor exploraveris diligentius, procul dubio eiuſmodi ſenſum aliquem, neſcio quomodo ipſo cum Deo litigare paratum deprehenderis: qui audiendus non eſt, ſed acriter reprimendus, ac ſpiritui omnino ſubijciendus. Abſurdum illud quidẽ videatur, poſtquam fortè eruditiſſimus quiſpiam verba fecerit, contempto cuipiam eſſe contradicendi locum. An ne autem tale quid aggrediatur ille, ſiue temeritate maxima? ſi humano rem iudicio metiri debeam, negare equidem non poſſum? Verũ ſi ſerio perſuaſi ſumus, divinarum rerum ſcientiam non vigiliis noſtris, non ſtudijs, nõ ingenijs acceptam fieri debere, ſed Deo, eiuſque ſpiritui: atq; is momento donare ea poteſt vel ineptiſſimum quenq;: neq; ſane maiore labore aut difficultate quam eum qui Neſtoris annos in ſtudijs contriuerit: quid eſt quod hunc, ſi contradicturus aſſurgat, temere putem facere? An non potuit ei quid

ſpi-

ſpiritus aperire, quod te celaverit? Ac ſi aperuit, & in eum finẽ aperuit vt contradicat, vt per eum res illa eccleſiæ palàm fiat: an ego temere eum dixerim facere qui spiritui ſancto pareat? Quod ſi tibi aliter videtur, næ haud perſuaſus es huius ſcientiæ authorem doctoremq; eſſe ſpiritum: verum eam laudem ſtudijs, vigilijs ingenioq; deberi omnem putas. Ac ſi ita cenſes, tibi iterum dico: dignũ te eſſe non qui ſolus verba facias, ſed qui ſolus taceas potius. Ac quo magis intelligas, dicendi locum eſſe oportere, vel indoctiſſimo cuiq; vult Deus ſuorũ donorum ſe agnoſci authorem: non vult ſuam laudem tribui noſtris aut ſtudijs, aut ingenijs, ſed ſibi. At ſi is qui omnẽ vitam in ſtudijs conſumpſerit, ſapienter loquitur non id Deo tribuitur, ſed ſtudijs: verbo quidem forte, ſed vehementer tamen repugnante noſtro iudicio: hoc inquam pati non vult Deus. Sin ex indocti cuiuſpiam ore ſapiens verbum audieris, velis nolis, Deum authorem agnoſcas neceſſe eſt. Sic cum Iſraeli Gedeone duce, in Madianitas tributurus victoriam eſſet Deus, coegiſſetque Gedeon xxxij hominum milia, ne gloriaretur Iſrael, ſe ſua virtute victoriam reportaſſe, nõ Dei favore (quod videri potuiſſet, ſi tam numeroſo pugnam commiſiſſet exercitu) non ſupra Iud. 7.

pra

pra trecentos esse voluit: vt appareret, victoriæ authorẽ fuisse, non pugnantiũ numerum, vel virtutem. Est autẽ cum Dei gloria coniuncta maxima ecclesiæ vtilitas. Nam si videat populus modo hunc, modo illum prophetiæ donatum spiritu, præter omnem expectationem, erigentur multi talibus exemplis in spem eiusdem doni, si petierint, obtinendi: accendentur ad divinarum literarum lectionem multi: discent, proficientq; multi, atque ita fiet: vt cum verbi ministri opus electione fuerit: non necesse habeat ecclesia peregrinos, ac sibi incognitos accersere, sed habeat ex suis quorum nota sit vita, & spectati mores quos elegat. Cumq; magnus esset eorum numerus qui ad prophetandum idonei redderentur, non necesse esset ijs vti pastoribus, quiiam inde à pueritia eiusmodi munera sibi tanquam studiorum suorum mercedem proponunt: neque secus ad divinarum rerum studia se conferunt, quam ad aliam artem quamlibet ex qua sibi victum quærerent, fecissent: vt vix perpaucos eorum alios sperare possis evasuros pastores, quam mercenarios, fuisse autem hunc communis prophetiæ morem in veteri Iudæorum ecclesia, ex eo conjicere licet,

Luc. 4. quod literis proditum sit, *Dominum Nazare-*

zarec

zarea die qui sabbatum dicitur, pro more in Synagogam cum venisset, librum accepisse, & Esaiæ locum exposuisse: & *quod duodecem* annos natus Hierosolumis in templo inter doctores sederet, disputaretque. Non enim ratione vllius ordinarij muneris id facere poterat, cum neq; id ætas ferret, neque quis esset, doctoribus illis constaret. Quinimmo oportet in eo Dominum potestate cuique permissa vsum fuisse. In Christianorum quidem ecclesijs duravit saltem ad tempora vsque Constantini. Sic enim ea de re scriptum reliquit Eusebius: *Si quis Dei afflatus gratia ad populum orationem haberet, magno omnes silentio defixis in eum oculis, vt si cœlitus nunciaturus aliquid esset, ita eum auscultabant.* Tanta erat auditorum reverentia, tantusq; in sacerdotibus cernebatur ordo, inde alius. neq; solum duo, aut tres, sicut Apostolus dixit, sed quibuscunq; daretur quod dicerent. Vt magis contingeret in eis illud quod Moyses optasset. *Quis det vt populus omnis prophetet?* Nullus enim livor erat: nemo invidia æstuabat, dona Dei dispensabantur, vnusquisq; provt scriptum est, ad ecclesiæ confirmationem vt abundaret, dabat operam: fiebantque hæc omnia cum charitate ita, vt certatim se honore afficerent mutuo, & aliter alterum

Lib. 9. Eccl. Hist.

terum

terum sibi preferret. Sed vtilis esse possit ecclesiæ communis hæc prophetia: attendendum diligenter est, quid nos moneat Apostolus, nam certum illud est, hominis tantum esse superbiam, vt quicquid semel exciderit, omnino ratam esse velit: neque pati possit id a quoquam infringi. Ergo si eius esse possit iudicare, qui prior dixerit: mirum fuerit, si semel in vita contingat videri qui contradicenti cedat, quid porro hic Paulus? *Prophetæ duo aut tres loquantur* (inquit) *cæteri iudicent.* Non vult ergo eosdem esse partes ac iudices. Additq; paulo post: *Et spiritus prophetarum prophetis subiectus est, non enim dissentionis est Deus, sed pacis.* Quare vbi quisque suam dixerit sententiam, eum aliorum acquiescere oportet iudicio, neque pertinaciter contendere, hoc ni fiat: certum est contentionum finem fore nullum. Sed quid si assidentium iudicio acquiescere quis nolit? Equidem dixerim admonitum grauiter, ne turbet ecclesiam, neuè contra Apostoli, vel potius Domini præceptum faciat, iubentis prophetarum spiritus prophetis subiectos esse: ejiciendum è cœtu, vel si principem in ecclesia locum obtineret. Monendus etiam sæpe est populus, non fieri cuiq; ab apostolo dicendi potestatem in ecclesia: vt

1 Cor. 14.

Sed absit contendendi libido verecunde modesteq; agere oportet

vt tanquam in foro liceat quicquid in buccam venerit, sed quum ei cui patefactum quid fuerit, loquendi potestatem facit, abesse omnem vult temeritatem impudentiamque. Qui Dei ecclesiam veritus non fuerit: is Dei spiritum, qui ei præsidet, sciat se spernere, neque impune laturum. Antequam in medium adferat quid, cogitet quid, cogitet etiam atque etiam cum animo suo, quam certam eius habeat patefactionem: ac quicquid tandem sit: meminerit verecundię ac modestię, sine quibus certè fieri nihil potest. Sed hic videndũ est intentis animis, & quatenus, acquiescere quẽque sedentiũ oporteat iudicio, & quis merito haberi ecclesiæ turbator possit. Equidẽ eatenus cedendum puto, vt postquam quæ habebã in sententiam meam attulero, si adhuc sedentibus minus mea probetur sententia, tueri eam desinam, cessemq; ecclesię ea de re molestus esse, vt autem etiam fatear me errasse, vllamq; culpam deprecer cum errasse me nondum intelligam, cogi non debeo, cum si paream, reluctante conscientia id facturus sim, ideoq; in Deum delicturus. Ecclesiæ ergo turbator is fuerit, qui stare aliorum iudicio quatenus dictum est, recusat, pergitq; molestus esse: sed maximè is qui exigere ab alio quod non debet, velit:

videlicet vt recantet non persuasus. Sed plerunque turbatores habentur ij qui suo calculo probare quicquid quomodo pastoribus exciderit,recusant. Rursus quæri hic haud absurde possit,vtrum postea quam semel aut iterum quapiam de re actum est, si quis denuo cognito iam ecclesię iudicio revocare eandem rem in controversiam vellet,audiēdus sit:an potius silere, ac rem pro judicata haberet iubendus.sed de hoc alius commodior fuerit differendi locus. Quod superest igitur,assiduis precibus cōtendendum à Deo est nobis,vt det hac tam salutari libertate vti, & ex ea fructum consequi quam amplissimum. Atque id vt accidat, suo spirito nostros vt domet frangatque spiritus ac mansuetos reddat: neque patiatur, quod ipse ad ecclesiam suam confirmandam stabiliendamque instituerit, nostra pervicacia ingeniorumque perversitate in eius malum perniciemque converti. Sæpe autem illud factum est, vt si gravius aliquid occurreret judicium, non vna particularis quæpiam ecclesia sola iudicaret, sed aut provinciæ, aut vniversi etiam Christiani orbis consilium convocaretur. Quod an fieri debeat, & quæ conciliorum esse debeat authoritas,quærere aliquis possit. Quod retinenda consuetudo

tudo sit convocandorum conciliorum, mihi videatur satis aperte Apostolorum docere exemplum. Si enim veris tanto spiritu donatis expediebat conferre inter se de religionis controversiis: multo magis id fieri debere videtur, vbi non tantum est spiritus: neque vero parvi facienda est Domini promissio, qui reciperit, vbicunque convenerint duo, aut tres eius nomine, se interfuturum; sed de authoritate difficilior est quæstio. Ac cum mihi nunc non cum Pontificijs res sit, sed cum ijs qui Evangelicam restitutam velunt veritatem: non esse villi concilio ius aut nouas leges condendi, aut novos cultus instituendi demonstrare multis verbis, necesse non est. Sed quid de religionis controversiis quæ super sanctarum Scripturarum interpretatione oriuntur, dicemus? An de illis saltem ius sit concilio, quid tenendum sit statuendi? ac nisi hoc saltem facere possit: an vllus alius reliquis sit conciliorum vsus? Et quicquam ne intersit inter Apostolorum, & successorum concilia? Si quam certum est Dominum statutum perpetuò suis promissis, tam etiam certum esset, qui conveniunt, semper ad Dei gloriam suas conferre cogitationes, eorum veri cognoscendi spem in solis Domini promissis, eiusque spiritu

ſpiritu poſitam habere: quin conciliorum iudicia omnia firma rataq; habenda eſſent, nulla cauſa eſſet. Verum cum hæc animorum cordiumq; ſint arcana: ea cognoſcere ſolius eſt Dei. Cumq; hæc lateant quæ Domini promiſſioni ſunt adiuncta, nihil habet hic conſcientia cui innitatur certi. Doce me conveniſſe ſiue epiſcopos, ſiue quoſvis alios Chriſti nomine: libenter acquievero, ſed vt id fecerint, quo pacto id docueris? Quia ita illi teſtentur? Quaſi vero non & impij ſimulatores idem de ſe teſtaturi ſint. Certè autem nullo modo veriſimile eſt, Deum nobis talem impoſuiſſe legem: vt aliquando ſiue parere ei vellemus, ſiue nollemus, omnino culpæ nos ſubiectura eſſet. Eiuſmodi eſſet autem nobis lex impoſita: ſi cum obtemperare nos concilio oporteret, aut concilium errare poſſet, aut ſi erraret, noſq; pareremus, habitura apud Deum excuſationem non eſſet noſtra obedientia. Atqui errare poſſe concilia, non dubitamus: quinimmo ſæpiſſimè erraſſe, nihil eſt certius. Nos autem ſi impio cuipiam concilij iudicio paruerimus, excuſatum iri nullo verbi Dei teſtimonio certi ſumus: immo vero graviter monemur, ne vel cœleſti angelo, ſi docere quid voluerit, præterquam quod ab Apoſtolis ſit traditũ,
fidem

fidem habeamus. Divina enim ſcripta propoſita nobis ſunt, ex quibus Dei voluntatem cognoſcamus: quæ vt rectè intelligamus, docemur ſapientiam ſpiritumque à Deo petere concilijs vt acquieſcamus nullum eſt, quod ſciam, verbum. Quod ſi neque excuſationem habitura eſt noſtra erga concilium, ſi perperam quid decreverit, obedientia: neque certum eſt, concilia nunquam errare: neque dicendum eſt, Deum nos tali legi ſubiecisse, cui aliquando neque parere, neque non parere abſque culpa poſſemus: ſequitur vt conciliorum iudicijs acquieſcere nemo ſit cogendus. Cumque idem ſit, ſiue dicas, ius concilium habere de religionis controverſiis iudicandi: ſiue dicas, oportere quemlibet, quicquid concilium decreverit, ei obtemperare; nos autem docuerimus, nulla lege quenquam parere juberi, conſequens eſt, vt conciliū tale ius non habeat. Quid porro de eo dicamus qui ad docendi munus ſit vocatus? Num ei omnino obſequendū eſſe concilio: vt non aliter doceat, quam quemadmodum à concilio ſit ſtatutum? Abſurdū quidem fuerit, quenquam quod credere ipſo tutò nequeat, eū id docere alios oportere. An verò ſi impium in ducendo concilij iudicium ſequutus fuerit, magis excuſabitur

bitur, quam si ei fidem adhibendo ipse sit sequturus? Immo vero multo minus eum enim qui quid docuerit, præterquam quod ab Apostolis est traditum, execrabilem vult Paulus esse, aut is ne magis quam qui tantum credit concilio, nec docet, tali teneatur laqueo, vt siue obsequatur, siue minus, in culpa sit futurus? An silentio potius se dederit? *Væ mihi* (inquit Paulus) *nisi Evangelium docuero*, & Petrus: *Magis oportet obedire Deo quam hominibus*. Patet igitur concilium ius non habere de controversijs ita iudicandi, vt eius decretis parere oporteat. Cumque concilia convocanda illa quidem sint, sed non hunc in finem: necesse est, finem alium esse aliquem, cuius gratia convocentur. Quod si coierint concilia, vt propositis controversijs quæ turbent ecclesiam, & facta cuique libera dicendi potestate, quibus placuerit Domino aliquid quod ad rem faciat, patefacere, ij verba faciunt, dicantque quod sentiunt: alij deinde iudicent: non vt collectis sententijs maior numerus legem faciat, quæ cuiquam assentiendi necessitatem imponat (sic enim plerumq; maior pars meliorem vinceret) sed vt quisque expenderet, quod dictum esset, vt si idoneis diuinarum literarum testimonijs comprobatū
videret

videret: id &amplecteretur ipse, &alijs persuadere conaretur non concilij authoritate, sed ijs verbi Dei testimonijs quæ didicisset in concilio. Certè hunc scopum si propositum sibi haberent qui conveniunt, etiamsi inter ducentos aut trecentos hypocritas tres tantum aut quatuor essent verè pij, quibus cordi esset Dei gloria, quique Domini promissis fiderent, & peterent sibi veritatem patefieri, illi tam pauci non frustra convenirent, non faceret profecto tanta illa hypocritarum multitudo Domini promissa irrita: quod vni patefactum fuisset: id omnes quicunque essent dociles, amplecterentur, atque ita frustra victoriæ spem collocaret satanas in imperitorum, suorumque simulatorum numero, aut in externa personarum dignitate. Non tantopere laboraretur in redimendis suffragijs, eorumq; implendo qui vincere posset numero: sed magis vt ea invenirentur veritatis fundamenta, quibus videret se tuto quisque posse initi. Videremus profecto non raro, etiam per contemptissimum quenq;, Deum magnas disijcere errorum nebulas. At quandiu numero, atque externæ dignitatis splendori primæ potioresq; tribuentur partes, quandiu maioris partis consensus quasi legis loco fuerit,

rit, nihil certius eſt, quàm fore, vt plerunque vincat ſatanas. Quo pacto igitur poterit (inquies) aliquis cuiuſpiam impij dogmatis ergo piorum priuari communione? An maior fuerit particularis cuiuſpiam eccleſiæ, quam vniverſæ authoritas, vt illa damnare tum dogmatum hominem poſſit, hæc non poſſit? Reſpondeo: Eccleſia quæpiam, quum aliquem damnat, niſi id iuſtè facit, à ſe quidē eum ſeparat eatenus, vt non agnoſcat pro ſuo: ſed nō ſeparat à Chriſto: neq; propterea quod ſibi fidem non adhibeat, vlli eum apud Deum culpæ ſubijcit: quam iuſtè quidem reijciat, ipſa viderit. Cęterum quum iuſtè reijcit, non ideo iuſtè reijcit, quia ſua ille dogmata non amplectatur, aut ſuis iudicijs nō acquieſcat: ſed quia doctrinam divinitus traditam reſpuat, & eam quidem ad ſalutem cognitu neceſſariam. Quum etiam eccleſia quæpiam hoc probat dogma, illud improbat, non credendi legē cuiquam imponit, quam Deus omnino ratam habeat, ſed tantum ſuam declarat fidem: vt qui non idem ſentit, ſaltem in præcipuis doctrinæ capitibus, is ad eum cœtum intelligat ſe non pertinere, neceſſe eſt enim, aliquam eſſe politiam, vt non cogatur cœtus habere communia cum eo ſacrorum iura, quem cum Dei

ecle-

ecclesia nihil commune habere persuasum habeat. Atque ex his quidem quid intersit inter Apostolorum,& eorum qui se illorum successores faciunt, quicunque ii tandem sint, concilia, & intelligi facilè, & explicari vno verbo potest. Quandoquidem constabat, Apostolos ab ipso Domino ad Apostolos, ab ipso Domino ad apostolicum munus nominatim delectos fuisse, constabat magna spiritus vi donatos, qui spiritus eos in omnem ducturus veritatem esset: de vllis autem successoribus nullum tale extat testimonium: sed tantum qui, & quales sint ex eorum tum dictis, tum factis in quibus fucus esse potest, capienda conjectura est: in Apostolorum conciliis, spectandum erat, non tam quid judicatum esset, quàm per quos id judicatum fuisset: vt non necesse haberent quamobrem quid decernerent, multis verbis rationem reddere. Contra, in successorum conciliis non ita multum refert, qui sint qui quid decreverint: sed illud multò magis est videndum, quid, & quale sit id quod decreverint, quæ testimonia ex divinis afferantur literis, quam apertè, quàm perspicuè ea testimonia id doceant quod asseritur. Ita quod Lutherus docuit, solo nos Christi beneficio servatum iri, id nunc persuasum

ſum habemus: neque tamen Lutherum hic intuemur, ſed quæ citat è divinis literis teſtimonia, quæ ipſe etiam interior expoſitor ſpiritus teſtatur animis noſtris id velle. Alioqui ſint valde multi, ſint pii, ſint eruditi, ſint ſancti, immò verò ſint etiam cœleſtes angeli: niſi id quod aſſerunt verbi Dei teſtimoniis comprobatum intellexeris: non eſt quòd tibi concilii ſplendor oculos præſtringat. Eam tamen concilio authoritatem tribui æquum eſt (niſi palàm ſit veritatis hoſtium fuiſſe concilium) vt non temerè ejus rejiciatur ſententia: ſed eam expendat quiſque diligenter, implorata ad rectè judicandum divina ope. Hinc etiam conjicere licet: quibuſnam eſſe aditus debeat in concilium, quibus in eo eſſe locus. Nam cum non ad fidei leges vllas condendum conveniant, ſed magis ad petendum à Deo ſpiritum per quem in veritatis viam perducantur, atq; vt vno verbo dicam, ad diſcendum: non neceſſe fuerit aut Epiſcopum, aut Archiepiſcopum, aut Romanum Pontificem eſſe, ſed neque præclaro vllo eruditionis nomine, immò verò in quocunque aliquid eſſe videatur pietatis, atq; ſpiritus: quamobrem excludendus ſit, nulla cauſa erit. Ita videre eſt in Apoſtolici concilii decreto poſt Apoſtolos, ac ſeniores

res

es totam nominari ecclesiam. Cum enim non sit Sp. sanctus vlli externæ alligatus dignitati, aut certo personarum generi: quis novit per quem potissimùm sit Deus veritatem patefacturus? Cumq; non vllus suffragiorum spectandus sit numerus, sed tantum quid dicatur: tametsi ineptus fortè aliquis, aut simulata vir pietate admissus fuerit, obesse non multum poterit: siquidem qualem eum sua expresserit oratio, talis habeatur. Ac de doctrina quidem quibusnam depravetur rationibus, & quibus cautionibus ad eam, quum pura ac sincera est, conservandam vtendum sit, dictum est: deinceps vt morum solvatur disciplina, vtque quo minus id fiat, sit cavendum, sequitur vt dicamus.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER QVINTVS.

ONTRA legem qui committunt, partim intelligunt illi quidem se delinquere: sed aut depravatæ naturæ quodam rapti impetu, quodammodo inviti delinquunt: aut ruptis timoris habenis omnibus

omnibus, legem parvi faciunt: partim ita delinquunt, vt se contra legem facere aut non intelligant, aut non animadvertant. Ac non intelligere quidem dicendi sunt ii qui legis cognitionem aut nullam habent, aut magnis impiisque depravatam erroribus: qua de re satis multa dixisse videmur Libris superioribus. Non animadvertere autem, qui etsi legem vtcunque cognitam habent, eam tamen ad faciendum suarum actionum, studiorum cogitationumque examen non adhibent, tanquam qui speculum haberet ille quidem, verùm haud introspiceret: proptereaque maculas quas haberet in facie minimè cerneret, aut si adhibent, adeò depravato, nulloq; in eo vtuntur judicio, vt quales sint in suis actionibus videre nequeant. Quemadmodum si quis proponeret quidem sibi speculum: sed cum corrupto vteretur videndi sensu, videre suas maculas non posset. Vt qui legem cognitam habent, eam ad judicandum de suis actionibus non adhibeant: id pluribus de causis potest contingere. Præcipuaq; illa est, quòd in rebus aliis occupati hi quidem suis voluptatibus illi in suis mercaturis, alii in quærendo suis manibus victum, alii in humanarum literarum studiis: quinimmò etiam divinarum

Sanctimoniæ fingendæ artificia.

(ita

(ita videlicet contemplationibus dediti, vt quis earum esse vsus debeat obliviscantur) alii occupationibus aliis districti haud sumunt sibi tempus ad faciendum suæ vitæ examen, eamq; ad divinæ legis normam exigendum. Alii hoc examen prætermittunt: quia tantum jam profecisse sibi videntur, tamq; in promptu legem habere, vt parum iam arbitrentur necessarium. Quasi labi amplius ac decipi recti specie non possint. Qua persuasione ducti, securi vivunt: multaq; more hominum admittunt, in quibus etsi plurimum sit culpæ: tamen vel tantillum inesse ne venit quidem in mentem vnquam suspicari. Sed plerisque illud quidem accidit, vt tãtùm aut ea mala opera intueantur quæ suo judicio nõ perpetrant, aut ea bona opera quæ se facere opinantur, vt in illis sibi placeant: quid mali perpetrent, aut quid prætermittant, haud ita animadvertunt. Itaq; fit, vt cũ Pharisæo blandiatur sibi quisq;, *quasi non sit qualis cæteri homines*. Atq; hujusmodi quidem incuriam ille consequi plerũq; error solet vt somniãtibus persimiles vitæ sanctitatem omnem in re quapiã collocent, quæ à Dei prorsus abhorreat institutis: defixisq; in eã oculis præclarè admodum secum agi arbitrantur: aut etiam in res aliquot earum quę divina

divina sunt lege comprehensæ intenti, perinde ac si à nobis Deus nihil præterea exigeret, rerum aliarum non recordantur. Et quidem, vt mira quædam fœdissimorum errorum caligo fuerit in Papatu (vtamur enim hoc verbo) nunquam tamen eò cæcitatis ventum esse crediderim, quin, si quempiam interrogasses, crederet necne decem Dei mandatorum necessariam homini Christiano observationem esse: responsurus esset, omnino eam se credere necessariam. Et si præterea interrogasses: Quid ergo? Cum ne tu in bonis piisque Christianis duxeris, qui illorum decem mandatorum neglecta observatione, conspiceretur tamen frequentare missas, abstinere carnium esu iis diebus quibus à Romano Pontifice iis interdictum est: semel, aut bis in anno sua confiteretur sacrificulo delicta, divorum veneraretur imagines, & alia id genus omnia faceret? Non dubito quin prorsus negaturus esset, & tamen id vsu venire certo certius est: vt si quis videatur frequentare missas, aliaque servare quę modò à nobis dicta sunt: etiamsi constet eum esse adulterum, aliisq; vitiis deditum, quæ sunt decem Dei mandatis damnata: & aliorum judicio, & suo ipsius Christianam ille vitam ducere perpulchrè videatur. E-

jusmodi

jusmodi igitur persuasio, quòd vitæ sanctitas illis solis in rebus insit, ita latet in hominum animis, vt se sic judicare non animadvertant: immò verò si quis interrogetur, ita respondeat, vt nihil minus credere videri velit: sed eo tamen errore duci plerosq;, ex cujusque tum de aliis, tum de se judicio certissimè cognosci potest. Eodem modo si à quamplurimis ex nostris sciscitêre, arbitrenturne in eo Christianam pietatem positam: vt de Rom. pontifice, cardinalibus, monachis, ac sacrificulis contumeliose loquendi finem quis nunquam faciat, eorum tum imposturas, tum errores nunquam cesset stomachari, nullum habeat (religionis quidem causa) ciborum delectum: adeò fateantur ad vnum omnes, nequaquam in rebus ejusmodi solis pietatem esse positam: vt miraturi sint, id cuiquam venire in dubium potuisse: sed nihilominus latêre in multorum animis hujusmodi quandam persuasionem, perspicere licebit: si quis diligentius ex vna parte observet quales sint iis in actionibus quæ verè Christiano sunt homine dignæ: ex altera videat, quantam suæ sanctitatis præ se ferant opinionē, haud alia de causa, quàm quòd magnas profiteantur in Papatum inimicitias, ac magnificè de Evangelio in congressibus

congreſſibus, atque inter pocula loquantur, mirificiſq; laudibus eos extollant qui in Evangelii reſtitutione clari extiterunt. Permulti etiam in eas res nimium intenti, quæ res potius ſua ſponte veram animi dejectionem conſequuntur, quàm quòd vllo ſtudio eas affectet vera pietas: quod genus ſunt, omnis ornatus in veſtitu, in rebus omnibus neglectus, omnis muſicæ, niſi quæ aliquod conjunctum habeat pietatis exercitium, contemptus, quædam vultus ſeveritas, atq; in actione omni gravitas, qualis in iis cernitur omnibus qui animo res magnas, graveſq; agitant: hiſce igitur in rebus, atque id genus aliis occupati, adeò in eis ſibi placent, tantique eas faciant: vt eorum ex quibus hæc ſua ſponte manare oportebat, ne meminerint quidem: cumque in illis abundè ſibi ſatisfaciant: Chriſtianè ſanctèque ſe vivere non dubitant. Idq; iis accidit non ideo, quòd à quodam tantùm excitati ſomno qui eorum occupat mentes de rebus judicare melius non poſſent: ſed quia quid faciant, parùm attendunt. Quid autem remedii opus fuerit iſtis omnibus, niſi vt à ſomno excitentur, moneanturque frequenter, quàm brevis ſit hujus vitæ vſura: quas pœnas daturi ſint ignaviæ, incuriæ oſcitantiæq;: niſi intentis animis Domini

ni

ni legem meditati fuerint die noctuque, & ad ejus normam vitam suam prudenter instituerint? Sed sunt & alii, ac valde quidem multi: quinetiam eorum ex numero qui non parvo intervallo alios se putant antecedere, immò verò alios omnes præ se contemnunt: qui similiter quid faciant non attendentes, mirum quoddam sibi finxerunt sanctitatis genus: nam diligentissimè quisque vicini sui facta explorat, suamque ad censuram revocat. Neque verò hi ex illis sunt qui vulgo compotationibus, gulæ, crapulæ, scortationibus, luxui, lasciviis, aliisque id genus perditissimis moribus sunt deditι: quinimmò ex iis quorum alioqui multo emendatior videatur vita quàm cæterorum. Sed cum hominis Deum amantis sit ab omni vitæ turpitudine, licentiaque abhorrere, ac rectè, honestè sancteque factis delectari, hanc pietatem quam in sua quenque vita præstare oportebat, in examinandis aliorum factis præstare magna ex parte volunt. Itaque indagant illi quidem admodum curiosè, qualem hic, & ille ducat vitam: quid faciat, quid dicat: quinetiam fortè quid cogitet: quos amet, quos colat, quos minus: neque vlla tam parva res est, quin ea satis sit idonea propter quam malè de fratre

Quidam vt se sanctos simulent, rigidè tetriceq; alios censent damnantq;.

tre ſentire incipiant. Quicquid ejuſmodi eſt, vt potuerit tam malum, quàm bonum in finem fieri, id aliter quàm deteriorem in partem interpretaturi nunquam ſint: minus ſæpe videlicet ſe erraturos rati, ſi ſemper quod deterius ſit, opinati de altero fuerint. Ac ſi ſemel aliquando minus commodam quiſpiam apud eos in opinionem venerit, actum fuerit. Illum enim eodem perpetuò habebunt loco, ac exploratum haberent, ad meliorem eum frugem redire nunquam poſſe: quamprimùm autem ad eorum aures de vicino quid pervenerit, cave putes fore, vt eum conveniant, amanter moneant, officiiq; vt meminerit, hortentur: nihil minus. Immò verò cum quovis potius de eo maledico dente egerint, quàm cum illo vel vnum verbum fecerint, in vulgus rem extulerint citius: neq; ſuſurrandi finem facient antè, quàm aliud aliquod argumentum illis offerat ſeſe ad egregiam illam ſuam pietatem exercendam. Tantumque abeſt vt deinceps eum in fratrem vllum collaturi ſint officium: vt potius, ne apud quenquam vllam poſſit ille humanitatem invenire, operam ſint daturi: atque hæc cum faciant, mirum quàm ſublimi loco ſuam ſitam ſanctimoniam arbitrantur: vtque qui ſe non imitantur, ſpernunt,

ac pro nihilo ducunt : id quod eò est dolendum magis, quòd isti ex iis sint qui Evangelii causâ extorres fieri, bona, honores, commoda, propinquos, amicos relinquere non dubitarunt: quoq; speciosiora eorum fuerunt initia. Equidem quid dicam, scio multos novi, nec vno loco, nec vnius nationis: sed erant tamen omnes propter Christum extorres. Hem fratres, ista quidem quam ingressi estis, haud recta via est ingressi quidem olim rectam estis: sed declinatis ab ea. Certè autem quam nunc insistitis, ea vos perditum ductura est: redite verò in rectam, dum licet, dum diei vobis superest aliquid, neque committatis, vt istac vos aberrantes nox offendat. Certè autem charitati adeò non lyncei sunt oculi ad videndas alterius maculas, vt ne sint quidem ei oculi vlli: planè cæca est. Tegit alterius peccata: neque sinit ea videri, ac libet ne quî id fiat, perspicere? Matrem intuere quæ filiolam 1.Cor.13.
vnicè diligat: tametsi minimè venusta sit 1.Pet 4.
forma, ei tamen videatur valde egregia; Prov.13.
si ejus inconditi, rustici, atque etiam perversi mores sint: ei tales videri non possunt. In morbo quũ fuerit, si ea illi accidant quæ cuivis movere stomachum possint, ab iis mater nihil abhorret. Si grandior facta

ad mores parum honeſtos deflexerit, vix tandem poſt omnes mater perſuaderi id ſibi patitur: quicquid eam illi ſuſpectam reddere debuerat, id meliorem in partem interpretatur: neque de ea ſuſpicari quicquam poteſt mali ante quam peccati teſtes ſuoſmet oculos habuerit: hæc ſcilicet facit amor charitaſq; Sed ſtolidam (inquis) ineptamq; tu quidem charitatem narras: ego verò ſtolidam atq; ineptam: non enim charitas fuerit (in homine quidem) niſi ſtolida
1:Cor.13. & inepta fuerit. Quid illud eſt enim? *Male cogitat, omnia fert, omnia credit, omnia ſperat?* Tibi ne Apoſtolus hiſce verbis videtur admodum callidam verſutamq; depingeret? Annon matris videtur, quem modò dicebamus, affectum exprimere? Pulchrè
Prov. 10 etiam concinit quod ait Solomon, *Odium ſuſcitat rixas: at universa delicta operit charitas.* Sed, obſecro te, ſi cui offenſionem cōdonaveris, iſq; eadem ipſa die cum te rurſus offenderit, veniat, dicat ſe pœnitere, ac ſibi ignoſci poſtulet: quid ineptius fuerit (noſtro quidem judicio) quàm fidem adhibere, ac non potius ludibrio te illi eſſe ſuſpicari? Hoc enim eadem dictaverit ſapientia quæ illud: Qui ſemel malus, ſemper putatur malus in eodem genere mali: attamen quid hic præcipit Dei filius? *Si in te*
(inquit

(inquit) *peccaverit frater tuus, reprehende eum: & si eum pœnituerit, ignosce ei. Quod si vel septies vno die in te peccaverit, & septies eodem die ad te redierit, & se pœnitere dixerit: ignosce ei:* consulite hîc, quæso, rigidi tetriciq; censores omnes, vbicunq; terrarũ estis: consulite vestros sensus, an non ineptissimè vobis videatur facturus, qui huic paruerit præcepto. Huic septiesne? Et eadem die? Negare non potestis: at cum is constans vester sit sensus, vt quæ Dei filius pręcipit, ineptissima judicet: atque adeò non repugnetis ei sensui: vt potius eo nomine in vobis mirum in modum placeatis: quod quæso istud est judicium? Non res ipsa palàm loquitur spiritus Domini in vobis esse minimum? Quod si est ita: quid est quod vos tantopere inflet? Quid alios præ vobis contemnitis omnes? Non necesse habeo hîc quibusnam dicam, significare. Ad quos hæc pertinet oratio: eos (si legerint) sua indicabit conscientia: ac si ipsi intellexerint, satis est: non enim eum in finem hæc scribimus, vt vllam cuiquam infamiam inuramus: sed vt charissimos fratres nostros ad mansuetudinem, ad charitatis officia, & ad verum, non fucatum sanctitatis genus pertrahamus. Hæc igitur: ad vicini peccata cæcutire, meliorem Luc. 17.

in partem interpretari omnia, nihil non bene ſperare de altero, adeò conjuncta cum charitate ſunt, vt vbi hæc non ſunt, ibi eſſe charitas non poſſit: non magis quàm ignis, vbi non ſit calor; proinde cum charitatem à nobis exigat Deus, & hæc profectò vnà vult, quæ ſeparari à charitate nequeunt: non ſanè, quin veriſſimum illud ſit quod dicunt quidam: Si minus ſæpe errare volueris, quod deterius ſit de quocunque ſemper cogitato: quippe cum optimè conveniat verbo illi.
Pſ.13. *Non eſt qui bene faciat, ne vnus quidem, alijſq; ſimilibus*: ſed ideo nobis hac charitatis cæcitate opus eſt: quòd ęgerrimè inducere ſuum in animum poſſit quiſpiam in eum vllum conferre beneficium, aut eum amore proſequi, de quo haud bene ſentiat. At verò ſi curioſius lucerna adhibita velimus in alterius quiſque vitam inquirere, tandem qnales ſumus, inveniemur omnes: vt ejuſdem videamur farinæ, quorum videlicet præſtantiſſima quæque opera, (vt inquit) *Cum immundiſ-*
Cap. 64. *ſimo mulieris conferri panno poſſint*, quæ conſuetum patiatur profluvium. Cumque ſuis culpis extenuandis nemo non clementiſſimum agat, indulgentiſſimumque judicem: alienis autem judicandis plus ſatis ſimus ſeveri omnes, nihil erit quod conci-
liare

liare alterum alteri possit: ad odia vero occasio nusquam deerit. Sed cum velit Deus bonitatem nostram suæ esse similem qui solem illucescere faciat bonis pariter ac malis: & quantacunque sit aliquis perversitate, eum tamen immensæ suæ beneficentiæ expertem non sinit esse: non vult in nobis tantum studium quo nos, quales simus, mutuò cognoscamus: immò verò id ipsum etiam quod exploratum de altero habeas: quodammodo non vult te credere: vt ita cum charitate ferre inter nos possimus. Nam vt fratrem ad bonam frugem revoces, à malo quopiam abducas instituto, non dedecet neque ejus cognitas habere actiones, neque vt cognoscas satagere. Sed ita demum, si tantum in Christi schola profeceris, vt possis fratrem vel innumerabilibus obrutum delictis diligere: nisi adhuc hoc sis animo, scito in alterius vitam inquirere tuum non esse: domi tuæ quod agas adhuc plus satis esse: tibi adhuc dici illud meritò posse. Medice cura teipsum. Etenim ineptè quum in vicino quod non placeat offendis, ejusq; rei causa indignum gratia tua judicas, quid videre te tandem arbitrare? Etiam si indigna admodum res fuerit, ne dubita, multò adhuc deteriora esse quæ latent. Quod

quidem cernis,non nisi festuca est quædam in ejus oculo: sed permagnæ adhuc insunt trabes quas aspicere non potes. Ac nihilominus eum vt diligas, exigit abs te is cui omnia debes. An verò tuo in oculo nullam festucam esse censes? Sunt absque dubio multæ, easque tam vident alii, quàm tu alienas. Immò verò & trabes insunt, & magnæ trabes,quas præter Deum, ac tuam fortè ex parte conscientiam videre nemo possit. Apostolus quidem intelligebat, in suis se oculis habere trabes: & ita intelligebat, vt graviter ingemisceret: *Hem* (inquit) *me miserum, quis me liberabit à corpore mortis huius*? Quare cum domi tuæ habeas quod aspicias, quod arguas, quod odio prosequâre: tantumne tibi superest ocii,aliena vt inquiras? Qua fronte ea impetere audes? Quî audes ob eam causam à fratre tuo tuum avertere animum, eiq; & apud alios invidiam conflare? Atque si fratrem tua indignum benevolentia judicas propter vel multa magnaq; delicta in eo animadversa: qualem, quamq; severam in te ipse pronuncias sententiam? Qui fac vt non tantopere,at certè omnino Dei misericordia & ipse opus habes. Non te illud verbum terret? *Serve nequaquam, ego rogatus abs te totum illud debitum tibi con-*
[M]at. 18.

donaui, non ne debebas tu vicissim tui conservi misereri, quemadmodum & ego misertus eram tui? Te vero miserum, cum fratri id quod maximè ex omnibus quisque charum habet, bonum videlicet nomen tua linguæ petulantia eripueris: qua illi magna in re profueris vnquam? quum eum tuis susurris fama spoliaueris, quid ei reliqueris? Leue tibi quiddam videtur (credo) os aperire, ac verba effutiri. sed perinde ne leuis tibi res videtur, vbi idem quispiam in honoris tui fraudem faciat? Quod si etiam tum solum id feceris: quum exploratum tibi esset fratris peccatum (cum fieri possit, immò vero charitati quæ omnia credit, credibile sit admodum, fore vt is resipiscat, abducaturq; à praua illa consuetudine) eo efferendo, atque per ora hominum traducendo rem faceres Christiano homine minimè dignam, id quod Iosephi exemplo doceri potest. Exploratissimum illi erat (quantum humano quidem iudicio assequi posset) Mariam suam sponsam, quã, cum nondum attigisset, gravidam tamen comperisset: magnum admisisse facinus, ac magna dignum animadversione. Quid dicit autem sacræ historiæ scriptor? Eum ne protinus exclamasse: rem in vulgus sparsisse: ad magistretum questum iniuriam confugisse

fugisse? Sic certè fecissent isti de quibus nunc agimus, sancti viri. Sed vide quam nihil eiusmodi cogitaverit Iosephus: quàm alio prorsus fuerit concilio, sensu? *Iosephus* (inquit Matthæus) *vir pius cum esset* (nota) *vir pius cum esset, nolletq́, eam traducere, cogitabat quomodo eam clam repudiaret.* Ergo si hominis pij erat peccatum illud tegere: profecto impij fuisset, eiusq; in quo neq; Dei timor, neq; vlla esset charitas, id efferre: tametsi delicti tanta esset (vt ita dicam) certitudo. Quod si, quum quis compertum alterius habet peccatum, tamen haud optimè facit eo divulgando: quid fuerit, si nihil habuerit præter suspiciones, ac leues etiam suspiciones? An vero vel mica Christianæ charitatis in eo esse possit, qui ad quemlibet levissimam etiam suspitionem ea re temere privare fratrem non dubitaverit: qua, secundum Dei gratiam, nihil habere possit præstantius? quamque restituere postea ei, si maximè cupiat, nequeat? *In quo autem non sit charitas, quive suum non diligat fratrem: quod facere de eo possis iudicium, nisi quod Deum nondum noverit?* Quid? Tu ne legem eum in finem positam fuisse somniaveris, vt quisq; quam sanctè hic eam impleret, quam ille nequiter violaret, curiosè observaret: potiusque

Matth. 1.

vt

vt vicinum carperet, efferretq; quam vt ad ſanitatem reducere eum conaretur? Si ita exiſtimas: verè tu quidem ſomnias. Non (inquam) is eſt datæ legis finis ſed hic potius, vt eſſet cuiq; vitæ regula, in qua, tanquam in ſpeculo inquinamenta aſpiceret, fœditateſq; non vicini, ſed ſuaſmet, vt vitam ſuam corrigere primum, deinde etiam vicini, ſi poſſet.

Aliud hallucinationis genus eſt, in quod qui incidunt, multa admittunt peccata: nihil minus ſe facere opinantes. Quod quidem eſt huiuſmodi: Cum actiones, factaq; multa ideo ſolum tum laudem, tum reprehenſionem mereantur, quod vel bonum, vel malum fuerint in finem inſtituta: multis vſu venit quod merito mirari omnes poſſint, vt ſuaſmet cogitationes ſenſuſque minimè intelligentes alio concilio revera quid inſtituant, alio id inſtituere ſibi videantur. Scio abſurdum hoc auditu viſum iri: ſed tamen (mihi crede) nihil verius, ac ne longe abieris, Iacobus & Ioannes Domini diſcipuli, quum in quodam Samaritanorum caſtello vna cum Domino admiſſi hoſpitio non fuiſſent propterea quod Hieroſolymam contenderent, cui ciuitati propter religionis controverſias quas illi cum Iudæis habebant, infenſi erant, Do-

minum ſic interrogarunt: *Vis ne iubeamus ignem de cælo deſcendere, qui eos conficiat: quemadmodum Elias facit?* Sed quid Dominus? *Neſcitis* (inquit) *quo ſitis Spiritu.* Videbantur illi ſibi proculdubio divinæ gloriæ ſtudio, eaque charitate, & pietate qua Dominum proſequebantur, id cogitaſſe: alioqui enim nunquam ſic Dominum interrogaſſent. Verum quod retulerunt reſponſum, palam oſtendit, ab offenſione ex denegato hoſpitio accepta, inveteratoq; quod inter duos illos erat populos odio, nec non ab occulta quadam vindictæ cupiditate profectam eam cogitationem fuiſſe. Sed & quo tempore cœperunt Romani Pontifices opinionem, authoritatem ſplendoremq; adipiſci, equidem nunquam crediderim eos omnis expertes fuiſſe pietatis, præter fortè paucos quoſdam: cum minime vulgaris pietatis eorum in ſcriptis conſpicua videre liceat veſtigia. Igitur cum illi non modo paterentur ſe honorificentiſſimè coli, evehi, liberaliſſimeq; donari: ſed etiam in acquirenda maiore indies authoritate potentiaque diligentem ſuam ponerent operam: veriſimile profectò eſt, ita viſum illis fuiſſe, eum ſplendorem Dei eccleſiæ vehementer fore vtilem: vt cum in maiore eſſent apud ordi-

nes

nes omnes veneratione, eorum multò plus ponderis haberent & monitiones,& reprehensiones, & ecclesiasticæ censuræ, quibus in officio populum continerent. Sed nihilominus ingenita in homine insatiabilis quædam habendi cupido, summaque animi elatio, qua fit vt quisque sublimi semper loco suam tum dignitatem,tum authoritatem, si possit, esse velit, non fere quicquam aliud illas ecclesiæ vtilitates eis persuadebat, & si nihil tale animadvertentibus. Nostra etiam ætate in Evangelij oppugnatione vt multi nihil spectent aliud, quam ne quid eis decedat de existimatione, de commodis, de opibus: quippe qui religionis cogitationem omnem ineptam, cachinnisque dignam putent : multos tamen adhuc esse, non possum mihi non persuadere,qui, quod faciunt, videntur sibi religionis amore,atq;vt Deo suam probent pietatem,facere. Immo vero ita futurum multis ante seculis ipsemet prædixit Dominus, ô qui tamen nisi eorum privatim quicquam interesset, vtra prævaleret sentētia: quam non tanto impetu, tantisq; animorum contentionibus hisce in cōtroversijs versarentur. Quid de ijs dicam, qui ad tutandamEvangelij causam arma induunt? Equidem vereor, multos magis duci conceptis

Matth. 13.

ceptis

ceptis in adversarios odijs,& vindictæ studio, tum autem etiam patriam sedem, bonaq; ac commoda conservandi cupiditate, vt Christum domi commode liceat colere, neque extorres contempti inopesq; eum sequi cogantur,quam vlla admodum ardenti veraq;pietate.Faxit Deus,vt mea hæc prorsus inanis sit suspitio:certè committendum nemini est, vt non diligenter suos examinet sensus, ne fortè sibi ipse fucum faciat: ne cum suam rem agat, Christi se rem agere sibi persuadeat. Non disputo autem hic quid liceat hoc in genere Christiano homini, quid minus: tantum suos cuique falsos prætextus notos esse vehementer velim.

Quin summi viri multoties hic fallunt se suam causau agunt quin Dei se agere putant

Maior quædam hic occurrit speculatio, in qua eorum ad quos ea pertinet, æquanimitate vehementer mihi opus sit. Obsecro itaq; eos per Christum Iesum, ne quicquam, nisi re plenè cognita, commoveantur: tum,si temerè, si iniquè fecisse reperiemur, succensendi locus sit, sin dixisse aliquid visi fuerimus, eorum erit dignitatis pietatisq; boni id consulere. Qui docendi in ecclesia funguntur munere, eaque de causa præclarum nomen opinionemque sunt adepti, si quis eorum attingat dogma aliquod: videmus sane quanta in eum so-

Adeo efferuescunt si quis sibi ausit contradicere.

leant

leant acerbitate insurgere. Neq; vero dubito (nam non nisi de pijs hic agimus doctoribus) quin sibi in eo videantur nihil spectare aliud, nisi vt Christi causam agant. Sed an subesse tamen possit aliud præter omnem eorum opinionem: quia tales homines maxime interest Christianæ reipublicæ nulla in re (magna præsertim) labi, vt à quo cavendum eis sit non lateat, magna animi intentione indagandum est. Cum prædixisset Dominus Hierosolymam proficiens, quæ illic sibi eventura essent, eumque hortatus Petrus esset, sibi vt parceret: quid illi Dominus? *Apage sis*, inquit, *satana: impedimento mihi es, non enim divina sapis, sed humana*. Quorsum hæc? Nimirum vt Domini apostolo, & ei quidem Apostolo cui Dei filius summi in se amoris testimonium reddiderit, ac pro cuius fide, ne vnquam deficeret, oraturum se pollicitus est, tale aliquid excidere appareat potuisse tam gravi dignum animadversione, vt eum Dominus, qui incredibili esset lenitate, satanæ appellaret nomine. Cum tamen verisimile omnino sit, visum sibi fuisse Petrum ea pietate qua Dominum coleret, addictum, sic eum fuisse hortatum. Quare etiam si præstantissimi sint aliqui in Dei ecclesia viri, & vates, & Apostoli ad eam instaurandam

ſtaurandam miſſi: tamen haud abſurdè eorum facta aliqua in dubium vocatum iri: potuerint ne aliunde, poſſintuè quam à Dei ſpiritu proficiſci. Certè autem, quandiu eorum dogmata ita communi omnium conſenſu coluntur, vt omni careant controverſia, eorum illuſtriori loco ſit nomen, dignitaſq; : ſpectatior authoritas, vita omnis iucundior, magiſq; tranquilla. Si illa in dubium vocentur, ſimul de omni eorum ſtatulis eis moveri videatur: id quod placere humano ingenio non poteſt. Ac tametſi iſti Dei ſervi ſunt, magnaq; ſamctitate viri: homines tamen adhuc eſſe, certum eſt, in quibus hæreditatis quam à primis parentibus acceperunt, aliquæ adhuc maneant reliquiæ: quæ reliquiæ temporibus eiuſmodi ocioſæ non poſſunt eſſe, ac ſi minus emergere palam poſſunt, at certè clam inſidioſè aliquid moliantur oportet, ne eo quidem animadvertente, in quo id conentur. Certe autem, ſi quicquid faciunt optimi iſti viri, eo in genere rectè faciunt, ac ſolo Dei glorię ſtudio ratione alia nulla admixta: cum *nos ne cogitare quidem boni ali-*
2 Cor. 3. *quid quaſi per nos poſſimus, ſed ad quamcunq; rem ſimus idonei, id à Deo ſit:* Dei ſpiritu duce id faciant neceſſe eſt, at vero ſpiritum carni, hoc eſt humano ſenſui repugnare

pugnare, humanumq; sensum spiritui, eius est doctrina qui mentiri non possit: vt quicquid facias impellente spiritu, non nisi tota reluctante natura, ægrè atq; invitus facturus sis. Quod experimur amandis inimicis, condonandis iniurijs, agnoscendis erratis delictisq; si quis nos merito reprehendat: exponenda vita propter Dei gloriam maledictis, ignominijs, insectationibus: deniq; cruciatibus, atq; id genus alijs. Age igitur ad quos hoc quidem pertinet, expendite, obsecro, cum animis vestris si quando in aliquem insurgitis qui cum aliquid sit vobis de doctrina controuersiæ, magnaq; eum incessitis verborum acerbitate: quam invitis, quam reluctantibus eò impellamini sensibus vestris. Sic enim fieri par est, si quidem impellente Dei spiritu id facitis. Itaq; verisimile est, quasi coactos ad id venire haud alio sensu, quam credibile est, Abrahamum vnicum filium suum Isaacum immolare paratum fuisse: vt parendum quidem censeret Deo, verum prædurum sibi rem mandatam tota exclamaret, doleretq; natura. Verisimile est, non facilè eo vos descendere, neque primo quoque inpulsu: sed acriter demum, ac sæpe extimulatos, non dico adversarij irritamentis,

ſed internis ſpiritus motibus docentis omnino exigere Dei gloriam, eccleſiæq; ſalutem: vt tales homines quam aſperrimis tractentur modis. Veriſimile denique eſt, frigidius vos, parcius jeiuniuſq; omnia exequi, quam exigat interna illa ſpiritus vis, ægrè verba quibus alterum durius imperatis, ſuppetere, ſubinde ad leniorem manſuetioremq; delabi ſtylum: orationem vix poſſe ad probra & maledicta redire. Conſiderate, quæſo, apud animos veſtros, primum ſit nec ne veriſimile: quæ quis facit Dei ſpiritus impulſu, in ijs eum tam difficili, tardo tergiverſantique verſari ingenio. Simul autem expendite, eiuſmodi ne vos pugnam tergiuerſationemque hoc in genere experiamini. Quod ſi vlla hic eſt vis, miror equidem vnde tanta ſit verborum copia, atq; in quibuſdam etiam tam elegans, tam ornata, ac tam pulcrè, concinnequè compoſita. Etenim quorundam ſcripta ſi quis inſpexerit quibus rixentur cum aliquo: iuraturus ſit, nihil fieri poſſe eloquentius, nihil copioſius. Quare ſi ad inceſſendum inexhauſta quædam vobis ſuppetit lectiſſimorum aculeorum copia: ſi inſtar cuiuſdam rapidiſſimi fluminis veſtra currit oratio: ſi ad initium faciendum leviſſima quæque vobis ſatis idonea

Ad convitia promptiſſimi, in ijs facundi.

idonea est causa: ac nusquam non satis multæ vobis occasiones offerunt sese: & postquam semel vellicare quempiam cœpistis, quasi addita in dies flammis materia, vester sedari nunquam videtur impetus posse: hic invito genio rem agi nullo apparet vestigio. Quare videte, obsecro, etiam atque etiam, ne non vllus Dei spiritus vestris tunc aspiret velis: potius enim videtur tum Dei spiritus vestris animorum permotionibus excussus vos vobis omnino permisisse, vt per vos quidem qualesnam sitis appareret, id nisi ita esse vobis videtur, periculum facite vestræ in tractandis controversiis lenibus verbis, humanis, mansuetiisque dexteritatis. Ac viderimus, vtrum hic eadem futura sit verborum copia, idem ornatus, eadem vis. Equidem vereor vt tantundem præstare hic possitis. Quæ sit autem causa alia, nisi quod insectandis adversarijs, vestris obsequamini ingenijs: & quod vestræ est naturæ aptissimum, faciatis. Lenitatem autem vt adhibeatis, charitate opus est, magnaque vi spiritus: cuius videte ne vobis non nimia sit copia. Neque vero propterea nego vos Dei servos esse, quin etiam ad res maximas delectos. Etenim si minus agnoscere Dei spiritum possum in tanta vestra acerbitate, vel si ipsum

in ſatanam vteremini, ne dicam aliquando in homines non peſſimos: alia eſſe video, quæ aliunde quam à Dei ſpiritu profecta fuiſſe perſuadere mihi non poſſum, ſed Dei ſerui erant & apoſtoli illi quos modo dicebamus: cum interim à Deo non eſſet neq; vindictæ cupido illa, neq; vitandæ mortis conſilium. Equidem pro Dei ſervis vos habeo, pro quibus etiam Deo maximæ debeantur gratiæ: quippe per quos tot, tamq; tetras fugaverit tenebras, tantum lucis attulerit Evangelio, ac tam immenſum hominum numerum à ſæviſſima ſatanæ tyrannide liberaverit. Magna hæc ſunt, quæq; facilè ingrata deleri oblivione nõ debeant. Verum enimuero non ideo fit, quin homines ſitis, & hominum more nonnunquam faciatis aliquid. Quare oportet ea opera quæ Spiritu ſancto duce atq; authore perpetratis, ab ijs ſeparare quæ veſtra ſunt propria: illaq; cognoſcere, vt eorum nomine ingentes Deo (vt dixi) agamus gratias, eamq; imitari conemur: hæc vt eundem precemur Deum, vt ea qualia ſint vobis patefaciat, neq; in ijs perſeuerare vos permittat: nobis autem det vt ea prudenter declinemus. Sic aliud judicandum erat de Ionæ concionibus quas ad Ninivitas habebat, quæ à Deo erant: aliud de execrandis verbis, quæ
ipſi

ipsi Deo iratus dicebat. Quamobrem autem iratus? ô quam detestabilis res est hominis ingenium, si suum Deus subtrahat spiritum: quia, quemadmodum per ipsum Ionam comminatus ipsis Ninivitis fuerat, nolebat amplissimam eam vrbem delere: quinimmo perspecta eius populi pœnitentia parcere ei maluerit, quod quidem exemplum divinis ideo mandatum literis non est, vt eo legendo tantum oblectaremur, tempusq; falleremus ridenda inepta hominis insania, qui Deo ipsi in animũ induxerit irasci, ac mirum in modum: cuique videretur Deus tanta exercenda clementia haud sapienter facere, seque melius quid facto opus esset intelligere. Immò verò, vt sunt omnia ad nostram tradita institutionem, documentumq; sic exemplum hoc scriptum reliquit Dei spiritus: vt in eo quasi in speculo, qui nostri sint sensus, qualeq; nostrũ ingeniũ dispiceremus, quod cũ salutẽ adipisci aliter nequeamus, quã à sũma Dei misericordia, clementiãq; inpetratam, ita sumus affecti: vt hanc clementiam, atq; misericordiam quisq; sibi tantum habere velit, ac paucis quibusdã quos diligat: in cæteros autẽ omnes vellet Deũ summo iure agere, severe, crudeliterque. Ac qualem quidem videre Deum vellet, talem nimirũ

ſeipſe gerit. Qninimmo proditum eſt literis hoc exemplum præcipuè, vt vobis documento eſſet, qui Dei agitis internuncios ac legatos, quorum proprius hic ſenſus eſſe ſolet. Non ſane quaſi deteriore vos ſitis ingenio quam alij: ſed quia in vobis officij veſtri opportunitate, niſi magna ſpiritus vi reprimatur, magnis prodat ſeſe, vt intelligeritis, veſtros ſenſus cum Dei natura nihil habere ſimile: itaq; veſtro munere exercendo haud eos duces ſequendos putaretis, ſed Dei præcepta: diſceretiſq; eius exemplo, qualem ſe ipſe præſtitit erga Ionam: talem ſe quiſq; veſtrum erga eos omnes genere quia à rectis inſtitutis deflexiſſe videbuntur. Ac videte vt deflecteret Ionas, cui Dei non ſatisfaceret iudicium, qui ſuum præferret, & ita præferret: vt ipſum in Deum excandeſceret, eſt ne quicquam quod vel cogitari poſſit ſceleratius? Non ne illud erat puditiſſimam ſuam ſtultitiam immenſæ Dei ſapientiæ præferre? Sed vbi ſunt tamen convicia, probraq; tanta digna arrogantia? *Non tu* (inquit Dominus) *vehementer es commotus*? Quaſi diceret: Quid hoc rei eſt, Iona? Mihi ne tu ſuccenſeas? Neque in mentem veniat, quis tu ſis, quis ego? Mecum igitur tibi agendum putas, perinde atque cum homine quopiam æquali tuo?

An

An neſcis me cœli, terræ atq; omnium quæ ijs continentur eſſe opificem? Me ea omnia ſumma adminiſtrare ſapientia? Hanc meam ſapientiam nullis terminis, nulla menſura contineri longiſſimè ſupra omnium poſitam cogitationes: cum tu perſæpe ne intelligas quidem vbi tuum figas veſtigium? Itaq; cohibe ipſe te, ac quid facias cogita. Hic nullum eſt convicium: nulla contumelia: ſed potius ſumma quædam lenitas. At quam init deinde rationem, vt Ionam in ſuæ agnitionem perducat amentiæ: ſiue cucurbitam, ſiue hederam creſcere facit, quæ Ionæ tuguriolum opacaret, *cumque magnam ex ea Ionas cæpiſſet voluptatem, vermes qui eam perderent immittit*: Iohn 4.
vt cum Ionas doleret rei nihili iacturam, quæ vna nocte nulla in eam inſumpta moleſtia, nullo labore creuiſſet, eo exemplo eum doceret, quam gravior fuiſſet ſibi cauſa tam amplæ civitatis excidium dolendi, *in qua eſſent præter iumenta, ſupra centum viginti milia hominum, qui ne dextram quidem à ſiniſtra diſcernerent*. Non igitur ei inſultat: non eum convicijs obruit: quod plerunque facere vos ſoletis: ſed dexteritate maxima ei ſuas patefacit ineptias. Quod ſi Deus ſic ferre hominem poteſt non ſe homines ferent mutuo, nemo cum

ſit qui non aliquo teneatur errore, qui non ſuo laboret morbo, qui non aliena & ipſe opus habeat manſuetudine, clementia ac miſericordia? Taceo quod nonnunquam aliquis alterum magna animi indignatione inſectetur, contumelijſque afficiat, qui cõtumelijs illis multo ipſe ſit dignior. Non fruſtra etiam quo loco Dominus reſpondet Petro, non ad ſepties, ſed ad ſeptuagies ſepties ignoſcendum eſſe peccanti fratri, ſimilitudiuem adijcit eius ſervi, qui cum à rege ſuo debiti decem milium talentorum liberationem impetraſſet, mox in conſervum ſuum qui ei centum denarios deberet ſævire non dubitaret: ad vos enim potiſſimum pertinere hoc exemplum præcedentia facile declarant: Ex quo dicendum vobis eſt, vt extenuetis apud voſmetipſos multitudinem, magnitudinemque delictorum quæ vobis Deus condonaverit, tamen, ſi cum peccato aut errore quem aliquando in altero tam acerbe inſectamini veſtrum quo Deo obſtricti eratis conferatur debitum: eandem proportionem fore, quæ ſit inter decem talentorum millia, & centum denarios. Quod exemplum profecto ad frangendos tantos quorundam ſpiritus aliquam habere vim deberet. Quæ cum vos veſtra ſponte non ſa
tis

tis animadvertisse videamini, ægre ferre non debetis: quinimmò magnas Deo gratias habere, agereque, quòd ea alicui patefecerit qui vos amanter moneret: non vt vllo modo vestram inquinaret famam, sed potius vt vos ista vestra minimè laudabili consuetudine valere jussa, aliam quæ magis vestris digna esset personis, cum cæteris maximis vestris laudibus conjungeretis: itaque fieret, vt in Dei regno ejusmodi essetis lux: vt nullum vestrum factum, nulla actio indigna quam posteritas omnis imitaretur, notari posset. Quòd si is quem ad vos monendum excitavit Dominus, haud ea est vel nominis celebritate, vel authoritate quæ videri in eo posset necessaria, qui magnos in Dei ecclesia viros moniturus esset: cogitate quam non sit hoc novum: vt Deus ad maximas quasque res gerendas contemptissimis vtatur hominibus. Quæ facinora patravit Deus per Apostolos? Sed quales homines? Quam magnus autem vir fuit Moyses? Sed is tamen soceri sui hominis alienigenæ, ac nullo pacto sapientiæ nomine cum eo conferendi opus habuit consilio: Quod cum datum ei esset, adeò non contempsit, aut minui in eo dignitatem suam arbitratus est, vt humanissimè probaverit, vsusq; eo fuerit. Reprehēdit

dit etiam Iudith & fœmina,& juvenis Hierosolymitanum ſenatum: neque tamen ille id ad vllam ſuam revocat ignominiam: quinimmò humaniſſimè aures ejus præbet monitis, obtemperatque. Proinde ſi vos eam aſſequi laudem non potuiſtis, vt veſtra ſponte quæ oportuit, vitaretis: quia videlicet homines ſitis, non dii: ſaltem cavete etiam atque etiam ne ea quæ proxima eſt, effugiat: quaque nulla fortè in hominem cadere poteſt major: videlicet vt veſtra cernatur modeſtia, qui rationi, per quemcunque patefiat, ac quantacunq; ſit hominis veſtri authoritas, parêre lubentes velitis; vtque cor habere non lapideum, ſed carneum videamini. Id tam decet vos facere, quàm quod maximè: quippe qui lux ſitis mundi, in quos omnium ſunt ora, oculique converſi. Neq; verò omnem ego verborum damno acrimoniam ſublato omni perſonarum, rerum, loci temporiſq; diſcrimine. Sic enim & Ioannem cognomento Baptiſtam reprehenderem, qui Phariſæos quoſdam viperarum progeniem appellaverit, & Dominum ipſum qui idem hominum genus tam duris, atrocibuſque aliquando acceperit verbis. Sed hoc tamen contendo, magna graviq; ac maximè certa cauſa opus eſſe, vt eò veniatur. Vt exempli

gratia

gratia, compertum habeatis errorem esse, ac magnum eum quem oppugnatis, & authorem perverso pertinacique esse animo, qui ne agnitæ quidem veritati velit acquiescere. Verùm vt propter quemlibet vel levissimum lapsum, nisi quis ad primum quodque verbum vobis cedat, ac prostratus quasi deos quosdam colat, excandescatis, ad probra, & maledicta veniatis, morbum reddatis incurabilem, ad sectas constituendas homines adigatis, summa imis æquetis: nonnunquam etiam hæc faciatis, cum vos hallucinemini, non ii quos insectamini: quis ferre possit? Quis etiam, cum vos videat quasi indoctos medicos ad omnem morbum idem semper ministrare medicamentum: quis (inquam) non maximè stomachetur? Vultis quod res est, dicam? Dicendum omnino est, vt demittatis animos, vt magna patientia eum audiatis qui vobis videatur sapientia eruditioneq; multò inferior: vt expiscari velitis quænam illæ sint decipulæ quæ rudi ineptoque, sed tamen fortè arroganti cuipiam ingenio fucum faciant: vt excogitare velitis rationes adeò apertas, conspicuasq; vt quibus cum res est errores suos videre ac palpare possint: hæc, inquam, vt faciatis, magno conatu naturæ resistatis oportet, quæ

minima

minima quaque re commovetur, impatiens eſt, & ad injuriam maximè prompta: ac proinde ægrè contineri intra modeſtiæ, humanitatiſq; limites poteſt, invicta quadam opus eſt patientia, magnaque vi ſpiritus. Vt merito hoc dici anguſtum poſſit oſtium. Vt autem ad iras, ad inſultus, ad probra maledictaq; veniatur, humano quidem ingenio haud opus eſt calcaribus. Neque ſanè ei vt obtemperes, magna eſt opus induſtria. Quod adeò verum eſt, vt etiam ſi hanc quam nos laudamus lenitatem adhibere inſtitueris, acerbitatemq; vitare, tamen nunquam tantum depoſiturus ſis ferociæ, quin adhuc plus ſatis retineas. Quòd ſi naturæ per ſe præter modum feroci etiam calcaria addiderimus quod ejus ſit, Spiritui ſancto tribuentes, nobiſque in eo blandiamur, quonam res evadet tandem? Profecto neceſſe fuerit pulcherrimum inſtauratę Eccleſiæ ędificium denuò ruinam facere irreparabilem. Videre eſt autem, ſi quis bonum aliquem in finem facere ſe ſomniet id, in quo tamen ſuis indulgeat cupiditatibus in eo nullas eſſe metas, nullas leges quibus ſic fucata coerceatur libido. Ita Romani Pontifices cùm ſuum ſplendorem, opeſq; ad Dei gloriam, optimumq; Chriſtianæ reipublicæ ſtatum pertinere

tinere

tinere arbitrarentur, ipſimet ſibi in eo fucum facientes: tantæ illis indies accenſiones factæ ſunt potentiæ, dignitatis, faſtus, vt potentiſſimis quibuſq; regibus, atque Imperatoribus eſſe poſſent invidiæ. Cui libet quæ maximè miretur videre, perlegat librum cui titulus eſt Ceremoniale Romanum, non ita pridem Coloniæ Agrippinæ excuſum. Ibi videbit qua pompa Romanus pontifex ſolennem celebret Miſſam: qua pompa ſolenne convivium, qua pompa ſolenniter equitet: vt ſi Deus humana forma inter homines regnaturus ſit, moreque hominum pro dignitate ſua pompa vſurus: quid jam pro eo cogitari poſſet majus, relictũ videatur nihil. Vna ex re qualia ſint cætera conjectare liceat. Etenim inter alias leges & illa eſt: vt ſi, quo tempore pontifex ſolenniter equitat, rex quiſpiam adſit, aut ipſe etiam Imperator, illi etiam obeundum aliquod ſit munus. Sed quale, obſecro, munus tamen? Fortè vt ſua tum ſapientia, tum authoritate omnia decenter fieri, ac concinnè pro fabulæ dignitate curet: & certè vt ſecundum eum primum obtineat locum? O indignum facinus. Quis crediddiſſet? Immò verò pontificia illa lege Imperatoris munus fuerit, vt pontificem quaſi pedeſter famulus à latere comitetur.

quod

quod fecit in Constantiensi concilio Sigismundus, cum pontificiam coronam obtinuisset Martinus Quintus: quid addi vel cogitatione ad tantam possit superbiam? Ita si qui videantur tibi Christi rem agere, ac Dei gloriæ inservire quibusvis quacunque ratione insectandis: cum interim id ad eorum pertineat vel commoda, vel dignitatem, vel studia, nihil tam acerbum, nihil tam sævum, nihil tam crudele, aut atrox excogitare possunt, quin eis lenitatis nimium habere videatur, & clementiæ: adeò vt mentiri eorum in fraudem quos exagitandos, aut conficiendos putant: eosq; maximis, & iniquissimis quibusque calumniis onerare multo eis res sanctior videatur, quàm si vlla alia in re verum dicant: atque horum vni cuipiam vitam eripere, quàm plurimos alios vel eorum ipsorum quibus favent, servare incolumes.

Ficta plurimorum in Deum fiducia, ac etiam gratitudo.

Persimilis suprascriptæ alia quædam accidit tum collocanda nostra quacunque in Deum fiducia, tum agnoscendo quicquid adepti fuerimus beneficii authore prævaricatio. Sit enim quispiam rebus necessariis ita instructus, vt vivat commodè, sive ex fundis suis, sive ex arte, aut mercatura; sit hujus vita honesta, mores qui bonum virum deceant, religionem amet, cœtus frequentet

quentet, conciones audiat, Deum tam publicè quàm privatim vocet: denique ea præstet omnia quibus commendare non indiligens observator pium hominem possit. Neque verò simulatè ille se quicquam arbitretur facere. Hunc igitur si ita interroges: Vnde nam iste tuus est victus? à tuisne fundis? Quid (inquiet) à meis fundis? illi quidem mei citò esse desierint: nisi efficeret sua summa bonitate Deus, mihi vt essent salvi. Neque verò mei etiamsi essent, alere me possent, nisi idem mihi fructuosos eos redderet. Perbella verò sanctaque oratio; cui fortè addiderit insuper, dixeritque: ne eum quidem panem quem jam paratū domi habeat, immò quem manu teneat, alere se posse: nisi dederit Deus eo frui, atque ali vt possit: itaque petendum illum nihilominus esse etiamnum. Hujusmodi verbis quid cogitari possit vel sanctius, vel religiosius? Nihil (inquis) si modò nihil habeant fictum, sed hominis sensum bona fide exprimant. Fac hominem illum haud aliter loqui, quam ipse sibi persuasus esse videatur. Quid si nihilominus aliam re vera hominis esse fiduciam docuerimus: aliam eum sibi præter omnem suam existimationem fingere? Difficile (opinor) factu videatur: sed certum est tamen experiri. Age igitur

igitur hanc ingrediamur viam: eripiamus huic pio homini bona, artem omnem lucrifaciendi, amicos, hominum omnium societatem: denique quicquid Deus non est: constituamusque eum in deserto quopiam loco, procul ab oppidis, pagis, omniq; hominum commercio cum sola conjuge, ac filiolis quos vnicè diligat, sine vllo commeatu. Audiat clamantes filiolos, panemque poscentes: quid faciat hic noster cum solo Deo relictus? Cœnæ (opinor) tempus patienter expectabit: quod cum venerit, Deum precabitur cibum sibi vt suppeditet: aut fortè etiam majusculo filio de more id delegabit muneris, certus non minus divitem ac liberalem hîc fore Deum, quàm domi cum esset expertus eum fuerit. Hei mihi quàm vereor ne hic multò videatur alius, vt videlicet exanimatus ægrè spiritum trahens magnis gemitibus petiturus à Deo sit, ne se deserat. At quid hîc sibi volunt isti gemitus? Domi quidem quum esset: haud habebant preces hunc gemituum comitatum. An veretur fortè ne non tam habeat hîc in deserto Deus quod suppeditet: quàm domi quum esset? Aut minusne factus est bonus Deus nunc, quàm erat paulo antè? Vbi pristina illa tam firma, tamq; tranquilla fiducia? Quî fit vt non eadẽ hîc

sit

sit quæ domi fuerat? Idem certè Deus est. res quidem hîc loquitur ipsa: domi quum hîc noster esset: quæ fiducia videbatur in Deo posita, rerum quæ aderat, innitebatur affluentiæ penè omnis. Sed quòd homo eam se habere in solo Deo positam putaret, non nisi præstigium quoddam erat, ac somnium. Deo videlicet fidebat (quod vulgò dici solet) accepto pignore: dum aspiceret Deum in penu, in horreo, in cellis, abundè fidebat ei; is postquam corporeis ab oculis subduxit sese, vt jam nonnisi animo cerni possit: multò alia res est. Hinc igitur illæ lachrymæ, atque illi gemitus: huiusmodi autem exemplo, siue similitudine discere possumus, quod dictum est à Domino. *Si tantum fidei habueritis quantum est granum sinapis, si dixeritis huic monti, Migra istinc illuc* migraturum: haud ita accipiendum, quasi in verbis excessus quidam sit, qualis in illis intelligi possit Ioannis quibus dicit: *Si literis mandarentur singillatim quæ fecit Iesus omnia, fore vt ne ipse quidem mundus tot libros qui scriberentur capere posset*: sed accipiendum, vt verba sonant: nostram enim fidem, vel cum maxima videatur, si ab iis omnibus abducantur oculi, omnisque cogitatio quæ Deus non sunt, tam exiguam esse, vt perci-

pi vix poſſit. Maximè autem prodeſt hîc non hallucinari ne cum abundare nos eo opinemur, cujus maximè ſimus inopes, non ea animi intentione qua oportet, id nobis tribui petamus.

Quàm parùm autem ponere in Deo fiduciæ ſolemus: tam parum etiam, quicquid aſſequamur, illi acceptum ferimus: quodq; fit in rebus ad vitam neceſſariis, idem fit aliis in rebus omnibus. Quis enim noſtrûm eſt, qui quantulamcunq; habeat cum cæterarum rerum, tum præcipuè divinarum ſcientiam, non ea ſibi videatur Deo acceptam ferre: atque illum ſe ejus adnoſcere doctorem? Verùm ſi tam commodè hîc atque ſuperiore exemplo ab omni re abducere cogitationem poſſis quæ Deus non ſit, palàm fieret, adeò exiguam hujus honoris partem nos Deo tribuere, vt percipi vix, ac ne vix quidem poſſit. Verbo quidem Deum fatemur authorem: nec ſane ſimulare nobis videmur: ſed interim noſtrum ingenium, vigiliæ, labores, libri, doctores ſunt ante oculos. Vt ſi à calce ad carceres ſimus revocandi, ac erepta nobis ſcientia de novo acquirenda ſit: ſed ita, vt iſta nobis deſint præſidia, ſolus nobis Deus à quo eam impetremus, ejuſque oracula relinquantur: neſcio quàm certam ſimus

ſpem

ſpem ejus adipiſcendæ habituri. Hujuſmodi ex diffidentia manant omnes illæ proviſiones, quas excogitare homines ſolent ad conſervandam, quominus depravare eam queat poſteritas, doctrinæ puritatem: eas dico proviſiones, anxiè citra vllum Dei mandatum ſua humana prudentia comminiſcuntur: quas profectò miſſas facerent, ſi ſeriò perſuaſum haberent, Deum harum eſſe rerum diſpenſatorem: perpetuò vivere, atque excubare ejus ſpiritum; vt eas cuſtodiat, & ab adverſarii artibus inſidiiſque tueatur. Sed cum præſidium ſibi in ſuis collocent inventis: velit autem Deus quàm inepta omnia noſtra ſint conſilia, conſpicuis docere experimentis: fit, vt ſua ſubtracta tutela, nos ſinat noſtro Marte cum ſatana bellum gerere: hoc eſt quamprimum ſuccumbere, atque vt meriti ſumus, perdi. Si omnis ſapientiæ Deum verè agnoſceemus authorem, nequaquam talia legerentur vſquam verba: Niſi à nobis didiciſſent, ne verbum quidem de Evangelio facere poſſent. O bone vir, nunquam non tibi in manibus eſt Evangelica hiſtoria, neque ſuccurrit illud verbum, *Si hi tacuerint, lapides loquentur?* Sanè tui fuit ingenii, vt ſanam Evangelii intelligentiam aſſequerere: tuque vnus ex

 omnibus

omnibus natus es, qui facere id posses: ita est: nisi tu fuisses, pro humani generis salute nihil erat spei reliquum: igitur tam præclaro in facinore restauratæ Ecclesiæ Spiritus sancti nullæ partes fuerint: tibi ergo vni acceptum ferri oporteat: tibi omnis debeatur gloria. Quòd si illud Dei opus fuit, si ejus contigit munere, vt veritatem aspiceres: annon æquè cuique alii aperire Deus oculos potuisset atque tibi? An ille fortè tuo ingenii acumine indigebat? Aut

1 Cor. 14. tibine quid debebat plus quam alii cuiquam? Quid est igitur quòd dicas, Nisi à nobis didicissent, ne verbum quidem de Evangelio possent facere? Sed ne illud fieret, vt quicquid in lucem prodeat quod ex tua non exierit taberna: quasi propterea satis certum sit, nisi malum esse non posse, protinus in animum veniret cogitare: aha, quid novi excogitavit satanas? Neque te, re nondum cognita, præceps objiceres. Quin potius ita cogitares cum animo tuo: Dominus quidem perbenignè mecum egit, qui mihi plurima, eaq; admodum præclara patefecerit: quid si huic quoque patefecit aliquid, quod me adhuc celaverit? petamus à Domino, vt si ab ipso sunt quæ hic dicit, det nobis vt & nos grato, reverentique assequi ea possimus animo. Sin humana

mana ſunt inventa, ac proinde à vero aliena, det nobis vt tanquam vana, nulliuſque precii contemnamus: neque patiatur ea in noſtros illabi animos. Quòd ſi ita ſe res habet (vt certè habet) vt niſi tibi Dei ſpiritus illuxiſſet, non plus videre tu potueris, quam quivis alius: & eo beneficio tam alium quemvis proſequi potuerit, quam te: tum autem illi perinde facile ſit, quicquid vult, ſiue hunc, ſiue illum docere abſque vllo diſcrimine, neque tibi quicquam debuerit magis, quam alij cuiquam: qui fit vt ad contemnendum quicquid ab alio proficiſcatur, tam ſis proclivis, vt protinus ſuſpectum habeas? Immo vero vt pro damnato habeas? Teque omnino re in comperta obijciendum putes? Neque tanta vti potes patientia, vt auſcultes prius: atque perpendas? Profecto non alia cauſa eſt: niſi quod tuo ingenio, iudicio, vigilijs quidẽ omnia tribuas. Quoniamq; tibi inſtar es phœnicis cuiuſdam, cum quo conferri nemo poſſit, neceſſe eſt tibi cuiuſuis contemptui eſſe ingeninm. Quoniamq; in locum incidimus cognitu valde quidem neceſſarium, operæ precium fuerit, paululum hic inſiſtere,

Contingit temporibus alijs, & noſtra etiam ætate, vt inter viros quorũ ſpectata eſſet

non tam eruditio, quam pietas, intercesse-
rint de religionis doctrina controversiæ:
atque adeò nulla coire facilè potuerit cō-
cordia: vt potius indies lites increbuerint,
recruduerintq; magis ac magis. quid ergo
hic dicendum est? Vbi idem tum asseritur
tum negatur, vera dici vtrinque non pos-
sunt: vt alteram partium errare necesse sit.
Quid (inquam) de ea quæ erret, dixeri-
mus? Nunquamne eam ad Deum confu-
gere, qui ei opem ferat, suumq; imper-
tiat lumen: vt rectè eo duce judicare de re-
bus possit? Verisimile id quidem non est:
immò verò constat in fieri, si non alibi certè
publicis in precibus; quid ergò? Fortè
non stat Deus promissis dando petentibus
suo spiritu? Ne id quidem fieri potest.
Quid deniq;? An isti absq; fiducia petunt?
Absq; maxima fortè fiducia fieri potest sed
prorsus absq; vlla, credibile non est: ac mi-
rum est tamen, eos veri lumen nunquam
impetrare. Profectò huius rei alia causa
esse nulla potest, nisi quòd tametsi lumen
spiritumque à Deo poscentes agnoscere
videantur se illo carere, atque opus habe-
re, re vera tamen id non agnoscant. Quin-
immò in ea esse videntur persuasione, oc-
culta illa quidem, sed maximè tamen fir-
ma, atq; constante: vt tantum se jam pro-
fecisse

fecisse arbitrentur, vt errare amplius non possint, neque quicquam quod præterea discant, supersit, saltem certè hominis cujusquam ope adjuti. Hinc illa sunt verba quæ de quopiam narrantur: Huc nisi discendi causa nemo intret. Præclarè. Annon hic videbatur non tantum gustasse aliquid de arbore scientiæ boni ac mali: sed ipsam planè arborem totam, quanta quanta erat, devorasse? Huic quidem qui iam Dei sibi est instar: idque à Deo petit quo se abundare affluenter arbitratur, quem spiritum, quod lumen dederit Deus? Fieri etiam potest, vt petant isti quidem, verùm non rei, quæ in controversiam venerit gratia: quippe quam se certissimè cognitam habere arbitrentur, sed generatim rerum omnium gratia: neque tam quia intelligant quicquam sibi deesse, quàm inveterato potius quodam vsu verba non tam corde attentè, quàm lingua perfunctoriè pronunciantes, quodq; faciunt super vno puncto in controversia posito, idem facerent super quocunque alio quod deinceps vocaretur in dubium. Quo fit, vt tametsi isti in vniversum opus se habere majori lumine videntur non diffiteri: venire tamen tempus nequeat, quo tempore præsenti quapiam in re eo se carere intelligant, ac pro-

pterea aliqua id petant animi intentatione. Huiusmodi porro persuasiones à primis nostris parentibus hæreditate accepimus: quippe qui ad arrogantiam, ad superbiam temeritatemque simus nati. Accedit autem eò, quod homo in rebus omnibus huiusmodi vtatur industria, vt si quid obseruauerit frequenter certo quodam modo fieri; neque vnquam accidere aliter animaduerterit: coniecturam faciat, id semper ita contingere. Quare, cui aperti oculi fuerint, vt multos discernere erorres posset tam antiquos, quàm recentes, de omnibus se eodem modo absq; vlla erroris suspicione iudicare se posse sibi persuadet. Cumq ;ea coniectura eadem capta ratione quæ omnibus in rebus capitur, eò pertineat quo suapte natura homo maximè fertur: ad eius videlicet laudem, dignitatemquè: videri mirum non debet, si altissimas firmissimasq; in animo radices agat. Quòd si aliqua etiam accesserit popularis aura (vt deesse quidem non potest)quasi hominis divinę sapientię certũ firmumq; testimoniũ! id verò fit(nisi diuina in tẽpore occurratur prudentia)hominem prorsus in sui opinione dementare. Sed quid de populis dixerimus? ò rem prorsus admirabilem. Excitabit Deus hominem qui in quibus

versentur

versentur erroribus, eis ostendat: omnisq; eius hominis oratio eum habuerit ingressum, quod fidendum hominibus non sit: quippe qui tum fallere, tum falli possint, quinetiam plerunq; & fallantur, & fallant: immo vero ne mmltum quidem tribuendum vniversi populi iudicio, neque multarum simul nationum neque multarum ætatum, quia falli nihilominus, si fidem adhibueris, possis: vnam autem esse Dei vocem cui tutò absque vlla erroris suspicione possis acquiescere, qui tandem divino illi homini aures præbebunt: quid facient? quid? Pape, inquient, hic qui ab hominibus in solum Deum omnem nostram transferre vult fiduciam, soli Deo fidem adhiberi, sanctus vir, piusq; sit necesse est. Quam hic, hic dignus est quem sequamur: huic tutò plenam possumus fidem adhibere: huic possumus fidere: non illis qui seducere nos, suam vt rem agerent, solebant. & sic cum & cogitent, & dicant, videntur tamen sibi recto sancti hominis consilio obtemperare, fidem suam ab hominibus in Deum transferentes neque animaduertunt se eam ab hominibus in hominem transferre: cuius haud talis erat oratio: Ne illis aut illis hominibus fidem habeatis, qui tantùm hu-

mana vos docent inventa: sed mihi qui vos non nisi divina sum docturus, sed hæc, ne vllis credatis hominibus, cumq; & ipse homo esset: ea lege ne ipsi quidem credendum erat, nisi quæ attulisset, conspicuis confirmasset divinarum literarum documentis, sic enim non tam ei credidissent, quam multo magis divinis illis quæ attulisset testimonijs. Quod si hic vir errores omnes qui essent in ecclesia videre nequaquam potuit: aut in novos forte incidit aliquos (quod quibusdam contigisse constat) populus, cum eisdem fere rationibus adductus, quibus vir ille in nimiam sui fiduciam illapsus fuerat ex eo Deum sibi fecerit: iam aures quibus eos audiat, qui vel latum pedem ab eius dogmatibus declinare velint, non habeat. Quod si quis obijciat ei, non esse vni cuipiam homini, quisquis ille sit, tantum tribuendum, quin eius omnia dogmata Dei verbo iudicanda sint: ita eundem ipsum docuisse quem sequatur, nihil proficiat. Quanquam enim nihil iam audire possit præter doctoris sui decreta: nunquam tamen efficies, vt se vni homini totum initi, non Dei verbo assequatur. Sed hoc adhuc nihil est. Sit alius quispiam qui primi illius lapsum aliquem animadverterit: eius notauerit morosita-

tem,

tem, nimiamq; sui fiduciam: sed & populi hallucinationem, qui cum videatur sibi ab hominibus in Deum suam transtulisse fidem, ab hominibus in hominem transtulerit: expertus etiam fuerit, quantum ea res habeat incommodi: quare summa omnia fecerit, vt eum populum ab eiusmodi quasi fascino quodam liberaret, aditumq; ad eum veritati patifaceret: deniq; ostenderit suis hæc omnia:& ita ostenderit, vt illi nihil mirentur magis, quam erroris vim illam tantam. Sed quid tandem faciat ipse? multo opinor prudentius cavebit videlicet, ne quod in alio damnauerit, idem ipse admittat, suos monebit ne sibi plus adhibeant fidei, quam par sit se hominem esse, propterea q; errori obnoxium immo vero fieri vix posse, quin multa ignoret, itaq; eatenus tantum sibi fidem habeant, quatenus ex divinis literis certa perspicuaq; testimonia attulerit, si quem autem animadverterit se nimio in honore habentem, obiurgabit eum: vt fecerunt Paulus, & Barnabas, quum eis divini offerrentur honores. Heu, quicquam ne horum faciat? Nisi magna cogat vis spiritus: caue tibi persuadeas. Immo vero & ipse cum se esse arbitretur qui omnia noverit, qui

errare

errare nequeat, in quem Deus immensos suæ sapientiæ thesauros ita effuderit, vt quod alij tribuere possit, nihil sibi reliqui fecerit: qui denique sapientia ipsum æquet Deum, quare claudere cœlum volet, ne vel gutta pluere amplius possit: nullam aquam patietur bonam existimari, nisi suo de fonte fluxerit. Tametsi autem verbum aliquod excidat nonnunquam, quo modestiæ aliquid præ se ferat: vt si rogaverit quisquis, erroris aliquid suis in dictis aut scriptis deprehenderit, se vt moneat: pergratum id sibi futurum, aut quid eiusmodi, si quando ad experimentum veniendum sit: iam videre liceat, verba illa non nisi à summis labijs profecta fuisse, vt vt sibi forte videatur valde ea ex animo, ac serio protulisse. Qui porro hunc sequuti fuerint, ex eo tam ipsi sibi Deum facient, quam alij fecerant ex priore; & qui hoc mirabuntur stupore maximo, quasi cogitari nihil possis absurdius, tandem tamen & ipsi idem facient, aut multo etiam peius: tanti est negotij homini cuiq; non aut alium quempiam hominem, aut se ipsum Dei in locum collocare: cum tamen nihil minus se facere opinetur. Atq; hæc quidem mihi occurrerunt exempla quibus contingere ostenderem, vt aliud quis ageret, aliud sibi videre-

tur

tur agere, in alio positam haberet fiduciam, in alio eam se habere sibi persuaderet in dignoscendis suismet cogitationibus, mirum in modum cæcutiens. Atq; haud scio, an aliud quiddam addendum sit, quod illi ipsi qui de Christiana religione differentes sola Dei gratia propter Christum salutem hominibus contingere fatentur: collocanda deinde sua fiducia vix possint à sua dignitate, suisq; meritis oculos deijcere, cuius rei suspicionem illud mihi inijcit: partim, quod naturalis hominis sensus deprimi se ægerrimè patiatur, suæq; laudi, ac gloriæ impensè studeat: partim quod videam, cum tanti sit negotij ad Evangelicam normam citra fucum vitam instituere, adeò procliuem esse hominem ad comminiscendas sanctimonias alias, quibus ipse sibi placeat, vt colligendis (quod paulo ante dicebamus) aliorum peccatis, ijsq; seuero supercilio damnandis, multis, admodumq; verbosis ferendis de Evangelio sermonibus, atque ijs qui paulum de spacio curriculoq; receptæ doctrinæ deflectunt, insolenter tractandis, & in corporis cultus omnis neglectu, & id genus rebus alijs. Nam de Pontificijs qui tot æternæ vitæ lucrifaciendæ rationes excogitaverint, mirũ non est, apud quos palam ea iam invaluisset opinio,

errare nequeat, in quem Deus immensos suæ sapientiæ thesauros ita effuderit, vt quod alij tribuere possit, nihil sibi reliqui fecerit: qui denique sapientia ipsum æquet Deum, quare claudere cœlum volet, ne vel gutta pluere amplius possit: nullam aquam patietur bonam existimari, nisi suo de fonte fluxerit. Tametsi autem verbum aliquod excidat nonnunquam, quo modestiæ aliquid præ se ferat: vt si rogaverit quisquis, erroris aliquid suis in dictis aut scriptis deprehenderit, se vt moneat: pergratum id sibi futurum, aut quid eiusmodi, si quando ad experimentum veniendum sit: iam videre liceat, verba illa non nisi à summis labijs profecta fuisse, vt vt sibi forte videatur valde ea ex animo, ac serio protulisse. Qui porro hunc sequuti fuerint, ex eo tam ipsi sibi Deum facient, quam alij fecerant ex priore; & qui hoc mirabuntur stupore maximo, quasi cogitari nihil possis absurdius, tandem tamen & ipsi idem facient, aut multo etiam peius: tanti est negotij homini cuiq; non aut alium quempiam hominem, aut se ipsum Dei in locum collocare: cum tamen nihil minus se facere opinetur. Atq; hæc quidem mihi occurrerunt exempla quibus contingere ostenderem, vt aliud quis ageret, aliud sibi videretur

tur

tur agere, in alio poſitam haberet fiduciam, in alio eam ſe habere ſibi perſuaderet in dignoſcendis ſuiſmet cogitationibus, mirum in modum cæcutiens. Atq; haud ſcio, an aliud quiddam addendum ſit, quod illi ipſi qui de Chriſtiana religione diſſerentes ſola Dei gratia propter Chriſtum ſalutem hominibus contingere fatentur: collocanda deinde ſua fiducia vix poſſint à ſua dignitate, ſuiſq; meritis oculos deijcere, cuius rei ſuſpicionem illud mihi inijcit: partim, quod naturalis hominis ſenſus deprimi ſe ægerrimè patiatur, ſuæq; laudi, ac gloriæ impenſè ſtudeat: partim quod videam, cum tanti ſit negotij ad Evangelicam normam citra fucum vitam inſtituere, adeò procliuem eſſe hominem ad comminiſcendas ſanctimonias alias, quibus ipſe ſibi placeat, vt colligendis (quod paulo ante dicebamus) aliorum peccatis, ijſq; ſeuero ſupercilio damnandis, multis, admodumq; verboſis ferendis de Evangelio ſermonibus, atque ijs qui paulum de ſpacio curriculoq; receptæ doctrinæ deflectunt, inſolenter tractandis, & in corporis cultus omnis neglectu, & id genus rebus alijs. Nam de Pontificijs qui tot æternæ vitæ lucriſaciendæ rationes excogitaverint, mirũ non eſt, apud quos palam ea iam invaluiſſet opinio,

nio, quod suis bonorum operum meritis servari quemlibet oporteret. Quinetiam vehementer suspicor, quamplurimos pa rum animadvertere, longe aliam esse rem de religionis doctrina disserere, ac dicere quod fide & gratis obtineatur salus: atque ita persuasum esse, aliud de sua quenq; spe privatim constituere, persuasumq; habere quod sibi Deus propter Christum sua condonet delicta, ac se in filium benigne acceptet. Cum fieri absque dubio possit, vt quis vnum quidem pro comperto habeat, ac de eo disserere luculenter possit: alterum ne summis quidem labijs gustaverit adhuc. Quo fit fortasse, vt non pauci circa suammet ipsorum fiduciam hallucinentur, eam sibi fiduciam vendicantes cuius gustum nullum habent. Atq; vtinam etiam horum non nimis magnus esset numerus. Quo minus porro ratione vlla earum quas adhuc recensuimus hallucinemur, vna propemodum cautio est, in quo lubricus sit error non solum non ignorare, verum etiam in promptu, meditatoq; habere. Quapropter haud satis fuerit, hæc semel didicisse: quinimmo nunquam non volutanda animo sunt: ita, vt hinc ante oculos sint isti (occultissimi quidem alioqui) satanæ laquei, illinc tuum vitæ genus, conditioque, & tu-

um

um ingenium: tum autem quæ in tempora incideris, vt quicquid eſt eiuſmodi in quo haberet poſſit pravus hominis ſenſus quod quærat, quod cupiat, quo oblectetur, quod amet, quod æſtimet: etiamſi tibi is eſſe animus videtur, in quem nihil tale cadere poſſe putes, alius quo ducaris ſpiritus, alius ſcopus in quam tua dirigas conſilia: caue tibi blandiare, caue tibi ipſe facile fidem habeas, excute ipſe te ſæpe ac ſæpius. Experieris enim non ſemel, quod iuraſſes, nihil eſſe præter ſpiritum: quidvis fuiſſe potius quam ſpiritum: ac ſi aliter olfacere quicquam potes: veniat tibi in mentem doloſi ſimulatoris cuiuſpiam, aut avari, aut ſuperbi, aut ambitioſi, aut invidi, aut vindictæ cupidi, ſed tibi probè noti, ac cogitato ipſe tecum, ſi quod tu meditaris, aut coneris aut facis, id ille fecerit: quam putas eius eſſe ſuſpicareris mentem, quod concilium, quem ſenſum? Mox redito ad te, ac perſcrutare perquam diligenter tui cordis arcana, num eiuſmodi ſenſus in te veſtigium ſit vllum, ac ſi vllum vel leviſſimè impreſſum appareat, caue contemnas: ſed perſcrutare magis ac magis, invenies enim profectò quod miraturus ſis. Quantique faciendum putas Dei gloriam, & optimum eccleſiæ ſtatum, & ſempiternæ vitæ

ſpem

ſpem, tam ſerio in harum rerum omnium verſandum tibi meditatione fuerit.

Qui fit ſcientes prudenteſq; multi peccent.

Vt autem ſciens, ac prudens in Dei legem committat homo, facit præcipuè deprauata primorum parentum lapſu natura in omnes homines diffuſa, omnibus in rebus divinæ legi prorſus inimica. Primum etenim haud illi ſatisfacit Dei providentia: quippe qui tum parum ſapienter ei facere videatur amplis opibus, atque imperijs ijs largiendis qui nec illis vti, neque hæc regere prudenter poſſint: tum parum iuſtè, qui ſceleſtos homines fortunet, deprimat bonos, eoſq; nefariorum hominum iniurijs expoſitos ſinat, neque vlciſcatur quamprimum eis illatas iniurias. Cumque vellet eum Deus ab humilibus huius vitæ rebus ad cœleſtia oculos attollere, atque in cœlo non hic cumulandis ſibi theſauris intentum eſſe: ipſe tamen hic totus hæret: hic commodè ſibi eſſe vellet: hic maximè, atque optimè ſe inſtructum ab ijs rebus quæ non tam animo cerni, quam manu palpari poſſint. Iubet Deus eum ſuas omnes cupiditates abijcere, atque ab ſe evellere: ipſe autem multo mallet eas vel cumulatiſſimè implere. Exigit ab eo Deus in vicinum ſuum charitatem: ipſe ſui charitate metiri omnia multo mallet, ac de vicino haud aliter

ſiter cogitare, quàm vt eum ſibi ſubijceret, & ad omnia ſua commoda illo, eiuſque rebus omnibus pro animi libidine tanquam rebus ſuis vteretur. Idemque fit in rebus alijs omnibus. Præter autem communis naturæ vitium, eſt etiam ſuum cuique proprium: quod tametſi cum communis naturæ depravatione eſt coniunctum: ideo tamen cuiuſque proprium dici poteſt, quod alij ad alia maiore quadam vi, atque impetu rapi videantur. Quod ſi aliqua virtutis ſemina in homine ſint, vt omnino ſunt: fere videas, qui vnam aliquam participauerit aut alteram, aliarum expertem eſſe. Cuius differentiæ cauſas attigimus alibi, diverſitate eiuſmodi fit, vt ſi quis à rapinis, inhoneſtiſque lucris abſtinuerit, ſuæ nequeat imperare libidini, aut ſi hanc domuerit, avaritiæ ſuccumbat: ſi ab hiſce vitijs vtcunque liber fuerit, decipiet eum ſuperbia, aut aliud aliquod vitium. Præterea qui in humili fortuna, in afflictionibus magno fuerit animo, ditatus quum fuerit, timidiuſculum ſe præbeat. Et contra, qui rebus ſecundis multas pietatis ſignificationes dederit: quicquid adverſi imminere videatur, animis concidet, neque defuerit qui aliquandiu quidem validiſſimè pugnet: verum tandem nimis diu durante

conflictu, velut hastam abijciat. Plurimum est etiam in locorum temporumque opportunitatibus positum: magnaque vis est & irritamentorum, & illiciorum quæ nos modo in hoc, modo in illud facinus aut impellunt, aut attrahunt. Illud autem ad resistendum vitio præter cætera negligentem hominem facit: quod non omnino persuasus sit, tam infensum esse Deum peccato, quam est, eumque vere illud vlturum esse, aliam vitam præter hanc esse reliquam: huius autem nunquam videtur sibi homo visurus finem vllum. Videat quotidie efferri multos: recordatur ille quidem mortis, differitque ea de re subtiliter admodum, & graviter. Sed est tamen ei nescio quis genius in corde qui ei ita blanditur; nequaquam tam propinquum tuum fuerit tempus: non morieris: crescat annorum numerus: decrescant indies magis ac magis vires: neque ille malus genius vnquam desinit longiorem polliceri vitam: neque homo aures ei patefacere. Videmur nobis quidem multò aliter credere: elegantissimaque ea de re nostra est oratio: sed humano ingenio nihil est ex rebus omnibus creditu difficilius. Quare hic laborandum est die noctuque, vt tandem frangatur hæc tanta nostri cordis durities

tities. Quanam autem potissimum re id effecerimus? Certe non alia quàm assidua, maximeque reverenti divinæ legis meditatione, additis ardentissimis ac nunquam intermissis ad Deum precibus. Cumque nunquam tantum nobis immineat periculi, quantum quum secundis vtimur rebus: fit, vt eo etiam tempore potissimum eiusmodi tum meditationibus, tum precibus sit opus. Certè autem nisi cum pia religionis doctrina vitæ coniunxerimus sanctitatem: futurum est vt & doctrinæ cognitio nobis eripiatur, nosq; rursus in seductoris permittamur potestate, qui maxima nostra infamia extremoque exitio nobis, quicquid voluerit, imponat. Ac nisi tenebrarum istarum ex quibus vix dum emersimus, exemplum satis est ad nos deterrendum, equidem quid satis esse possit, non video. Est autem nobis enitendum dum stamus, ne cadamus: si quidem vbi semel refrigere cœperit disciplina, vix fieri poterit, quin sit posterior quæq; dies priore deterior: donec omnis aboleatur Dei timor, omnis pereat pudor, vt tandem vitium virtutis locum obtineat, virtus vitij. 2.Thes.2.

Sed inter alia quæ hominum mores depravant, nescio an primum locum obtineant mala exempla, omnium quidem, sed eo-

rum præſertim in quos maximè converſi hominem ſunt oculi: vt eccleſiaſticorum paſtorum, aliorumque qui propter aut munera quibus funguntur, aut ſtudia, aut ætatem: adde etiam, ſi placet, fortunas: ſed certè qualemcunque externam dignitatem, ſeu gravitatem antecedere alios putantur ſapientia. Optimum autem remedium ad conſervandam morum diſciplinam cenſenda eſt eccleſiaſtica cenſura. Quid ni enim eſſet, cum abſque dubio Dominum habeat authorem? Qua tamen in re cauendum diligenter eſt, ne quicquam vel immiſceat, vel habeat ſatanas de ſuo. Ac duplex quidem finis in Domini inſtituto non obſcure cernitur: quorum alterum aſſequatur ſiue admonitio fratris, ſiue cenſura: nempe, vt aut lucrifacias ipſum fratrem, aut deinceps pro eo habeatur cui cum Dei eccleſia nihil ſit commune. Quo loco habebantur olim extranei, & publicani. Itaq; fiat, vt eius diſſoluta vita ad Eccleſiæ dedecus, vel doctrinæ divinitus traditę transferri nequeat vt nemo putet ſe imitari eum poſſe ſine ſuæ ſalutis contemptu: itaq;, vt nocere ille ſuo exemplo nequeat, ſed proſit potius. Quid porrò harum rerũ gratia fieri Dominus velit, minimè obſcurum eſt: quem enim offenderit frater malo

Conſerandæ morum puritati vtilis Eccleſiaſtica Cenſura.
Math. 18.

aliquo

aliquo exemplo, ab illo vult corrigi, remotis arbitris; qui si eum audierit, lucrifactus fuerit: sin minus, vult adhiberi vnum aut alterum testem: si nec illos audierit, vult. significari ecclesiæ: quod si tandem neque Ecclesiam audierit, pro extraneo & publicano haberi vult. Quæ quidem sunt eiusmodi, vt si cui vel minimum sit spiritus nihil planius videri possit. Verum invenisse tamen videtur satanas in scirpo nodum, nam si correptus quispiam negasset se, quod ei objiceretur, admisisse: advocassetque monitor testes quibus præsentibus, sed facti quod objiceretur ignaris, denuo corriperetur, ac ne sic quidem culpam agnovisset, ideoque ad ecclesiam ventum esset, non defuerunt qui talibus testibus convinci eum vellent. Quod profecto valde mirum est, in cuiusquam potuisse mentem venire: Nam cum reus non neget se correptum: sed illud neget, iustè correptum se fuisse: quis non videat testibus opus esse, qui eius ipsius facti certam habeant scientiam, quod est in controversia: non eius quod nemo neget? Contingit etiam nonnunquam, vt arguatur aliud in quo quicquam esse peccati qui arguitur, non intelligat, ac nisi agnoscat culpam, censura notandum hoc est (quemadmodum loquuntur)

Sed in ea exercenda multæ fraudes impuri genij

tur) excommunicandum putent. Quod vlla ratione fieri, equidem non assequor. Ergone cum me peccasse non intelligam, mentiri cogar, linguaque eam culpam agnoscere, quam cor non agnoscat? Neq; satisfit, si eatenus obtemperem monentibus, vt ab eo quod licere negant, abstineam? Quis, quæso, vsus fuerit vnquam in ecclesia simulationis eiusmodi? Si potes, doce me, non fuisse mihi eam rem liberam: sin ea mei est ingenij tarditas, vt assequi id nequeã, vbi tua est charitas qui me ferre infirmum nequeas? Immo etiam quid sibi vult ista peccati agnitio? Quo eam, quæso, iure exigis? Profecto enim Domini verba illa, Si te noluerit audire, non id significare videntur. Si peccatum agnoscere noluerit: sed hoc potius. Si parere, id est si abstinere deinceps ab eo quod reprehenditur, noluerit. Quod cum non recuset facere: quid est quod requiras præterea? Neq; vero ad finem cuius gratia fieri debet admonitio, quicquam facit peccati agnitio illa, dicere forte possis: in quo delinquatur, si fiat, id liberum duci non oportere. Quid tum? An propterea id eũ testari oporteat, qui nondum sit persuasus ipse? Egregium verò testimonium, & dignum cui nemo non fidem adhibeat. Quod si ne hæc quidem ido

nea

nea est causa propter quam talis exigatur agnitio, quorsum ergo exigitur? Profectò alia non superest, quam vt correptoris sit consultum dignitati: ne scilicet videatur frustra corripuisse, aut vt victoria quoquomodo potiti videantur qui præsunt: atque vt eorum formidabilis reddatur authoritas. Huc enim certè aspirat hominis ingenium: etiamsi nonnunquam nihil minus videatur sibi habere in animo. Quicquid sit, indigna certè est Christiana lenitate, hæc conscientiarum carnificina.

Ac quoniam, si peccati ecclesia motum pœnituerit, ei Dominus ignosci vult: idque faciendum non videtur, nisi pœnitentiæ idoneum extiterit signum: hoc signum interpretantur plerique omnes, vt culpam publicè deprecetur: & publicam id vocant pœnitentiam. Tantaque veterum fuit severitas, vt aliquos non plenè restiterent, nisi ad multos annos in illa pœnitentiæ significatione perseverassent; nonnullis ad vitæ finem vsque indicebatur pœnitentia: in quo videre licet quam benè memores essent eius facilitatis ad ignoscendum quàm præcepisset Dominus, qui velit non septies tantum, sed septuagies septies peccanti fratri ignosci, Cum igitur

Pœnitentia publica nec necessaria nec vtilis.

tur tanta illa veterum ſeveritas Domini maxime repugnaret documentis: nobis videndum eſt diligenter, non quod minus, ſed quod nihil omnino illis ſit repugnaturum, Qui autem exploratum habere poſſimus, quod inſtituerimus, nihil ei repugnare? Profectò ita demum, ſi nihil prorſus, ſine quo Domini impleri inſtituta poſſint, inſtituendum putaverimus. Certè autem, vt reſtituatur is qui contemptis non tantum duorum, aut trium fratrum admonitionibus, ſed ipſius etiam eccleſiæ ab re homine Chriſtiano indigna abſtinere noluit: conſtet oportet eccleſiæ, reſipuiſſe eum, atque vt conſtet, publica illa pœnitentia opus eſſe arbitrantur. Sed quid ſi innoteſcere id Eccleſiæ alia quapiam ratione poſſit, eaq; vſitata & divina voce comprobata? Efficietur profectò vt ſignificandæ recipiſcentiæ cauſa neceſſaria iſta publica pœnitentia non ſit. Poteſt autem ei innoteſcere, ſi teſtentur vicini, & qui cum eiecto verſantur, eum non obſcure recipiſcentiam præ ſe ferre, & ſuum factum accuſare. Simulari (inquies) hæc poſſunt. Quid non poſſit ſimulari? Sed quæſo te, qua cum eccleſia rem eſſe vis? Non cum ea in qua aliqua ſit charitas? Non negabis (opinor) at charitas quidem (vt docuimus) non vſq; adeo cauta

ta est,non adeò suspiciosa: quinimmò nescit malè cogitare: omnia credit, omnia fert: sed rides tamen adhuc tantam facilitatem, maximeq; ineptam fore arbitraris. Ego verò, si quidem meum hoc sit judicium, quin rideas, non recuso: verùm charitatem talibus certè notis depictam reliquit Apostolus, vel spiritus sanctus potius. Quòd si tuum aliud est judicium, atque adeò contrarium: à quo id esse authore oporteat, etiam me tacente, res ipsa loquitur. Dei profectò spiritus sibi contrarius non est. Quod igitur Spiritus sancti judicio est contrarium, à satana sit necesse est. Sed prætérquam quòd resipiscentiæ signum sit, aliam afferunt causam quidam, quamobrem exigatur publica pœnitentia. Quemadmodum enim, si vnum quempiam offenderit quis, non antè offerre suum munus debet, quàm reconciliatus ei fuerit: ita, cum vniversam ecclesiam offenderit, ei satisfieri vniversæ oportere. Atq; hîc equidem fateor non gravatè: nisi aliter satisfieri possit Ecclesiæ. Quippe quæ deponere offensionem, nisi peccatorem supplicem viderit, ægrè possit: ipsius peccatoris partes esse, vt quacunque ratione mitiget offensorum animos. Verùm, quemadmodū nemo Christianam lenitatē tribuerit ei qui offensus à fra-

tre cum fuerit, non ante ignoſcere ei poſſit, quàm viderit ante ſe humi proſtratum, ac ſupplicem: neque omnino eum facere dixerit quod Chriſtianum hominem decet, cujus ad ignoſcendum ſumma eſſe debeat facilitas: ita equidem vereor non decere id eccleſiam, in qua tota non cerni eas virtutes quæ in ſingulis requiruntur membris, profectò minimè laudandum ſit. Illic (inquam) docetur qui offendit alterum, quid facere eum oporteat, vt placeat Deo: non agitur de ejus qui offenſus fuerit officio, quem ad ignoſcendum eſſe facillimũ oportere, ac nihil minus quàm triumphos animo agitare clarius eſt, quàm vt teſtimoniorum citatione ſit opus. Ita nondum neceſſariam vllam videmus iſtius publicæ pœnitentiæ cauſam. Sed addat fortè aliquis: vtilem tamen, atque adeò neceſſariam eam fore, propterea quòd minimè vulgaris pudor cum ea conjunctus eſſe videatur: vt ea tanquam firmiori quodam freno homines à peccandi cohibeantur licentia. Atqui hîc nihil præter humanum auditur conſilium: Dei vox, quæ ſola fallere non poteſt, non auditur: an verò non eadem ratione perſuadere volunt Pontificii auricularem ſuam confeſſionem? Quamobrem illic eam reſpuimus? Profectò ea
de

de causa, quòd humanis commentis, aut commodorum incommodorumq; supputationibus ejusmodi locum non arbitremur relinqui oportere: taceo, quòd quem non cohibuerit ejectionis cogitatio, is neq; publicæ pœnitentiæ recordatione cohibetur. Age (inquies) non sit illa quidem necessaria: quid inest tamen mali? Respondeo: Etiam si nos non videamus, quid insit mali: non propterea statim sequatur, nihil inesse. Præterea, etsi nihil aliud habeat mali: cum tamen neque instituta divinitùs fuerit, neque vllius divini instituti causa sit necessaria: satis inest mali, quatenus jugum vllum hominibus imponendi authoritatem sibi homines vsurpant, quod solius est Dei: ac timendum est, ne si vel levissima quapiam in re sui muneris limites transgressi fuerint, ad majora animum paulatim adjiciant: aut posteris exemplo suo majora aggrediendi sint authores: ita sæpe fit vt qui semel verecundiæ honestatisque leges re vel minimi precii suscipienda violaverit, deinde paulatim reddatur magis ac magis audax. Est etiam mihi profectò suspecta publica ista pœnitentia, quòd videatur ad Pharisaicum spiritum alendum nonnihil momenti habere. Inest enim omnino homini à natura elatio quædam animi, qua

affectet

affectet quisque in alios imperium quoddam,& authoritatem & eminentiam : eaq; de causa pulchrum cuique videtur supplices,ac demisse veniam precantes conspicere. Qua de causa profectò non rarò accidet, vt cùm quis hæc sibi videatur exigere gloriæ Dei causa,privatis aut rationibus aut affectionibus ductus exigat. In summa ei quod præceptum sit, nihil prorsus addendum censeo: sed simpliciter quod Dominus docuit faciendum, vt qui ab ecclesia correptus non obtemperaverit,deinceps illa eum pro suo non agnoscat. Quòd si ille postea pœnitentiæ significationem dederit aliquam: idq; testentur fide digni viri, significatum id ecclesiæ quum fuerit, eodem sit loco,quo erat ante: idq; fiat etiam quam minima verborum pompa.

Sed quas ob causas locus censuræ fuerit? Certè quicquid conspicuo verbi Dei testimonio in homine reprehenditur, nisi quis ab eo abstinere admonitus voluerit, satis causæ ad censuram videtur fore. In quo tamen humanæ imbecillitatis habenda ratio est: quam neminem equidem rectè habiturum putem, nisi qui, cum vero teneatur Deo obtemperandi desiderio,in exploranda etiam assiduè sua ipsius imbecillitate negligens non fuerit: magna hic cùm charitate,

ritate,tum prudentia eſt opus, ſine quibus hoc in genere nihil fieri rectè poteſt. Sed miror,cùm vix quicquam ſit æquè homine indignum Chriſtiano , atque vt linguæ petulantia alterius obſit, aut inſidietur famæ,nullaq; in re peccetur magis : nunquã tamen quenquam hoc nomine cenſura notatum audiverim : atqui vt nullum aliud ferendum erat vitium : ita neque hoc vllo modo eſt negligendum , quo infinitæ quotidie excitari ſoleant rixæ, contentiones & ſimultates in eccleſia. Sed cum plerunque ſuſurrones iſti aſſentandi artibus multum valeant , ſibi eorum qui authoritate aliquid pollent gratiam conciliant : & referendis modò hujus, modò illius peccatis, illiſque deteſtandis, bonam apud eos de ſe opinionem aucupantur: atque ita ſibi conſulunt.

Præterea quoſnam dicemus ejuſmodi ſubjectos eſſe cenſuræ : ſolam ne promiſcuam plebem ? Quid ſi illi quos Dominus Sal terræ appellat , cenſura digni fuerint ? Cum de iis dictum ſit,Si ſal infatuatum fuerit, ejus deinceps vſum fore nullum , niſi vt abjiciatur , & ab hominibas conculcetur: facilè apparet , eos quoque cenſuræ ſubjici : & verò perabſurdum eſſet , ſi, cum in pede, aut alia contempta corporis parte

parte nulla esset labes toleranda, in facie, atque ipsis in oculis tolerari eam oporteret. Sed quinam fuerint ipsorum censorum censores? Finge enim, vniversum ecclesiasticum senatum infamia laborare: an cogetur ecclesia connivere non eatenus modò, vt patiatur eos sua membra esse, aut haberi: sed etiam vt eorum iniquum ferat dominatum? Certè cum jam illi non præsideant, nisi vt perdant ecclesiam: necesse est fieri posse quod Dominus dicit, vt projiciatur infatuatum sal, & ab hominibus conculcetur. Cumq; ecclesiæ duæ tantum sint partes: vna eorum qui gubernant, altera eorum qui gubernantur: illi profectò non damnabunt se ipsimet: à reliqua igitur ecclesia damnari possint necesse est.

Quin & illud cognoscendum est, cuiusvis ne sit peccantem corripere: an aliqua sit exceptio? Certè autem qui trabem ipse in oculo habet, idoneus qui ex fratris oculo festucam extrahere conetur, non est: nisi fortè vt cum se ipse etiam apud fratrem accusaverit, eum ad emendationem vitæ secum hortetur: si enim sequatur sic alterum hortantis non obscura emendatio: adeò non inutilis talis fuerit admonitio, vt fortè alia nulla esse possit accommodatior. Sed nec ille quidem sit idoneus, qui suspectus

ſpectus eſſe poſſit peccanti alieni ab ſe animi: aut qui vlla omnino laboret infamia: quinimmò in eo qui ad alterum corripiendum accedat, bona omnino requiritur opinio: ſed præcipuè, vt ſit Chriſtianæ charitatis atque manſuetudinis nomine valde commendatus: cui etiam non ſupercilium, non tetricus ſeveruſq; vultus, non tardus inceſſus, non vllum externum adjumentum, ſed conſpicua morum ſanctitas authoritatis aliquid conciliaverit. Quæ ſi abſint, magis ad irritandos animos, replendamque ſimultatibus eccleſiam, & muniendam eccleſiaſticis paſtoribus ad tyrannidem viam hujus diſciplinæ vſus fuerit, quàm ad mores emendandos. Quorum tamen abuſuum periculum tanti facere non debent magiſtratus, vt rem ab ipſo Domino proculdubiò inſtitutam impediant. Quid enim hoc ſit aliud, quàm Dominum quaſi accuſare imprudentiæ, qui rem vnde plus mali emergere poſſet, quàm boni inſtituiſſet? Vt timeant abiturum valde ſalutare, atq; adeò neceſſarium inſtitutum in abuſum, magna cauſa eſt: atq; in eo ſapientiſſimè quidem fecerint. Sed ejuſmodi tamen ſuſpicionis cauſa non prorſus impedire illud debent: ſed vt explorent ſubinde quàm decenter, quàm ſanctè vſurpetur: atque

que vt iniquis temerariisque: quorumcunque resistant conatibus, severitate magna adhibita, inferiorem ne arbitrentur sua dignitate curam: reprimant ipsi tantùm eorum qui suam majorem quàm oportet, authoritatem esse volent insolentiam: & omnia rectè habeant necesse sit. Sed multi magistratus ideo etiam non permittunt hujus disciplinæ vsum, quòd velint ipsi in summa vivere licentia: atq; interim etiam Christianæ pietatis frui nomine, qui divinam iram non effugient. Quicquid enim ex improba falsorum Christianorum vita, quibus absq; disciplinæ vsu perpurgari ecclesia non potest, in Evangelicam veritatem dedecoris exundat, ejus certè ipsi pœnas dabunt. Ac de doctrinæ morumq; depravatione qua omnis Christi regni eversio, regni autem satanæ constitutio continetur, hactenus dictum sit. Sed quoniam satanæ haud satis est, si Christi regno everso suum erigat, nisi suum illud sibi communiat, firmetque: proximo loco quæ sint satanici regni munimenta, dicendum erit.

SATANÆ

SATANÆ STRATAGEMATVM

Liber Sextus.

Llud constat, Christi regni instaurationem in doctrinæ, hoc est, in Evangelicæ veritatis restitutione esse positam: ea enim & ostendit quid nos velit Deus facere: & partim promissis allicit, partim comminationibus impellit ad Deo obtemperandum. Quod vbi fit, ibi Christus regnet, indeque exulet satanas, necesse est. Quare omnia quidem satanica regni munimenta eò pertinere par est, vt Evangelicæ veritati omnis sit aditus præclusus. Proinde ad ejusmodi consilium quænam conferre possint investigandum est. Ac illud quidem occurrit primùm: quod si integrum sit cuique quàm maximè velit religionem colere, ac tueri, cum maxima sit ingeniorum judiciorumque diversitas, fiet, vt opinionum sententiarumque permagna etiam sit diversitas: vtq; nemo non habeat qui ab se dissentiat, sibiq; contradicat: cumq; nemini propemodum non contradicatur, necesse fuerit multos in dubium venire, quid

Opinionum de religione modesta libertas, regno Satanæ imprimis adversatur.

potissimum probent, sequanturq;. Qui dubitat autem, is ad veri inquisitionem extimulatur, & multis inquirentibus mirum ni aliquis invenerit. Inventa porrò veritate si disserendi sit libertas, facta sententiarum collatione, illa superior evadat, necesse est. Ex quo quidem efficitur, cum opinionum de religione libertate consistere satanæ regnum diu non posse. Quòd si ei libertas non convenit, consequens est, certam aliquam legem convenire quæ libertatem illam coerceat, ac tollat. Ac cum neque prorsus tolli omne religionis nomen queat, & omnes facilè intelligant plus vna veram esse non posse: quæ alia ejusmodi lex fuerit, quam qua certa quæpiam: sed maximè illa quidem impia, atque detestanda coli jubeatur religio? Quisquis autem contrà vel mutire quid ausus fuerit, in eum atrocissima quæque constituta sint supplicia? Quæcunque autem lex promulganda sit, occasione aliqua est opus: ac quænam occasionem præbere soleant ad tollendam opinionum de religione libertatem, haud difficile admodum sit cognoscere. Sunt enim proculdubio hæc nimis magna dissidentium opinionum multitudo, contentiones, lites, rixæ: quas quidem non tum demùm serit satanas, quum jam depravata

est

est doctrina: sed jam inde ab eo tempore quo integra est ac syncera, sunt enim contentiones & rixæ ad eam depravandum, labefactandumq; via quædam ac ratio: ac tametsi placere satanæ illa instituta nequeunt quæ doctrinam, quum sincera est, depravari non sinunt: at illa certè placent, quæ, tametsi eum quidem in finem excogitata fuerint, potius tamen confirmant, propagantque errores, & sectis occasiones præbent, quàm horum quicquam impediunt. Quænam autem sint ejusmodi, jam demonstratum supra est. Quoniamq; quo plures sunt ii qui in receptam insurgunt doctrinã: & quo magis temerarii, insolentes, morosi, quoque magis absurda sunt quæ afferunt: & quo plus habent authoritatis, magisque iræ, atque indignationi sunt obnoxii qui ecclesiis præsunt, eo impotentius videntur in publicæ quietis turbatores omnia conaturi: quid decernatur, etiam atque etiam videndum est: ne, dum satanæ te resistere pulcherrimè existimas, præter omnem spem ipsius satanæ potius rem agas, qua de re multis verbis Libro tertio disseruimus. Quandoquidem autem ad sciendi cupiditatem natus homo est, valetq; judicio nonnihil, quo non rarò cernere verum possit; possunt autem & sciendi cupiditas, & judicium

cium tum intendi, tum remitti, interest absque dubio satanæ, hęc quam minimum habere virium: ac quoniam à sciendi cupiditate inquisitio proficiscitur: estq; inquisitio ad veri agnitionem perveniendi via: partim quidem haud expedit satanæ (vt dictum est) inquirendi permittere libertatem suo in regno: partim etiam videtur, si tollatur, obfuturum, ferè enim (vt ille ait)

Nitimur in vetitũ semper, cupimusq́; negata

Magnum autem intensumq; desiderium si fuerit, quiescere non possumus, donec impedimentis sublatis, quacunq; ratione omnibus ei satis fecerimus. Quare si sublata inquirendi libertate, intenditur sciendi cupiditas, alia quapiam est opus ratione qua ejusmodi compescatur cupiditas: aut etiam, si fieri possit, omnis tollatur prorsus. Est autem desiderium omne in cogitatione positum. Nemo enim optare quicquam nisi cogitans, potest. Ergo si possit satanas consequi, vt de religionis veritate cognoscenda ne cogitemus quidem, profecto ne eam optemus, assequutus fuerit. Quoniamque cujusque rei desiderium ex tribus cogitationis quasi partibus constat: quarum prima est, qua cogitamus eam rem bonam esse: altera, qua cogitamus e-

Satagit is vt tollat omne veri inquirendi desiderium.

am

am abesse à nobis: tertia est, qua cogitamus fieri posse, vt eam assequamur: si horum vnum desit, desiderium ipsum consistere non possit. Multò autem minus, si desint duo, aut omnia. Age igitur, si persuasus sit quispiam, quicquid fecerit Deo placendi desiderio eorum hortatu quorum videatur populum ad pietatem instituere, fore vt id Deus boni consulat: nam si perperam edoctus fuerit, eos daturos pœnas qui docuerint, non se: huic quidem haud multum referre videatur, sive aspiciat veritatem, sive minus. Quoniamque si cum re quapiam, etiamsi alioqui bona, expetendaque mali aliquid conjunctum esse videatur: quantum illud malum fuerit, tanto res illa minoris fit: adeò, vt si plus mali habere, quàm boni videatur, non in bonis, sed in malis eam habiturus sit: si quis primum parùm referre putet, sive habeat in religionis negotiis veri agnitionem, sive minus: deinde autem simul persuasus fuerit, eam se agnitionem adipisci non posse, nisi adhibitis maximis laboriosissimisque studiis, ac magnis etiam sumptibus (quæ videlicet mali rationem obtinent) ea quidem res haud bona quæsitu, sed mala ei videatur. Qui etiam persuasus fuerit, haud posse se vllo modo eam consequi

ſcientiam, ſive quia non poſſit in eam illa impendere ſtudia quæ videtur requirere, ſive quia deſit ei aut judicium quale videtur opus eſſe, aut ingenii acumen, aut quid aliud: haud magno tenebitur eam inquirendi deſiderio. Qui denique pro certo habet receptam doctrinam veram eſſe, & quicquid ei repugnet falſum: haud ei deeſſe veri in religione cognitio videatur: itaque inquirendam eam non putabit. Quæ perſuaſiones cum ad extinguendum veri inquirendi ſtudium maximam videantur vim habere: vnde illæ oriantur, quibuſque rebus confirmentur, operæprecium fuerit cognoſcere.

Veriſimile eſt, quum populus videt viros eruditos, magniq; nominis de variis religionis punctis haud ſentire eadem, ſed magnas inter eos eſſe lites, ac contentiones, eum in ejuſmodi labi cogitationem, vt arbitretur religionis doctrinam admodum obſcuram, difficilem cognitu, atque incertam eſſe rem, cujuſque veritatis inquirendæ finis ſit nullus: quippe cum non Latinæ non Græcæ, non Hebraicæ linguæ ſcientia, non vlla eruditio alia, non tot expoſitorum qui ſe divinas literas illuſtrare poſſe crediderant, ſcripta, non denique aliud quidquam tantum conferre poſſit ad earum

rum rerum cognitionem: vt tandem omnis tollatur obſcuritas ambiguitaſque, ac ſimul omnes ceſſent lites: quam quidem perplexitatem & alia quædam adaugent: velut illud, ſi, cum librorum qui in ſacrorum ſcriptorum explanationem infinitus cernatur numerus, eruditi viri de religione differentes, eorum qui de ea ſcientia ſcripſerunt ſententias citare, atque iis vti quaſi teſtibus quibuſdam conſueverint. Neceſſe eſt enim hujuſmodi hinc gigni opinionem, vt nemo quicquam explorati habere poſſe videatur, niſi qui innumerabiles evolucrit libros, ac de quaque re quæ fuerit præſtantiſſimorum ſcriptorum ſententia, probè teneat. Mirum eſt autem, quàm multum ſcripſerint quidam: nam ſolus Origenes ſex milia librorum reliquiſſe dicitur. Auguſtini tam multa extant etiamnum, vt dubitare quis poſſit, vtrum hominis ætas iis ſolis perlegendis ſuffectura ſit: multa etiam reliquerunt Hieronymus, Chryſoſtomus, & alii: noſtraque ætas ita fœcunda eſt, vt Patribus palmam in eo genere non tam invidere videatur, quàm jam eripuiſſe. Plerique autem cum deſperent ſe poſſe tot evolvere volumina: ac multi etiam vnde ea ſibi emant, non habeant: cumque abſque eorum diligenti

Præcipuè vt reiiciat populus Sacrorum curam & lectionem in Paſtores.

lectione proficere se quicquam posse non arbitrentur, quid superest, nisi vt omne divinarum rerum studium, omni proficiendi spe sublata, deserant? Qui cum non ideo salutis spem omnem queant abjicere, in eam cogitationem delabantur necesse est: vt arbitrentur haud esse cujuslibet exploratum habere quid credat: sed satis esse si illis obtemperet qui religionis curam habent: quorum periculo futurum sit, sicubi peccatum aliquid fuerit, illorum esse quid populum doceant, videre. Immò verò cum hæc ratio expeditissima esse videatur, & procul ab omni molestia, simul ac periculo, ineptè illi facere videantur qui laboriosis studiis, valdeque molestis, quasi de industria quærant in quo insaniant. Quæ persuasio & ex eo confirmatur magis, quòd quum omnes sacræ lectioni operam navant, siquidem haud omnes eodem prędìti esse possunt vel spiritu vel acumine, ne potest quidem omnibus de rebus idem videri, omnib. Neq; verò quia aliquis iudicio parũ valeat, protinus agnoverit se parum videre, vt cedat melius sentiẽti, immò verò vt quisq; minimũ valet ingenio, ita sibi maximè placet: cũq; id quàplurimis vsu veniat, ac sæpissimè, multas oriri cõtroversias oportet non inter eruditos tantùm, sed

etiam

etiam inter quoslibet, quarum causa cum Ecclesiasticis pastoribus multæ sint subeundæ molestiæ, accidantq; ea quæ cum cótroversijs coniuncta ferè esse diximus: iræ videlicet, indignationes, probra, maledicta, ad quærenda remedia quibus omnibus os obstruant, adiguntur pastores. Quo fit, vt cum postea integrum non sit quicquid velis tueri, eo delabantur tandem (quo videlicet aliquam habeant ignorantiæ excusationem) vt arbitrentur, quemadmodum ad solos viros doctissimos, eos videlicet qui ecclesiis præsunt, pertinet, quid tenendum sit, decernere: ita earum rerum studium ad eos solos pertinere. Cui errori adeò sæpe non occurrunt pastores, vt etiam suffragentur maximè, dum ijs victi molestijs quas ex frequentibus controversiis eos alioqui accipere necesse est, audaculorum arrogantiam nimis acerbè retundunt: jubentque cum stomacho aut calceos suere, aut pannum texere, aut venationi indulgere ac quæstiones de religione eis relinquere, quorum omnis sit vita cum libris. Quibus ex obiurgationibus cum aliqua notentur nonnulli ignominia, aut alio etiam aliquo afficiantur incommodo graviore, horum ex exemplo cæteri discunt, haud expedire eiusmodi involui molestijs. Atq; ita ab omni

sacrarum

ſacrarum literarum lectione abſtinere malunt, immo vero etiam ſuis, vt ab ea abſtineant, authores ſunt, ex quo paulo poſt ignoratio rerum omnium conſequatur neceſſe eſt, cumq; ignoratione firmum ac pertinax in ea perſeuerandi propoſitum. Quid tu ergo hic fieri velles? Inquies: certe quidem cum Spiritus ſanctus tot locis ad divinorum ſcriptorum lectionem, ex æquo hortetur omnes: quicquid eiuſmodi eſt, vt vllum hominum genus inde abducat, dehorteturque, neceſſe eſt à ſatana eſſe, non à Deo: propterea que vitandum. Quare ſi quorum retundenda nimia ſit temeritas: quod qui nihil intelligunt, doctores velint agere atq; omnes præ ſe contemnunt, videndum eſt etiam atq; etiam, quid illi peccent, quiduè tu reprehendas, oportet enim non præcipitem, aut iracundam reprehenſionem eſſe, ſed prudentem. Non peccat autem, ne quidem ſi ſit baiulus, quod ſacra legat ſcripta, quod inquirat certa ſuæ ſalutis fundamenta, quod conferat cum amicis ſiue æqualibus, ſiue etiam ſe doctioribus: quinimmo maximam hinc meretur laudem: & omnes idem vt faciant, hortandi ſunt, ſed nec peccaverit quidem, ſi nondum cognita veritate, probare meliorem noluerit ſententiam, ne ſi magni quidem nominis

nominis vir de eius testetur veritate: quippe cui verbum Dei cui credat, sit propositum, non celebri nomine viri, quin potius inquirendæ erunt ex Dei verbo tam commodæ, tamq; apertæ veri demonstrationes, vt non possit rem non videre, hortandus erit, vt à Deo veri lumen petat: coniungendæq; tuæ simul præces, quod si parum reverenter, si temere, si insolenter hisce in rebus versetur, hoc solo nomine obiurgandus sit, sed ea tamen cautione, atque moderatione, vt eius primum peccata à personæ seiungas vilitate, atq; vitæ genere: deinde ne nimio obiurgationis rigore tum ipsum, tum æquales eius divini studij desertores facias, quinimmo si videatur populus haud ita multi facere hæc studia, ad ea erit omni ratione inflammandus. Quoniamque omnino duo sunt incommoda quæ vitare ambo vix, ac ne vix quidem possis: ne quod infinitis partibus sit minus declinare malis, vehementer cavendum est. Certè enim si vigeant divinarum literarum studia in populo: deesse lites controversiæque non poterunt, nam vt mittam ingeniorum diversitatem, inæqualem spiritualium donorum mensuram, & naturæ vitium illud, quo fit vt sua cuique plus æquo placeant: quiescere profecto non poterit satanas

nas, quin suis emissarijs turbare omnia conetur, & eiusmodi lites non possunt non magnas afferre pastoribus molestias. Atque hoc quidem vnum est incommodum, ac illud profecto magnum, alterum est, quod si populus deseruerit hæc studia, soliique Ecclesiastici pastores ea sibi vendicaverint: paucis illis satanæ artibus depravatis, rerum omnium brevi sequutura sit depravatio. Hæc igitur datur optio pijs pastoribus: malint ne illud perpeti quicquid est molestiæ, vt maneat in populo Dei, eiusq; legis cognitio: an vt suæ consulant tranquillitati, vtque beatè suaviterque vivant, caligini ac tenebris fenestram aperire, ecclesiæ curam deserere, omnia satanæ dominatui permittere. Tametsi enim quamprimum (te videlicet vivo) sequutura hæc vastitas non est: certè procul abesse non poterit. Quominus autem propter controversias quæ inter doctissimos quosque de religione sunt, adeo videatur Evangelium obscurum, vt rectè id intelligendi spes non sit: primum quidem danda opera est, vt aut sopiantur controversiæ, aut, quanto minore cum strepitu fieri potest, tractentur, qua de re multis verbis supra disseruimus. Deinde etiam, quia omnino (vt diximus) controversias esse necesse est, monendus

gendus sæpe est populus de hac necessita-
te: neque inde capiendam coniecturam
obscuritatis, aut incertitudinis doctrinæ,
quod inter viros eruditissimos de ea non
conveniat: prædictum iam fuisse à Dei
filio, quod placuerit cœlesti patri celare
arcana sua sapientes, parvulis autem ea pa-
tefacere. Quid igitur mirum, si videamus Matth. 11.
id contingere, quod ipse Dei filius testatus
est? An non hinc potius crescere spes de-
bet simplicibus si se Deo permiserint, si e-
ius spiritum imploraverint, fore vt sibi pa-
tefiant quæ assequi sapientes nullis que-
ant studijs, nullis humanarum artium adiu-
ti præsidijs? Immo vero sapientes illos ideo
ea percipere non posse: quia præsidijs e-
iusmodi plus satis tribuant? Quod cum fer-
re Deus non possit: quippe qui sibi accep-
ceptam ferri sapientiam omnem velit, non
rei cuiquam, eos videndi vi omni privat,
vt planè videre nihil possint, an vero non
maxima ex parte imperiti homines fue-
runt ij qui Christum, quum inter homi-
nes versaretur, sequuti sunt? Viri autem
docti, quales Pharisæi erant, eum insectati
sunt, maximiq; eius extiterunt hostes? Mi-
remur igitur, non videre eos, propter eaq;
andabatarum more in tenebris pugnare,
qui capti sunt oculis?

Sed

Mos scripta vel Authores citandi, improbandus & periculosus.

Sed de consuetudine scriptorum authoritates citandi quid dicemus? Certè vbi ea invaluerit, necesse est arbitrari homines aliter exploratum esse, quid tenendum de quaq; re sit, non posse, nisi excussis meliorum quorumq; scriptorum sententijs, quo errore implicati qui fuerint, de ijs (nisi omissis rebus omnibus, totos eorum lectioni se tradiderint, qui admodum pauci futuri sunt) quid sperari possit, non video: nisi vt lectionem omnem deserant, in eamque opinionem veniant, vt arbitrentur haud aliorum esse diuina scrutari, quam ecclesiasticorum pastorum. Quare etiam si nihil aliud haberet hæc consuetudo incommodi: tamen hoc solo nomine maximè detestanda videretur. Verum non desunt & aliæ causæ, atq; illæ quidem gravissimæ, propter quas sit improbanda. Ac primum quidem qui honor scripto Dei verbo habendus erat: dico eum hac consuetudine in expositores transferri propemodum omnem, nam quod quisque persuasum habere debebat, quia ita Dei spiritus scriptum reliquisset, iam persuadetur: quia sic quidem interpretentur, tametsi enim persuasum habet quod scriptum sit, verum esse oportere: non id tamen quod scriptum est, ideo credit, quia ita scriptum sit: id enim

se

ſe intelligere diffidit: ſed quia ſic exponant illi quorum acquieſcendum authoritati putat, adeo, vt ſi ſcripto contraria ſit expoſitio, interpretum ſequuturus ſit, non ſcriptam Spiritus ſancti ſententiam. Quis ergo hic non videat, plus fidei haberi expoſitoribus quam divinis ſcriptis? Aut ſaltem certè tantundem? Idem enim accidat: atq; ſi ad regem legati alicunde venerint, quorum linguam non intelligat, vt vti oporteat interprete: nam ſi credit quod dicitur: profectò non quia legati ſic referunt, quippe quos non intelligat, credit: ſed quia interpres ſic eos referre teſtatur, adeo, vt ſi interpres perperam expoſuerit, interpreti fidem habiturus ſit, non legatis: vt interpretis fidei niti regis credulitatem, non legatorum verbis facilè appareat, ac cum ſcriptorum authoritas firma quædam ac ſtabilis res non ſit: quippe, cum alij alio tempore maiori ſint in precio, vt non ita pridem Thomæ Aquinatis ſumma erat apud omnes authoritas, apud nos nulla eſt, fiet vt ſi adepti authoritatem fuerint parum ſinceræ doctrinæ homines: eorum teſtimonio ea credatur divinitus tradita doctrina quæ diuinæ forte ex diametro repugnet, id quod in Romana eccleſia contigiſſe videmus. Præterea cum teſtetur Dei filius, patrem

trem

trem sua arcana non sapientibus patefacere voluisse, sed parvulis necesse est etiam quæ scripta sunt, parvulis fuisse scripta, non sapientibus, at vero consuetudine illa fiet, vt soli sapientes intelligere ea posse videantur: illi videlicet, qui Domini testimonio soli intelligere non possunt, non quod scriptores omnes ex eo sint sapientum numero, de quibus intelligit Dominus: sed tamen vt vt rem accipias: non potest inde non gigni opinio ei contraria quam parvuli ex Domini verbis habere debeant. Ad hæc vt optandum est, ne vlla oriatur lis, aut controversia, ita optandum est, vt si quæ oriantur, ad eas componendum quam expeditissima sit via, atqui si expositorum afferendæ sint sententiæ: cum videri possint & ipsi multo magis quam Dei spiritus pugnantia ponere, ambiguè atque obscurè loqui, vt ipsorummet expositorum alij loci alijs explicandi sint: quis non videat infinitis partibus prolixiorem fieri viam terminandorum dissidiorum, quam si sola citentur divina testimonia? Hic enim tandem finis sit aliquis & citandi loca, & ea excutiendi, ac illic nullus omnino est finis, an vero non videmus in vnam aliquando quæstionem conscriptum maximum volumen, atq; adeo non subla-

tas

tas tamen omnes cavillandi ansas, vt potius latissimus cavillandi campus datus esse videatur? Restituerat Lutherus, alijq; priores Evangelicæ veritatis vindices, pulcherrimam illam, maximeq; necessariam ex solo Dei verbo testimonia petendi consuetudinem: sed quidam alij pulcherrmè se facturos arbitrati, si hostes eorum ipsorum confoderent telis, eo redierunt, vt Patrum authoritatibus omnia denuo replerent, quod vtinam tam secundo fecissent successu, quam bona spe aggressi sunt. Certè cum ante adversarij perangustum in locum cogerentur: vt quo iam se verterent non haberent, hac ratione valde amplum spacium exercendis cavillandi, tergiversandi, eludendique artibus adepti suut, equidem perniciosissimam, omninoque fugiendam hanc esse arbitror consuetudinem, auresque assuefaciendas, vt nihil, cui adhibeatur fides, præter sola Dei oracula sacris libris comprehensa agnoscant. Sed quoniam ingeniorum permagna est varietas, longeque maxima naturalis quorundam curiositas, qui nihil cuius non certam se habere putent rationem, persuadere sibi patiantur, quo minus hominibus eiusmodi quicquam conferat ad veri inventionem sua curiositas: aliqua satanico regno provisione

opus est ad hebetandam illis omnem inge-
nij iudicijque vim. Sanè autem tum qui-
dem obtinet hominis iudicium præcipuè
suum robur, quum matura est ætas: quum-
que ipsum rectis meditationibus cogita-
tionibusq; assuefactum est, nullis contami-
natum, antequam ad suam perveniret ma-
turitatem, erroribus, & ab omni animi per-
motione liberum, contra autem nulla e-
ius est vis in pueritia, neq; etiam sequen-
tibus ætatibus, si pravis assuefactum sit co-
gitationibus: si præoccupatum fuerit erro-
ribus, quumque animi obnoxium est per-
motionibus. Ergo si qua sit in populo con-
stituta stabilitaque religio, eaque falsa:
cum eam pueri quasi cum nutricis lacte
imbibant, quo tempore nullum prorsus est
iudicium: posteaque audiant de illa paren-
tes, domesticos, vicinos, omnes denique
vno quasi ore loquentes: cum imprimatur
teneris animis ea opinio, quod si quis ali-
ter crediderit, certissimè sempiternis infer-
ni ignibus cruciandus sit: eiusmodi præ-
stigia non sinunt crescere iudicium: sed
opprimunt, prorsusque interimunt: vt
aspicere nullum lumen queat. Itaque ne-
que per se indagare verum, neque si quis
patefacere id ei velit, ferri potest. Præ-
ter autem eam sic credendi consuetudi-
nem

Quibus arti-bus firmet Satan in animis vulgi errores.

nem, quæ jam cujuſdam inſtar eſt naturæ facta: illud etiam accedit longe quidem maximum ad veri agnitionem impedimentum: quod ita credidiſſe maiores videantur, quos in errore fuiſſe, ægerrimè perſuadere ſibi omnes patiuntur. atque hæc eiuſmodi quidem ſunt: vt præcaveri niſi doctrinæ conſervatione, non poſſint, tantum ad id quod de maioribus dictum eſt, prodeſſe aliquid poſſit: ſi ſæpe illud inculcetur: perpetuo hoc eſſe obſervandum: vt quid Dei verbum nos doceat inſpiciamus, non quid maiores noſtri crediderint, niſi inquirendi fortè cauſa, quod quum facimus: vbi quid ipſi crediderint, quomodoq; Deum coluerint, invenerimus: haud ibi conſiſtendum eſſe: verum adhuc inquirendum, quo verbi Dei teſtimonio freti ita vel crederent, vel facerent, forte enim ſi cõſiliũ hoc frequentiſſimè inculcatũ fuerit: eius veſtigiũ aliquod manere etiam depravata reliqua doctrina poſſit: vt eo admonitus, aliquis ad veri inquiſitionem excitetur, ſed & cum prava ingeniorum exercitia ad iudiciorum depravationem valeant plurimum: eo quidem pertinet diſſerendi conſuetudo, qua id ait quiſque, vt vincat ipſe, non vt vincat veritas ad ingenij tantum oſtentationem: qualibus ex diſputa-

tionibus propagantur infinitæ lites, depravantur corrumpturque omnes liberales artes, fitque vt tandem quo plus quisque studij ijs perdiscendis insumit: minus acquirat solidæ vllius scientiæ, cui renascenti iam consuetudini, obviam eundem est primo quoque tempore, vix enim vlla maior est pestis.

De animorum motibus qui iudicium depravant, etsi aliquid jam attigimus supra: hoc tamen loco, vbi aliud est propositum, nonnihil agamus rursus oportet, illic enim de ijs agebatur permotionibus quæ à cognita deducere veritate possent: hic de ijs motibus disputatio est, quæ qui in erroribus creverit, eum præbere advenienti veritati, aures non sinunt. Illud constat, hominem eatenus verum amare, atque odisse falsum, vt neque velit alterum pro altero sibi obijci: neque velit vel labi, vel falli, quo fit vt amet eos, quos persuasus sit vera dicere, veraque docere: quos autem credit falsa dicere, aut docere, ab ijs abhorreat, eoque maiore tum odio prosequitur vtrosque quo plus boni aut mali in re qua de agitur, positum esse arbitratur, maius autem bonum sempiterna beatitudine, maiusue malum sempiternis cruciatibus quibus de rebus agitur, quum de religionis doctrina

doctrina agitur, ne fingi quidem cogitatione vlla potest, quo fit, vt quam doctrinam religionis vt veram amplexus fuerit, eam amet, & eos etiam, qui eam docent, quique ei fauent: odio autem habeat quæcunque ei repugnet, eiusque tum doctores, tum fautores. Quare qui quidem inter errores sit natus: cum eos veritatis loco habeat: non potest eos non amare, ac veritatem, quæ illis repugnat, odisse, ac quanquam si veræ doctrinæ ne vlla quidem reliqua sit memoria, in eam rem, cuius nulla est cogitatio, exerceri odium nullum potest: eius tamen tale iam latet in animo semen: vt quamprimum emergat alicunde veritas, ipsum quoque odium emersurum sit. Quoniamque quo plus bonorum alicui in re inesse videtur, tanto etiam amatur magis: si dogmata illa, in quibus quis natus fuerit, eiusmodi adipiscendæ æternæ vitæ viam monstrent: vt à voluptatibus non admodum abstrahant: neque sanè ea requirant quæ vlla magna difficultate, molestia vel labore præstentur: hoc est in summa, si eiusmodi inualuerit religio: vt si homini facta potestas fuisset, qualem maximè religionem valet sibi arbitratu suo fingendi: nam eam & Deo ipsi probatum iri, haud dissimilem admodum fabricaturus

fuerit: tanto erit in eius amorem procliuior. Quare minimè mirum est, si homine adeo ægrè patiuntur se à Pontificijs tenebris avelli, tametsi enim Pontificij quædam exigunt, quæ quis faciat invitus: vetet quæ cupiat sibi præmissa (quod fit Decalogi, quem vtcunque adhuc retinent, præceptis) tamen si quis deliquerit, admodum faciles proponunt delicti expiandi rationes, vt frequentem missarum auditionem, earumque emptionem, ad numerum pronunciatis preces quasdam, Pontificiorum diplomatum, quibus minimo precio remittuntur peccata, redemptionem, aliasq; id genus nugas: sed ne hic quidem alia ratione occurri videtur posse: quam si nondum corrupta doctrina quam frequentissimè moneatur populus, Evangelicam legem haud esse talem, quæ humano judicio, atque sensui arrideat: sed maximè repugnare, ea exigere, à quibus maximè abhorreat homo: qualia sunt illa, vt inimicos diligat, sua contemnat, aliena maximè curet, probra, convicia, omneque iniuriæ genus, Christi causa patienter ferat, atque alia eiusmodi. Quoniamque quo vehementius persuasus aliquis est, falsum esse quod ei objicitur, eo minore iudicio expēdere, id potest: magisque ab eo abhorret: illud

lud ad firmandum ſtabiliendumque errorem, maximam habuerit vim: ſi eius quæ vera ſit doctrina, aliquis maxime infami nominis hæreticus author putetur fuiſſe, inde enim fiet, vt ſi quis eam rem in controverſiam vocaverit, maximi reus habeatur ſacrilegij, fere enim eiuſmodi eſt hominis ingenium, vt non quid quiſque dixerit, ſed quis dixerit ſpectandum putet, at ea quidem ratione, vix vllum Chriſtianæ doctrinæ punctum, non reijciendum eſſet, vix enim eſt vllum, cuius non hæreticus quiſpiam aſſertor fuerit. Monendus igitur ſæpiſſimè eſt populus: ne curet quis quidque dicat, ſed quid illud ſit, quod dicitur. Etenim vel ſi ſatanas, quod verum ſit aſſeruerit, adhuc manere verum: contra autem, ſi cœleſtis angelus aſſeruerit, quod erat falſum: non propterea fieri poſſe verum.

Plurimum etiam refert, quum arbitrantur homines ſe indicia tenere, quibus verā religionem à falſa diſcernant: eaq; indicia illorum conveniunt erroribus, ac veritati repugnant, id enim animos in erroribus obfirmat mirum in modum. Primum autem, quod iampridem diximus, fingit ſibi homo Deum, quaſi homo ſit quiſpiam humano ingenio, qui delectetur auro, gemmis, lapil-

Indicia falſa & fallacia Religionis veræ falſæve.

lis, sumptuosis apparatibus, quique fabulas & nugas amet, cui placeant magna ac superba ædificia, qui de suo iure dimittere velit nihil: veluti condonandis iniurijs absque compensatione aliqua: atque alia etiam de eo somniat id genus multa. Sed illum ea in re etiam infra hominem ponit: quod cum non credat eum quicquam de suo iure dimittere velle: mirum quas nugas somniet eum boni consulturum, pro rebus infiniti ponderis: dum putat se rebus prorsus nullius precij, ac inanitate ipsa inanioribus peccata compensare posse. Neq; contendo ego sic loqui homines sed tamen si quis eorum observet studia, qua dogmata facile amplectantur, mordicusque retineant: à quibus desiliant, atque abhorreant: comperiet profecto eorum hunc sensum esse, quare depravata religionis doctrina, si quid imaginationibus eiusmodi repugnet: id protinus omnino falsum arbitrantur esse oportere. Secundo vero loco, ex eo conijciunt veritatem doctrinæ: si eam nationis suæ homines videantur diu probasse: præsertim si quos habuit sapientiæ nomine insignes viros: tametsi, quę non habeat? Quicunq; enim vel minimũ inter cæcos videat, oculatissimus videatur, quare quicquid nouitatẽ aliquam redolet, quod
post

poſt receptos errores veritas faciat, neceſſe eſt, id non poteſt non falſum videri: qua ratione fateri oporteret maximè, ex omnibus in veritatis via fuiſſe eos, qui Iovem, Saturnum, aliamq; eorum Deorum turbam coluerunt, quorum religioni quamplurimæ nationes, diutiſſimè adhæſerunt. Sed & religionis cujuſpiam, tum veritatem, tum falſitatem, ex rebus vel ſecundis, vel adverſis metiuntur, quæ eius contingunt cultoribus: ſed ea tamen lege: vt quod in alienam religionem valere volunt, in ſuam valere non patiantur. Quamprimùm enim à religione ſua alienis aut grando aliquid damni intulit, aut quid accidit ejuſmodi: id protinus eorum impietatis certiſſimum eſſe volunt argumentum. Sed ſi idem, aut multo etiam majora perpeſſi ipſi fuerint: jam aut caſu factum eſſe volunt, aut quidvis fateantur potius, quàm divinæ iræ propter vllam impietatem fuiſſe ſignum. Atque eadem quidem etiam æquitate, ex pravis moribus conjecturas ducunt. Nemo enim ex ſuorum flagitiis religionem ſuam in ſuſpicionem adduci vult. Ad alienæ infamiam quibus arbitratur ſufficere. Poſtremò eo etiam ſigno arbitrantur homines, ſe falſam religionem à vera diſcernere, ſi clam doceatur: neque prorſus ineptè. nam

nam cum furta, adulteria, multaq; alia facinora, non nisi clam admittantur: mirum non est, si etiam ea in doctrina, quæ clam docetur, scelus aliquod inesse videatur: sed tametsi aliquo tempore valere hæc ratio potest: valere tamen semper non potest. Quemadmodum enim, quum magistratus veræ favet religioni, quidquid clam docetur in angulis, aut noctu, necesse est falsum impiumq; esse: ita si ille veritatis sit hostis, mirum non fuerit: si quod palam fieri non licet, clam, ac quasi furtim fiat. An verò olim clam sacrificabatur Iovi, Saturno, Iunoni, aliisq; ejus farinæ Diis? Annon palam (nisi fortè ipsa obstaret religio) eorum sacrificiorum tradebatur ratio? Quid Turcæ? An illi hodie non publicè suos in sua instituunt impietate? An propterea vera illi dicantur docere? Contrà, quid primi Christiani sævientibus in eos tyrannis? non illi noctu & clam precibus ac lectioni persæpe operam navabant? Ideone autem eorum damnanda erat religio? In tempore igitur, antequam subtrahatur veritatis lumen, quàm frequentissimè monendus populus est: ne putet indiciis ab se excogitatis, aut quoquo modo rationis suæ judicio de doctrinæ cujuspiam, vel veritate rectè posse, vel falsitate judicare: sed vnam

judicii

judicii regulam esse Dei oracula, sacris literis comprehensa: hæc sola nobis Lydium esse lapidem, quo aurum ab ære discernamus: alium verum indicem esse prorsus nullum, quare hoc præceptum memoriæ mandandum, hoc tradendum liberis, & domi sedenti, & iter facienti, & cubitum ituro, & consurgenti, hoc manui signo aliquo alligandum, hoc in parietibus domus inscribendum: denique semper ante oculos versari oportere, si hujus præcepti semel irrepserit oblivio, fieri non posse quin protinus doctrinæ omnis sequatur depravatio: & ita sequatur, vt postea vix magno conatu adhibito, inventura sit locum veritas. *Deut.6.*

Ac quoniam etiam eò vehementiora sunt odia, majoreque vi judicium omne opprimunt, quo sæpius irritantur animi, turbanturque: cum non possint odia in piam doctrinam exerceri tum, quum jam sublata est, atque in oblivionem venit, vt odiis assuefiant animi, in falsam aliquam doctrinam exerceantur oportet. Cumque non possit idem populus eandem doctrinam & amare, & odio prosequi, oportebit plures falsas religiones esse, easque diversas: quæ cum coalescere vno in populo vix possint, oportebit etiam diversis eam esse in populis: ita, vt suam quisq; probet: quicquid ab

ea

ea diſſidet, improbet, odioque habeat, atq; eos ſimul qui ab illa quid abhorrent: quare cum ſecta in ſectam odia exerceat, fiet vt vndecunq; veritas illuceſcat, in eam vndiq; maxima parata ſint odia: atque vt cuiuſq; impietatis ſectatores à ſectis aliis excipi ſoliti erunt, ita excipientur veritatis aſſertores: ac tanto etiam aſperius, quanto improbius tum in eorum odium hominum animos inflammabit ſatanas. Hac de cauſa moneri ſæpe populum oportet: eatenus quidem odio habendos à vera religione alienos, vt eorum infenſi ſimus impietati, atque actionibus & factis iis quibus aut veritati reſiſtunt, aut quoquomodo in Deum, ejuſque eccleſiam ſunt injurii. Alioqui adeò non decere nos vllas in eos exercere inimicitias: vt orandum nobis ſit pro illis, vtque omni beneficii genere ſint nobis ad meliorem mentem provocandi.

Qui eccleſiæ præſunt, quo modo irritentur in veritatis Profeſſores. Sed cum conſultum eſt ſatanæ, ita depravari hominum qualiumcunque judicia, atque mutuis inter ſe odiis exerceri: tum verò maximè conſultum eſt, ſi hæc in ijs accidant quorum magna ſit authoritas: vt in iis qui eccleſiis præſunt, aut qui adhibere vim poſſunt: vt in magiſtratibus, potentibuſque omnibus. Atque ad eccleſiarum quidem paſtores quod attinet, quo

ſint

sint in veritatis professores, quandocunque excitetur aliquis; multo acerbiores, irritenturque promptius, plurimum in eo fuerit momenti, si ex depravata doctrina multum illi percipiant commodi ac venerationis in populo: ut quum in controversiam vocatur doctrina, de omni eorum statu lis eis moveri videatur. In magistratibus autem, cæterisque viris potentibus si quid ejusmodi esse possit, optimè quidem agatur cum satana. Sed illud maximè ad ejus rem facit, si persuasi sint, ita demùm probatum iri Deo eorum officium, si in iis quæ quid religionem attingunt, ad ecclesiasticorum pastorum nutum, accommodaverint sese, eorumq; arbitratu absq; ulla sua causæ cognitione sanguinem fundere nunquam non parati sint. Atque hæc quidem duo magna sunt satanici regni munimenta: videmus enim ut contra Evangelicam veritatem Romanum pontificem, cardinales, episcopos, monachos, aliosque ejus farinæ homines arment eorum potentia, dignitates, opes, commoda, quæ ex animorum nundinationibus percipere erant soliti: atque ut sæviant in nos eorum facti carnifices magistratus, principes & reges. Idcirco dum aliqua viget pietas, cavendum est populo ne patiatur pastores suos

Et qui Reipublicæ.

quovis

quovis prætextu aliquid instituere nundinationis: ne quidem ita , vt initio ipsi se non immisceant. Futurum est enim, vt instituta quum fuerit, eam postea ad se rapiant: verùm hæc jam nimis sera cautio est, novissimo jam instante die. Sed magistratus qui alioqui,quocunque etiam tempore peccare vel gravissimè possent,monitos esse oportet, ne se faciant ecclesiasticorum pastorum carnifices: verùm sciant, quicquid fecerint,ejus sibi reddendam rationem esse: neq; auditum iri,si causati fuerint,ita sibi persuasum à pastoribus fuisse. Non enim præceptum illis est, vt vlli parerent hominum generi: sed vt legis volumen legerent ipsimet,indeque discerent quid in quaque re factu opus esset. Qua de re pluribus verbis est à nobis suprà disputatum.

Quoniamque haud potest satanæ regnum in tuto esse,nisi aliqua extet ratio qua detegantur,agnoscanturq; quicunque inferendo clam alicui damno sint idonei, velut erroribus patefaciendis, atque aliquo veritatis lumine importando , plurimùm ad id valet,si vna cum erroribus mos invaluerit aliquid ita vulgo faciendi, vt qui id faciant, qui minus haud difficile sit observare: idque sit ejusmodi, vt cum gravi aliqua Dei offensione sit conjunctum. Id genus

nus multa videre est in papatu: est enim ibi primo loco missa tanto in honore, vt nullam arbitrentur præstantiorem sanctimoniam, quàm si quis ei quotidie intersit: itaque nihil tam vsitatum cuiq; est, quam missę interesse: ex quo illud est, quidã quũ occurrit amicus amico, quo quidem tempore celebratur, vt de re quam nemo credatur prætermittere, ita eum interroget, audieritne missam: aut vbi audierit: aut velitne vna secum hoc aut illo in templo audire? Atque hîc quidem, si quis intelligat eam abominandam esse rem, ac satanæ inventum: aut se prodat, aut in suspicionem veniat, necesse est, vt deinceps quicquid dicat, faciat, penè etiam dixerim cogitet, observetur diligenter: donec tandem quis sit, compertum habeant. Ita passim erecta sunt simulachra, & Christi cruci affixi, & virginis, & aliæ quas venerari plerique omnes solent: in quo nisi quis communẽ imitetur errorem impietatemq; argumento id fuerit, eum haud sentire de religione cum cæteris. Ita sunt & alia multa: sed pręcipuè illud institutum peccata quotannis in sacerdotis aurem exonerandi, qua occasione Põtificii exploratores illi expiscantur quicquid sua interesse arbitrantur. Quod argutissimu[illegible]it inventum ad amplificandum

dum

dum ſtabiliendumque illud Pontificium regnum. Vbi enim ejuſmodi ſint inſtituta, difficillimum eſt veritatem cognitam habere, neque protinus notari, rapiq; ad ſupplicia: aut certè, quod multo fit frequentius, Deum graviter, conſcientiamq; offendere. Itaq; quo minus, ſi fortè (quod avertat Dominus) rurſus aliquid invehatur in eccleſiam errorum, neque deſit ad eos vel invitis obtrudendum tyrannis, ejuſmodi aliquid denuò inſtituat ſatanas, quod ſit ad pios comprehendendos quaſi rete quoddam, aut in quo delinquere timidi in Deum cogantur, etiam atque etiam cavendum eſt. Atque error quidem omnis aut conjunctus eſt cum actione aliqua, vt imaginum cultus: & ne invehatur ratio eos qui ab illis abhorruerint notandi, aliter cavere non poſſis: niſi ne recipiantur ipſi errores, caveris: aut nullam conjunctam habent actionem: atque eos qui deteſtentur, illi alia ratione cognoſci non poterunt: quàm ſi ſua ſe prodiderint confeſſione, aut ſi recuſaverint receptos comprobare errores. Ac poteſt quidem eo ipſo tempore quo puriſſima ſit doctrina ejuſmodi induci mos, qui poſtea illa depravata eundem ſatanæ vſum præbeat ad pios illaqueandos: vt ſi (quod alicubi jam fieri cœptum eſt) à

à quocunq; exigatur suæ fidei confessio. Si enim adulteretur paulatim doctrina, mosque ille nihilominus retineatur, fiet vt tanquam nunc deprehendi fortè possint ea ratione qui impie quid sentiant, vt excludantur ab ecclesiæ communione: postea ii deprehendantur potius, qui rectè senserint; aut cogantur contra conscientiam receptos errores, atque ab se cognitos suo calculo probare.

...æ modesta libertas, regno Satanæ im-...

Neque verò nullam ego fidei confessionem recipiendam esse dico: sed talem nolim, qua compellatur quisquam vllius dogmatis mentionem facere, quod non sit ex præcipuis Christianæ religionis capitibus, ad salutem cognitu necessariis. Nam quæcunque extiterit controversia, recens præsertim: quam sententiam improbant qui præsunt: nisi quis eam damnet, non recipitur. Equidem de hoc instituto sperare optimè non possum: vix enim video quid habere possit commodi, incommoda verò multa, ac valde quidem magna olfacere mihi videor. Quid enim quæritur diligenti hac confessionum exactione? Nempe vt si quisquam in aliquo sit errore, cogatur se prodere: quid tum vbi cognoveris, quid ea in re vtilitatis fuerit? Plurimum (inquies) siquidem erit ejus

Confessionis quæ à singulis exiguntur, incommoda multa ac magna.

 admonendi

admonendi locus. Et si resipuerit, fratrem lucrifecero: si pertinax fuerit, excludetur ab ecclesia, ne alios corrumpat. Atqui vt doceant qui errant, tali instituto nihil opus fuerit. Nam si absit ab ecclesia tyrannis: & si fuerit in pastoribus cum magna mansuetudine atq; humanitate vera conjuncta charitas, & eruditio: qui aliqua in re ab ecclesia dissentient, vltrò prodent sese: accedent, interrogabunt, rem in controversiam vocabunt: sua proferent vel argumenta, vel è divinis literis testimonia. Neq; solutiones à charitate pariter ac solida eruditione profectas recusabunt audire. Et si dextre, humaniter prudenterq; res tractentur, nunquam non vincet veritas. Quòd si occupata jam tyrannis fuerit, talibus quidem institutis ad tyrannidem exercendam, nihil fieri potest aptius, nihil sunt aliud quam meræ conscientiarum lanienæ. Sed quoniam plerunque tyrannis admodum speciosis ornatur titulis: ac sese venditat pro legitima ac salutari ecclesiæ gubernatione, agendum est cum tyrannis tanquam cum talibus quales videri volunt: aut fortè sibi etiam videntur: non enim illi soli sunt tyranni, qui animo ac proposito sunt tyranni: sed illi etiam qui per imprudentiam falsa aliqua boni specie decepti,

fratres

fratres suos premunt quovis servitutis genere: ac sua in eo abutuntur authoritate. Age igitur, videtur perniciosa esse in ecclesia sententiarum libertas: itaque eam esse non pateris, consultumq; arbitraris, diligenter inquirere, si qui fortè perperam aliquid sentiat: vt aut ad veritatis confessionem pertrahantur, aut excludantur ab ecclesia: adde, si placet, etiam vt vita priventur: atque eam ad rem commoda videtur ratio, vt ejusmodi exigantur confessiones. Verisimile est igitur, si quid immineat vel periculi, vel ignominiæ ab ecclesia quavis in re dissentientibus, plerosque libenter suam celaturos sententiam. Quare si confessionem facere possint, qua id quod celare cupiunt, non exprimant: sive nulla ejus rei facta mentione, sive adhibitis verborum involucris, quibus aliud exprimere videantur, & exprimant, quod volebas assequutus non fuerit, quòd si necesse sit id exprimere, tunc siquidem dejecto ac timido aliquis fuerit animo, quid fiet? Testabitur se credere quod re vera non credit, & videtur sibi assentiri falso dogmati, Deum profectò offendet. Et si tanti res non sit, quin potuerit cum errore illo servari: ea conscientiæ carnificina in salutis conjicietur periculum. Multo autem gravius

Opinionum de Religione modesta libertas, regno Satanæ imprimis adversatur.

peccatum fuerit, si error quispiam is sit, cui in pastorum gratiam assentitus fuerit, & gravis. Vt si ad magnam pertineat Dei gloriæ imminutionem. Sin magno sit vir animo, ac Dei timore præditus, ille quidem subiturus sit potius periculum omne, quàm mentiturus. Quare si animadvertatur in eam, atque is constanter mortem perpessus fuerit, papè quàm multos faciet discipulos sanguis ille? Sin subduxerit sese, cogaturq; patria, fortè etiam conjuge ac liberis, & bonis suis carere: quæ odia existent in ecclesiam? Quæ jaciet in eos qui præerunt maledicta? Quàm enixè conabitur (asylum aliquod vbi nactus fuerit) suam probare sententiam? Ecclesiæ autem, vnde ejectus fuerit, doctrinam convellere? Ita accedent diversa hominum studia, secta paulatim crescet, pullulabunt errores ijs quibus supra dictum est rationibus, absq; modo: & res inducetur in ecclesiam perniciosissima: summa acerbissimaq; discordia. Compertum est autem, & ipso rerum vsu, & certissimo ejus testimonio qui neq; falli poterat, neque fallere: nullum esse regnum tam firmum, nullam domum tam stabilem, quam non dissidia eversura sint. Ita cum jam inde à primordio ecclesiæ tam multæ, tam frequentes, tam acerbæ in ea

semper

ſemper ſectæ, rixæ, diſcordiæq; fuerint: tandem collapſa maximæq; luctuoſa ſequutura ruina eſt. Quorum malorum præcipua ac propemodum vna cauſa fuit, quòd propter quamlibet etiam levem diſſenſionem alij alios condemnarant, atq; in ſectas dividerentur. Quare ſi noſtros in eo imitemur majores, quis dubitet vix dum paululum reſtauratæ eccleſiæ denuò ſummum imminere exitium? Præſtat igitur multo, nullis excogitatis aut legibus aut inſtitutis quibus aliquando illaqueari hominum poſſint conſcientiæ: ſimplici fidei confeſſione, quę ſola neceſſaria religionis complectatur capita contentos eſſe: ad alia verò dogmata quod attinet, qui ſua ſponte emergent, prodenturque errores, eos commodis appoſitiſque demonſtrationibus convellere. Cordium arcana Deo permittant paſtores: ne vſurpent ſibi animorum imperium: neque ad leges vllas condendum animum adjiciant. Vnius illud Dei eſt munus qui ſolus certò videre poteſt quæ bona, quæve mala ex quoque inſtituto manare poſſint: homines abſque divini verbi lumine ad ſuam deflectere prudentiam, quin ſumpta ſatanas cœleſtis angeli perſona conſultorem ſe adjungat, ne tantillum quidem poſſunt. Quæ initio ſugge-

rit satanas, quid habeant veneni sæpe ne oculatissimus quidem aliquis animadverterit: sed, quemadmodum diximus, nascuntur occasiones: fitq; indies accessio aliqua: vt quam rem initio jurasses nihil habere posse incommodi: ea demum in horrendum aliquod monstrum evasura sit. Si de die in diem oriantur in ecclesia controversiæ (vt nunquam non oriuntur conversa in curiositatem pia divinæ legis meditatione) crescet etiam dogmatum, quæ fidei articulos vocant, numerus. Neq; forte meliorem semper amplectetur partem ecclesia: quam
2 Thes. 2. ob causam homines soleat Deus *seductoris spiritus permittere libidini*, eamq; justissimam, salutis videlicet incuriam, eam non deesse, certissimè videmus propemodum in omnibus. Quidni igitur denuò expectanda sit vindicta, cæcitas scilicet, ac tenebræ? Immò verò quum veniet Dominus humanum genus judicatum, prænunciatū est, vix vllam reliquam fore fidem. Vbi observatum fuerit, non paucos post editam suæ fidei confessionem in errores labi, instituetur fortè vt sæpius repetatur: addetur fortè etiam juramentum. Sed quis speciatim, quid excogitaturus sit satanas, divinaverit? Optima omnium cautio est, in tēpore novum, nunciare opus, atque adeò ne

jaciantur

jaciantur fundamenta, prohibere: ſed agè arrideat rationis judicio. At Dei verbum non profertur clarum, & certum. Apageſis igitur cum iſto tuo rationis judicio: ſatanæ inſtrumentum iſtud eſt, ipſaq; pernicies non ad vllum ſalubre conſilium adjumentum: ſed vrges tamen adhuc: Si propter incommoda quæ ex bonorum inſtitutorum accipi abuſu poſſunt, rejicienda ſint, ne æneum quidem ſerpentem fuiſſe in deſerto erigendum, cui poſtea divinos deferre honores populus cœperit: neq; Dominica inſtitui cœna, quæ poſtea in tantam ſit cõverſa abominationem: quod de aliis multis dici eodem modo poſſit. At quis tu es, qui cum Dei factis tua conferre audeas? Sed reſpondeo tamen: Deus quicquid inſtituat, novit quid faciat: quid boni, quid mali ſequuturum inde ſit, exploratum habet. Ac quamobrem tamen hoc aut illud malit, certa illi conſtat ratio. Et omnia illius ſunt, vt jure optimo ſuis rebus ſuo vtatur arbitratu: neq; cuiquam jus, faſue ſit eum interrogandi, quare quicquam faciat: nos autem talpis ſumus cæciores: quibus nec licet de rebus alienis periclitari: neq; aliena in alea audaces eſſe. Immò verò juſſi ſumus noſtro non vti judicio in ijs quæ quoquo modo ad ejus cultum pertinent.

 Itaque

Itaq; si nihil aliud sit peccati, hoc certè fuerit non leve: si acquiescere huic mandato noluerimus, ne cognitis quidem tot ingentibus malis, quæ sibi posterisq; pepererunt majores nostri: dum instituta, ritus, leges excogitandi finem faciunt nunquam. Proinde facessat, facessat tandem, abeatq; maximum in malum antiquus ille serpens, nostra videlicet stultissima, ineptissima, maximeq; temeraria prudentia. Quæ porrò Christianæ religionis capita necessaria sint cognitu, Secundo libro demonstratum est.

Tandem etiam, si non ad tuendum integrum regnum, at saltem ad retinendas, quicquid acciderit, reliquias aliquas plurimùm satanæ videtur expedire, vt nullam prorsus rem non aliquo modo sui juris faciat impietatis ei impressa nota aliqua, vt quoquo te vertas, versetur aliquid ante oculos. Vix verbum proferre possis, quin consuetudine corrupta lingua ei quodammodo sacra faciat, non aqua, non aer, non ipsum tempus sit, non alia res vlla, in qua ejus regni perpetuò insigne non maneat aliquod. Neq; cavere, quominus hæc fiant, quisquam possit, nisi in tempore vigilent pastores, & viri pii, prudentesque alii, ne impetratam veritatis lucem sibi eripi denuò patiantur.

SATANÆ

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER SEPTIMVS.

Ed tandem rerum potitus vbi est satanas, atque omnibus quibus potuit munitionibus suum firmauerit regnum, sic vnde veri vlla illucescat scintilla, ne penetrare eo possit, quibus artibus caveat, quibus repellat infensissimos suos hostes veri assertores, & quæ sit tamen eius debellandi ars, sequitur vt disseramus. Ac magni quidem negotij non est, quem in scopum satanas mentem, oculos cogitationesque omnes defixas habeat, cognoscere. Vellet nimirum receptos errrores omnes in hominum animis firmos hærere. Quod si necesse sit aliquos detegi, vt perpauci essent qui eos agnoscerent: tum autem etiam vellet, qui errores innotescerent, eorum in locum non veritatem succedere, sed errores alios, aut divinarum rerum omnium incredulitatem. Quæ credere pios oportet: eorum nihil, aut certè minimum vellet patefieri, & si quid patefiat, vt id ad quampaucissimorum veniret noticiam: vtq; fundamentum

Ne eijciantur errores, ne intret veritas, quo pacto conetur satanas.

damentum nanciscerentur infirmissimum, neque possit consistere. Cumque detegi neque errores, neque ea quæ credenda sunt possint: nisi sint & qui detegant,& quibus detegantur: vellet ipse profecto neminem esse neque qui detegere, neque cui detegi quicquam posset. Homini autem,vt faciat aliquid, necesse est scilicet eum & posse, & velle id facere. Quod si aut nequeat, aut nolit: id ille quidem nunquam fecerit: atque vt alterum docere quid possis: necesse est primum vivere te, posseq; ibi esse vbi sint qui te audiant: aut posse, te tua mittere scripta quæ vocis suppleant officium, ad hæc necesse est te antè scire quod alios sis docturus: cum nemo possit alios quæ ipse nesciat, docere. Ne sit omnino quisquam vllo tempore qui errores, veritatemq; cognitam habeat: assequi adversarius haudquaquam potest: multo enim maior est divina vis ad docendos quoscunque vult: quam vt intercedere hostis possit. Sed conatur ille quidem tamen ea ratione qua depravari, corrumpique religionis doctrinam diximus, ac quanquam nec facere quidem potest omnino: ne qui ad patefaciendam veritatem missi à Deo fuerint, & vivant, & doceant eos quorum gratia missi fuerint: id tamen vt assequatur, nihil sibi reliqui

reliqui facit. Proinde quamprimum cuiuſpiam oculis affulſiſſe aliquid lucis intelligit, interitum ei quacunque ratione poteſt, machinatur: ſed alia ſi deſit ratio: vt per magiſtratum id perficiat conatur. Opus eſt autem, id vt fiat, eum cognoſci; at qui patefaciendæ veritatis cauſa miſſus fuerit, eum cognoſcere haud fuerit difficilè: quippe qui tacere, ac ſuos celare theſauros non poſſit. Quod ſi os aperiat: non deerit qui quamprimum deferat: ſin cautius id fecerit: at certe cum detexerint ea inſtituta quę erunt ad ſatanici regni munimentum (vt diximus) comparata, vt inter Pontificios, niſi interſit miſſis, niſi veneretur imagines, & alijs eiuſmodi indicijs: inter quæ illud haud poſtremum obtinuerit locum: ſi, quo tempore piè ſentientium aliquis ſit numerus, eorum aliquo præſente de ijs tanquam de hæreticis maximis ſit ſermo: multaque per ſummam calumniam in eos dicantur: neq; is ſuos etiam emittere contumeliarum aculeos auditus fuerit: aut certe niſi ad argutiſſimum quodq; maledictum ſuos cum alijs miſcuerit cachinnos: tum verò multo magis, ſi vno verbulo auſus fuerit innocentes à calumnijs nonnihil eximere: quaſi vero quum talium ſit mentio, nemo non irruere in eos omni debeat maledicti atq;

atq; iniuriæ genere. Cumq; haud licere possit cuiq; de populo manus in aliquem injicere: quorum est in facinorosos homines animadvertere, aut speciatim in hæreticos: per eos id fiat necesse est. Neque sane vnquam tanta invalescere barbaries feritasq; potest, vt magistratibus absq; vllius causæ colore fundere sanguinem liceat minimè diu alioqui certè regnaturis, quinimmo videri oportet reos alicuius delicti morte digni convictos. At vero si ei qui seduxisse populum dicatur, daretur sui defendendi copia, cum tanta sit veritatis vis, quanta est: cum imposturis collata non posset non agnosci, certissimumq; satanico regno crearetur periculum. Quocirca omni eiusmodi subterfugienda satanæ collatio est. Sed tamen quominus iniustè quicquam fieri videatur, satis est hæreseos aut sectæ componere nomen, aut vetus aliquod vsurpare, idq; damnare, ita Lutherum initio dicebant renovare Iohannis Hussij & Viclefi errores. Quiq; Evangelicam amplexi sunt veritatem, à Luthero Lutherani sunt postea dicti: itaq; quisquis doceatur Lutheranis dogmatibus fauere, id maiore causæ cognitione, quin concremãdus sit, opus esse non videtur, ac quominus curiose inquirat populus, quam iusta adsit

adſit hoc genus hominum morte multandi cauſa: immo vero eorum applaudat ſupplicijs, plurimum ad rem facit: quod ſecta iſta, quam appellant, fœdiſſimis quibuſq; laboret infamijs tamq; malè audiat, vt ne nomen quidem proferre ſine ſtomacho poſſint. Id vero aſſequuntur calumniandi artibus. Ita naſcentis eccleſiæ tempore dicebantur Chriſtiani noctu convenire, lucernisque extinctis incertæ Veneri fœdiſſimè indulgere: quæ calumnia in renaſcentis etiam eccleſiæ Chriſtianos improbiſſimè renovata eſt: aliæq; inſuper additæ, quod omni libidinis generi habenas prorſus remitterent, quod actionum operumq; differentiam tollerent. Quomodo quiſq; viueret, ſiue ad Dei præceptorum normam aliquis ſuam componeret vitam, ſiue quidvis ſibi permitteret: perinde eſſe docerent, ac quibuſcunq; rebus poſſunt, ſummam nobis conantur invidiam conflare veritatis hoſtes: qua ab omni inquirendi cogitatione, quæ nam re vera, qualiaque noſtra ſint dogmata, dimoveant. Atque vbi is ſit rerum ſtatus, vt qui religionis ſibi curam vendicant, ijdem gladio ſint armati: quemadmodum ſunt Romæ multiſque locis alijs: ipſimet in Dei ſeruos animadvertent. Atque ita animadverterent: vt

vt, nisi stupor maximus hominum occuparet mentes, facilè apparere possit, quo ducantur spiritu: verum vbi aut rex imperet aliquis, aut quiuis alius magistratus, vt idem fiat, impetrari à magistratibus oportet: sed ita, vt nullus sit causæ dictioni locus: quod vt impetrent, ijsdem calumniandi artibus est opus.

Ne sint vlli qui doceant, calumnijs tales aggreditur.

Ea est autem calumniatoris ars, vt cum falso accuset quempiam, ita eius apud quem accusat, vtranque occcupet aurem, vt accusatus obtinere vllam partem nequeat: sed vt si certissima justissimaq; accusatio: ita damnetur, nunquam facta coram æquo iudice dicendi copia. Quod vt contingat, multa concurrant oportet: ipso in calumniatore authoritas magna: in eo apud quem accusant, magna earum rerum de quibus agitur ignoratio: & circa res eas quas plurimi faciat, summa suspicio: in ijs qui accusantur summa inopia, omniumq; contemptus: vt nemo ne vno quidem verbo fauere eis vel dignetur, vel audeat. Calumniatoris authoritas duas habet partes. Vna est, vt ea videatur tum innocentia, tum sanctitate, qui neminem vnquam iniusta gravaturus accusatione esset. Altera est, vt ea videatur sapientia, vt non possit in cognoscendo eius quem accusat crimine

mine hallucinari. Generaliter quemadmodum eaiam improbis ecclesiarum pastoribus accederet authoritas, dictum supra est. Sed eam præcipuè apud principes, aliosque magistratus confirmant (vt missas faciam assentandi, adulandi, & id genus artes alias) simulata insigni sanctimonia, muneris quod sibi vsurpant, nomine. Illud constat, vt quidque longissimè abest, ita minime aspici: procul autem abest à principis oculis cuiusque vita: quippe qui regenda suæ amplitudinis mole occupatus, observare vt quisque vivat, quoue sit ingenio, non possit. Neque sane quicquam dicere potest, nisi ex suorum relationibus: quibus per sæpe non secus atque ipsimet principi fit fucus, multi etiam muneribus gratiaque corrumpuntur. In ecclesiasticis igitur pastoribus, eorumque adiutoribus videre princeps potest vultum, gestum, habitum, orationem ad authoritatem, gravitatem, sanctitatisque simulationem diligentissimè compositam: nihil præterea. Vt scelestum vllum consilium latere sub tam speciosis tegumentis posse nullo pacto sit verisimile: præsertim si princeps ipse animo sit candido: vt plerunque solent qui præclaris orti sunt natalibus. Eiusmodi etiam homines satis exploratum habere, quid

verum

verum in religione ſit, quid falſum, quid pium quidue impium propter eorum profeſſionem, rem ſubtilius non excutientibus dubium eſſe non poteſt. Eos etiam cuiuſque factum antè quam deferant, plenè diligenterque cognoſcere propter eam quæ de eorum tum ſanctitate, tum ſapientia habetur, opinionem, nemo vel tantillum ſuſpicatur. Vt ignari ſint principes rerum earum de quibus accuſantur Dei ſerui: ea præcipuè facit opinio, quod ad eos non pertineat religionis cura, eccleſiæque adminiſtratio, ſed ad eccleſiaſticos paſtores tantum, ita enim perſuaſi, neque vllam navant operam divinis literis, neq; vllis religionis controverſiis audiendis vacare volunt. Sed quicquid perſuadent eis paſtores, faciendum eſſe, cum diligenter exequantur, adeo numeris omnibus ſuum ſe implere officium arbitrantur, vt quid præterea optes, non ſit. Quoq; melius omnia ſuo calumniatores moderentur arbitratu, nihil minus fecerint vnquam, quam vt regem, aut magiſtratum alium quempiam ad divinorum ſcriptorum lectionem meditationemque hortentur. Suſpicioſi ſunt autem principes potiſſimum circa fortunarum ſuarum amplitudinem, dignitatem atque imperium. Quare ſi quid receptorum errorum

rorum attingatur; id qui ausus sit, protinus defertur, tanquam qui in præsentem reipublicæ statum machinetur aliquid, seditiones motusque cogitet. Ac quominus contempti eiusmodi homines habeant qui suam audire velint causam, eisdem artibus insidiantur principum familiaribus, quibus principibus ipsis. Quapropter cum soli veritatis hostes audiantur, summaque eis adhibeatur fides: tot probris, convicijs, contumeliis, suspicionibus Dei seruos onerant, vt in summum eorum odium atque perniciem, & principes, & totum terrarum orbem inflamment prorsusque in furorem adigant: tantaque calumniæ vis est, vt fidem cogitationemque omnem infinitis partibus vincat. Quid? Cum Christiana religio tam honesta contineat vitæ præcepta: fuerintque primi Christiani moribus sanctissimis, emendatissimisque: quantæ tamen molis fuit obtrudere Rom. imperatorum auribus, fidemque facere, quod Christiani haud seditiosi essent homines, neque vlli flagitiosæ vitæ generi deditì: quinimmo (id quod erant) & principibus obsequentissimi, & vita maximè inculpata? Sed mittamus ea tempora: nimis enim revera abhorrebat à rationis judicio, quod persuadendum illis erat: ho-

minem supplicio affectum Dei filium esse, atque adeò Deum. Quid nostra accidit ætate? Sunt iam anni plus minus quadraginta septem, quum cœpit Lutherus contra Romanam ecclesiam docere: eisdem vtimur Scripturis divinis quibus ipsi Pontificij. Sed contendimus, non doceri in ecclesia illa, ea dogmata quæ sunt Scripturis sacris consignata, sed quæ illis maximè repugnent. Ad ea provocamus: documenta quæ ipsi summa fide digna esse, ne audent quidem negare: ad ipsa videlicet Dei oracula, nunquam cessarunt nostri per hoc tempus loqui, clamare, scribere, libros edere, & quid non facere? Ipsa etiam experientia docet, vbi receptum sit Evangelium, ibi eosdem imperare qui imperabant antè; neque per nos vlla est facta mutatio, neq; tentata, immò ne somniata quidem: nec dum tamen extrahi ex principum animis potuit hæc calumnia, quod seditiosus simus populus, principibusque atque omnibus honestis institutis infensus, multo autem minus assequi, vt vel ad eorum semel perveniret aures, quid re vera velimus, quid moliamur, quo spectemus, quis noster sit sensus. Calumniæ igitur vi dementati qui cum imperio sunt, ad eos opprimendos, qui patefacere veritatem volunt, ferun-

feruntur, hic autem vna sententia, vnumq; iudicium in omnes valet, veritati hæreseos (vt dixi) imponitur nomen, vt Lutheranæ, aut aliud quodpiam, error veritatis orthodoxæ, aut catholicæ nomen obtinet. Ita, si quis ab errore quopiam abhorrere, & veritati favere præseferat, hic disputandi non est locus. Cum dicto ignes sunt parati, quosque nequeunt comprehendere, præ metu eos fuga cogunt sibi consulere.

Sunt autem calumniatorum duo genera: vnum eorum quibus suusmet animus testatur eos mentiri, ac calumniari: quod genus fuerunt senes illi Susannæ accusatores, & Iosephi domina: alterum est eorum qui non prorsus se calumniari intelligunt: similiterque hallucinantur, vt ij quos diximus suasmet non recte cogitationes, & consilia intelligere. Hique duas rursus dividuntur in partes, quidā enim etsi intelligunt illi quidem se mentiri, & cavillari aliquid, dignum tamē putant eum quē accusant, qui opprimatur: & cùm veris accusationibus convincere nequeant (quasi verorum criminū testes desint tantum) non habent crimini, si falsis eum gravent, ac falsis convincant testibus. Immo vero videntur sibi & sanctè facere, & magna digni laude. Alij, & si nō omnino

nino intelligunt se mentiri quicquam: tamen cum odijs accensi ad accusandum descendant, quia veritatis assertores eorum minuant dignitatem, commoda, lucra: simulatam patefaciant sanctimoniam: fucum sibi ipsi faciunt: vt non videantur sibi suam rem agere, sed Dei. Huius generis necesse est fuisse multos eorum qui Dominum sunt insectati: quippe *qui* (vt ait Apostolus) *si gloriæ Dominum agnovissent: eum cruci affixuri nunquam fuerint*. Illud persuasum habeo: calumniatorum genus hoc, quod vel sibi fucum facit: vt suo genio indulgens Deo sibi videatur immolare: immanitate multis partibus omnes vincere, alij vix videntur tantum amare posse sua commoda, honores, dissolutum vitæ genus: vt qui impedimento in ijs esse eis videntur: quæ odia in eos suscipient non aliquem videantur habitura modum. Sit certè in illis si non humanitatis scintilla, at tandem certè satietas. Hi quo plus vident fusum sanguinis, eo maior eius ardentiorque fit sitis: hic satanas quantus quantus est, patefacit sese. Sint documento recentes Gallici motus, & inaudita post hominum memoriam quam in illis satanas exercuit feritas. Neque vero in solo Iudaico populo tales extiterunt calumniatores qui tā impotenter

impotenter in Propheras, in Dominum ipsum, inque Apostolos furerent: neque sunt hodie inter solos Pontificios: vix vnquam tam bono loco est ecclesia, quin tales aliquot in sinu alat serpentes tantopere semper non apparet virus: quia non semper aperta est ad omnem sæuitiam via: non semper est ad manum carnifex. Sed tamen cui sunt oculi, ij non difficulter ex vngue (vt dicitur) leonem: in quocunque sit vlla animi elatio, avaricia, suaviusculæ vitæ amor: si coniuncta sit vlla sanctimoniæ opinio: qui quid horum vel summo digito attigerit: experiatur certissimè suos omnem ætatem, omnemque locum habere pharisæos. Quid multis moror. Vix quisquam non suo pectore ipsum gestat Pharisaismum: vt explorare se ipse debeat immo vero necesse habeat quilibet ne fortè quod in altero abhorret, detestaturque, ipse eodem laboret vitio: alioqui, si non desit occasio, Pharisaismum suum certissimè aliquando proditurus. Quo tempore caruit ecclesia talibus monstris: cum Apostolorum tempore in ipsis piorum cœtibus non deessent? Quidam certè Diotrephes Ioan 3.
eius farinæ homo, eo etiam opinionis irrepserat, vt Iohannem Apostolorum excludere à cœtu posset: & dubitabimus ætatem om-

nem suos habituram: cum suis illa non caruerit? Ne putemus solis Iudæis dictum illud verbum: *Væ vobis qui prophetis sepulchra exædificatis: cum vestri eos maiores ad necem rapuerint*: dictum est enim omnium ætatum hominibus. Semper enim verum & illud verbum est.

Sed nemo videt manticæ quod in tergo est.

Illud autem maximè omnium conantur calumniatores omnes: vt nulla admissa caussæ dictione, sua sit instar certissimæ probationis authoritas, hinc est illud: Nisi esset hic peccator, nunquam eum ad te adduxissemus, &, Est nobis lex quæ vt moriatur, exigit, & accusatores cum sint, volunt simul testes esse, hunc (inquiunt) ostendimus populum seducentem.

Sed quominus velit aliquis ea docere, ac patefacere quæ novit, si facere quicquam potest, facit eorum exemplum quos viderit pessimè tractatos simili de caussa. Facit etiam altera ex parte eorum commodorum, honorum, aliarumque rerum ratio, quas ineptum hominis ingenium plus æquo æstimat, ita fit vt quidem mortis periculo perterriti, earumque rerum iacturæ quas nimium amant, id quo donati à Deo sunt lumine abscondant: quare qui veritati opprimendæ dant operam, partim exilijs

ilijs, bonorum rereptionibus, ignominijs, sæuissimisque supplicijs metum incutiunt: partim ad impietatem amplissimis præmijs propositis alliciunt: capiuntque vt hamo pisces. Sed tamen qui veri lumine donati fuerint, non tantum vt ipsi videant: sed etiam vt doceant, non facilè patientur se hisce rationibus ab suo abduci munere: nam vt contemnant & terricula-menta illa omnia, & quodcunque impietatis scelerisque præmium polliceri satanas possit, cogitabunt etiam atque etiam cuius destinati sint militiæ, quanta res sit, quanta, quam certa, & quam etiam diuturna proposita sint præmia. Ita enim secum ratiocinabitur quisque: Eho, quid hic est quod hæreas? quod cuncteris? Non in mentem veniet cuius destinatus sis militiæ? Is nimirum est qui mundum resque omnes tum creauit, tum gubernat infinitis partibus maiore & potentia, & sapientia, & bonitate, quam vt complecti eam vlla possit cogitatio. Quod si ambitiosus es, si honoris cupidus: quid vel fingi possit præclarius: quam tali militare Domino? Quis autem dux belli? Quis nisi vnigenitus Dei filius? Quid est quod optes amplius? Est ne autem de victoria quod dubites? Atqui illa in tui est imperatoris manu, cuius votis re-

ſiſtere poteſt nihil: atque ita nihil vt ne capillus quidem perire tibi poſſit citra eius cui militas voluntatem, capillorum ille tuorum omnium numerum tenet. Quod ſi cadere quoſdam è ſuis patitur, haud id facit exiguo in eos amore, aut incuria: conſtat illi tam ſapientiſſimo, quam noſtrum amantiſſimo iuſtiſſima, graviſſimaq; quamobrem id faciat, cauſa: ſed non deeſt ei ratio, quomodo quicquid id videatur mali, cumulatiſſimè compenſet, & quamprimum. Qua nam autem re? Non ille quidem aliqua pecuniæ ſumma, aut re alia eiuſmodi brevi peritura, ſed ſempiterna vita, eaq; beatiſſima. Quid ni igitur optimo ſis animo? Ac vide quanam de re certetur: vter videlicet regnare debeat: Deus ne, an Satanas? Sępe viri fortes patriæ amantes, ne ea in hoſtium veniret poteſtatem fortaſſis etiam nihil peius habitura: vitam ſuam certiſſimis periculis, promptiſſimis expoſuerunt animis. An tu igitur ne ſatanæ hoſti crudeliſſimo ſiue patria, ſiue humanum genus omne ſeruiat, atq; æternum ſeruiat, non ei pari alacritate vitam quæ neceſſitati debetur, donare potius, quam reſeruare naturæ malis? Præmia quæ ſint propoſita, dictum eſt, ſunt autem eiuſmodi vt eorum amplitudinem ne minima quidẽ parte vel

expri-

exprimere oratio, vel complecti cogitatio possit vlla. Militiæ similiter id genus est: vt si modò sapientissimo tuo, optimoque parueris imperatori, vel si occumbas: tamen non victor esse non possis. Quid? Annon ipsemet Dei filius sic olim Satanam è suo dejecit regno? Victus, ac neci traditus vicit. Te ne igitur vel pigeat, vel pudeat eadem vti conditione qua ipse tuus imperator, ac tantus imperator vsus olim fuerit? Sed victoriam præcedunt dedecus, ignominiæ, cruciatus: ita est. Sed eo etiam major futura est triumphi gloria: cumque illa vnius sint momenti, hæc perpetua æternaque est futura. Sed ad cogitationes ejusmodi ardentes, assiduæque addentur ad Deum preces, quibus invictam hanc assequaris animi magnitudinem. Certum est enim, contingere eam nemini posse, nisi à Deo impetratam. Neque sanè calumniam satanicæ ministram sævitiæ facilius admodum sit effugere, quàm ipsam vim ferendo, contemnendo, tempus locumq; prudenter patienterque expectando repuleris Quod si suppliciorum, ignominarumve metu perculsus aut perfidiæ captus præmiis ad veritatem restituendam quum posses, tuam commodare operam recusaveris, impellentique spiritui restiteris: væ tibi, quan-

tam

tam gloriam cum quanta judicii ſeveritate commutaveris. Satius fuiſſet multo, in lucem editum te fuiſſe nunquam. Sed ſi ſint qui docere & poſſint alioqui, & velint: ne ſint tamen qui velint audire, multa faciunt. Primum autem illud eſt: quòd ſemel collapſa diſciplina omni homines indulgent ſuo quiſq; genio. Alii voluptates aucupantur: alii congerendis opibus inhiant: alii ad inanis cupiditatem gloriæ accenduntur; atque vt fiat quiſque ſui voti compos, nihil prætermittit: æqui ac iniqui, honeſti turpiſq; ratio eſt nulla. At verò qui ita corruptis ſunt moribus, ad ſanctam piamque omnem monitionem ſutdi fuerint. *Non eſt enim* (inquit Solomon) *ſapientiæ in pravum animum aditus.* Maximo deinde eſt impedimento: quòd in erroribus ſint nati, atque educati. Quod quidem ad naturam ad errores per ſe maximè proclivem cum acceſſerit; fit, vt nihil videatur veritate abſurdius: vtque ferre vera dicentem nequeant. Tum autem accedit opinio quędam: quod in religionis mutatione ſit periculum: tutum autem conſilium, majorum non deſerere veſtigia. Quod abſque dubio perſuaſiſſimum habent ii, qui arbitrantur, ſi vllo tamen in errore verſarentur, id non ſibi, ſed paſtoribus ſuis fore fraudi: quòd

Sed id agit maximopere vt populum in receptis erroribus obſtinatum reddat.

quòd si rebus novis aures patefacerent, seducerenturque: & suam fore culpam, & se daturos pœnas. Quod periculum eò etiam videtur illis majus: quo plus temporis laborum sumptuumq; opus esse ad consequendam divinarum rerum certitudinem opus esse arbitrantur. Accedit illa persuasio: quòd quæ veniunt in controversiam, & aliàs sæpe oppugnata à diversis hæreticis fuerint, optimeque defensa à viris videlicet summa sanctitate, summaq; sapientia præditis, vt jam pro rebus judicatis habeant. Accedit denique illud, quòd in rebus æstimandis ineptissimo suo homines vtantur judicio, atque illis regantur indiciis quæ suprà recensuimus. Non enim probari eis possunt ea dogmata quæ hominis non tantùm judicio, sed etiam votis repugnent maximè. Quæ majorum, multorumq; ætatum, ac nationum damnent judicium: quin etiam plurimorum hominum sapientiæ nomine clarissimorum. Quo in numero fere habentur qui ampla vtuntur fortuna, quosque isti ipsi evehunt, plurimique faciunt: sed ii maximè quibus vetustas authoritatem addiderit. Sed neque vera videri illa possunt dogmata, quæ qui amplectuntur, iis protinus quamplurimæ maximæq; paratæ sint afflictiones: fiantq; (vt quidem videtur)

detur)

detur) tam Deo quàm hominibus exosi. Eaq; tandem dogmata quæ non publicè tradantur, sed clam in angulis, ac quasi furtim in hominum aures instillentur: præcludunt etiam veritati aures, quum in nefandum hæreseos nomen, quo est infamata, odiis præoccupati sunt ante, quàm quid dicatur, noverint. Quod quibus rationibus contingat, dictum jam est. Sed & in timore qui ex edictis animadversionibusq; cõcipitur eorum, qui cum assentiri rebus novis (vt videntur) voluerint, sævissimis affecti fuerint suppliciis, plurimum est positũ, neq; ea solum ratione quòd præsentem tranquillitatem veri cognitioni gloriæque Dei præferant, sed ideo etiam, vt magis hæreses esse videantur illæ, quas tanta insectantur sævitia. Nam (vt dictum jam est alibi) quod homines nollent, id etiam ægrè sibi persuaderi patiuntur: quoniamq; neq; subire æternam vellent damnationem veritati resistentes, neq; etiam dogmata illa amplecti quæ sibi illicò maximarum calamitatum futura essent causa, nisi eis Deus magnam vim faciat, adduci vt ea vera esse credant, non possunt. Sed illud maximè ex omnibus homines obstinatissimis animis veritati reluctantes, prorsusq; surdos facit: quòd apud eos tam Evangelium, quàm

qui

qui illud profitentur, pessimè audiant. Evangelium quidem, dum hæreseos nomine infamatum alia continere dicitur, quàm revera contineat: veluti omnis libidinis, impuræque vitæ licentiam, aliaque ejusmodi, professores, dum impuræ, omnique vitiorum genere contaminatæ vitæ accusantur, dum dicuntur non eadem sentire omnes, neque convenire inter se, verùm esse quot capita, tot sententias. Sed in eos debacchantur præcipuè qui docendi funguntur munere, quòd sint imperiti, arrogantes, temerarii, animis corruptissimis, quòd non Dei gloriæ studeant, sed omnia humana & divina jura evertere, omnes justi & honesti, omnes pudoris leges effringere invidia odioque adducti conentur. Vt de Luthero apud Pontificios fama est, quòd ob id quòd impetrare Cardinalatum (vt vocant) non potuerint, Romanam in ecclesiam insurrexerit: id quod & de quibusdam aliis est dictum. Quæque jaciuntur in eos probra, partim nihil prorsus habent veri, sed per summam excogitantur calumniam, partim etiam habent illa quidem veri aliquid, sed præter quàm quod de suo addunt calumniatores, perperam etiam interpretantur. Nam ad opinionum tantam discrepantiam quod attinet, verum quidē est, inter eos quos impii vno appellant no-

mine quamplurimam esse, multiplicesque dissensiones. Sed quid tamen istud est? Nisi quòd, quamprimùm aliquid Evangelicæ veritatis restituitur: vt eam infamem reddat satanas, eique fidem adimat, multas absurdasque hîc illic serit opiniones, lolium scilicet inter frumentum, & multas conflat sectas? Quibus commune aliquod cum Evangelica professione imponit nomen. Quare cum illa quidem opinionum multitudine nihil cum Evangelio est commune, neque ad vllam justam ejus pertinet infamiam: faciat enim Satanas quantam, quamque multiplicem lolii sementem voluerit, nunquam effecerit tamen, quin frumentum sit frumentum. Sed illud tamen & contingere potest, & contingit, vt quanquam aliqui de præcipuis religionis capitibus rectè sentiant, in nonnullis etiam, sed minimè tamen ejus ponderis, errent: alius in alia, itaque etiam inter pios Dei servos aliquid sit dissensionum. Sed quis mirari satis possit? Si sint in vna quapiam civitate viginti, aut triginta hominum milia inter quos de religione summa sit consensio, quinque, aut sex dissidebunt inter se. De tanto illo idem sentientium numero vix vlli erunt sermones: de paucis illis vagabitur fama: atque ita in hominum voculas con-

jicientur

jicientur,vt videatur in ea civitate præter dissensiones esse nihil: vix ex omni civium numero inter duos convenire. Idem accidit de hominum vita: si quo enim in populo qui Evangelium amplexus fuerit, sequuta quidem sit magna morum emendatio: quia tamen adhuc homines sunt homines: fieri non poterit quin nonnunquam ab aliquo crimen admittatur aliquod. Hic igitur ad pauca quædam crimina notandum adversarii lynceis fuerint oculis, ad videndam illam morum emendationem nullos prorsus oculos habuerint. Ac videtur nescio quo modo ita vsuvenire: vt plerisque in rebus magis animadvertatur quod male fit, quàm quod benè. Reddit aliquis depositum? Honeste cum vicini vxore gerit sese? Dat justam ab se ementibus mensuram? Vix quisquam cuiquam id narrat: nisi magnam aliquam res præ se feret novitatem. Vt si contenderet quis, non plus decem nummis deberi sibi, neque acceptare plus vellet: alter contenderet se debere quindecim, velletque eum vt acciperet, cogere. Quòd si quis vno verbo alterum attingat: aut quoquo modo (vt fit) lapsus fuerit, protinus volat fama: audiuntur querelæ. Taceo quod vbi populus aliquis Evangelium amplectitur, multi sunt

de

de populo, qui tam amplexi fuissent quamlibet doctrinam aliam, quàm Evangelicam: quippe qui religionis nulla tangantur cura. Quare impura sua vita multis maximisque reprehensionibus digna, Evangelio quod magnificis fortè verbis inter pocula, ne dicam inter scorta jactant, infamiæ sunt, ac dedecori. Qui aliquando suæ impietatis ac flagitiorum justas Deo pœnas dabunt. Immò verò non desunt ex talium numero, qui cum re vera religionem nihil curent, simulent tamen impendiò eam se amare: divinis literis multam impendant operam, evadantque divinarum rerum eruditi disertiq; disputatores: & tandem ad docendi concionandiq; munus præveniant, cumq; (proh nefas) magnum sit cordis ac linguæ dissidium: cum multò aliter doceant & faciant: id videlicet ad maximam revocatur Evangelii infamiam. Mirum est enim, quàm incommodi atque indigni sermones veritatis hostium ac Satanæ opera in vulgus exeant, quamq; hæc nulla conterere possit oblivio. Verùm sint licet simulatores multi, sunt & multi absque dubio qui ex animo Deum colunt, qui tamen & ipsi non possunt non aliquando humanitùs pati aliquid, quod calumniatoribus susurrandi materiam suppeditet. Qui si ad Evangelii professorum

professorum infamiam eorum ipsorum vti possint testimoniis, dum se (proh dolor) mutuò infamant: id verò ad arcendam, ac procul abigendam veritatem firmissimum sit propugnaculum. Vt autem isti se mutuò infament, ita contingit, quum oritur inter eos (vt diximus) aliquid controversiæ, inter differendum incidunt in ea quæ diximus dudum in disputationibus contingere: commotisque ac perturbatis animis quid faciant non cavent, dum indignationi obsequantur: quod eò accidit magis, quo plus ponderis in controversa re vel vtrique parti, vel saltem alteri videtur. Qualium offendiculorum frequentiora, majoraque habet hæc nostra ætas exempla, quàm vt vel cogitatione complecti aliquis, nisi planè ferreus siccis oculis possit: quippe cum ea nostra sit cæcitas, vt non animadvertamus quàm retardetur hinc Evangelii cursus, aut ea perversitas, vt si quidem id animadvertimus, malimus talia exhibere hostibus nostris spectacula, quibus quidem accidere illis nihil jucundius, nihil optatius posset, quam ea fraudari voluptate quam animorum permotionibus obsequentes percipimus. Neque id fit modò, quum re vera orta est inter aliquos dissensio, verùm accidit etiam nō semel, vt

cum alicujus verba haud commodè accepta fuiſſent, vt videretur ille aliud velle, quam re vera vellet, excitati in illum ſint clamores, ac quanquam is poſtea millies teſtatus Deum fuerit, haud ſe id voluiſſe, quòd alios offenderet, nihilque novi ſenſiſſe ſe, nihil profuerit, quin omnino eum facere hæreticum pergerent: eique ea tribuere quæ neque dixerit, neque cogitaverit vnquam. Itaque tanquam hæreticum inſectati ſunt. Exempla nominatim referre, ne cujuſquam offendam animum, ſuperſedeo. Horum malorum cauſa eſt naturæ morbus, qui ocioſus eſſe in nobis non poteſt: arrogantia videlicet, ac ſuperbia: arrogantia facit, vt quiſque ſolus ſibi ſapere videatur, ſolus oculos, ac mentem habere, ſolus Deo à ſecretis fuiſſe. Superbia facit, vt erraſſe, aut vel tantillum lapſus eſſe videri nemo velit.

Monita ſalubria iis qui veritatem propagare cupiunt.

Sed ſi ſint qui docere veritatem poſſint, velintq; qui fiet vt occupati ſatanæ artibus hominum animi audire recuſent? Certè cum perverſum in animum teſtetur (vt diximus) Solomon penetrare ſapientiam non poſſe, perverſuſq; is ſit maximè qui excuſſo Dei timore omni totum ſe nequitiæ tradidit, curentur aliquatenus animi ante omnia oportet: id quod fit commemoratio-

ne mandatorum Dei, ſempiternorumque ſuppliciorum in tranſgreſſores conſtitutorum: ac talia quidem habuiſſe Dominicas conciones initia, videre licet: ſic enim vulnerati animi admittunt medicum, non ſolum autem à commemoratione mandatorum, propoſitæque tranſgreſſoribus pœnæ initium faciendum eſt, ſed oſtendendum eſt etiam populo vt tranſgreſſus ea ſit mandata, vtque ſibi iratum Deum habeat: cum enim auditoribus non teſtari ſuuſmet non poſſit animus, rem ita ſe habere, qui Dei ſemen fuerint, arrigent profectò aures bonamque de te opinionem concipient. Quidnam autem primò, quid ſecundò, quid tertiò dicendum ſit, vix præſcribi, ac ne vix quidem poteſt. Locus, tempus, occaſio docebit: ſed ante omnia ſpiritus. Videtur autem vt quidq; paratiſſimam habet approbationem, minuſque calumniæ obnoxium eſt, ita primo loco docendum. Vt ſi antè de fidei juſtitia egeris, quàm de impietate Miſſæ, divorum, ſimulachrorumque cultu, & id genus aliis: cumque eorum in quibus erratur, alia ſint doctrinæ quaſi partes, alia ad judicium de doctrina pertineant, vt quod non hominibus habenda fides ſit, non ex proſperitate, aut calamitatibus, non denique vlla alia ex re-

petendum piæ, aut impiæ religionis judicium, quàm ex ſolis Dei certis, claris, perſpicuiſque oraculis: vtra proponenda ſint antè, haud ſatis apparet. Quæ plus præ ſe ferunt novitatis nonnunquam majorem injiciunt cognoſcendi cupiditatem, nonnunquam etiam prorſum alienant animos. Quæ novitatis habent minimum, initia inſtillantur illa quidem facilius, ſed ferè etiam leviter admodum imprimuntur: niſi fortè continuare opus poſſis, vt indies quaſi adacto cuneo majora addas, ſed & nonnunquam rectè à depulſione calumniæ exordimur: in quo vehementer cavendũ eſt, ne dolori, aut indignationi quid tribuentes non tam repellere injurias, quàm rependere voluiſſe videamur. Decet enim Chriſtianum ſumma lenitas, moderatioq;: ſit ſcopus, non vt reddas cuique pro meritis, ſed hominum animos Domino vt lucrifacias. Ac quo minus quid aut aggrediamur temerè, aut faciamus minus circumſpectè, conſulendus eſt optimus magiſter ſpiritus. Orandus (inquam) aſſiduè eſt Dominus, vt ipſe moneat vbi, quando, & quos aggrediamur, dictet verba, corda aperiat: denique vt ipſe opus, qui ſolus poteſt, conficiat. Atque ne vllo vel ſupplicii, jacturæq; metu, vel cujuſvis incommodi cauſa Evangelium

lium homines aversentur, eisdem sunt hortandi rationibus quibus qui docent, se ipsi communiant, oportet. Videndum est autem etiam atque etiam, vt non tantùm diluantur ea quæ tum in veritatis assertores, tum eorum in doctrinam jaciuntur, verùm multò etiam magis, ne habeant impii quod objiciant verè, aut etiam verisimiliter. Vt non modò absit crimen omne, sed omnis etiam criminis (si fieri possit) suspicio. Proinde cum delictum omne maxima per se dignum animadversione sit, si tamen is illud admiserit qui Evangelicæ veritati nomen dederit, idq; impiorum in conspectu: ita, vt inde occasio eis infamandi detur Evangelii, aut si inde infirmorum offendantur animi, quasi pia sanctaque ea videri dogmata non possint, quorum ita vivant professores: tum verò id Deus abominetur maximè. Quo etiam testimonio gravari magis possit Evangelium, quàm si ii qui eosdem errores, idemq; satanæ regnum oppugnare eisdem telis, ijsdemq; tormentis aggressi sunt, maledictis se mutuò conficiant, alterque alterum vt satanico dementatum spiritu condemnet? An dubitemus eum impetum, eamque acerbitatem qua sic inter se ferociunt quidam, non ab vllo esse Dei spiritu, sed ipso ab satana, vt vel

ipsorummet Evangelii assertorum testimonio sanctum Dei damnetur Evangelium? Quibus non lachrymis digna hæc nostra sit dementia? Ergone cujus nos tam infensi, tam acres videri hostes volumus, cujus conficiendi, perdendique causa tot suscipimus labores, tot nos committimus periculis, tantumque nostri effundimus sanguinis, ei deinde vltrò suppeditabimus arma quibus tueatur sese, immò etiam quibus nos confodiat? An verò obscurum hoc est? Si Satanæ optio deferenda fuisset, vt quod maximè è re suâ fore arbitraretur, quòd maximè optaret, id obtineret: quid optare potuisset aliud, quàm vt suorum hostium causa eorundem acerrimo jugularetur testimonio? At hoc ipsum fit, impetrat (inquam) Satanas quòd maximè ex omnibus habebat in votis, & ab illis ipsis impetrat quibus quis dixerit eum validiores hostes, formidabilioresque vix habuisse vnquam. Atque hinc, si qua ex re alia, cognoscere licet qualis quantusque veterator sit Satanas, qui talia non tantum moliatur, sed tanto etiam cum successu, ac tam pulchrè perficiat. Verùm quid facias? Et ille tantus veterator est, & homo, quisquis tandem sit, præ illo non nisi tyrunculus est vnquam, vt si illius capiatur dolis, mirum

admodum

admodum non ſit, Sed detectis jam dolis, quid fiet? An nihilominus pergimus Satanæ cauda adblandiri? At verò quod ante incauti fuerat militis, facileque condonandum, jam nequiſſimi impuriſſimique proditoris fuerit excuſatione prorſus nulla dignum. Verùm ne dubita, non deerunt ſatanæ doli alii, quibus, niſi caveris, te adhuc ſibi obſequentem habeat: ſuggeret videlicet, turpe fore, ſi mutato ſtylo quaſi erraſſe te ante fateri videâre, id haud ex dignitate tui fore officii, deceſſurum tua de authoritate plurimum, quin etiam dogmatum tuorum fidem titubaturam. Denique actum fore de omni Evangelio, niſi videâre tanquam Deus quiſpiam nihil non ſapientiſſime feciſſe. Sed heus tu, cave tibi in tempore, Satanas (inquam) te rurſum ſuis tentat dolis. Ne erres, vel ſi mordicus tueri factum tuum pergas, nunquam propterea facias, quin errorem tuum agnoſcant omnes ac quo magis tegere cum tua volueris pervicacia, eò conſpicuus fiet magis, & fœdus, & inviſus: præterquam quod indignationem incurres Dei tantam, vt cum tibi à parva timueris nota, nullis non ignominiis te obruturus vndequaque ſit. Diſcamus ergo tandem aliquãdo majore lenitate prudentiaque in noſtris

ſtris verſari controverſiis. Qua de re cum alibi ſatis multa dicta ſint, non erimus hic pluribus moleſti.

Ne ſe mutuò maledictis conficiant.

Ad diluendas calumnias quibus infamari ſolent Evangelii profeſſores, eo quidem nomine, quòd multa eis nefaria, valdeque abſurda tribuantur dogmata, quæ illi nullo pacto agnoſcunt: & illud pertinet, quod jam fieri vbique videmus, vt quælibet aut particularis alicujus loci eccleſia, aut civitas, aut provincia quæ Evangelium fuerit amplexa, & privatim etiam homines nonnulli ſcriptis editis quæ ſit ſuorum dogmatum ſumma teſtentur, eaque ratione impiorum errorum quos nunquam non ſerit ſatanas, ad ſe doceant non pertinere infamiam. Quæ res quàm bene eis cedat, expendendum eſt. Certè quidem adverſarii quòd audiunt confeſſionum nomina, etiamſi in præcipuis religionis capitibus ſumma ſit conſenſio, tamen totidem videri ſectas volunt: faciunt id illi quidem ſuo vitio, nulla juſta cauſa, fateor; ſed colorem tamen habet calumnia. Si vnus Deus eſt, vnus Chriſtus, vnus Baptiſmus, vna fides, quid ſibi volunt (inquiunt) hæc tot confeſſionum nomina? Si eſt inter vos ſententiarum conſenſio, ſi vna fides, qui fit vt non vna ſit veſtrę omnium fidei confeſſio?

fessio? Ac in veteri quidem Hebræorum ecclesia facta non semel est diuini cultus restitutio, neq; vllius tamen (quod me legisse meminerim) extat more nostro compositæ confessionis memoria. Legebatur populo legis volumen, & diruebantur altaria, tollebantur simulacra, abolebantur omnia impietatis vestigia. Hęc erat restituendi cultus formula, vt confessio esset ipsum legis volumen: quam ob rem nos eandem non imitaremur rationem? Qua fiducia volumus nos maiorem nostram esse prudentiam, quam sapientissimorum pariter ac religiosissimorum regum illorum, quorum hoc in genere factum ipse probauit Deus? Nam vt non graventur piæ ecclesiæ à calumniatoribus multorum fœdissimorum errorum infamia, nostris quidem istis confessionibus non assequimur. Calumniantur nos nihilominus, nam hæreticos communi nomine appellant omnes quicunque Romanæ ecclesiæ obedientiam detrectant, itaque quamcunque impietatem secta aliqua defendat, illa ex æquo infamant omnes, quin etiam confingant ipsimet quædam errorum monstra quæ nobis adscribant. Tum autem additur ad calumniam, quod qui Romanā ecclesiā repudiant, in tot sectas sunt diuisi, vt designandis sectis desint nomina.

Ac

Ac quo plures videantur, pro confeſſionum numero ſectarum augent numerum. Ac cum Satanas nihil tantopere cupiat quam vt qui ſuo illi ampliſſimo regno Romanæ eccleſiæ bellum indixerunt, quàm plurimas diviſi eſſe in factiones, ac ſectas videantur, incertis atque inanibus tantum opinionibus quibuſdam huc illuc fluctuantes, nihil certi, nihil firmi habentes. Hoc quidem aſſequimur noſtris iſtis confeſſionibus, quod eius vehementer faueamus votis: quod probari mihi non poſſe fateor: niſi enim alioqui præclara inſit vtilitas quæpiam, quam profecto videre nondum poſſum, Satanę conſilijs tantulum commodari operæ certè quidem nolim. Si inter quas eccleſias de ijs convenit doctrinæ capitibus quæ ſunt ad ſalutem cognitu neceſſaria, ea item communem vnam haberent fidei confeſſionem, vt quam re vera ad vnum pertinent quaſi corpus, tam etiam viderentur, non improbarem. Sed cum id non fiat malim nullam eſſe, quam tot. Eſt & aliud quiddam quod in confeſſionibus iſtis me malè habeat: nam quicquid illis aſſeritur, in eo iam ei verbo: Si ſedenti patefactum quid fuerit, prior taceat, nihil relinquitur loci: neque vero illi: *Prophetias ne ſpernite, omnia probate, quod bonum eſt*

tenete

tenete. Quicquid enim ſemel ita ſcriptum ſit, id iam adeo certum, ratum fixumque eſſe volunt, vt potius ipſi Dei verbo quantamcunq; ſint vim illaturi, quàm vt quicquam de eo ſibi extorqueri patiantur, itaq; fit, vt quæ hominum ſunt verba, ſuperiorem Dei verbis adipiſcantur authoritatem. Meo quidem iudicio nihil præſtaret, quam vno accurate concinnato fidei Symbolo confeſſiones alias abolere omnes. Certe enim talis eccleſiarum conſenſio multas ſopiret hominum voculas, multa magnaque tolleret offendicula quæ Evangelij curſum retradant mirum in modum.

Extat quidem antiquiſſimum fidei ſymbolum Apoſtolorum titulo, ſed illud ita probant omnes, vt tamen eius vſum non agnoſcant. Eſt enim ſymbolum ſignum bellicum, quod Latinè teſſera dicitur, quo ſocij ab hoſtibus & exploratoribus dignoſcuntur. Quo nomine cum placuerit veteribus breuiſſimam illam fidei confeſſionem appellare, ſatis apparet illos perſimilem voluiſſe eius vſum eſſe, videlicet vt quicunque eam reciperet, reciperetur ipſe, etiamſi alioqui in multis gravibusque verſaretur erroribus, qui reijceret, ipſe etiam reijceretur. Atqui hoc non fit: non enim recipitur quiſquis Symbolum illud profeſ-

ſus

ſus fuerit: cumq; id non fiat, apparet id pro ſymbolo non vſurpari: quare operæpretium fuerit videre, qualem nam eſſe oporteat confeſſionem eam, quæ rectè pro fidei ſymbolo inter Chriſtianos omnes (eos ſcilicet qui ad Dei eccleſiam quoquo modo pertineat) vſurpari poſſit.

Optandum fidei ſymbolum commune & quale.

Ac oportet quidem confeſſionem eiuſmodi eſſe inſtar definitionis cuiuſdam, quemadmodum enim requiritur, vt definitio neque plura complectatur, neque pauciora quam ipſa quæ definitur res: videlicet vt nihil deſit, nihil redundet: ita in fidei ſymbolo nihil deeſſe oportet eorũ quæ ſint ad ſalutem cognitu neceſſaria. Nihil etiam contineri debet, abſq; cuius cognitione contingere ſalus poſſit, etenim ſi deeſſet aliquid cognitu neceſſarium, fieret vt qui Chriſtianus haberi non debeat, neque eccleſiæ Dei membrum, propterea quod profiteretur illud ſymbolum, haberetur pro Chriſtiano. Sin contineretur ſymbolo aliquid non neceſſarium cognitu, vſu venire poſſet, vt qui confiterentur quæ eſſent neceſſaria, & qui cum ſua qualicunq; fide ſalui eſſe poſſent, propterea quod non reciperent id abſque cuius cognitione contingere ſalus poſſit, cum eſſent pro Chriſtianis & eccleſiæ membris agnoſcendi, reijcerentur. At ſi neque

que deſit, neque redundet quicquam, jam neque reijcerentur, niſi qui ſint reijciendi, neque recipientur, niſi qui ſint recipiendi. Atque ita aptiſſimum fuerit ſymbolum quo Chriſtiani à non Chriſtianis diſcernantur. Quibus ex rebus ſatis apparet, longe aliam etiam eſſe rem, fidei confeſſionem conſcribere, quam religionis inſtitutionem aut ſummam. Inſtitutionem enim qui ſcribit, is non tantum quæ neceſſaria ſint complecti debet, ſed etiam quæcunque vllum habent vſum: in confeſſione autem ſcribenda vt nihil quod omnino ſit cognitu neceſſarium prætermittendum eſt: ita quicquid addatur non neceſſarium (etiam ſi alioqui verum ac bonum ſit) id ad eccleſiæ diuiſionem in ſectas pertinet, atque ad diſcordias & rixas. Qui pacem concordiamq; in eccleſia eſſe vult, oportet eum rerum neceſſariarum confeſſione contentum eſſe, fruſtra enim ſperauerit aliquis fore vnquam, vt cum Dei eccleſia tam bene agatur, vt de rebus omnibus omnes idem ſentiant. Quare vna illa reliqua eſt concordiæ ratio, ſi qui neceſſaria amplectuntur ferant ſe mutuo, & ſuas controverſias inter ſe amanter humaniterque vti fratres tractent.

Neque vero ſatis eſt, ſi neque deſit quicquam

quam, neque redundet, ſed quæ compleĉtetur ſymbolum, ea etiam ita expreſſa eſſe oportet, vt ea neque agnoſcere videri poſſit is qui non agnoverit, neque videri non agnoſcere, qui verè agnouerit. Ac videri quidem poſſit agnoſcere aliquid, qui re vera id non agnoſceret, ſi quibus verbis id expreſſum eſset, ea ipſe aliter intelligeret quam oporteret. Quemadmodum Pontificij verbo quidem peccatorum remiſſionem confitentur, ſed cum talem intelligant peccatorum remiſſionem quæ fiat compenſatione meritorum bonorum operum, quod verbo confitentur, re vera non agnoſcunt. Contra autem videri poſſet quis non agnoſcere aliquid, quod tamen re vera agnoſceret: ſi verba quibus id eſſet expreſſum, non intelligeret, propterea que negaret. Cum tamen rem planius expreſſam non eſſet negaturus. Quid fiat igitur vt vitetur vtrunque hoc incommodum? Equidem ſic vitari poſſe arbitror: Omnino quædam in fidei confeſſione aſſerenda ſunt: vt, *vnum ſolum eſſe verum Deum, & eum quem ille miſit Ieſum Chriſtum*, quædam negari ſiue damnari poſſunt, quod fit, ſi quid cum rerum cognitu neceſſariarũ confeſſione pugnet. Vt ſi negem in lege poſitam eſſe iuſticiam, aut cum Paulo dicam, ni-

nihil rei cum Chriſto eſſe ijs qui in lege poſitam habuerint juſtitiam. Caue autem intelligas idem eſſe pugnare cum re cognitu neceſſaria, & pugnare cum confeſſione rei cognitu neceſſariæ. Cum enim ſupra vſuvenire poſſe docuerimus, vt credat aliquis quæ pugnant inter ſe, neque vera ſimul eſſe poſſunt, non neceſſe eſt, ſi quid pugnet cum re cognitu neceſſaria, id etiam pugnare cum eiuſdem rei confeſſione. Perſuaſi autem ſumus, quæ cognitu ſunt neceſſaria, ea divinis literis contineri omnia, & ea quidem apertè & perſpicuè expreſſa: vt nemo poſſit ea niſi occæcatus non intelligere, nam ſi occæcatus aliquis fuerit, ei nihil ſatis perſpicue dictum eſſe poteſt. Quæ cum ita ſe habeant, nihil mihi conſultius videtur, quam vt fidei confeſſio quæ ſit pro ſymbolo vſurpanda, non ſolum nihil complectatur non neceſſarium cognitu, nihil non veriſſimum, ac certiſſimum, nihil non divinarum literarum teſtimonio teſtatiſſimum, ſed etiam vt nihil complectatur niſi expreſſum eiſdem etiam verbis, & loquendi formulis (quoad eius fieri poſſit) quibus ipſe Dei ſpiritus eſt vſus. Quod ipſis in verbis aut ſyllabis vlla eſſe religio putanda ſit, neque quod quicquam interſit quibus quidque verbis expreſſum fuerit,

&

ſi modo & verum ſit, & recte intelligatur, ſed cum lubricum admodum ſit hominis ingenium, qui ſæpe certiſſima exploratiſſimaque arbitretur ea, nec poſſe in controverſiam adduci quæ poſtea non modo veniant in controverſiam, ſed etiam falſa fuiſſe demonſtrentur, ideo conſultius eſſe arbitror in fidei ſcribenda confeſſione Spiritus ſancti verba retinere, quam vſurpare noſtra, ne videlicet noſtro indulgentes ingenio aliquid inſeramus quod non ſolum non ſit certum, & cognitu neceſſarium, ſed ne verum quidem ſit. Deinde etiam ſi nihil inſeratur niſi quod & verum ſit, & cognitu neceſſarium, at fieri poterit vt verba noſtra nobis non animadvertentibus aliquid habeant ambigui (vix enim quicquam eſt perſæpe tam difficile quam ſenſum aliquem ita exprimere, vt non cavillo aliquis relinquatur locus) itaque fiet vt qui ſententiam vt eſt diuinitus expreſſa, vltro amplecturus fuerat, proptereaque recipi ipſe debebat, cum aliud quiddam dici ſuſpicetur, noſtris verbis expreſſam reijciat, ideoque ipſe etiam immerito reijciatur. Quæ res alicuius ſectæ origo ſit, atque initium: quibus ex rebus efficitur, vt minimè contemnenda exiſtat cauſa, quamobrem ipſa Spiritus ſancti verba retinean-

neantur: quamobrem autem noſtra malimus vſurpare, vix vlla cauſa eſſe poteſt. Nemo enim non fatetur quæ cognitu ſunt neceſſaria, ea divinis literis clariſſimè aptiſſimeque expreſſa contineri. Non loquor nunc de Pontificijs, quorum omnis fides authoritate nititur Pontificia, ſed de ijs qui verbum Dei volunt ſuæ fidei normam eſſe, præterea nihil. Quid autem velimus nos aliud, quam apertè ac perſpicuè omnia exprimere? Atqui præſtare id poſſumus ſanctæ Scripturæ verbis, quæ clara ac perſpicua eſſe confitemur, ideone forte verbis noſtris vtemur potius, quam ſpiritus ſancti, vt ſophiſtis tergiverſandi cauſas præcidamus? Scilicet Spiritu ſancto nos cautiores ſimus, & quid cauillo ſit expoſitũ quid non ſit, melius quam ille videamus. Quæ iſta fuerit temeritas? Cẽſeo igitur quę aſſerenda ſunt vt neceſſaria cognitu, ea eiſdẽ etiam verbis aſſerenda eſſe quibus divinitus ſunt expreſſa. Quæ vero ſiue reijcienda ſiue damnãda ſunt, ea forte ne exprimi quidem poſſint niſi ijs vtamur verbis, quib. qui illa aſſerunt vtuntur. Tantum videndũ eſt quid damnemus: nõ enim quicquid falſum ſit damnandum eſt ea quidem confeſſione qua pro fidei ſymbolo vſuri ſimus, alioqui ſi dãnetur error qui errantẽ à regno

Dei non excludat,& propterea quod damnare aliquis eum errorem nolit, ipsum symbolum recuset profiteri, reijciatur, reijcientur qui reijciendi non erant. Sed ea tantum sunt damnanda quæ ita pugnant cum fide rerum cognitu necessariarum vt non possit aliquis simul credere, & in quod oportet credere, & id quod damnatur, quẽadmodum non potest aliquis iustitiam positam habere in solo Christo, & simul etiam in lege: quare cum in solo Christo habere eam positam oporteat, recte damnantur ij qui in lege eam collocant. Quicunq; autem error fuerit eiusmodi, vt non impediat, quominus qui erat ea credat quæ omnino credere oportet, is damnandus nõ est: alioqui symboli verus peribit vsus: quem vt diximus hunc esse oportet, vt quisquis illud receperit, recipiatur & ipse, quisquis autẽ recusauerit illud recipere, ne ipse quidẽ recipiatur. Atq; vt eo signo agnoscant se mutuo quicunq; vllo modo ad eam pertineat Dei ecclesiam, quæ toto terrarum orbe non nisi vna est, fuitq; à condito mundo. Istis sic expositis sequitur vt tale aliquod conemur symbolum concinnare quale hactenus descripsimus, rudi licet Minerua: experiemur tamen, fortè aliquem tandem dabit Dominus qui & expoliat, & absoluat.

Quæ

Quæ nam habenda cognitu necessaria, Secundo libro disputatum à nobis est multis verbis, atque hæc quidem inveniebamus, non plura.

1 Quòd vnus sit verus Deus, & is quem ille misit Iesus Christus, & Spiritus sanctus. Et quod non rectè negatur alius esse pater, alius esse filius: quia Iesus Christus vere sit Dei filius, *Formula talis symboli ex authoris mente.*

2 Quod homo iræ judicioq; Dei sit obnoxius. Et quod reuiviscent mortui, iusti quidem ad sempiternam beatitudinem, impij vero ad sempiternos cruciatus.

3 Quod Deus Iesum Christum filium suum in orbem miserit, qui homo factus propter peccata nostra mortuus sit, & propter nostram iustitiam à mortuis excitatus.

4 Quod si crediderimus Dei filio, per eius nomen vitam consequuturi simus.

5 Quod non sit in vllo alio salus, non in Beata Virgine, aut Petro, aut Paulo, aut vllo alio sancto, vel quovis alio nomine. Et quod non sit justitia in lege, neq; in hominum mandatis aut inventis.

6 Quod vnus sit Baptismus in nomine patris, & filij, & Spiritus sancti.

Proinde hæc forte non incommoda fuerit Symboli formula.

Iohn 11. Vnum solum verum Deum novi,& eum quem ille misit Iesum Christum, filium eius,& Spiritum sanctum. Noui Dei legem esse illam: Audi Israel,Dominus Deus tuus, Deus vnus est,&c. Execrabilis est quicunq; executus non fuerit omnia quæcunque in lege scripta sunt.

Matth.20. 2 Tim.4. Ioan. 5. Credo futuram mortuorum resurrectionem,& judicatum iri vivos& mortuos,qui rectè fecerint,in vitam æternam ituros: qui autem iniq; egerint,ad supplicium.

Et cum ego in peccatis conceptus, & natura iræ filius contra Dei legem graviter commiserim, agnosco me Dei iudicio obnoxium,atq; æternæ mortis reum esse.

Verum cum statuto tempore Deus filium suum Iesum Christum in mundum miserit,qui homo factus *propter peccata nostra* Rom. 4. *mortuus est, & propter nostram iustitiam revixit*,qui nos à peccatis nostris suo sanguine abluit, per quem peccatorum venia nunciatur,nec est in vllo alio salus, nec vllum aliud nomen est sub cœlo hominibus datum per quod servandi simus, confido me per illius nomen & gratiam vitam consequuturum.

Agnosco vnum baptismum, in nomine patris,& filij & Spiritus sancti. Si cui ita placeat,addi poterit eorum errorum condem-

demnatio quæ cum supra scripta fide pugnant, hoc modo. Reijcio eorum sententiam qui negant alium esse filium, & alium esse patrem. Confiteor enim Iesum Christum verè filium Dei esse.

Iustitiam positam non habeo in lege, neque in hominum mandatis, aut inventis, sed in solo Christo. Neq; spero me salvum fore per beatam virginem, aut vllum sanctum, vel quodcunq; aliud nomen, sed per solum Christum. Sin placet hæc omitti, poterit quicunq; symbolum profiteatur, præsertim vbi aliqua sit suspicio, interrogari, itane agnoscat patrem & filium, & sic de quacunque re alia de qua suspicio sit vlla, nequis verba amplexus, rem quæ verbis significatur, neget, in quo tamen (vt verus retineatur symboli vsus) cauendum erit, ne quis interrogando præter sincerum symboli sensum, quicquam exigat.

Certè autem si qua concinnari huiusmodi posset fidei confessio quæ omnibus ad vniversam Dei ecclesiam pertinentibus ita satisfaceret, vt putarent eam pro symbolo esse vsurpandam, & ea contentos omnes esse debere, neq; plurium rerum confessionem esse exigendam, esset eius vtilitas omni opinione maior. Etenim si quis rectè rem

expendat, aut hæc est concordiæ inter Christianos ratio, aut prorsus nulla est. Nam quamdiu volet vnusquisq; suum iudicium de rebus omnibus cæteris credendi normam esse, ac legem cui non parere non liceat, necesse fuerit pene dixerim omnes omnibus esse hæreticos: vt sectarum, rixarum, clamorum, simultatum modus futurus sit nullus. Quod si semel persuasi homines essent quicunq; symbolum illud profiterentur (quæcunq; reliquæ essent controversiæ) esse eos nihilominus pro Christianis, & fratribus amplectendos, communia esse cum illis nihilominus sacrorum iura, magna spes esset fore, vt & ipsæ quoque controversiæ multo maiore tractarentur æquanimitate. Quin etiam vt sublatis simultatibus inter eos tandem conveniret atq; ita adversarijs omnis præcideretur calumniandi occasio: quod vt aliquando contingat, summis precibus est à Deo contendendum.

Hæc nos pijs quibusq; ingenijs piè sanctèq; consideranda proponimus, si quis hac in re plus aliquid viderit quam nobis hactenus Dominus patefecerit, eum rogatum volumus etiam atq; etiam, ne in tanti re momenti suũ occultare velit talentum, atq; interim quicqnid in nobis desideret, pium

um certe conatum nostrum ne inique interpretetur.

Sed quominus aliquot detectis patefactisque erroribus cæteri etiam patefiant, id ita potest contingere: nam nisi qui primus aliquam cœpit lucem aspicere, errores omnes animadvertit, quinimmo aliquot quasi vera dogmata semel approbavit, magni fuerit negotij, vt eos idem postea animadvertat, præsertim à quoquam admonitus. Causæ sunt eædem quas paulo ante dicebamus, nimis magna sui opinio, & animi elatio: illa facit vt quantulumcunque aliquis videat, illico omnia se vidisse facilè sibi persuadeat, vt expertus est suum judicium aliquot in rebus rectum fuisse, ita sibi persuadet id fuisse in omnibus ac quicquid in buccam, esse oraculum: hac autem fit, vt nemo qui modo aliquid de se sibi persuadet, videri velit aut errasse, aut non omnia vidisse: quare si quid semel asseruerit, ægrè adduci potest vt id ab alio præsertim admonitus retractet, sed neque vt patiatur id connuelli. Quodque invitus esset facturus, ne intelligere quidem facile potest iustam, quamobrem id faciat, esse causam. Quare vt nollet falsa esse quæ asseruit, ita falsa esse persuaderi non potest. Facit etiam animi nimia elatio quæ cum na-

turæ morbo eſt coniuncta, vt nemo laudit ſocios facilè admittat. Ex quo fit, vt ſi quis ea velit attingere quæ primis prætermiſerit aut ſuo calculo comprobarit, vt ſi fame confecto panis fruſtrum quod nactus fuerit: ereptum veniat quis, ita in eum excandeſcat. Ac quemadmodum illi ipſi qui primi profligandis erroribus navarunt operam, quominus alius in eo genere præterea attingat quicquam, ſunt impedimento, ita ſint quicunque primos illos doctores habuerint: illis enim ex hominibus cum ſibi deos fecerint, arbitrantur quod illi ignoraverint, ſcire poſse neminem. Itaque ſi quis vel tantillum de ſpacio curriculoque per eos trito deflexerit, adeo non præbent aures, vt ei vehementer ſuccenſeant: id vero contingit multo magis illis in rebus in quibus vera ſententia inſignis cuiuſpiam hæreſeos nomine infamis fuerit, neque meliore eam loco primi illi habuerint. Ita enim error adeo ſtabilitur, vt iam convelli nulla ratione poſse videatur: cui & illud poteſt accedere, ſi qui, cum tentaverint errores eiuſmodi impugnare, aut id fecerunt abſurdis ineptijſque allatis rationibus, aut ferunt aliorum errorum nomine infames, aut in eorum errorum locum non veritatē, ſed errores alios, forteq; fœdi-

fœliores substituere voluerunt. Quisquis enim res easdem aggredi voluerit, nemo fuerit, quin primo quoque verbo compertum sibi habere videatur, & quali spiritu hominem eum esse oporteat, nimirum impio, maximeque sacrilego: & quò tendat, quid sibi velit: quid dicturus sit, & quid possit etiam dicere: Itaque omnino surda fuerit aure, multo autem id fiat magis, quo plures quid ejusmodi tentaverint, & pluries: & quo morosioribus, magisque perditis visi fuerint moribus qui id tentaverunt. Sanè quæ viderentur homines à nimia tum suæ sapientiæ fiducia, tum animi elatione ad modestiam æquanimitatemque, revocare posse, sed & quæ dissolvere possent nimiam illam de quibusvis hominibus opinionem, de iis dictum jam est à nobis alibi. Tantùm ii sunt monendi, quibus post primos Deus patefecerit quid, vt ad ea in medium afferenda magna vtantur dexteritate, ne insolenter alios impetant, quasi crimini dantes, quòd non omnia viderint, ne maligne quid voluisse vel tegere, vel depravare privatis vllis adductos rationibus interpretentur. Non decet Christianum hominem suspiciosus animus, neq; verò in eos ingratus per quos Deus ecclesiæ suæ magnū aliquod contulerit beneficium: ne-

que

quæ primo quoque verbo jactent habere se quæ patefaciant novo admodum, quæ nemo antè animadverterit, aut in quibus magni viri graviter hallucinati fuerint, aut verbis aliis ejusmodi ineptiant. In quo equidem vehementer quorundam requiro prudẽtiam, quorum cum alicubi minimum haberet sententia novitatis, tamen vt alio rerum genere allato, sic novitatis nomine hominum animos percellere voluerunt; quo & varias in se tragœdias excitarunt, & Dei ecclesiam vehementer perturbarunt: quæ vitari mala fortè poterant, si quid modò adhibitum dexteritatis fuisset.

Sed quibus rationibus diximus veteres errores constabiliri posse maximè, eæ sint necne consideratione vlla dignæ, piis prudentibusque animis expendendum relinquimus. Quid enim hîc dicemus? Si quid ejusmodi de errore quopiam factum fuerit, nihilne id habiturum fuisse momenti ad eum magis ac magis confirmandum? Nemo opinor dixerit. Quid igitur? Non fuisse videlicet Satanæ tantum ingenii, vt in tempore quum per hominum ignorantiam licebat, aut per occupatos jam superstitionibus animos, multas vehementer pias sententias fœdissimarum, maximeq; exe- crandarum hæresum opinione infamaret?

Et

Et vt excitaret mox audaces arrogantesq;, sed nullo sano judicio homines diversis etiam temporibus, qui erroribus malè oppugnatis turpiter victi magis ac magis eos in hominum animis constabilirent? Nisi defuit ingenium, audacia (opinor) defuit aut animus? Quòd si nihil horum defuit, tentasse id eum non vna in re, neque semel, atque etiam perfecisse qui non suspicabitur, quid movere ei suspicionem possit, equidem non intelligo. Sin vt quid ejusmodi suspicemur, magna causa est, quacunque in re quis patefactum sibi aliquid dicat, quamobrem indicta causa damnandus sit, etiamsi ea de re multa sint hæresum nomina, multos absurdè, impieque multa dixisse constet, ac sæpius, non video. Satis in tempore damnari quisque poterit, vbi plenè diligenterque auditus fuerit, vbi ad vnguem rationum examinata momenta fuerint. Atque hinc quidem solui illa quæstio videtur posse: qua quærebatur, vtrum audiendus esset is, qui in qua ecclesia communis esset restituta prophetia, quæ sententia fuisset semel aut iterum rejecta, de ea quis habere se diceret, quæ in medium afferret nondum expensa ante: nisi enim audiendus sit, quomodo perpetuò locus fuerit verbo illi, quòd si sedenti patefactū

quid fuerit, prior taceat? Et illi, *ſpiritum nolite extinguere, prophetias ne ſpernite, omnia probate, quod bonum eſt tenete?* Quid enim jam tractare poſſumus, quod non tractatum ſit prius? Illud non dico ferendum, vt quis eadem de re iiſdem ſive teſtimoniis, ſive rationibus perpetuò obtundere velit eccleſiam, & ei moleſtus eſſe.

Sed ex eo etiam fieri poteſt, vt maneant errorum atque ſuperſtitionum reliquiæ, quòd quo tempore aliqua facienda ſit divini cultus, piorumq; dogmatum reſtitutio arbitrentur non ſtatim initio reſtitui omnia poſſe, ſed primum ea tollenda eſſe in quibus inſignis aliqua ſit impietas, interjecto deinde tempore aliquo minore impedimento integram inſtitui poſſe reſtitutionem. Evẽtus enim multis locis docuit, plus eſſe difficultatis poſtea in tollẽdis reliquiis, quàm fuerit initio in tollendis præcipuis erroribus: vt quum eò veniendum eſt præſtet multo, eadem opera omnia corrigere. Tam conatur enim Satanas omnibus quibus poteſt, cum artibus, tum viribus qualemcunque impedire reſtitutionem, quàm plenam, atque integram.

Vt errorum fiat commutatio non cum veritate, ſed cum aliis erroribus, eiſdem videtur contingere poſſe rationibus quibus

diximus

diximus ex controversiis errores crescere. Sed vt ab erroribus ad omnium rerum incredulitatem veniatur, primùm quidem occasionem præbent, ac præcipuam tot de religione (vt jam supra monuimus) lites, ac controversiæ. Eadem olim causa cum inter philosophos nulla non de re essent lites, & rixæ, ac probabiliter in vtramque partem de omni re disputaretur, non defuerunt magni nominis philosophi qui omnia contenderent in opinionibus esse posita, certam autem scientiam vllius rei esse nullam. Accedit autem etiam impura flagitiosaque fermè omnium cuiuscunq; religionis hominum vita. Sic enim argumentantur quidam, probandam eam religionem non esse quæ suos professores bonos non reddat, cumq; nulla eorũ judicio id præstet, ex æquo omnes contemnunt: sed ita quidem argumẽtari solent qui in libidines, turpesq; ac flagitiosas cupiditates cum suas cogitationes omnes abjecerint, id quærunt, vt omni conscientiæ aculeo qui voluptatum vehementer minuere sensum soleat, aliquando liberentur, possintq, solutiore animo genio indulgere: quodq; magnopere esse vellent, facillimè etiam sibi esse persuadent. Sed non paucos etiam illud eò adducit, quòd quicquid de religione persuasum

ſuaſum habent, ideo credunt, quod de iis quos ſequuntur doctoribus optimè ſentiant: eos autem qui contraria docent eſſe valdè improbos putant, & ignaros. Mutata enim de ſuis doctoribus opinione (quod nonnunquam leviſſima de cauſa poteſt fieri) omnis eorum fides, tanquam vitiato fundamento ædificium, corruit. Idque eo etiam acciderit facilius, quo majorem de ſuis doctoribus opinionem habuerint. Ita autem vſuvenit, vt ſi quiſpiam bona fide Chriſtiani hominis deſcribat vitam, quàm abſolutum omnibus numeris ſuum depingit exemplar, tam integra ipſum eſſe vitæ ſanctitate qui eum audiunt ſomnient, neque vllam in eo humanæ imbecillitatis ne quidem ſæpe admoniti habere rationem volunt, neque conſiderare, quàm facilius ſit veram ſanctimoniam verbis, quàm factis exprimere. Proinde quicquid audierint, obſeruauerintque eiuſmodi repugnans ſomnio, omnem viro illi protinus fidem abrogant: cumque redire ad veteres errores nequeant, neque quicquam melius, quod ſequantur, videant, reliquũ eſt, vt religionis cogitationem abijciant omnem, idque tantum ſimulandum putent, quod ad conciliandos ſibi eorum animos à quibus bene ſibi ſperare poſſe videantur, ſit aptiſſimum

qu

quo hominum genere nihil fieri potest pernitiosius. Vitandæ igitur sunt maximè contentionum, rixarumque plenæ controversiæ, ac non minus etiam cavendum est, ne impuræ dissolutæque vitæ, & à pietatis professione alienæ exemplis à veritate hominum alienemus animos alioqui horrendissimas daturi pœnas. Sed mouendi iidem sunt sæpe, non defigendos in homines oculos, non statuendam eorum vitæ integritatem pro fidei fundamento, sæpe simulatam esse hominum pietatem, sæpe instabilem, quin etiam humanæ naturæ imbecillitatem esse tantam, vt tametsi de religione ac de moribus sanctissimè disserere quis possit, neq; simulata Deum colat fide: tamen nimiam sanctimoniæ opinionem non possit diu sustinere. Quod abundè vnum Dauidis docere exemplum potest: taceo multas iniquas interpretationes quibus sæpe gravantur Satanæ industria sancti viri, qua re Dei oraculis initi fidem oportere; id si fit, vt vt se gerant homines, eam firmam, stabilemque fore: si in homines defixi oculi fuerint, certissimè quamprimum collapsuram.

At vero si erroribus veritatis succedat cognitio, hanc cognitionem firmam, stabilemq; esse non sinit primum, si fructus non

extent.

extent. Solet enim Deus de ingratis pœnas ſumere; pœnaque perſæpe eſt, ſua dona quaſi repetere. Ac cernitur quidem hæc ingratitudo tum adverſis temporibus, ſævientibus veritatis hoſtibus, tum rebus pacatis, & tranquillis: adverſis quidem temporibus, quum quis ne jacturam faciat bonorum, aut carere cogatur patria, lectiſſimæ conjugis conſuetudine, dulciſſimorumque liberorum amplexibus, aut etiam corpus ignibus cremandum permittere, fœdiſſimaq; (vulgi opinione) notari ignominia. Quam ei patefecit Deus veritatem, eam non audet agnoſcere, neque cuiquam impartit, pluris videlicet faciens hujus vitæ commoda, quàm Dei gloriam. Rebus tranquillis cernitur ingratitudo, quum inſoleſcimus, genioq; indulgemus, & in hujus vitæ commoda, delitias, beatitudinem, omnia noſtra ſtudia, conatus, rationeſq; conferimus, divini autem cultus cogitationi vix locus aliquis ac interdum ne vix quidem relinquitur. Quod ne accidat, frequenti commemoratione divinæ iræ abſterrendi ſunt hominum animi, exemplaq; vaſtitatum quas, vt vindicaret Deus ſui contemptum: atq; oblivionem ſæpe fecit, afferenda ſunt. Ideo autem etiam parùm diuturna eſt ſincera divinæ legis cognitio, quòd quàm primum aliquid

aliquid adeptus eſt populus lucis, eædem naſcuntur occaſiones quibus diximus jamdudum ad piæ, ſanctæque doctrinæ depravationem viam patefieri. Sed quoniam eo loco dixeramus magna ex parte eccleſiæ miniſtrorum, paſtorumq; inſolentiam, moroſitatem, iras, cauſam eſſe eorum errorum qui ex contentionibus naſcerentur, creſcerentque, ne cui fortè videatur non poſſe, quo tempore nihil videre eſt in Dei eccleſia præter afflictiones, inſectationes, ignominias, rerumque omnium inopiam, in miniſtros ea poſſe cadere, ne quæſo obliviſcatur, qua tempeſtate ambierit Diotrephes in Chriſtiano cœtu principem locum, neq; in eo Iohanni Apoſtolo pateretur locum eſſe, ac operæprecium quidem eſt conſiderare quàm belle fucatam oportuerit illius hominis eſſe ſanctimoniam, cui Domini Apoſtolum oporteret cedere.

Novi quidem errores qui in veterum ſuccedunt locum, aut iidem propemodum ſunt, ſpecie tantùm mutata, aut ſunt omnino alii, hujus generis fortaſſis ille fuit, quod Romanus pontifex peccata condonandi poteſtatem ſibi vendicaverit: illius autem, quòd in locum tot Deorum ſucceſſerint ſancti viri, quos poſtquã exceſſerunt ex hac

vita Pontificis authoritate in sanctorum numerum relatos venerantur, nomina sunt mutata, & sacrorum ritus, cætera manent eadem, Appellant quidem non Deos, sed sanctos, verùm reipsa Deorum habent loco: quin etiam qui latinam linguam ad antiquum candorem, proprietatemque limare voluerunt, dicturi de quopiam quod in sanctorum numerum esset relatus, in Deorum numerum relatum dixerunt, quod de Francisco, qui Franciscanæ sectæ nomen dedit, in Veneta sua historia scriptum reliquit Petrus Bembus. Inter majora sacrilegia quorum nomine merito à nobis accusatur Romanus Pontifex, est, quòd sibi potestatem vendicaverit augendi Christianorum dogmatum numerum, & hominibus, vt ea crederent, religionem injiciendi. At sunt hodie in nonnullis perpurgatis cœtibus qui idem jus verbo quidem non sibi tribuunt, sed re ipsa id sibi arrogare non animadvertunt. Oriuntur enim controversiæ: ipsi quam sententiam valere oporteat, definiunt: ac tametsi nunquam ea doctrinæ capita inter præcipua illa connumerata fuerunt quæ omnino certa, fixaq; esse oporteat penes eos qui salutis sibi esse velint spem, tamen quisquis eorum sententiæ acquiescere nolit, ac subscribere, eum rejiciunt

jiciunt,ac tanquam hæreticum insectantur, quid quæso hoc est? Quo hæc tendunt? Quid sibi volunt? Vidimus etiam alicubi ecclesiasticæ disciplinæ causa peccata non publica deprecari coactos nondum Evangelica regula vti præfractos cœtu motos. Quid & hoc rei est? Si in consuetudinem, moremq; abierit hoc exemplum, præ tali, levissimum jugum erat auricularis, quam vocant, confessio. Hei quàm vereor, nisi caveant pastores, ac prudenter quid faciant, expendunt, ne, qui satanæ regnum funditus eversum cupiunt maxime, per eosdem ipsos satanas aut idem regnum restauret, aut novi cujuspiam fundamenta ponat. Quid dico autem ponat? Immò verò ne posuerit jam, dum volunt homines sua vti prudentia & suis etiam animorum motibus nonnihil tribuunt. Scrutamini quæso diligenter, quæ fuerint Pontificii regni quasi incunabula, à quibus initiis, qui ritus, quæ leges, quæ instituta, quæ tyrannides profectæ fuerint, quàm bellè fucatos quæq; res prætextus habuerit, & quo tandem evaserit: nolite committere vt, cum tot, ac tam magna sint ante oculos exempla, non saltem aliorum malo moniti profecisse vos nonnihil, ac prudentiores facti esse videamini.

SATANÆ STRATAGEMATVM

LIBER OCTAVVS.

QVænam esset ad eum quem consiliorum suorum omnium finem sibi Satanas proposuisset, perveniendi via, cum hactenus disputatum sit, tantum illud superest, vt de ipso harum rerum omnium inventore, artifice, atq; effectore satana disseramus, de quo minimè quidem tam plena historia literis est prodita, quam curiosa nostra optarent ingenia. Tantum colligere licet, conditum eum fuisse præstantissima quadam natura, & excellentissimis donis ornatum, verùm cum illis abuteretur ad summam superbiam, de cœlo deturbatum, ac præstantissima illa dona justissimo, ac maximè tremendo Dei judicio in summam ei conversa nequitiam, qua illud sibi sumeret, vt Deo in rebus omnibus quantum facere, enitiq; posset, adversaretur. Nec verò vnus est ejus generis genius, sed permagna multitudo, quorum caput princepsque est satanas. Si quidem ex viro quodam in Gadarenorum agro vnam dæmoniorum

legionem

legionem ejectam fuisse litteris proditum est, ideoque dicitur *aeternus ignis diabolo angelisq; eius paratus fuisse.* Esse autem satanam veteratorem maximum, immanissimumque humani generis hostem, clarius est in sacris literis, quàm vt demonstratione indigere vlla videatur. Ex quo illud facilè efficitur quod initio diximus, quicquid est ejusmodi, vt si id fecerint, dixerint, cogitaverint homines, ad ejus conatus conferre aliquid possit, id vt fiat, dicatur, cogiteturque eum semper conaturum. Ac tametsi eius rei gratia cum hominum animis negotium ei sit oportet, vt fucum faciat, vt illudat, vt persuadeat, vt inflammet, vt spe, timoreque afficiat, quo pacto hæc ille faciat, non est instituti nostri subtilius philosophari. Illud constat eum impellere homines, vt ea faciant, quæ ipse cupit, nemini parcere, neminem esse à quo ille sibi timeat, aut quem vereatur, quantaeunq; sit vel sapientia, vel sanctitate, vel authoritate, quippe qui ne ipsum quidem Dei filium aggredi dubitaverit. Neque verò quos pertentat, sic aggreditur omnes, immò neque minimam quidem vix eorum partem, vt videri possit, neque etiam eos alloquitur quasi aliud quiddã ab illis velit. Tametsi enim de

Luc. 8.

Satan versutissimus, indefessus insidiator, dolos suos astu colit.

Iuda scriptum est,quod *Satanas ei cogitationem iniecisset Domini prodendi*, non tamen scriptum est, eum ita convenisse Iudam, vt cerni posset,eumque ad id hortatum fuisse. Quinimmò cum Satanas sit spiritus,haud aliter agere cum hominum animis videtur,atque ipse Dei spiritus,is enim ita movet, afficitq; animos, vt tamen non animadvertant esse aliud quiddam, quod se veluti alloquatur: immò non aliter eis videntur,quàm suæ cogitationes. Nisi quatenus quispiam edoctus, quid præstare homo possit, quid minus, si videat cogitationes admodum pias,ac sanctas esse, Spiritui sancto eas tribui oportere, non sibi, intelligit,sed ad id etiam ita interpretandum ab ipso adiutus spiritu. Quare quancunque cogitationem & Satanas injiciat,idem prorsus homini videtur, se videlicet esse,qui ita cogitet, tantum si admodum scelestam animadvertat eam esse cogitationem, ejus operum non prorsus ignatus eam ab illo esse suspicetur. Fortè etiam non omnis prava cogitatio,pravumq; consilium ad satanam anthorem referendum sit,cum suapte natura homo etiam nunquam non & malè cogitet, & malè faciat nullo addito stimulo,eademq; prorsus sectetur quæ eum sectari maximè vult Satanas. Tantum illud

interest

interest, quod homo tenetur nescio quo salutis desiderio. Satanas nihil ei minus cupit, quàm salutem: homini plerunq; accidit quod Medea de se dicit:

----Video meliora, proboq́;:
Deteriora sequor.

Satanas voluntate ac proposito Deo adversatur. Homo præsentem captat voluptatem, rebus movetur præsentibus. Satanas ad quæ hominem impellit, ea sæpe certo consilio in valde remotum finem confert. Itaque fit, vt Satanas hominem adducat nonnunquam, vt faciat quæ ei minime jucunda sint factu: veluti vt se verberibus cædat, vt nudis pedibus longum aliquod iter conficiat, vt sibi sæpe inediam, aliaque indicat id genus incommoda in quibus ad salutem multum ei persuaserit esse præsidii; & homo etiam multa perpetrat mala ipso (vt verisimile est) Satana invito. Veluti si magni nominis vir, idemque magnus errorum, impietatisque patronus in tale aliquod labatur scelus cujus causa ejus nominis atque autoritatis jacturam faciat, atque hominibus oculos aperiendi, atque imposturas cognoscendi occasionem præbeat. Alioqui hominis ac Satanæ instinctus tam sunt inter se similes, vt non magis sit lac lacti. Sed & erroribus est homo

ſua ſponte obnoxius, etiam ſi Satanæ ad eum fallendum nulla accedat opera. Quare cum ſimillimæ ſint inter ſe & propriæ hominis cogitationes, & illæ quæ à ſatana ſũt, eo difficilius eſt homini ſatanam in ſuo corde (vt ita dicam) loquentem agnoſcere. Neque ſanè vllum eſt operæ pretium ſubtilius rationem vllam indagare, quę hominis ſunt ab iis quæ ſunt ſatanæ diſcernendi, dum conſtet quid bonum ſit, vt ſequamur, quid malum, vt declinemus. Quòd ſi fortè Satanæ tribuerimus quod hominis fuerit, aut homini quod fuerit Satanæ, minimè magnus fuerit error. Immo verò videre eſt, rem eandem fuiſſe modò homini modò Satanę
Act. 5. tributam: quòd factum eſt à Petro Apoſtolo, quum Ananiam reprehenderet qui ſpiritui ſancto mentitus eſſet verum agri quem vendidiſſet pretium. Primò enim ſic ait: *Quare adduxit te ſatanas, vt ſpiritui ſancto mentireris?* Deinde ſic rurſus, *Quid ita rem deſignaſti iſtiuſmodi?* Et vxorem etiam ita increpat: *Quid ita conſpiraſtis vt domini ſpiritum tentaretis?* Illud maximè ad rem facit, quod Satanas hominibus cogitationes injiciat. Quemadmodum de Anania modo dictum eſt, ita de Iuda eſt ſcriptum, quòd *mentẽ ei inieciſſet Satanas, vt Ieſum proderet*, & quòd *Satanas ex hominum cordibus*

dibus Dei verbum excutiat. Cum ergo ea sit Satanæ cum homine agendi ratio, vt cum eo agere possit illo non animadvertente, mirabiles hinc eum opportunitates ad illum mille modis aggrediendum, expugnandumq; habere necesse est. Etenim si te conveniat homo quispiam, ac malum det consilium, vel fucum faciat semel aut iterum; is si redierit, vt adhuc fraude quapiam te captet, etiam si specioso aliquo prætextu, cum iam hominis tibi suspectum sit ingenium, ac voluntas, non patieris tibi imponi. Sed cum possit Satanas eo quo dictum est modo accedere, etiam si hodie teterrimum aliquod, planeq; impium obiecerit consilium, vt vnde sit latere non possit, quin idem possit cras redire, & te alio callidiore aggredi id nullo fuerit impedimento. Non enim ideo cauere tibi ab eo possis consilio, quia eius tibi suspectus sit author, quippe qui non alium eius agnoscas authorem, quam te ipsum, Ex quo licet colligere, neminem esse quem non Satanas quacunq; ratione aggrediatur. Cum enim vllum eius factum impedimento alij esse nequeat, quacunque sit aliquis, siue sapientia, siue sanctitate, experietur profecto nihilominus posse ne aut ineptissimum pertrahere in errorem, aut ad scelestissi-

lestissimum aliquod, maximeque sacrilegium facinus impellere nulla personæ ratione habita: etenim si confecerit, amplum assequutus fuerit triumphum, sin irritus evaserit conatus, nihilo sibi difficiliorem reddiderit eum calidiori consilio fallendi rationem, vt à rebus minimis ducto initio paulatim ad maiora perveniat. Neque refert qua primum ratione aliquem aggrediatur: si quidem cui occultus posuerit insidias, eius sæpe animum etiam quasi ficta deposita persona & sua palam assumpta magno aliquo facinore explorauerit, quod fecit cum ipso Dei filio, apud quem cum callidis tentatiunculis nihil profecisset, non dubitauit se prodere, ac dicere, si prostratus me colueris, hæc omnia tua fient. Sin aperto incipit Marte, ne id quidem (vt diximus) impedit, quin postea etiam experiatur insidias. Ac quemadmodum & aperto pugnat Marte, & occultissimas collocat insidias, ita dubitandum non est, quin consilijs vtatur etiam neque prorsus apertis, neque occultis admodum. Verisimile tamen est, quibus cum calliditate maxima intelligit sibi opus esse ad iacienda magna cuiuspiam molis fundamenta, eos aperto Marte plurimum exerceri, vt cum vniuersam belli rationem in conflictibus illis positam esse arbitrentur

Nunquam non mali aliquid molitur aperte vel subdole.

arbitrentur, ad declinandas occultas insidias incautiores reddantur, quod si perpendisset is qui præstantissimi cuiusdam viri nuper descripsit vitam, nõ tam forte audacter pronunciasset, satanam nunquam potuisse in illum impetum facere, quin graui quopiam accepto vulnere pedẽ referre coactus fuisset. Eadem autem ratione fit, vt quo minus eisdem de rebus aliud, atque aliud conetur suadere: nihil ei sit impedimento, quare vt ad facinus impellat aliquod, extenuabit rem, in memoriam rediget (sed valde alieno quidem loco) quanta Dei sit in parcendo facilitas, atque clementia, aut eum talia non curare persuadebit. Facinore admisso eius prorsus contraria fuerit oratio, nam & ipsam rem miris exaggerabit modis, & omnia ponet ante oculos diuinę seueritatis, vindictęq; exempla, ac tandem ad summam desperationem hominem adiget, ideoq; non agnoscatur dolus, quod cuius ea sit oratio non apparet, sed suas homo esse arbitratur cogitationes, forte cum istæ prioribus sint contrariæ, illas satanæ, has vero sibi tribuerit. Cum autem satanas sit spiritus, neque vllius sit materiæ pondere grauatus, nullis potest laboribus fatigari, non eum æstus, non frigoris attingunt iniuriæ, non enim capit somnus, non obliuio

livio, ex quo intelligere licet incessanter cum in nos moliri aliquid. Ac quicquid moliatur, id aut per se facit, aut per alios, per se facere dicimus quicquid vel ipse tenebrarum rex facit, vel quilibet alius impurus genius, minus enim difficile nobis esset differentias eiusmodi cognoscere, per alios autem illa intelligimus eum facere ad quæ hominum vtitur opera, quasi instrumentorum quorundam. Ac quicquid per se faciat, aut suam retinet personam, vt quum dei filio dixit, si prostratus me colueris hæc omnia tua fient, aut mentitur personam cœlestis angeli, vt quum ad ea hortatur quibus ad inuehendam in dei ecclesiam impietatem aliquam aditum sibi patefaciat, eaque tegit admodum fucato, sanctoque prætextu, atque hinc absque dubio fuit magna ex parte illa maiorum nostrorum tanta in ecclesias, ac cœnobia liberalitas, nam suppeditatis ijs qui soli sibi omnem religionis curam vendicarunt ad omnem luxum opibus, atque instrumentis, sequuta deinde est & doctrinæ, & bonorum morum omnium corruptio. Quæ per alios tentat, ab ipso tamen initium habeant necesse est, initiumque hoc similiter facit aut sua retenta, aut aliena sumpta persona, ac quanquã omnia cum omnibus experitur,

Pietatis speciē laruamq́; sæpenumero induit.

experitur, plerunque tamen ſuam retinet cum deploratæ impietatis hominibus quos ad omne flagitij genus obſequentiſſimos ſibi eſſe expertus ſit. Cum ijs in quibus aliquod ſit pietatis ſtudium diſſimulat, pietatiſque ſpecie omnia conatur: illos ſui ſtudioſos facit: penituſq; obcœcat, ſpes oſtentans maximas, ampliſſima proponens præmia pro cuius ingenio, alios enim ambitioſos honorum onerat titulis: alios obruit opum affluentia: alios rebus alijs ſibi divincit. Hoſce autem paſcit cum rebus ex parte eiſdem, tum vero etiam opinione rerum ab ſe præclarè geſtarum. Intelligere autem eum hominum cogitationes aliter quam coniecturis ab ijs quæ homo facit, dicitque, & quæ ei contingunt ductis: non æquidem contenderim, cum ſcriptum ſit: ſolum Deum hominum ſcrutari corda. Verum enimuero neceſſe eſt ſaltem capiendis coniecturis eiuſmodi, ac cognoſcendis hominum ingenijs omni opinione maiorem illius eſſe perſpicaciam, etenim ſi homo perſæpe aliquo ingenio, nonnulloque etiam rerum vſu edoctus, ſi cum altero perpaucorum dierum conſuetudo interceſſerit, quis ſit hominis ſenſus, quæ mens: quo ſpectet: quibus delectetur rebus, quibus offendatur, daſcit.

Quid

Quid faciat Satanas tam diu in hac versatus palestra, tantusque veterator? Esse autem præter modum magnam eam vim qua (nisi eum Deus cohibeat) imponit Satanas, ex eo cognoscere licet, quod duarum cogitationum maximè coniunctarum alteram inijcere homini possit: alteram ei tegere. Etenim quæ duæ cogitationes coniunctiores esse possent illis, vt quæ Dei sint oracula, quod ijs prædicitur omnino futurum, & quin id contingat, nulla humana vi, aut consilio fieri posse? At potuit tamen Satanæ opera vnum sine altero in Herodis cogitationem cadere. Vatum enim oraculis de Regis Israeli promissi natiuitate fidem adhibet: proptereaqne à Principibus sacerdotum, scribisque sciscitatur quo esset loco nasciturus: simulque tantum irrita illa posset facere, ei machinatur mortem: ac ne effugere posset callido, illo maximeque crudeli vtitur consilio, vt mittat qui infantes omnes bimos, eoq; minores Bethlehem atque in illius finibus conquisitos interficerent. Nisi enim hoc Satanæ fuit opus, nullum certè fuerit. At quale tamen hoc est fascinum? Vt quia in vatum esset prædictionibus Iudæis regem nasciturum esse: persuasum habeat ita fore: & vbi, & quando nasciturus esset ex prædictionibus

onibus eiſdem ſe poſse cognoſcere: ſed poſſe etiam ſe eludere eas prædictiones, Deique impedire, atque irritum reddere propoſitum? Non eſt hoc vehementer mirum? Ex quo conijcere licet, perinde facere Satanam in hominum animis: ac ſi, vt impedias, ne quiſpiam aliquid videat, inter ipſum eamque rem interponas aliquid, aut teipſum: aut quoquo modo legas eam. Atque vt videat, quod eum videre velis, id illi ante oculos ponas: vt videlicet, quum cupit Satanas à cogitatione aliqua hominem abducere: illum alijs, atque alijs occupet: neque illi in eam mentis oculos conijciendi vllum vacuum relinquat tempus, quæ vero cogitationes ad ſuum faciunt inſtitutum eas illi paſſim obijciat. Ac quod immaniſſimus iſte humani generis hoſtis neminem dubitet aggredi: nemini dubitet inſidias ſtruere: demonſtratum eſt filij Dei teſtimonio, à quo vt ſe coleret, petere non eſt veritus: ſed quibuſcum conficere aliquid poſſit, haud abſurde quis dubitauerit. Dixerit enim, cum illis eum operam perdere qui Deum verentur: atque in illo ſuam poſitam ſpem habent. Quod eatenus quidem verum eſſe neceſſe eſt: vt non poſſit Satanas vllum Dei propoſitum irritum reddere: neque ſanè facere, Quin Deus ſua cumula-

Quo fuco ſanctiſſimis viris nonnunquam impoſuit.

cumulatissimè impleat erga eos qui sibi fidunt, promissa. Verum quin ad multa tum faciendum: tum dicendum impellat: non vsque adeo est certum, vnde fuerunt enim prima illa Antichristiani regni fundamenta? Cuius opera Evangelium pristinum suum amisit nitorem? Quis tantum hominibus conciliauit authoritatem: vt iam Deorum quorundam essent instar? Nulla ne hic Satanæ fuit opera? Immo vero cuius nisi Satanæ? Attamen quid de ijs dicemus hominibus omnibus qui eam in rem qualemcunq; contulerunt operam non vllo pravo consilio, sed tantum bona quadam spe: quod rectè, sancteque se facere arbitrarentur, quodq; consilia sua magno cuipiam ecclesiæ bono fore iudicarent? Neminem ne eorum vlla fuisse pietate? Vllo Dei timore? Neminem ex Dei delectorum numero? At cuius antiquorum patrum non aliquid extitit eam in rem operæ? Dum enim (vt Apostoli more loquar) super fundamentum Christum ædificarent, tametsi fœnum, ac stipulas in opus conijcerent: nihil id impediebat quominus possent & sancti viri esse, & ex Dei delectorum numero. Sed fœni tamen stipularumque tantum est allatum vt in vniverso ædificio præter fœnum & stipulas nihil esse cœperit, cumque

talem

talem res exitum vt haberet, à talibus etiam initijs exordiri necesse esset: negari non potest quin cui exitus tribuitur, eidem tribuenda sint initia. Et illud etiam Petri ab recta Evangelij semita diverticulum cuius causa obiurgatus à Paulo fuit: nihilne redolet Satanæ spiritum? Immo vero non ipse Dominus Apostolis suis dixit: Satanam defixos in eos habere oculos, vt vehementer exagitaret, eisque fidem omnem excuteret? Quod etiam quin confecerit parum abfuit. Et quum negavit sibi cum Iesu quicquam esse rei: non ei ad id Satanam consultorem fuisse arbitremur? Tum certè fuisse non est dubium: quum Dominum à subeunda morte dehortaretur. Quibus ex rebus omnibus certa duci coniectura potest: Satanam vel cum sanctissimis hominibus conficere multa, non quidem vt eos perdat: sed certe vt ad plurimorum perditionem aditum patefaciat. Quod ipsum tamen non fit absq; summa Dei providentia. Vt inde paretur in ingratos, maximorumque eius donorum contemptores vindicta: errorum videlicet tenebræ maximæ: & pijs, quominus cum mundo pereant, valde necessaria afflictionum exercitia. Itaq; fit vt sæpe etiam sanctissimi viri præter omnem opinionem, Satanæ suam locent operam: e-

iusque sint quasi ministri atque instrumenta quædam. Quoniamque quo eminentiorem in Dei Ecclesia locum obtinuerit quispiam: si ei Satanas fucum facere possit, si eum aliquatenus flectere: eo ampliorem inde capit fructum: credibile est etiam hic eum summa omnia facere: vt tales viros in aliquas passim alliciat insidias. Neque tamen vsque adeo cum magnis viris occupatur: quin etiam obscurissimi cuiusque meminerit, instar videlicet diligentissimi patrisfamilias: qui ita res curet magnas: vt ne minimas quidem negligat.

Non tantum autem occupatur Satanas infligendis ad sua vota ijs quibus dictum est modis hominum animis: immo vero & alia eius multo diversa sunt opera, ignẽ de cœlo detrahit ad perdendum Iobi oues, famulosque: magnam illam ventorum vim
Iob.1. concitat, qua domus vbi eiusdẽ filij filiæque convivabantur, euertitur, illiq; pereunt omnes: ac eum ipsum deniq; grauissimo excruciat morbo. Sed & magna edit miracula, si quidẽ eius opera Pharaonis Ma-
2 Thes.2. gi Moysis imitantur miracula propemodum omnia, & de Antichristo quod prædictum est: eum huius opera miraculis clarum fore. Ex quibus omnibus conijcere licet

cet quantum ille possit in rebus etiam alijs quamplurimis: appellatur autem etiam *Princeps huius mundi:* quod frustra fieri non potest, immo vero conijcere inde licet: cum opes, honores, dignitates, res mundanæ appellentur: eas ipsius arbitrio dispensari magna ex parte.

Cum igitur tantas Satanas opportunitates habeat, quantas diximus: quicquid eius interest siue credi, siue fieri: vt faciat, credaturve dat operam, si falsis opus est rationibus: eas suppeditat modo per se, modo per alios. Si miraculis est opus: aut ea edit, aut edita fuisse multis dolis persuadit. Si ad rei valde absurdæ credulitatem quadam rerum serie est opus: vt à leuibus erroribus facto initio eo quasi per gradus quosdam hominum ducantur animi: facit id ingeniosissime. Cumque aliquid credi possit & falso, & quia ita se habeat: si ita expediat: dabit operam, vt habeat se ad eum modum. Quare cum ei expediat maximè: vt qui vera de religione docet, credatur aliquo turpi contaminatus scelere: atque ita authoritatis omnis iacturam faciat: collocabit ei insidiarum genus omne, vt incidat in aliquod, ipseque habeat de quo triumphet, sin id nõ potest: subornabit qui calumnijs hominis impetat famam: & si per

aliquem labefactare eam possit qui eadem dicatur profiteri dogmata: nihil fuerit optatius. Quare eos qui evangelicam profitentur veritatem omni studio inter se committere cóabitur, aliquas seret cõtroversias, lites, discordias, rixas, denique; odia, quibus fiat: vt se mutuò maledictis lacerent. Atq; vbi expertus fuerit se iam veritati frustra resistere: ad divinas literas ea incitabit ingenia in quibus olfecerit minimum esse pietatis, proposita videlicet spe magni honoris, nominis, celebritatis, & plurimorum commodorum. Eis fauebit quantum poterit, vt magnam in opinionem veniant, ac demum ecclesiastica consequantur munera, vt cum postea in aliqua eos flagitia impulerit, idque palam fiat: infamia inde notetur veritas: ac minus postea fidem inveniat: cum vulgo illa multi iactent: heu, sicine eos vivere qui quasi ex Deorum immortalium concilio ad religionis, & morum instaurationem missi videri volunt? Hæc igitur patrare illis magistris discemus? Hæc eorum noua, ac recondita quam tanto venditant supercilio sapientia? Si opes, honores, commoda, aut contra, inopia, ignominia, incommoda, afflictiones præstringere hominum oculos possunt: præsto sunt. Si spes, metus, ira, amicitiæ, ini-

micitiæ

micitiæ adiumento sint futuræ: earum illi nunquam desunt semina. Si qua opus est consuetudine: occasiones excogitat, quibus veluti necessitatem eius imponat aliquam: authoresque subornat, & valde speciosos addit colores.

Arripit vero vndecunq; Satanas ad sua instituta occasiones, si quis enim imperitus, ineptusq; sit, quascunq; voluerit fabulas, illi persuadebit, cumq; ineptissimis repleuerit erroribus, persuadet excellenti aliqua donatum esse sapientia, eoq; nomine illi attollit animos, facitq, insolentem arrogantem, temerarium, si sit eruditus, adauget illi suæ eruditionis opinionem mirum in modum vt se solum scire aliquid sibi persuadeat, vt præ se contemnat omnes, neq; ferre possit. Si callido quispiam sit ingenio, parumq; religioso, eo commodissime vtitur emissario, atq; imposture ad omnia, fucis, imposturis rixis, ac incendijs implendium. Si quis veri donatus sit cognitione, ac pietate aliqua, subijcit eum quantum potest contumelijs, hominumq; contemptui, vt nemo eius verba, documentaque vel flocci faciat. Sin impedire non potest quin ei habeatur fides, dabit operam vt de eo nimia hominum sit opinio: vtq; prorsus Dei habeant loco. si populus sacrorum librorum de-

Occasiones rei suæ vndequaq; arripit.

deſeruerit lectionem: excutit illi omnem Dei timorem: allicet paulatim ad voluptates, ad luxum, ad vitæ licentiam, omne libidinum genus, denique ad beluinam quandam vivendi conſuetudinem. Si colet ea ſtudia: lites, diſcordias, & alia omnia quæ diximus inde ſerit mala, quum labefactare non poteſt doctrinam: machinas admovet moribus: aut ſi hic fruſtra laboret: doctrinam impetit. Plerunque autem ſimul molitur vtrunque perſpecta hominum ſocordia magnos conatur progreſſus facere: ſi paulo offendat cautiores: cœleſtis cuiuſpiam atque inſignis angeli perſonam ſumet, inflammabit hominum animos nimium ſanctis (vt ſic loquar) cogitationibus, quibus videlicet præfixos diuinæ diſciplinæ terminos tranſgrediantur. Exempli gratia, cum nihil ſit præclarius, quam paratum eſſe quotieſcunque gloriæ Dei poſtulaverit ratio, atq; ad id impellat Deus: mortem in Evangelicæ veritatis teſtimonium oppetere: ambitioſum alicui talis mortis deſiderium iniecerit: vt ea ratione nomen ſuum memoriæ hominum commendet ſempiternæ. Nam talis quidem mortis deſiderio diu flagraſſe dicitur Origenes: & vltro eũ occaſiones captaſſe. Quod quidem vix eſt vt potuerit ab vllo bono profi-

proficisci spiritu, cum videamus ne ipsum quidem Dei filium ad supplicium suum maiores attulisse animos, quàm opus esset. Quippe qui orauerit etiam patrem vt (si fieri posset) declinare id liceret: sed vt eius tamen, non suæ satisfieret voluntati. Ex quo apparet id mortis genus horrori ei fuisse etiam: tantum abest, vt ad id cupidius ferretur, nisi quatenus & patri erat obsequentissimus, & nostram sitiebat salutem. Quod cum ita sit: qui fieri potest, vt præsentiore fuerit vel Origenes, vel quispiam alius animo: quàm ipsemet Dei filius? Vix igitur carere desiderium eiusmodi aliqua temeritate poterat, & nimia eaque inani sui confidentia: quod accidere etiam potuit ipso (quomodo fieri potuisse pluribus exemplis alibi docuimus) minime animaduertente. Magna martyrum præconia (vtamur enim nunc quidem vsitato iam hoc verbo) eaque gloria quæ supplicio propter Christi nomen affectos sequebatur: hominum non nihil titillabat animos. Ad eundem pertinet authorem tanta illa, quam diximus, veterum in ecclesiasticis censuris seueritas: quæ tantum episcopis conciliauit venerationis, atque authoritatis: vt eisdem ad dominatum in populum atque ipsos etiam in reges aditum patefecerit.

rit, fieri etiam poteſt vt Satanas ſanctis faveat cogitationibus,& quaſi calcaria currẽti equo addat: vt opportune mox ad inſidias perducat. Quod fecit cum vt ſe viri potentes, ipſiq; etiam reges aliquando improbis ſubijcerent paſtoribus: viris pijs quidem illis ac ſanctis ſummam conciliaret venerationem, cuius poſtea, vt diximus alibi, hæredes eſſent ſucceſſores, qui a maiorum ſanctitate paulatim cum degenerent: tandem authoribus illa in bonorum oppreſſionem, tyrannidemq; verteretur, & quum, vt ſimulatores epiſcopatus aliquando ambirent, extimularet opulentos homines ad exercendam in epiſcopos qui donata pauperibus deſtribuerent, ſummam liberalitatem & mox (vt ad ſucceſſores perveniret) in ipſas etiam eccleſias, quæ quanta fuit aſtutia? aut quis talem liberalitatem initio ſuſpectam habere potuiſſet? Nunc autem quo res evaſerit videmus. Sic, vt perſuaderit in ciborum diſcrimine pietatem eſſe: perſuaſit primum caſtigandum eſſe corpus eorum ciborum abſtinentia qui illud multum nutrirent admodumque validum redderent: atque illorum vſu qui extenuarent, eneruarentque; ſic illud ſpiritui, rectæque rationi obſequentius futurum: ſic Dei præceptis obtemperari

ri facilius posse: cum deinde causa quamobrem id fieret in oblivionem venisse: maneret autem mos certis diebus à certis cibis abstinendi: facile fuit pietatis opinionem ejusmodi abstinentiæ appingere.

Sed hujus quidem veteratoris summa cernitur astutia, calliditasque in serendis litibus, ac dissidiis: eò enim quum ventum est: vt jam ex hominum manibus excutere sacros libros nequeat: & accendit eos insatiabili quadam omnia (ea etiam quorum nullus sit vsus) sciendi siti: & quotidie scrupulos injicit, ac quemcunque injecerit scrupulum: persuadet etiam quantum potest, ejus rei veritatem omnino cognitu esse necessariam, atque vtramcunque in partem inclinaverit judicium: sequitur vt persuadeat etiam qui ea in re aberret, salutis esse participem non posse. Itaque ejus esse officii, quod ei Deus patefecerit, id vt aliis etiam patefaciat: cumque Satanas eadem de re alia aliis persuadeat: hinc sunt controversiæ, ex quibus quominus vlla sequatur veri cognitio, sed potius tenebræ offundantur hominum oculis, eæq; indies majores: vtque oriantur inde discordiæ, dissidia, rixæ: & vt se mutuis lacerent injuriis: neq; vlli concordiæ spei relinquant locum: in sui quemque admirationem

Sūmā autē veteratoris huius studiū, lites serere ac dissidia.

tionem ducit quantam poteſt maximam: adeo,vt ſibi quiſque deus eſſe quidam videatur,à quo ſas ſit omnis, vivendi, credendique accipere leges. Id quod hominis ingenio ſui plus ſatis amanti aliud eſt nihil: quàm currenti equo addere calcaria. A nimia verò quam quiſque de ſe opinionem habet homo, oritur temeritas: qua fit, vt quicquid in buccam venerit,effutiat:quicquid occurrerit nullo adhibito diligentiori examine pro certo ſtatuat.Idq; tanquam oraculum quoddam pronunciet, ac quo confidentiora elicere callidiſſimus hoſtis verba poteſt: eò præclarius ſecum agi putat. Sic enim (vt alibi dictum eſt) videatur niſi magno cum dedecore retractationi nullus prorſus relictus locus, & ſi quis ſe objiciat: tantam confidentiam ſumma etiam inſolentia eo quicunque ſit, contemnendo ſequatur oportet. Ac quo melius aſſequatur quod vult:vt par eſt odiſſe falſa quælibet dogmata,eaque conatu omni delere: ita conatur ille perſuadere maximo dignos odio eſſe,atq; execratione quicunque tueri falſum aliquod velint dogma, & quiſquis ex animo deum colat: ab eo exigi,vt talia ſuſcipiat odia: homines ejuſmodi tam factis,quam verbis accipiendos eſſe quam duriſſimè. Si quis in eccleſia paſto-

tis obtineat locum, aut doctoris, & si qua sit hominis existimatio: ob oculos ei ponit muneris dignitatem, qua eum veneratione colore quemque deceat, cujusq; officium esse, vt ei fidem habeat: neque litem ei movendam putet: qui secus fecerit, eum impudenter, arroganterque facere: ea ratione sacri ministerii everti, & conculcari dignitatem. Qui id tentet: perinde facere, ac si Deum ipsum de suo solio conetur dejicere. Si quod ejus verbum habeatur falsum: omnem religionis fidem concidere oportere, ac simul Christianam funditus everti rempublicam non secus ac si is esset vnicum quo ea niteretur, staretq; fundamentum: ac Deus ejus curam omnem abjecisset. Qui nullo tali fungetur munere, ejus subjiciet cogitationi: scientiam non esse cum vllis conjunctam muneribus: neq; positam in vulgi judicio, quod sæpe ineptissimos quosdam valde suspiciat, ac miretur: cum etiam si tanta non polleat authoritate, scientia tamen antecedere: quare nisi cùm eo æquali omnibus in rebus vtatur jure sive ecclesiasticus pastor, sive doctor: id ei tanquam magnam aliquam depinget insolentiam, ac superbiam: quin etiam tyrannidem minimè ferendam: rem autem vehementer sanctam, ac magna dignam

laude

laude fore: si quis se objiciat: ac tales conetur tyrannides evertere. Itaque vna manu (quod proverbio dicitur) ignem adferens, altera stramen, vbicunque potest, quam maxima facit incendia: ac quominus vnquam restringuantur, materiam addere nunquam cessat. A quam hoc est, humanum, lene, prudensque ingenium quodcunque arcet ab incendiis quantum potest, ne quid opis afferat ad ea compescendum: sed illud fiat potius quod dicit Ennius:

Spernitur orator bonus, horridus miles amatur.

Ita furore inflammati animi omnia faciunt, dicuntque temerè, inconsideratè, insolenter, superbè: ac tam multa interserunt extra causam: vt vix centesimum quodque verbum ad rem faciat. Quicquid semel pronunciatum fuerit, nunquam patitur execrabilis iste hostis (si modo impedire possit) retractari: exigendis autem retractionibus facit quàm maximè potest rigidos: nihil pronunciatur integrum: nulla est audiendi patientia. Ex quo fit vt inter se non intelligant: vtque sæpe de alliis interrogati, de cæpis respondeant. Quapropter alius alii ea tribuit quæ neque dixit, neque fortè cogitavit vnquam: quibus de causis

ſis quid alius in alium machinetur, nulla exprimere poſſit oratio· Nunquam tam turbatus eſt Septentrionalis Oceanus, quin multo turbulentior nonnunquam eccleſiæ ſtatus videatur. Hic videmus fratrum noſtrorum alios crudeliſſimis ſubjici cruciatibus, alios nequiſſimo hoſti cedere; & præ metu in Dei dedecus, opprobriumque quicquid illi collibuerit facere: illic audimus & tympana, & tubarum clangorem, & bellicis tormentis edita tonitrua, & ſæviſſimas in noſtrum ſanguinem, noſtraque viſcera ſe mutuo cohortantium voces. Fit ante oculos noſtros horrenda noſtrorum cædes: non ætati, non ſexui parcitur; quæruntur ad necem, vel ipſi nondum in lucem editi partus, & multas in partes diſcerpuntur. Quid nos interim? Hæc ſcilicet nihil nos movent: ſed egregiè litigamus, contendimus rixamur. Iaciuntur vltro citroq; contumeliæ, maledicta, probra petulantiſſimè ita dehoneſtatur indies magis, ac magis cõmunis cauſa, atrociora indies concitamus in nos odia: & communi hoſti ferrum quod in noſmetipſos aliquando ſtringat, exacuimus: ac ligna illi quibus noſtramet incendat corpora, ſuppeditamus. Ac tantus eſt artifex Satanas: vt neminẽ ſinat intelligere

in

in se quicquam esse culpæ: in adversarium quisque suum crimen rejicit, extra omnem culpam, causamque ponit. Magna mihi copia esset commemorandi quæ videre, audireque est quotidie, multis profectò digna lachrymis. Verum ne cujusquam incurram offensionem, ideoq; minus fructuosa apud eum nostra sit oratio: nominatim ea recensere supersedeo. Sed mirum in modum me affecit quod accidit non ita pridem civili bello ex religionis controversiis miserè flagrante Gallia. Editus est libellus quo omnes propemodum quotquot in Evangelii restitutione aliquid sibi nominis pepererunt, adeò contumeliosis indignisq; fœdabantur nominibus: vt clementius multò excipi à Pontificiis soleant: & erat tamen libelli author qui earundem partium diu fuisset habitus. Hem (inquam) hominum amentiam: siccine illic tam miserè flagrare omnia intestino bello: nos autem hîc tam turpiter, tamq; indignè abuti otio? Sed hominem ita obcæcaverat ira: vt quid faceret, & quàm jucundum spectaculum Satanæ pararet oculis, animadvertere non posset: & qui refellere nihil possunt nisi primo quoque verbo contumeliarum aculeis pugnant, discere ne quidem sæpissime experti nequeunt: tali ex semente non nisi

talem

talem esse messem expectandam.

Talem igitur cum habeamus hostem, cujus fallendi artes tam sint occultæ, variæ, multiplices, vafræ: cujus tam diuturna sit exercitatio: cujus jucundissima, suavissimaque sit quies (dum aliqua re nobis incommodet) nunquam quiescere: quid nos faciemus? Dabimus nos somno, ac desidiæ? Non circumspiciemus? Non cavebimus nobis? Blandietur quisque sibi: vt putet aliis quidem ineptis hominibus cavendum: eos vt vigilent monendos: se prudentiorem jam factum, quàm vt possit amplius vllas allici in insidias? Atqui hoc est omnium quæ ille conatur summum. Quin etiam ratò frustrà, vt homines (eos præsertim qui authoritate valent, quorumq; in prudentia vigilantiaque sita esse ecclesiæ videatur salus omnis) in talem de se adducat opinionem. Ego verò certissimè persuasum habeo vt quisque à Satanæ laqueis longissimè se abesse sibi persuadet: ita eum illis esse proximum. Quid dico proximum? Immo eum illis jam quàm arctissimè constrictum teneri. Scilicet tyrunculus cui cum callidissimo veterano sit negocium, non in maximo semper versaretur periculo: sis enim tanta prudentia, sagacitate, sapientia, rerum vsu: vt omnes homines facilè antecedas.

Excutienda ergo securitas, arma induenda contra hostem tam vafrum, tam varium.

Quid

Quid adhuc præ illo fueris nisi novus miles? Quòd eò sanè à me non dicitur: quia ad ejus actus, dolosque declinandum nihil spei relictum videri velim. Est omnino spes: & illa quidem certissima: sed quibus? Profectò non suæ nitentibus prudentiæ, aut sagacitati, neque securis, oscitantibus, sibiq; non caventibus: aut iis qui quali cum hoste res sit non considerant: propter eaque contemnunt: sed iis qui, cum pericula probè comperta habeant, pro periculorum magnitudine idonea ad resistendum, hostemque repellendum arma sibi comparant quæ arma pulchrè describit Paulus. Vult enim *lumbos Christiani militis cinctos esse balteo veritatis*, quo requirere videtur sinceritatis amantem animum, à quo omnis absit hypocrisis, sive simulatio, & fucus: & qui seriò ad pugnam se comparet: vult *pectus armatum thorace iustitiæ*: vt bona adsit conscientia: quòd quicquid facit, id ad Dei gloriam collatum velit, nec suis id se metiri vel commodis, vel incommodis, vel vllis aliis rationibus ipse sibi sit testis: vult *pedes indutos calceis Evangelij pacis*: vt discat spinas ignominiarum contemnere, atque oblivisci: neq; ad vllas vlciscendas injurias animum adjiciat: sed potius ita se comparet: vt cuiq; pro malo bonum paratus

tus ſit reddere. *Latus tegit clypeo fidei*: quo intrepidè ignita iniquiſſimi hoſtis vel potentiæ, vel ſummæ ad fallendum calliditatis animum deſpondeat: ſed certò ſtatuat ſe ſub eo militare imperatore, qui neceſſario tempore deſtituturus ſe non ſit: quinimmo idoneo conſilio, atque ſatis firmis viribus communiturus: ei eſſe curæ ſe: illi ad & ab omnibus ſatanæ dolis, inſultibus, conatibuſque ſervandum ſatis eſſe ſapientiæ, viriumque: quamobrem quod trepidet nihil eſſe, *armat caput ſalutis galea*, vt prementibus afflictionibus ſalutis eum conſoletur expectatio: quippe in qua tot tantaque inſint bona: vt ne minima quidem parte ea vlla aſſequi poſſit cogitatio. Manum denique armat gladio ſpiritus (hoc eſt) Dei verbo, quo & hoſtis ictus citra offenſam accipiat, & ipſum hoſtem vulneret, ac planè conficiat. Sed quominus loco eius fiduciæ quam ſic armatus in Deo poſitam habere debet, ignava vlla ſecuritas ejus in animum irrepat: preces vult addi, atque ejuſmodi quidem preces quæ ab animo proficiſcantur & periculorum non inepto æſtimatore, & ſuæ imbecillitatis conſcio, & divinorum promiſſorum memore. Cum precibus conjungit vigilantiam: quo admonet ita expectandum à Deo opem: vt

te interim circumſpicere oporteat: obſervare ſatanæ ingenium, vt nunquam non ob oculos habeas quis ſis, quod tuum ſit munus, quis rerum ſtatus, quæ tempora, denique qua parte quoquo tempore, ac momento agredi te ſatanas poſſit. Non quo in tua iſta vigilantia tuam poſitam ſpem habeas ex ſatanæ inſidiis elabendi: ſed meminiſſe nos oportet ita promiſſam eſſe nobis divinam opem: vt velit tamen eam nos non dormitantes, ſed vigilantes ab ſe expectare. Sic pius ille agricola à Dei quidem liberalitate, ac providentia meſſem expectat: ſed interim non dat ſe deſidiæ: quin potius fundum colit: & cum fide ſuum conjungit ſudorem. Addit poſtremò Apoſtolus etiam perſeverantiam. Etenim cum ab iſto hoſte nullum ſit tempus, nullum momentum periculo vacuum, nulla vnquam pax, nullæ induciæ: quis quæſo aut exuere ſe poſſe arma, aut de excubandi ſollicitudine remittere vel tantillum poſſe abſque ſummo, certiſſimoque periculo ſperaverit?

Hæc ſunt quæ in præſentia de ſatanæ dicere potuimus ſtratagematib. Quibus etſi multo plura addi potuiſſe non negamus: videtur tamen quę pateſacta per nos à Deo ſunt (quo nomine immortales ſunt ei gratiæ habendæ)

bendæ) tot ac tanta: & ratio ad illa declinandum adjecta ejusmodi. vt si quis non tantum semel ea percurrerit, sed sæpe diligenterque perlegerit, memoriæ mandaverit, ac frequenti cum meditatione, tum verò observatione, exercitatione, atq; vsu familiaria sibi reddiderit: facilè intellecturus sit: ad sustinendam hanc pugnam artis sibi accessisse plurimum, ac prudentiæ. Vt sive tenebras offundere conetur satanas Evangelio: sive mores corrumpere: sive novæ cujuspiam tyrannidis fundamenta jacere: siue ejusdem Evangelii remorari cursum: quid moliatur facilè possis olfacere: & qua ratione ejus frangi consilia possint, videre. Expendendum est autem etiam atque etiam: quàm horrendæ sint istæ clades: illatæ Evangelio tenebræ, ejus cursus retardatio, morum corruptio, ecclesiastica tyrannis, conscientiarumque carnificina. Succurrat enim nobis Israeliticus populus, sed præcipuè Pharisæorum, Scribarum, Sacerdotumque inaudita cœcitas, quibus non clarissimæ vatum prædictiones, non tot tantaq; miracula ad eum ipsum agnoscendum quem tanto expectarant desiderio, aperire oculos potuerint. Est ante oculos Pontificium regnum. Infelix populus quos, aut quales nactus est pasto-

res? Quibus ſuam credit ſalutem? quos errare credit non poſſe? Quæ commenta, quæ ſomnia, quas nugas paſſus eſt ſibi Evangelii obtrudi loco? Quàm fœdam, quā abominandam, quam exitioſam patitur ſui exerceri mercaturam? Vt emat pro medicamento venenum, pro ſalute damnationem pro vita mortem eamq; ſempiternam? colit pro Deo aurum, argentum, ligna, lapides, atq; alia ineptiſſima ſuæ amentiæ inventa. Cumq; Apoſtoli vno propemodum momento Evangelium per totum terrarum orbem diffuderint, ad idem reſtituendum quandiu, ac quam parvo cum fructu laboratum eſt? Ad garrulitatem, ad cōtentiones, ad pugnas ſatis multi ſunt inſtructi: ſed veræ pietatis non tam multa apparent exempla ad nos conſolandum, & exhilerandum, quam extent impietatis ad copioſiſſimas nobis lachrimas (niſi prorſus lapidei eſſemus) exprimendum. Hæc aſſiduè meditari omnes qui Chriſtum amant decet: ſed eos præcipuè, qui eccleſiæ tractāt gubernacula: ne qua fortè fiat ratione, vt imprudentes immaniſſimo huic hoſti ad ſua patranda facinora ſuam locent operam. Væ miſero cui quidem id acciderit: etenim ſi *ei qui fratrem ſuum fatuum appellaverit, ſempiterni ignis pœna eſt propoſita:*

ſi

si præstaret cuilibet molari lapide de collo apenso in mare mergi quam quenquam vel minimum eorum qui Christo fidem adhibent, offendere: & *si pro scelerum, criminumque magnitudine daturus quisque est pœnas:* eum dictum sit oppidis quibusdam In-quibus absq; fructu multa fuissent edita miracula, fore, *vt in die iudicii cum Tiro, Sidone, ac Sodoma mitius agatur quam cum illis:* quas pœnas manere putemus eos qui cum Satana in plurimorum populorum perniciem, inq; Christi regni desolationem conspiraverint? Vide quid intersit: appelles ne tantum fratrem tuum fatuum: an vitam ei auferas, neq; hanc modo temporariam, sed æternam: neq; vni solum homini, sed multis: neq; etiam multis solum hominibus, sed multis populis. Neque vero te excusauerit quod ignoranter feceris: cum potueris traditis tibi dei oraculis quibus quid te sequi, quid cavere oporteret monereris, non ignorare. Si inquam pro tam leui delicto subeunda æterni ignis est pœna: quid pro hoc fiet tam immani facinore? Vide quid hoc rei sit: ex maximis, ac supra omnem humanam cogitationem positis dei laudibus vix vllam nominare maiorem possumus quam quod pro redemptione nostri ipsum filium suum morti tradiderit.

Quale porro eius factum fuerit, qui cuiusquam perniciei vllam præbuerit causam, quam ve apud deum detestandum? Væ igitur vobis qui inanem captantes auram, vt siue ingenio, siue eruditione valere aliquid videamini, aut importuna curiositate adducti controversias, lites rixasq; serendi finem nunquam facitis. Væ vobis qui, vt vestris indulgeatis odijs, invidiæ, ęmulationi, vestræq; seruiatis existimationi nescia cui: lites non modo non compescitis, sedatisue: sed etiam irritatis magis ac magis animos, easq; sic immortales redditis. Væ vobis qui siue animi prauitate, siue etiam incuria ad tanti momenti res tractandas nullam affertis reuerentiam: neq; quid faciatis, expenditis: atq; ita offendiculis repletis omnia. Væ vobis qui defixis in vestram tantum dignitatem, existimationem, vulgi de vobis opinionem oculis, vt Deorum quorundam locum apud homines obtineatis, fratres vestros contemptui habetis, affligitijs, opprimitis, atque in eorum conscientiis dominium quoddam vobis vsurpatis: atq; ita satanico regno muros circunducitis: & propugnacula exædificatis: væ (inquam) vobis, væ, væ: quam horrenda vos manent in die illa supplicia. Neq; verò hæc dico nunc solis Romanis Pontificibus, Cardina-

libus, eiusq; ordinis hominibus, quid enim esset aliud, quam operam & oleum perdere? Illis dico quos auribus adhuc esse præditos spero, quibus audiant: qui cum Christum ament: merè callidis oppugnantur ab Satana insidijs: vt eorum nihil tale sibi persuadentium ad suos conatus vtatur opera, caueat sibi quisq;, non Romæ primum natus Papatus est: sed iam inde à primis parentibus ducit originem, nemo est nostrum, qui non suum in pectore Papatum gestet prima quaq; occasione certissimè eum proditurus, nisi magna prudentia se ipse exploraverit, ac, sibi plane vim fecerit, intelligant quibus sunt aures. Væ misero illi cui contigerit, maximam cernere damnatorum hominum turbam ad quorum perniciem qualemcunq; ipse, vel ignarus operam contulerit: præsertim ne admonitus quidem sibi caverit, qui quæso poterit Dominici vultus severitatem summa cum maiestate coniunctam ferre? Qui tum animus erit? Quæ mens? Qui sensus? Item fratres valeant ambitiones, fumi, iræ, simultates, lites, discordiæ, aliæque affectiones omnes, sit nostrum omnium vnum cor, vnaque voluntas, sit vnus omnium nostrum scopus Christus, eiusq; nominis gloria, excutiamus aliquando eum somnum per

quem

quem fit,quominus cernere quę nobis collocatæ sint insidiæ possimus.Neq; vero applaudat sibi aliquis: iam se in portu nauigare, iam se extra omne esse positum periculum: huiusmodi exhortationes alijs fore vtiles, repeto enim quod paulo ante dixeram,qui ita secum ratiocinetur : quisquis tandem sit,eum aut laqueo esse proximũ, aut artissime iam constrictum teneri. Satanæ scilicet illa est oratio qua securum,ineptéq; confidentem reddat hominem, cuius mos est: tum maximè polliceri pacem: quum nihil minus est quam pax.Caue tibi (inquam)caue immo vero cum, qui nobis propositus sit hostes,noverimus: induamus quæ modo diximus arma,præcipuaq; illa nostra sit cautio,vt vereri nunquam desinamus, quin immo, quo maiores in illum progressus fecisse videbimur: eo cauendum nobis ab illo magis esse certo statuamus, quo fiat vt neq; cessemus vnquam à Deo precibus contendere,vt nobis laqueos ostendat, sed cuiq; (inquam) suos: non tantum qui vicino sint positi, est enim sic precandi necessitas omni prorsus fide maior.

FINIS.

IACOBVS ACONTIVS IOHANNI WOLFIO TIGVRINO. S.P.D.

Vod lucubrationum tuarum editionem nequaquam tibi præcipitandam putes: quin potius Horatii consilio nonum vt in annum premantur suadentis, parendum: ego verò mi Wolfi pudorem in eo prudentiamq; vehementer laudo tuam. Quid? Ergo ne tanto eruditissimorum hominum quibus hoc seculum floret, theatro nihil commovebimur? Cujus id esset frontis? Sed vt sapienter est ab eodem Horatio dictum:

Est modus in rebus, sunt certi deniq; fines:
Quos vltra, citraq; nequit consistere rectū.

Vt enim faciendum non est, vt edas: quæ, si limam adhibueris, politiora possis reddere: ita neque premenda nimis diu sunt, quæ & aliis fructum, & tibi laudem possint parere. Ac tametsi facilius multò eam in partem peccatur: vt nimis facilè, ac repentè sibi placeant: esse tamen & in partem contrariam,

 si nun-

ſi nunquam tibi placeas, peccato locum, vel ex eo cognoſcere licet: quòd ſi majores noſtri nimium verecundi, cautique eſſe voluiſſent: nulla nobis monumenta ſuæ reliquiſſent induſtriæ. Itaque nos pro tam culto ſeculo, rude, agreſte, ac rerum omnium ignarum haberemus. Sed illud in primis laudo: quòd omne ſcribendi edendique conſilium non inanis auræ cupidine, ſed publicæ vtilitatis ac Dei gloriæ ratione gubernari velis. Pleriq; præter laudem nihil ſpectare in ſcribendo videntur. Ex quibus tamen qui ſaltem intelligunt qualibus nam ſcriptis laus debeatur aliqua, taliaq; elaborare ſtudent: ferri vtcunque poſſent: non aliter atque ii, qui pro patria fortiter illi quidem pugnant, non tamen patriæ cauſa, ſed ſuæ gloriæ. Sed quid iis facies, qui cum ipſum ſcribere, qualecunq; ſit, laudi ducant: nihil in ſcribendo propoſitum habere præ ſe ferunt quàm vt ſcribant? Miraris, opinor, ejuſmodi vllos eſſe: & meritò. Quid enim ineptius? Sed vnde nobis indies tanta ſcriptorum turba, eorum qui cum nihil de ſuo quod proferant habeant, præter fortè inanes nugas quaſdam, aut deliria: tantùm hinc inde ſuffurantur & res & verba ex quibus ſuos conflent libros? Neq; interim quicquam ita aut exprimant, aut comprobant, aut collocant: vt non multò malis

apud

apud eos vnde ſit depromptum legere. Etenim nullam ad rem ingenioſi ſunt, præterquam ad ſpecioſos titulos excogitandum: quibus ex hominum manibus bonos libros extorqueant: ac ſuos eorum loco obtrudant. Et tam ſtolidum eſt vulgus: vt, quos expuere debuiſſet, & ſuſpiciat nonnunquam, & celebret. Sed iſtos ſanè mittamus: quippe qui pro merito tractari non niſi prolixa poſſent invectiva. Illud potius videamus: qua ratione nos in eo genere declinaturi omnem culpam ſimus. Quid enim ſi ſolam quidem vtilitatem publicam ſpectemus: ſed (vt ferè fit) nobis plus æquo noſtra placeant? An putas impunè laturos? Quonam autem tandem pacto ſtatuere poſſis tuum de tuo judicio rectum eſſe judicium? Cum tam multi in eo errent: qua ratione te non errare intelliges? Ardua res eſt; ac neſcio an vlla magis: amicis, inquies, plus de me credam quàm mihi: at verò id multò eſt dictu facilius, quàm factu: ſed facturus ſanè ſis: quid ſi amici parum ſinceri ſint, vt nolint: aut nimis verecundi, vt non audeant quod ſentiunt proferre? quid ſi fuerint aliis in rebus (quod plerunq; accidit) occupati: vt quod oportebat cenſuræ tempus dare nequeant? Sed mitte hæc omnia: quid denique ſi ne illi quidem judicio ſatis valeant? Dices, non niſi probatiſſi-

 mos

mos quosq; adhibebo. Cujus judicio probatissimos? Vulgi ne? Minimè præclarum tu quidem authorem narras. An tuo? Atqui vt certus esse possis, te in eo haud errare: constare tibi oportet rectum esse judicium tuũ. Quod si fiat: jam alieno opus non habes: sed certè & si multi judicium sibi tribuunt: quibus nullum est: quibus tamen revera est, intelligant etiam sibi esse, necesse est. Sive de illo agas judicio quod naturæ adscribitur, multarumque rerum cognitioni atque vsui: sive de illo quod à divino proficiscitur afflatu. Quemadmodum vt multi existant, qui in quibus errant, ea se scire falso sibi persuadeant: qui tum re vera sciat aliquid: id se scire non potest non intelligere. Neque enim scire diceretur vnquam: nisi se scire intelligeret. Itaq; periculum non est ne si judicio valeas: eo te falsò carere opineris. Sed contrà, si careas: ne illud tibi adscribas. Ineptè autem fecerit qui, cum per se certò intelligere possit vtilem se operam scribendo aut navasse, aut navare posse: judicem adire alium velit. An verò qui veritatis Evangelicæ ex Pontificiis tenebris in lucem vindicandi Principes fuere: si plus cuiquam credendum quàm sibi censuissent: Romanæ se opposuissent ecclesiæ? Interfuit igitur plurimum Christianæ reipublicæ eos, cum rectè judicarent,

carent, aliorum non pluris facere judicium, quàm suum: neque sanè expectare, dum ad scribendum hortatu cuiusquam impellerentur, sed eos ad id sua sponte excitari. Quandoquidem autem in eam partem frequentissimus est error: vt multum se videre arbitrentur qui nihil aut parum vident: sintque etiam quidem judiciorum quasi gradus: vt de quibusdam rectè judicare multi valeant: de aliis non ita multi: de nonnullis perpauci tantum quidam: atque ita fit plerunque vt non eum quem debet sibi vendicet quisque locum: optimum mea quidem sententia consilium fuerit, si vnusquisque suum aliquando vehementer suspectum judicium habuerit. Non vt animum despondeat: sed vt diligenter exploret suas vires: & quantum audere possit compertum tandem habeat. Quoniamq; sensim irrepere in hominum parum attendentium animos stulta solet confidentia: eaque vbi invaluit, præsertim si popularis aliqua nonnihil aspiret aura, diffidentiæ locum relinquit nullum: illa vna ratione videntur ad modestiam revocari omnes posse: si tantùm inspiciant quàm magnus fuerit in omni ætate numerus eorum, qui cũ sibi de se summa omnia promisissent, ridiculi tamen præter modum evaserint. Quid enim hinc sequitur aliud: quàm conjunctum

tu. Quemadmodum vt multi existant, qui in quibus errant, ea se scire falso sibi persuadeant: qui tum re vera sciat aliquid: id se scire non potest non intelligere. Neque enim scire diceretur vnquam: nisi se scire intelligeret. Itaq; periculum non est ne si judicio vaicas, eo te falso carere opineris. Sed contrà, si careas: ne illud tibi adscribas. Ineptè autem fecerit qui, cum per se certò intelligere possit vtilem se operam scribendo aut navasse, aut navare posse: judicem adire alium velit. An verò qui veritatis Evangelicæ ex Pontificiis tenebris in lucem vindicandi Principes fuere: si plus cuiquam credendum quàm sibi censuissent: Romanæ se opposuissent ecclesiæ? Interfuit igitur plurimum Christianæ reipublicæ eos, cum rectè judicarent,

que locum: optimum mea quidem senten-
tia consilium fuerit, si vnusquisque suum a-
liquando vehementer suspectum judicium
habuerit. Non vt animum despondeat: sed
vt diligenter exploret suas vires: & quantum
audere possit compertum tandem habeat.
Quoniamq; sensim irrepere in hominum pa-
rum attendentium animos stulta solet confi-
dentia: eaque vbi invaluit, præsertim si po-
pularis aliqua nonnihil aspiret aura, diffiden-
tiæ locum relinquit nullum: illa vna ratio-
ne videntur ad modestiam revocari omnes
posse: si tantùm inspiciant quàm magnus
fuerit in omni ætate numerus eorum, qui cū
sibi de se summa omnia promisissent, ridicu-
li tamen præter modum evaserint. Quid e-
nim hinc sequitur aliud: quàm conjunctum

cum hominis natura esse, vt sibi, suisque plus æquo faveat? Quisquis ergo hominem se esse meminit: ei simul in mentem veniat: & si animadvertere non potest quibus in rebus, aut quo pacto nimia ineptiat confidentia: & se tamen ejusmodi esse morbo obnoxium. Itaque placent tibi fortasse ingenii tui fœtus? At quamplurimis placuerunt sui, qui tamen probari aliis nequiverunt: quid si idipsum contingat tibi? Cavendum est ergo primùm te tibi tui ipsius amor non satis rectè judicare de tuis permittat (id quod suscepta sæpe obtrectatoris persona, atque ad vnguem examinatis singulis assequere) tum autem operæprecium sanè fuerit certò aliquo signo semel quale tuum sit & ingenium, & judicium cognoscere: & quantum ei tributurus rectè sis videre. Ac quandoquidem & tu prolixas à me requiris epistolas: & cum conjunctissimo amico vel nugari persæpe dulce est: quæ nam indicia colligere hactenus hunc in vsum potuerim, exponam. In primis autem intelligentis judicii illa certa videtur esse nota: si multa tibi in mentem sua sponte indies veniant, quæ cum summorum hominum judicio congruere postea deprehendas. Etenim statuere non possis recto illos vsus fuisse judicio: quin idem de te statuas. Firmi est etiam judicii signum: si pro-

positis

positis eisdem rationibus atque de integro expensis præjudiciis, pertinacia, animique affectionibus omnibus valere jussis: idem semper judices. Qui enim eadem de re aliud atque aliud judicet nulla nova adductus ratione: sed ideo quòd ratio eadem modò plus, modò minus habere ponderis videatur: eum sæpe errare certum est. Subtilis autem judicii qui fuerit sæpe errare? At verò magnum infirmi judicii argumentum est: si, quas res aliquando maximè certas habueris, in iis postea errasse te toto cœlo deprehendas: & si id accidat frequentius. Sic etiam nihil tua sponte animadvertere, nihil judicare posse: nisi semper quos sequaris habeas: ingenii est valde imbecilli, & qui de rebus multis contra judicat quàm quos mirata est ætas omnis: necesse est eum judicio esse aut divino fortè quopiam, aut certè nullo. Hisce argumentis si quis ingenii, judiciique sui vim diligenter diuque exploraverit: næ ille à scopo haud longè aberraverit. Sed alia est adhuc adhibenda cautio: vt quam audax sis, aut quàm timidus natura expendas. Audacia enim plus æquo tibi tribuere conabitur: pudor autem minus. Quocirca ad certius faciendum judicium addēda sunt experimenta: quæ tuam de te opinionem aut non æquabunt, aut fortè superabunt etiam

tiam: itaq; animos aut addent, aut cohibebunt. Cognitis ingenii viribus alia ſequitur conſultatio explicatu minimè facilis: quam abſoluta eſſe oporteat ea quæ in publicum emittas. Nam ſi numeris omnibus eſſe arbitreris oportere: nemo quicquam rectè edet vnquam. Apparet ergo ea quoque edi licere: in quibus quod deſiderent, ſit aliquid. Ac, ne nimis longum faciam, mea quidem hæc eſt ſententia: vt quam in ætatem incideris, videas: & quid ſuſcipias: cujuſque rei gratia: hoc eſt qua nam magna vtilitatis ſpe adductus, expendas etiam atque etiam. Quæ literis mandavit Iohannes Hus, ſi ætatem qua floruit reſpicias, planè aurea ſunt: ſi cum noſtrorum hominum monumentis conſeras, nullius ſunt pretii. Ergo talia ætate illa emittere omni fuit laude dignum: hodie verò edere etiam paulò meliora magnæ fuerit inſcitiæ. In occaſionibus etiam multum admodum eſt poſitum. Sit enim locus aliquis pertractatus quidem jam optimè: ſed non ſit ex iis quos maximè oportebat, qui legat: ſit autem ſpes novo aliquo ſcripto ad lectionem alliciendi: me authore etiam minus bono ſcripto id tentaveris, non modò ſine reprehenſione juſta, ſed etiam cum laude aliqua. Neque enim verè dici poſſis actum agere, Sunt etiam quæ inculcari ad importunitatem

tunitatem vſq; expediat, quo in genere ſi quid non prorſus invita (quod aiunt) Minerua aggreſſus fueris: iure tibi laus debeatur aliqua, pertinere autem huc videntur exhortationes ad pietatem, ad officium, & vitiorum reprehenſiones, at quæſtionum dogmatumq; tractationes aliam habere rationem videntur, vt non niſi elaboratiſſimus gratiam invenire poſſit,

Scriptus & à tergo nec dum finitus Oreſtes.

Iſtis porro atque alijs id genus omnibus perpenſis: ſi fuerit aliquid in quod vtilem conferre poſſe operam videare: expectandos qui tibi ſtimulos addant, non exiſtimo. An vero non ſatis magnus eſſe debet ſtimulus bono cuique publicæ vtilitatis ratio? Quin immo ne expectari quidē velim, dum tale argumentum offerret ſeſe: verum ſtudioſe inquiri, ac periculum fieri, Latiſſimè ſi quidem patet diuinarum rerum (vt intra hos me fines contineam) tractatio, argumenta ſunt multa & varia: fines tractationū diuerſi. Eſt enim doctrina de fide, de moribus, de ceremonijs, de politia: collapſa erant omnia, nihil non occuparant tenebræ. Hic igitur vehemēter vtilis fuerit inquiſitio: ſatis ne ad vnguem reſtituta in integrū omnia fuerint: an vero ſit adhuc reliquiarum aliquid veterum errorum, & quid. Cuius diligentiæ

gentiæ non aliam equidem existimem esse rationem: atque eam ipsam qua hactenus tot, tantæque ac tam densæ fugatæ sunt tenebræ: si ad ipsam diuinæ vocis normam exigantur omnia, non aliter quam si nihil non suspectum habeas, ne quidem syllabam. Huiusmodi autem inquisitionis si nullus alius sit fructus: hic certè maximus fuerit: exploratum semel habere errorum in ecclesia nihil prorsus esse reliquum, atq; id assequi, nisi qua diximus ad inquirendum via ingressus nunquam poteris. Constat etiam cum aliis agendum esse: ad quos respectum habere, atq; inde tractandi rationem ducere videtur oportere, nam & rudibus suæ quædam tribuendæ sunt scriptiones: aliæ verò eruditis, quorum hi quidem totos se diuinis tradiderunt: illi alia colunt studia. Atq; hi rursus omnes partim sua sponte sequuntur docentem: partim reluctantur: vt sit eis vis inferenda, pleriq; errore ducti resistunt: nonnulli affectionibus, aut rationibus nescio quibus seruientes. Sunt autem diuinorum librorum interpretationes, explicationes, paraphrases: sunt vniuersæ doctrinæ, atq; etiam singularum quęstionum tractationes: sunt exhortationes, oriuntur errores noui in ecclesia, & quasi reuiuiscunt veteres: vt sint profligãdi, irrepunt praui mores modo in populum v-

niuersum

niuersum, modò in pastores, modò in hoc, modò in illud hominum genus: qui oratione castigandi sunt: alias blandè, alias seueritate adhibita: prout res tempusque postulare videatur. In summa tot sunt scriptionum genera quibus opus habet ecclesia: vt enumerari omnia vix, ac ne vix quidem possint. Ita autem facillimè quid te aggredi potissimum expediat, intelliges: si scriptionum genera hęc animo repetens, & in singulis subsistens nonnihil, quæ in quoq; inesse oporteat, hoc est, qui rerũ delectus, quæ tractandi ratio, quæ prudentia, quod artificium expẽderis, tum autem videndum erit, quid extet: quid desiderari posse videatur. De vno genere si dixero: promptum erit quid de omnibus velim intelligere. Quædam sunt scripta quibus errantes nobisque aduersarios ad veri conamur agnitionem pertrahere, primum itaq; illud cetum est: qualibuscunque tandem rationibus vtare, qui eas non expẽderint, apud eos nihil habituras ponderis, perturbatum autem animum siue ira, siue odio, ad rationum momenta recte expendendum idoneum nequaquam esse. Quæcunq; igitur iram aut odium mouere possunt, cauenda omnino sunt, quæ vero ad emolliendos animos pertinent, studiose adhibenda. Ex quo intelligitur criminationis atque con-

vitij

vitij genus omne instituto esse maximè adversarium, illud etiam irritare adversarium solet mirum in modum: si videri velis in cõtroversia esse quæ non sint: vt si tribuas ei quæ neq; dicit, neq; sentit, id quod accidere sæpe solet: quum quod ex illius dicto quopiam, quamlibet rectè, colligimus: id eum dicere asserimus: vt cum dicimus Pontificios Papam pro suo deo colere, aut plus Papæ quam Deo credere. Atq; illud eo pertinet etiam si vt amplior sit redarguendi copia aliter eorum interpretemur verba, quam ipsi velint, sed & si erroris magnitudinem turpitudinemq; intempestiuè exaggeres: quo minus agnoscere errorem possit, efficeris: atque ita infensum, pertinacemq; reddideris, præstiterit ergo excusare potius initio: re autem demonstrata, si tam apertis ac certis rationibus admonitum non resipiscere turpe supra modum fore ostendas, ab re non fuerit. Quoniamque scripti eiusmodi duæ præcipuæ sunt partes: vna, vt adversariorum argumenta refellas: altera vt tua confirmes, illaque aut nulla sunt, aut falsa, aut infirma: cavendum est ne confutandi confundatur ratio: dandaque opera vt aduersarios quamminimè offendamus, itaque argumentum nullum si fuerit, neque videatur esse: non intelligere te dices quid eo efficiatur, simili

addita

addita ratiocinatione cuius conſtet falſam eſſe concluſionem, ſi videatur, nec ſit, non protinus fallacias, ac dolos clamabimus: ſed commoda ſolutione modeſtè vtemur, ſi falſum: non inſultabimus odioſe: ſed ſatis fuerit teſtimonia comiter requirere, ſi infirmum erit: fatebimur coniecturam aliquam afferri: ſed multo eſſe certiora argumenta contrariam in partem oſtendemus. Sunt enim qui egregiæ ſuas ſe tueri partes arbitrãtur: ſi nullum adverſarij verbum reprehenſione carere vel grauiſſima paſſi fuerint, atque ita conſequuntur, nimiũ videndo prorſus nihil vt videant, quoniamque perſuaſionis (inveteratæ præſertim) incredibilis quædam vis eſt: illud pro certo eſt ſtatuendum: niſi firmiſſima quæque intulerimus, eademq; maximè perſpicua fecerimus: inanem operam noſtram omnem futuram, in quo dupliciter peccatur: aut enim non ſatis certa notaque ad noſtra confirmandum ſumimus: aut ex ijs quæ ſumuntur, non ſatis apparet effici id quod volumus, itaque & demonſtrandi initium à rebus adeo firmis perſpicuiſq; vt negare ea adverſarius non poſſit, faciendum eſt: & ita coniungi cum re quæ in controverſiam venerit oportet: vt appertiſſimè appareat, ijs potius & hanc ſequi neceſſario, quoniamque omnino plus

virium est in vna firma solidaq; demonstratione: quàm in sexcentis probabilibus argumentationibus: nolim scriptorem curare admodum, quam multis argumentis oppugnaret adversarium, sed quam validis, malimque idem telum si valde sit acutum alia videlicet atque alia verborum forma (quod commodè ingeniosa oratorum arte fit) vibrari: quàm magno numero somnum ne quid aliud dicam, induci. Explicanda vero sunt omnia quanta maxima fieri potest perspicuitate.

Hoc ergo in genere si explorare libeat relictum nec ne sit quod agas: id ego hoc faciendum ratione putem: requiritur prudentia in rebus sic tractandis, vt adversariorum animum emollias potius, quam vt magis ac magis exacerbes, in quonam igitur ex omni scriptorum numero eiusmodi elucet prudentia? In M: Tullio nimirum ac Demosthene, quibus sæpe magnorum virorum atque ipsius populi confutandæ sententiæ fuerunt quorum tamen animos à se alienatos minimè volebant, qua igitur dexteritate illi vsi sunt (& si in rebus valde illis quidem diversis) vide an eam imitati fuerint istis in controversijs nostri. Quanquam si Pauli obserues ea in re lenitatem: alios ad imitandũ vt tibi proponas, nihil opus fuerit, pũgit

ille quidem nonnunquam: ſed mox vulnus ita oblinit: vt reprehenſo talem caſtigationem inuidere poſſis: ad captandam autem ſummam benevolentiam nedum offenſionem omnem declinandam efficacius fieri poſſe videatur nihil, ſed genus hoc prudentiæ non tam induſtria imitari, quam nunquam intermiſſis precibus à Deo impetrari oportet: quippe cuius vna ſit magiſtra divina quædam charitas. Requiritur etiam maximum atque adeo violentum quoddam argumentorum robur? In quibus ergo eiuſmodi cernitur maximè? Certè ſi res ipſas ſpectes, in Mathematicis: ſi rationem, argumenta ipſa validiſſimè torquendi, in oratoribus eiſdem. Age igitur, confer cum Mathematicis noſtros, illos videas ſuas demonſtrationes à pronunciatis tam certis atque notis exordiri: vt imperium audire pudeat, tum autem ea tali contexunt ordine: vt neque medium vllum tranſiliant: neque ignotiori priorem vnquam locum tribuant, itaque fit vt tam proſtremis aſſenſum accommodare quam primis neceſſe habeas, noſtri neque exoriuntur ſæpe vnde oportebat: & ita media tranſiliunt: vt quo pacto posteriora cum primis cohæreant: non facilè appareat, quo fit plerunq; vt aſſenſum non niſi à ſuis extorqueant, ſæpe etiam quæ firmiſ-

ſima

ſima habent ſuæ cauſæ adiumenta: ea innuere potius videntur, quàm explicare. Oratores illi contrà: in quibus multũ ſpei habent: in ijs diu commorantur, atque ad ea in audientium animis penitus infigendum nihil ſibi reliqui faciunt, ſic perſpicuitas ad earum exigenda eſt tractationum exemplum, quæ maximam vnquam ſunt adeptæ. Ac ne abſurdè videamus ſacris in rebus demonſtrationes quales Mathematicorum ſunt requirere: quid velimus planius faciendum eſt. equidem initia alia ne optanda quidem exiſtimo: quam certiſſimam primum diuinorum librorum fidem: proximè autem loca illa quorum adeo aperta atque ſimplex ſit interpretatio. vt de ea nulla oriri poſſit controuerſia. Sed neque ſanus opinor quiſquam duo illa reiecerit diſciplinarum omnium cõmunia: Vnumquodq; aut eſſe aut non eſſe: nihil ſimul eſſe & non eſſe: quæq; neceſſario ex ijs ſequuntur, vt pugnantibus inter ſe interpretationibus locus eſſe nunquam poſſit. Quod ſi alioqui vt demonſtrationes noſtræ ab ijs quæ ſuo in genere maximè ſint certa atq; perſpicua initium ducant, nulloq; prætermiſſo medio, neq; turbato ordine ad id quod agitur perveniant contendimus: quis niſi maximè iniquus atque planè ſtupidus æſtimator reprehenderit? Hoc igitur pacto

excutienda

excutienda esse scriptorum genera singula existimo: videndumq; (vt dixi) quid in quoque præstitum hactenus fuerit: quid nostræ posterorumq; relictum industriæ: ac demum cogitandnm: quid tibi de te polliceri habeas, quod si diligenter feceris: non deerit (mihi crede) in quo maximo cum fructu tuam ponas operam. At summa omnia in quoq; genere cum requiras: quis præstare se posse speret? Inquies. Quid? An aliud sibi proponerit sagitarius quo collinearet: quam medium scopum? Aliud est enim quid coneris statuere: aliud, quantulumcunq; consequi potueris, vtrum evulgandum illud sit, deliberare, illic enim nisi tibi absolutissimum quod sit, proposueris: ne illud quidem quod potuisses, assequere, hic non tam quantum à profecto procul absis videndum est: quam quantum remp. tua scriptione iuveris: vt si res cognitu valdè vtilis fuerit, tuque multo meliorem in eam quam quisquam alius operam collocaueris: aut cum nemo attigerit antè: tu primus lucis aliquid attuleris: tametsi enim multa desiderentur adhuc, quæ vires tuas forte superent: nisi tamen exire in publicum patiare: animi fuerit (me quidem iudice) nimium aut timidi, aut elati: sed certe reip. non nimium amantis. Tantum illud canendum est: ne, cum maiora forte

possis: ideo non præstes: quòd conatus non fueris: sed imprimis Deo authore tentanda omnia sunt, ab illo & consilium, & successus incessanter est petendus, sine quo certum est futurum: vt quo plurimum prodesse ecclesiæ sperauerimus: eo turbaturi eam simus maximè. Cæterum necessaria est omninò in aggrediendo magna quædam, sed minimè illa tamen præceptis audacia: vt summa omnia tibi proponas: nihilque prætermittas, quantum facere, enitique possis, quin tandem assequare, in quo Zeuxis memorabilis imitanda est industria: qui Crotoniatis Helenam forma vndequaque perfectissima effícturus, cum non omnia ex quibus constaret excellens illa quam quærebat muliebris pulchritudinis forma, in vno se reperire posse corpore speraret: quinque formosissimas delegit virgines: vt quod in quaque excelleret maximè, id ipse in suum transferre exemplar conaretur, atque ita opus perfecit omni laude maius. Idem ego lucubrantibus aliquid faciendum censeo: vt quæ in quoque scriptore maximè laudentur: ea sibi ad imitandum audacter proponant, req; semel ad calcem producta, videndum est quid assecutus fueris: quid desijt: quid etiã corrigere te posse speres, atq; id tentandum
est

est pluries, interposito præsertim à prima scriptione tempore aliquo: vt quasi non iam tua, sed aliena perlegentis iudicio vti liceat saniore, existunt tamen eiusmodi etiam quædam ingenia: vt quantumcunq; possunt, id prima quaque scriptione assequantur: quæ quo magis expolire deinde opus conantur: eo rudius reddunt, vt dicere possis horum limam opus facere mallei, maleumque limæ. Sunt autem id genus homines mirè prompti: sed iudicij expertes: verborum redundant copia: vt quis vno pede stans (quēadmodum de se iocatur quidam, quem tamen vel hoc ipso, quod de suis scriptis rectè iudicet, horum in numero non pono) tres conflaturus sit libellos: sed quam succi plenos, noli quærere. Huic hominum generi quæ præcepta dem, equidem non habeo, nam cum iudicio careant: præceptis cum iudicio vti nunquam poterunt, cui vero iudicij inest aliquid: eum à lambendo suo fœtu desistere nimis cito nolim. Suadeo etiam vt amicos consulas: sed ita, vt haud plurimum tamen in ijs positum spei habeas, ferè enim aut verentur ne offendant sincere monitum: aut raptim ita percurrunt: vt quæ nota digna sint, animadvertere non satis possint. Ad extremum tua deposita & iudicis sumpta persona, sed eius qui ad vnam Dei glo-

riam ſenſumque ſuas omnes conferat cogitationes, expendendum eſt etiam atque etiam: tantus ne fore videatur operis (ſi exeat) fructus, quale illudcunque tandem fuerit: vt quod tempus eius dandum lectioni erit, non melius collocaturi plerique ſint. in quo illa erunt cogitanda: hinc quidem quid complectatur libet, & quam bene: & quanti ea res ſit: illinc autem quæ ferè ſint in manibus, & quam multa. Hæc omnia ſi ſpectarentur: & ſi demum ſubduceretur ad hunc modum ratio: primum quidem multi nihil ederent, deinde etiam quidam haudquaquam librorum montes neſcio quos molirentur, atque ita pro tam multis libris pauciores quidem, ſed multis partibus pretioſiores haberemus. Volumus omnes omnia vtinam ſatis bene ſinguli ſingula aut certè pauca poſſemus, ſed quorſum hæc tam multa? Scilicet vt plane intelligeremus quatenus tibi ſim author, & vt ſcribas: & vt euulges, equidem non dubito (quo es ingenio, atq; vt es ab optimarum diſciplinarum cognitione inſtructus) quin ſi vires intenderis præclarum aliquid elaboraturus ſis. Pauca conare: ſed vt perficias, ad nimis multa, ſi ſapis, animum non adijcies. De tuo Euangelico præcone: locus eſt haud ita à multis pertractatus, nec ſcio à quo tam luculenter,

ac

ac plenè: vt non arbitrer tui lectioni perhonestum locum relictum, atque eiusmodi est etiam: vt oportune, importune, inculcari eum identidem oporteat, quare interfuisse ecclesiæ illum edi, nihil equidē dubito, quod vnum ego iudicare possum. Cæterum potueris ne, si summum adhibuisses conatum absolutiorem emittere: id (vt ego quidem sentio) tui est vnius cognoscere, & si qui potuisset oratio in eruditorum hominum cœtu habita, multis (vt fit) flagitantibus amicis deberi, vt lima ne desiderari quidem iure videatur.

Sed quòd me, quod in alium statuerim iure vt vtar, quasi pilam scitissimè tu quidē retorquens, mones: id vero est eiusmodi: vt æquius fieri posse videatur nihil. Itaque nostri vicissim otij reddenda tibi ratio fuerit aliqua. Post illud tempus quo excidit nobis inchoatum illud de methodo opusculum, scis me bis sedem ac locum mutasse. Argentoratum primo deinde in Angliam: vbi adeo frequentes incidunt mihi à studijs auocationes: vt quantum promoueam profecto pœniteat. Causæ ferè leues sunt: sed quibus non parere non possum, interim tamen conscriptam iandudum à nobis nostrate lingua muniendorum oppidorum artem latinam fecimus. Sed versio novum pene o-

 pus

opus fuit, quæ mihi scriptio nequaquam facilis extitit, qui primus (quod sciam) hanc rationem arte complecti ausus fuerim, mitto difficultatem noua inventa latinis verbis exprimendi, homini præsertim qui bona vitæ parte inter Bartoli, Baldi, & eius ferinæ hominum sordes consumpta, multisque annis aulicæ vitæ, sed minimè tamen otiosæ datis, serò admodum ad politiores musas accesserit. Quod addam operi iam non habeo, sed quominus edam causis impedior quibusdam, quas commemorare hic nihil est opus. Vt autem, quicquid est operæ id istam in artem conferrem: ex parte priuatis sum rationibus adductus, etenim in hoc voluntario meo exilio inopiam vtcunq; sublevat: & otij ad alia studia suppeditat nonnihil, impetrato mihi ab huius sapientissimæ atq; optimæ Reginæ liberalitate honesto stipendio. Tandem etiam animum ad perficiendam vel potius de nouo inchoandam susceptam olim de Dialectica scriptionem adieci, rem sane difficilem ac fastidij plenam: sed tamen ni fallor vehementer necessariam, videtur enim quæ adhuc extat vtilitates nequaquam præstare tantas, quantas & pollicetur: & præstare videtur posse: si tandem aliquando, veram eius aspicere effigiem suũ illud exẽplar quod ipsa in natura est impres-

sum

ſum ad viuum referentem licuerit. Quanquam autem minimè prolixa futura eſt ſcriptio, multo tamen opus habet tempore: tum propter rei difficultatem: tum etiam propter eas quas mihi ipſe indixi leges. Video quid ſuſceperim: rem videlicet à ſexcentis tractatam, vt niſi conſpicuus extiterit laboris noſtri fructus: nemini non ſtomachum tanquam ſæpe recocta crambe moturi ſimus. Intelligo etiam me in ſeculum incidiſſe cultum præter modum, nec tam certè vereor tam eorum qui regnare nunc videntur iudicia: quam exorientem quandam ſeculi adhuc paulo cultioris lucem pertimeſceo, etſi enim multos habuit habetque ætas noſtra viros præſtantes: adhuc tamen videre videor neſcio quid magis futurum. Vt alia prætercam: ſtupore affecerunt me non ita pridem Dialogi decem de hiſtoria, & nuperrime totidem de Rhetorica noſtrate lingua à Franciſco Patritio homine (vt audio) Dalmata conſcripti. Quid quæris? Nihil hercle eſt propius quam vt omnes iam Platones atque Ariſtoteles contemnam, acumen eſt incredibile: iudicium politiſſimum, lepore ita condit omnia: vt ſatietatem afferre prolixitas nulla poſſe videatur, magna audet: ſed ita præſtat, vt ſi multo maiora polliceatur facile ſit fidem habiturus. Accedit ad iſti-

us adeo præstantis ingenij summam commendationem: quod amplissimos suos thesauros neque tegere avare, neque ostentare ambitiosè: sed liberalissimè, modestissimeque expositos communibus omnium bonorum ingeniorum commodis velle videatur, adeo aperto ac perspicuo vtitur docendi genere. Equidem serio dico: ex ijs quæ videre licuit, ita conijcio: effecturum eum, si vixerit aliquandiu (vix enim virilem ingressus est ætatem) vt quod invideat seculum nostrum antiquitati ingeniorum quidem præstantia habiturum non sit, eriget mihi crede in spem suo exemplo multorum animos, fore vt si graviter contenderint, multo pleniorem firmioremq; assequantur rerum quarumlibet cognitionem, quam posse iam quisquam videbatur, quin etiam (nisi ego male ex vngue leonem) expeditissimam ad id monstrabit viam, demumque multa post secula intermissum disputandi genus quoddam revocabit & subtile prætermodum, & accuratum, quod si acciderit: equidem multorum librorum vitæ qui nunc magno sunt in pretio timeo vehementer. Neq; tamen nō intelligo fore vt de Patritij toto disputandi genere plerique longè aliter iudicent, ac nos facimus: & pueriles tantum argutiolas esse cavillentur. Sed ij quod telum in Patritium
iecerint

jecerint; eodem sciant se per ejus latus Platonem, cui is se quam simillimum esse voluit, sauciaturos. Non enim si puerum refert Patritius, dum fortè prolixius inquirit quid sit historia: tueri Plato nomen suum potest: qui haud minus prolixe definitionem & sophistæ, & regis investigat. Nam si quid interest inter hunc & illum, hoc interest: quòd Plato persæpe eum quem redarguit, respondere facit: quomodo nemo nisi valde ineptus responderit. Patritius ea tantùm refellit: quę etiam mediocri quodam acumine prudentiaque præditis excidere potuerint. Ex quo, si non alius, hic certe maximus percipi fructus potest, quod sic palàm fiat: quantis in tenebris versari necesse sit eos qui omnibus in rebus tantùm pingui quadam vtendum putant Minerua. Deinde Plato sub Socratis persona tantum redarguit: vix vnquam astruere quicquam videtur. Patritius falsas destruit opiniones, vt sustituat stabiliatque veras. Idq; facit vsqueadeò accurate: vt ne impudētissimo quidem callidissimoq; sophistę vllum dicturus sis relictum cauillandi locum. Puerile autē si quis appellare illud disputandi genus velit; quod imitari, ne si maximo quidem conatu enitatur, valeat: quoque efficacissime debelletur error, asseratur veritas: eam ego vocem audacter non pueri solùm

lùm, sed planè dementis, aut certè vehementer maligni esse hominis dixerim. Hæc igitur me ratio multò cunctantiorem videlicet in scribendo facit: ne edam aliquando: cujus me statim pœniteat. Sed opus tamen sic vrgeo: vt nullam diem abire patiar sine linea. Cæterum quid pollicear nondum habeo, vt nunc quidem est: nobis ac Musis canimus. Quòd si quid assecuti esse videbimur. Non invidebimus vtilitati publicæ. Illud exploratum habeo: saltem certè mihi conatum hunc supra modum vtilem futurum.

Habes mi Wolfi adeo verbosam epistolam: vt posthac nihil minus imperaturum te mihi suspicer, quàm prolixitatem. Res autem attigi eiusmodi, quæ justum potius volumen quàm epistolam requirerent. Itaque vel hinc satis futurum est materiæ de qua sæpe inter nos per literas colloquamur. Interim me, quod facis, ama. Ioannem Frisium quæso, & Iosiam Simlerum saluta meis verbis diligenter: quos ego viros propter summam humanitatem ingeniiq; & doctrinæ elegantiam, plurimi facio. Vale.

Londini x I I Kal. Decemb.

M D. L X I I.

INDEX RERVM
præcipuarum quæ singulis Libris continentur.

Lib. I.

Lib. II.

Lib.

Lib. III.

Lib. IV.

Aliquando

Lib. V.

Suo

LIB. VI.

LIB. VII.

LIB. VIII.

FINIS.

